

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

BIDRAG

TIL DEN

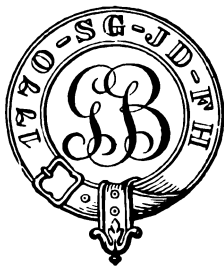
DANSKE BOGHANDELS

HISTORIE

AF

CAMILLUS NYROP.

ANDEN DEL.

KØBENHAVN.

FORLAGT AF DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

THIELES BOGTRYKKERI.

BIDRAG

TIL

DEN DANSKE BOGHANDELS

HISTORIE

AF

CAMILLUS NYROP.

ANDEN DEL.

TRYKT SOM MANUSKRIFT.

KØBENHAVN.

FORLAGT AF DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL (F. HEGEL).

THIELES BOGTRYKKERI.

1870.

DEN DANSKE BOGHANDEL.

V.

Boghandelens Tilstand fra Trykkefrihedens Indførelse til Begyndelsen af det 19de Hundredår. Sören Gyldendal.

Ved Begyndelsen af det Tidsrum, vi nu stå ved, var der en almindelig Gæring over hele Evropa. Tænkere havde fremsat deres Anskuelse om Samfundenes Tilstand, og disse Anskuelse trængte nu, æggende og hidsende, ned i Folkene. Satiren hudflettede den misbrugte Kongemagt, og den spottede uden Skånsel Nationalitet, Dyd og Religion. Der var store nedbrydende Kræfter i Bevægelse. Men de enkelte Toneangivende vare oprørte hver over sin Enkelt-hed, der var ingen fælles Plan. Tiden famlede gennem uklare Rörelser efter at finde et nyt Grundlag for en ny Stat, som skulde besidde en ganske anden Oplysning og være gennemtrængt af en ganske anden Humanitet end alle Fortidens Stater. Alle Borgere skulde stå lige. Til Grund for Bevægelsen i sin Helhed lå en uklar Følelse af ethvert Menneskes ubetingede Værd, og derfor bar Tiden uagtet alle sine Udskejelser Præget af dyb Menneskekærlighed. Hos os begynder dette Tidsrum med Struense.

Der var Utilfredshed mellem den studerende Ungdom med Hensyn til Universitetet. Det var galt, at Forelæserne

vare på Latin, og at Professorerne ikke vare omgængelige. Men Utilfredsheden indskrænkede sig ikke til at anke herover¹, der fremkom hele Reformplaner. »Ønskeligt var det vistnok, at Universitetet kunde forflyttes fra Hovedstaden«, hed det, og det blev udtalt: »Man ophæve den første Examen, og man vil forvandle vore Skoler fra fæle Tugthuse til behagelige Planteskoler for Staten«², Adgangen til Universitetet skulde være fri for Alle. Og Stipendierne — ja de borde gives bort efter Dygtighed og ikke, som det skete, efter andre Hensyn. Stipendierne borde bevares, thi det var nyttige Stiftelser, men alle unyttige Stiftelser borde ophæves. Ethvert Jomfrukloster, som ej kan anses for et Hospital, bör afskaffes, hed det³, Jomfruerne skulde, når de ikke vare for gamle, giftes. Det kom an på det Nyttige og ikke på forældede Traditioner. Det var Feltråbet blandt Tidens Oplyste, og hertil svarede Struenses Reformere, der dog snart gik, selv de Oplyste, et Stykke for vidt, navnlig med Hensyn til alle betydende Mænds Fjærnelse⁴. — Tredje Jule-, Påske- og Pinsedag, Helligtrekongersdag, Mariæ-Renselsesdag, St. Hansdag, Mariæ-Besøgelsesdag, Mikkelsdag og Alle-Helgensdag blev ophævede som Helligdage (Frd. 26 Oktober 1770); en stor Del efter Moselov optagne Hindringer for Ægteskab blev afskaffede (Frd. 27 December

¹) Filokalus (d. e. B. G. Sponon): Om Studeringers nærvær. Tilst., 1771, S. 15 og Nærmere Betragtnr. af Filokalus, 1771, S. 13.

²) (Jacob Baden:) Upart. Unders. om de akadem. Examina, 1771, S. 20 og sam. Forf.: Raisonnements over Kbhvns Univer., 1771, S. 27.

³) Filomosus (d. e. R. Fleischer eller J. H. Tauber): Om de akadem. Examina, 1771, og Om Stiftelser, 1771.

⁴) Reverdil: Struense, 1859, S. 138 flg.; K. L. Rahbek: Erindr., I, 1824, S. 79—80.

1770, 3 April 1771), Forældrenes store Myndighed over Börnene blev ophævet (Pl. 8 April 1771), og Alt, hvad der mindede om middelalderlig Munketugt, blev der slået en Streg over (Frd. 13 Juni 1771). Det var Ændringer, der vel i og for sig ikke vare til at dadle, men de kom for voldsomt og blev derved i Forhold til det Bestående umoralske. Og herved blev det ikke; den umoralske Hensynsløshed, der var arvet fra forrige Tidsrum, brød frem på mange Måder. Skal Folket blive bedre, må det more sig, mente Struense, og den gamle Paryktid var som med Et forsvunden. Dronningen ikke alene gik til den gamle, stive Slægts Forargelse tilfods på Københavns Gader, men red lystigt afsted i Mandfolkedragt uden at ænse, at Hægten i hendes lille Frakke syntes at skære hende midt over¹. Regimentsmusikken spillede muntert på de offentlige Pladser alle Søn- og Helligdage, og Rosenborg-Have blev i Sommertiden holdt åben til Midnat, en Tysker Gabel fik Tilladelse til at have Beværtning der ligesom til der oprette en Faraobank; de store Alleer blev oplyste, medens det tykkeste Mørke herskede i Sidegangene. Haven blev Smuthul for Udsvævelser af den fordømmeligste Art².

¹) Reverdil: Struense, 1859, S. 117—118, 122; K. L. Rahbek: Erindr., I, 1824, S. 88—89.

²) Reverdil: Struense, 1859, S. 176 flg. — I Pjecen: »Tanker og Fornemmelser i Rosenborg Have Stormens Aften den 24 Juli, da de små Sjæle holdt deres Klappe-Jagt. Samt en ny Frd. fra Samvittigheden til Skræk for de ukyske ægte Mænd og Koner og til Trøst for de fornærmede Ægtefæller«, (1771) tales der om et i Haven afbrændt Fyrværkeri, og det hedder da (S. 6): »Det frække Selskab, der ret havde kastet al Skam og Undseelse af sig, lod deres ækle Lyster stige højere end den Håndfuld Krudt, man forærede Luften«. Jfr. Fortegnelsen over Trykkefriheds-Skrifterne, I, 1771, S. 294, 303, 317, 320, 346—347; II, 1771, S. 47 o. fl. St.

Til denne i alle Retninger nedrivende Virksomhed sluttede sig også Tidens Menneskekærlighed; den trådte nemlig ikke frem som Virkningen af et stort Syn på Livet, støttende og hjælpende udaf en dybtfølt Trang, men kun hist og her nedrivende de Følelsen for meget stødende Levninger af Fortidens Strengthed; eksempelvis kan nævnes, at den for grove Tyverier fastsatte Livsstraf blev forandret til Kagstrygning og Brændemærken (Frd. 27 April 1771), og at al Tortur blev afskaffet, da »Kongen hellere vil, at en Skyldig går fri, end at en Uskyldig skulde lide« (Frd. 30 December 1771 § 10). Fuldkommen Trykkefrihed blev endeligt også indført ved Reskriptet af 14 September 1770, der motiveres derved, »at det er såvel skadeligt for Sandheds upartiske Undersøgning som hinderligt i at oplyse de ældre Tidens Vildfarelser og Fordomme, når redeligsindede og for det almindelige Vel samt deres Medborgeres sande Bedste nidkære Patrioter skulle formedelst Persons Anseelse, Befalinger eller forudfattede Meninger skrækkes fra eller forhindres at skrive frit efter deres Indsigt, Samvittighed og Overbevisning, samt at angribe Misbruge og lægge Fordomme for Dagen«¹.

Alle Fortidens Bånd på dette Område løsnedes, men de løsnedes for hurtigt, til at de Frigjorte strax kunde indtage en værdig Holdning. Friheden blev misbrugt. »Wäre ich nun nicht krank!« skrev Johan Clemens Tode til Boghandler Rothe, da han erfarede Censurens Ophævelse, »jetzt giebt es was für die Herren Buchhändler zu verdienen«². Desværre, der var for Mange, der vilde fortjene Noget. Det

¹) Jfr. R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 1—2.

²) Geneal. og biograf. Arkiv, I, 1840—1849, S. 340—341.

ene Skrift udkom efter det andet, uslere og uslere, det ene mere anstødeligt og frækt end det andet, og Folk, der i den Grad vare berygtede, at ingen ærlig Mand vilde give sig af med dem, blev Forfattere. Tilsidst stod der hverken Forfatter, Boghandler eller Bogtrykker nævnt på de udkommende Skrifter¹. Det er sikkert med Hensyn til denne Tid, at Ewald i sit efterladte Brudstykke »Om Almuens Oplysning« taler om »den dels dumme, dels giftige Sladder, som vore elendige Skributier, de nederdrægtigste blandt alle Borgere, for en ussel Fordels Skyld uden mindste Samvittighed og til vore oplyste Tidens Skam med fuldkommen Frihed udsprudle blandt vor Almue fra en Borups Hule«², hvormed han sigtede til Thomas Larsen Borups Bogtrykkeri (1756—1771), der frembragte forfærdelige Sager³. Som rimeligt er, vakte en sådan Tilstand alle Retsindiges Harme, og den ubundne Trykkefrihed blev derfor begrænset ved Reskriptet af 7 Oktober 1771: Trykkefriheden måtte ikke misbruges til Overtrædelse af de almindelige borgerlige Love; enhver Forfatter skulde være ansvarlig for, hvad han udgav; den Bogtrykker, der ikke kunde opgive Forfatterens Navn, skulde selv være ansvarlig for vedkommende Skrift; Forfatterens og Bogtrykkerens Navne skulde findes på ethvert Skrift⁴; den således fremkomne Reaktion voxede naturligvis efter Struenses Fald. Ved Reskriptet af 24 December 1772

¹) R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 510—511.

²) Joh. Ewald: Smtl. Skr., VII, 1854, S. 189, 234.

³) Jfr. R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 83.

⁴) R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 2—3, 49 flg.; P. von Westen: Adressekontorers Natur osv., Odense, 1780, S. 79—80; H. Ussing: Kirkeforfatn. i de kgl. dske Stater, I, Sorø, 1786, S. 201 flg.; M. G. Birkner: Om Trykkefriheden og dens Love, 1797; M. G. Birkners sml. Skr., I—IV, 1797—1800.

blev det forbudt at fremkomme med nogen »trykt Censur« [d. e. Kritik] over Prædikener, som af Vedkommende mundligt ere frembragte og ej i Trykken bekendtgjorte; ved Reskriptet af 20 Oktober 1773, der blev skærpet ved den kongelige Befaling af 27 November 1773¹, blev det pålagt Politimesteren i København alvorligt at betyde Udgiveren af Adressekontorets Efterretninger, af Aviserne og alle andre Ugeblade i Staden ikke at anføre Noget, som angik Statens eller Regeringens almindelige Foranstaltninger, og heller ikke at fremkomme med Stridsskrifter, Byrygter eller andre opdigtede Fortællinger, som indeholdt noget Fornærmeligt eller Uanstændigt; i Tilfælde af Overtrædelse skulde Politimesteren strax og uden Appel idømme den Vedkommende en Bøde af 50 til 200 Rdlr.; ved Reskriptet af 3 December 1790 blev det udtalt, at alle Trykkefrihedssager skulde forfølges ved de almindelige Retter, at Politimesteren skulde have Öje med alle udkommende Skrifter, og at Bogtrykkerne skulde tilsende denne alle Skrifter, der udkom uden Forfatterens Navn, hvilken sidste Bestemmelse ved Resolution af 18 December 1790 blev udvidet til at angå også alle »Viser og Kobberstykker«. Som Slutsten i Bygningen kom endeligt den så meget omtalte Frd. om Trykkefriheden af 27 September 1799 (jfr. Resol. 4 Oktober 1799 kundgjort ved Pl. 25 Februar 1837), der stillede sig bestemt imod ethvert Forsøg på at »laste, forhåne eller udbrede Had og Misnöje imod disse Rigers Konstitution eller imod Kongens Regering« (§ 2), og mod ethvert Forsøg på at »nedbryde Læren om Guds Tilværelse og den menneskelige Sjæls Udødelighed« (§ 5), Forordningen er slet ikke så urimelig, som

¹) R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 153, 227—228.

den ofte har fået Ord for: »Skulde det være muligt, at en Regering, der hidtil satte sin Ære i at begunstige Trykkefriheden, skulde påengang falde til de modsatte Grundsætninger?» skriver Lavrids Engelstoft hjem fra Paris aldeles skamfuld på sin Nations Vegne, thi Forordningens Indhold havde stået »i alle franske Journaler ledsaget med spidse Reflexioner«¹. Med Revolutionens Trosbekendelse stemmede den ikke, det er sandt — hin Trosbekendelse bestod kun i de to Ord: Frihed og Fornuft — men derfor var den ikke fordømmelig. Under de bestående Forhold var det ikke fordømmeligt at forbyde al Anonymitet (§§ 16, 19) eller at gøre Forlæggeren og Bogtrykkeren af et Skrift ansvarlige for, at den derpå nævnte Forfatter var den sande (§ 17), eller at befale Bogtrykkeren at tilstille Politimesteren et Exemplar af »alle Aviser, Journaler og periodiske Skrifter såvelsom af ethvert Skrift, som ej udgør mere end 24 Ark, førend sådanne uddeles eller udsælges til Andre« (§ 26); kun var det måske for strengt, at den, der engang ved Dom var kendt skyldig i Overtrædelse af Trykkefriheds-Forordningens Bestemmelser, ikke måtte lade noget Skrift trykke, forinden Manuskriptet var forevist Stedets Politimester og af ham påtegnet: må trykkes (§ 20); herved kom man et godt Stykke ind på Fortidens Censurvæsen og havde det i sin Magt helt at indføre det igen blot ved en streng Fortolkning af Forordningens Bestemmelse. Det stemmer ikke ganske med Ytringerne i Forordningens Indledning, at Kongen ikke vil gøre Brug af Censur, der allersikrest skærmer mod Pressens Misbrug, »da«, som det hedder, »dette Middel medfører en

¹) Udy. af L. Engelstof's Skr., III, 1862, S. 256--257, jfr. K. L. Rahbek: Erindr., V, 1829, S. 384.

ubehagelig Tvang for enhver god og oplyst Mand, der har Lyst til at gavne med sine Indsigter«. Og den anviste Vej synes at være bleven benyttet; man nærmede sig det Militærregimente, der karakteriserede Frederik den sjettes Tid, skönt Tiden stadigt endnu var den følede Menneskeheds, hvilket f. Ex. den store Bondebevægelse viser.

»Så langt var man allerede i 1772«, hedder det, »borte fra de under det struenseske Ministerium antagne så gavnrige og saliggørende Skrivefrihedsprinciper, at ikke engang en Suhm torde sige sin Hjærtens Mening, men måtte skjule den under forblommede Talemåder og fremsætte den i Lignelser og opdigtede Fortællinger«. »Gammeltorv, hvor Politimester Fedder i Höjsædet med et Nik kunde ryste det danske Parnas, fortjente med Rette sit Navn af Geniets Gehenna«¹. — Det ser underligt ud, at Bogtrykker V. Michaelsen i Helsingør den 30 Avgust 1799 blev sat under Tiltale for følgende Avertissement i Nr. 35 af den af ham udgivne Avis: »Idag den 30 Juli Middag red det såkaldte engelske Kunstberiderselskab i fuld Bram med tyrkisk Musik her igennem Byen, hvorover en Del af Byens Indvånere blev satte i en ikke liden Forskrækkelse, da man trode, at Russerne havde gjort Landgang og således kom med klingende Spil at tage Byen i Besiddelse og tillige at hilse lidt på Godtfolks Lommer«. Ved Dom af 28 Oktober blev han idömt 200 Rdlrs Bøder foruden Sagens Omkostninger². På en sådan Tid er det forståeligt, at Mænd,

¹) Uds. over P. F. Suhms Levn. og Skr., 1798, S. 73, 74—75; H. Ussing: Kirkeforf. i de kgl. dsk. Stater, I, 1786, S. 209—210; C. U.D. Eggers: Om Trykkefrih.'s Hist. i Danm., 1791, S. 87—88; K. L. Rahbek: Erindr., III, 1825, S. 72—73.

²) Læs. Årb. for 1799, S. 79—80, 97—98. Avisens Navn har jeg ikke kunnet udfinde.

som Peter Andreas Heiberg og Malthe Conrad Bruun, der havde sluttet sig til »den republikanske Moral«, der kun indeholdt »Menneskets Pligter som Menneske og som citoyen«¹, blev landsforviste. I disse vanskelige Tider virkede S. Gyldendal.

Ovre i Jylland, Noget over 3 Mil Sydøst for Løgstør ligger den lille Landsby Giver, og der var i Midten af forrige Hundredår en Skoleholder ved Navn Jens Mortensen (f. 1710, † 1771), der med sin Hustru Maren Sörens-datter (f. 1708, † 1773) havde tre Sønner, Sören (f. 12 April 1742)², Morten (døbt Söndagen Judica 1745) og Lavrids (f. 19 September 1747), der allesammen blev døbt med Tilnavnet Jensen. Småt har det sikkert været derovre; når hørte man især på den Tid, da en Hører ved Ålborg lærde Skole kun oppebar 80 Rdlr. i årlig Lön³, om en velhavende Skolelærer på Landet? men Ånden var fri i Skolemesterens Hus og lod ikke sløv Alt gå, som det bedst kunde og vilde. Den ældste Sön, Sören Jensen, blev bestemt til den latinske Skole, og Jens Mortensen antog i Samråd med sine tre Sønner Navnet Gyldendal efter den Sænkning af dette Navn, hvori Skolen lå. Når denne Navnetilknytning har fundet Sted, kan imidlertid ikke nöjagtigt oplyses, men det er sandsynligt, at den er sket omtrent 1760, da Sören var i en af de højere Lektier i Ålborg, ja måske först, da han i Mesterlektien gik med sort Kappe, Krave og Paryk⁴. 1757 kom han i Skolen og 1766 deponerede han. — Den næstældste Sön blev Skolelærer i Giver efter Faderen.

¹) Udv. af Engelstofts Skr., III, 1862, S. 168.

²) Den 15 April, som andensteds anföres som hans Födselsdag, er hans Däbsdag.

³) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 93.

⁴) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 436, 447, 449—450.

Hvorledes Sörens Skolegang har været, vide vi intet Særligt om, men såmeget kunne vi se af Beskrivelser over Skolelivet dengang i Ålborg og andensteds, at han næppe i den Tid har danset på Roser. Rektor i Skolen, Professor Ludvig de Hemmer, der, som født 1710, endnu 1757 stod i sin fulde Kraft, havde vel en egen Gave til at holde Eleverne til streng Orden uden udvortes Tvangsmidler; når han sagde til En: »I er ret en Æsel«, var Synderen hårdt straffet¹. Men Rektor befattede sig ikke med alle Lektierne, og Pryglesystemet kendtes derfor godt i Ålborg; det hørte til Skolernes almindelige Opdragelsesplan. 1726 blev den senere Præst David Mogensen Grönlund i Roskilde Skole hudflettet så stærkt, at der var Tvivl om hans Liv, og det Almindelige var, at selv om Ungdommen havde indprentet sig sine Lektier til Punkt og Prikke, gjorde Synet af Læreren dem ofte så forfærdede, at de Intet kunde erindre²; 1756 fik en Dreng i Ålborg Skole under mægtige Bröl så mange Håndtager, at Blodet sprang ham udaf Fingrene; når der blev rettet Stil, fik man for hver Fejl en Håndtage så stærkt, som Høreren kunde slå³. Af de således ikke sjældne Prygl har Gyldendal utvivlsomt fået sin Part, og han har som fattig Skoledreng vistnok haft meget mere at döje. I de første År har han sikkert som alle Drengene i de lavere Lektier måttet være Mesterlektianernes Opvarter og Rende-dreng⁴, og vistnok tillige Hørernes Opvarter. Det var nemlig

¹) Dsk. Månedsskr., 1863, I, 448, 454; J. C. Bloch: Den fynske Gejstligheds Hist., 2 Hefte, Odense, 1788, S. 435; F. C. Hundrup: Lærerstandens ved Ålb. Kathedralsk. (Ålb. Skoles Indbydelsesskr., 1869, S. 46—48).

²) Chr. Molbech: Hist.-biogr. Smlr., 1851, S. 189—190, 191.

³) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 437, 442.

⁴) Chr. Molbech: Hist.-biogr. Smlr., 1851, S. 228.

en gammel Skik i Alborg, at Disciplene i hver Lektie skiftevis opvartede deres Hører, gjorde hans Støvler rene og børstede hans Tøj, hentede Vand til ham og kogte hans The, gik Ærinder for ham o. m. m., de mere velhavende Elever købte sig fri herfor, og derved kom hele Arbejdet til at hvile på de fattige. De fattige Börn levede desuden som oftest af Kost og Gave fra »brave Folk« i Byen, hvilket næppe har været nogen misundelsesværdig Lod, og dog gjaldt det om at holde gode Miner, thi ved den Prædiken, som enhver til Universitetet bortdragende Elev holdt umiddelbart för sin Afrejse, skulde der ofres til ham, og så var det godt at have gode Venner; med Kappe og Krave gik han, Løverdagen för han prædikede, fra Hus til Hus endog i Stræderne og Gyderne for at indbyde Alle, både Höje og Lave, til at komme¹.

Således omtrent har Gyldendals Skolegang været. Ni År i Træk har han om Sommeren gået 8 Timer og om Vinteren 6 Timer i Skole, begyndt Dagens Gerning med at synge en Psalme i Kor og hørt Morgenbönnen i Luthers lille Katekismus fremmesse af en af sine Kammerater eller selv messet den; siddet i det store Værelse, hvor alle de fem lavere Lektier vare samlede i en stor Forvirring, eller i det mindre Værelse indenfor, hvor Mesterlektien undervistes, set Håndtager og Prygl blive uddelte og utvivlsomt selv fået sin Del med². Det var svære Dage i mange Retninger, der dog naturligvis også havde sine lyse Punkter. I dem sluttede han Venskab med Christian Kjerulf (f. 4 Januar 1745), der blev Avktionsdirektør i København,

¹) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 443, 458, 463; sst. 1861, I, S. 150—151.

²) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 437, 450.

og med den senere så bekendte Skolemand Johan Henrik Tauber (f. 7 September 1743); Venskabet med dem varede udover Skoletiden. Og særligt må da Tauber nævnes, thi han havde vistnok ikke ringe Indflydelse på den næsten halvandet År ældre Sören Jensen med Tilnavnet Gyldendal. Tauber var Søn af en i Ålborg bosiddende Kobbersmed, der ung var kommen herind fra sin Fødeby Augsburg, hvor han, før han blev Håndværker, havde tilbragt nogle År i en latinsk Skole. Som Følge heraf havde han Sans for Læsning, ja forstod tildels de Lærdes Sprog, og opdagede derfor snart Sønnens hurtige Nemme. Hvad han ikke selv var bleven, skulde Sønnen blive; han fik ham sat i Ålborg Skole. 1756 fik Johan Henrik Plads i første Lektie, og 1762 rejste han ved St. Hansdagstider til København for at blive Student, udrustet med »et berømmeligt Testimonium« fra Professor de Hemmer. Han tog sin Examen med Glans og vendte derpå, da han ikke skøttede om at benytte de københavnske Manuduktører, disse »Videnskabernes Gangvogne og mægtige Sjæleskabere, der sætte Omløb i Hovederne af Dosmere«, tilbage til Ålborg, for der at læse i Ro til anden Examen hjemme hos sin Moder og Søster; hans Fader var imidlertid død¹. Under dette Ophold se vi ham, der utrætteligt læste og studerede fra Kl. 4 om Morgenen til Kl. 9 om Aftenen, og i Særdeleshed lagde sig efter bibelsk Filologi, og da navnlig efter den hebraiske Akcentuation, »der havde en Guddommelighedens Præg på sig«, undervise Forskellige og deriblandt Gyldendal. »Det morede mig«, skriver Tauber i sin Dagbog, »at opofre nogle af mine Fri-

¹) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 436, 446; 1865, I, S. 69 flg.; J. C. Bloch: Den fynske Gejstligheds Hist., 2 Hefte, Odense, 1788, S. 432—455.

timer til Andres Undervisning. Jeg tog adskillige at læse Hebraisk for; en af dem betalte mig 6 Rdlr., og Gyldendal og Kjerulf antog jeg for slet Intet i samme Tidsrum. — Til Excerptbøger over det gamle Testament afstregede Gyldendal og Kjerulf mig tre Folianter, indrettede efter Simonis biblia hebraica. — Gyldendal, som kom til mig om Aftenen og derfor fik sin Aftensmad, sad med Biblen i Hånden og sagde mig Sidetallet til, hvor Kapitlerne begyndte og hvilket Vers på hver Side, så jeg kunde nemt uden ideligt at se i Biblen indrette Udtogsbøger efter den¹. Det var i Vinteren 1762 til 1763. 1766 slog Befrielsens Time for Gyldendal; han prædikede til Afsked, fik sit Testimonium academicum hos Rektor Georg Frederik Stampe Thestrup, der 1763 var bleven de Hemmers Eftermand, tog Kården ved Siden² og rejste til København. Alt i det År, i hvilket det lød fra Altanen på Kristiansborg: »Kong Frederik den femte er død, længe leve Kong Kristian den syvende!«, og i hvilket den attenårige Karoline Mathilde blev modtagen med jublende Glæde i den By, hun snart skulde blive så ulykkelig i. — Med Kårde ved Siden kom Gyldendal vist til København, men Kården blev sikkert snart aflagt, thi opimod 1770 forsvandt den sporløst fra Studenterverdenen³, og der er ingen Grund til at antage, at han ikke heri skulde have fulgt sine Kammeraters Exempel. Han lader til at have været en god Kammerat; han kunde både deltage i videnskabelige Øvelser og i et lystigt Lag.

¹) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 78—79.

²) Dsk. Månedsskr., 1863, I, S. 461.

³) C. E. F. Reinhardt: Kommun. og Regensen, 1862, S. 267, jfr. E. C. Werlauff: Hist. Antegn. til Holbergs Lystspil, 1858, S. 257, 259. 276—279.

Da Gyldendal kom til Universitetet, var endnu som tidligere det theologiske Studium det eneherkende, og det blev nu som tidligere drevet i den gennem Tiderne ned- arvede skolastisk-ortodoxe Ånd. Den tredsindstyveårige Professor Peter Holm stod på det Gamle. Han var, som Suhm siger, en ærlig Mand og en så god Regnskabsfører, at han ved Genopbyggelsen af nogle Professorgårde ved småligt at se Arbejderne på Fingrene, sparede en Sjettedel af Overslagssummen, men »en meget ortodoxe Theologus«. Han holdt på, at de akademiske Stipendier kun måtte uddeles til theologiske Studenter, og han stod skarpt imod alle nymodens Påfund såsom Pietisteri og Fritænkeri. Som rimeligt er, stod han sig derfor ikke godt med Mænd af friere Åndsretning, f. Ex. sin Foresatte Prokansleren Erik Pontoppidan, der skrev økonomiske og naturhistoriske Værker, eller sin Kollega Johan Andreas Cramer, Klopstocks Ven, Udgiveren af Ugeskriftet »der nordische Aufseher«. For Cramer var Biblen en moralsk Bog, hvis Formål var at danne retskafne Mennesker, og når han læste den, var det endda nærmest med æsthetiske og filologiske Interesser for Öje. Troen, der i Holms Skolastik var stivnet til Is, blev under Påvirkning af Cramers Vid opløst til Vand. Cramer åbnede Dören for Fritænkeriet, og herimod rejste Peter Holm sig i hele sin gammeldags Udrustning, ja tilsidst kom det dertil, at han, den mægtige Professor, ikke vilde unde nogen Student Universitetets Understøttelser, medmindre han hørte hans Forelæsninger. »Man skal gå på mans Kollegier«, sagde han¹. Herimod opponerede Gyldendals Ven Johan Henrik

¹) Suhm: Sml. Skr. X, 1793, S. 33—34; R. Nyerup: Uds. over Suhms Levn. og Skr., 1798, S. 199—200; R. Nyerup: Langebekiana, 1794, S. 364—377; R. Nyerup: Tilst. i Danm. og Norge, III, 2, 1805,

Tauber. Han var vant til at studere selv og vilde derfor ikke vide Noget af Holms tankehæmmende Ledebånd, han vilde ikke høre til »Holms Æg, hvilke han udrugede og udklækkede for at spække dem med Stipendier«; men derfor havde han også ondt ved at opnå nogensomhelst offentlig Understøttelse. Tauber hørte til Cramers Parti, og under dennes Forsæde fik han vistnok i Slutningen af 1769 på Regensen oprettet et Prædikeselskab af tolv theologiske Studenter, hvorimellem en af Cramers Sønner, Christian Kjerulf og Sören Gyldendal. Hver Måned skulde der prædikes en Gang; Cramer foreskrev Texten, og såsnart det pågældende Medlem havde sin Prædiken færdig, blev den omsendt til alle de andres skriftlige Bedømmelse, holdt en bestemt Dag, og derpå mundligt bedømt, »enhver af Lemberne bedømte Prædikantens Talegaver og Anstand, og Præses [d. e. Cramer] rettede deres Domfældelse og lagde sin til«¹. Når vi finde Gyldendal i dette Selskab, kunne vi vist deraf slutte, til hvad Parti han hørte.

Gyldendal stod sammen med Tauber. I sit mørke Kammer på Regensen i sjette Gang på venstre Hånd i nederste Etage skrev Tauber med Gyldendal til Genbo² sin første Disputats »de delectu observationum philologicarum in novum testamentum rite adhibendo« som

S. 288, 318, 345 flg., 360, 370 flg., 376—377, 416 flg.; J. Møller: Biskop Balles Levn. og Fortjenester, 1817, S. 70 o. fl. St.; C. E. F. Reinhardt: Komm. og Regensen, 1862, S. 187, 197, 207, 217, 272—274; mange Steder i »Uddrag af J. H. Taubers Dagbøger« i Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 69—126, 417—474; N. M. Petersen: Lit. Hist., 2den Udg., V, 1, S. 22—26; E. Schebel: Bastholm og Balle (Dsk Månedsskr., 1868, II, S. 186—187).

¹) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 107.

²) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 102, 106, 123—124.

Bakkalavreus for Kosten på Regensen. Den indeholder en Bedømmelse af de vigtigste Hjælpemidler til det ny Testaments Fortolkning. Efter Lovene behøvede han ikke at lade den trykke, men blot at overlevere den skreven til en Professors Bedømmelse og Påtegning, at den måtte holdes, men da Cramer så den, rådede han til, at den skulde trykkes, hvilket den så også blev i 200 Exemplarer med en Bekostning af 20 Rdlr. Det var noget Usædvanligt, og Holmianerne beredte sig til at slå et Slag. Regenskirken var fuldproppet på Disputatsdagen den 8 Maj 1770; Kl. 2 begyndte Kampen, og den holdt ved i sex Timer til om Aftenen Kl. 8, men Tauber gik af med Sejren, hans Modstandere »pakkede sammen«, og nu stod Disputatsgildet, ved hvilket både Gyldendal og Kjerulf vare med. Der blev trakteret med Kaffe, Smørrebrød og Punsh, og de fornøjede sig til langt ud på Natten med at drikke, snakke og spille Kort. Efter alle Julemærker har Gyldendal ikke spillet en aldeles ubetydelig Rolle ved denne Lejlighed; thi da Tauber tre År efter i Anledning af sin Udnævnelse til Rektor i Horsens på Borks Kollegium, hvor han da havde Bolig, gjorde et Afskedsgilde for sine Venner, blev Gyldendal Skaffer og senere ud på Aftenen, da Tauber selv forlod Selskabet, Vært, »hvilken Post han forestod priselig«. Som Kuriosum kan bemærkes, at det betragtedes som dyrt, at dette Gilde kostede Tauber over 7 Rdlr.¹

Som bemærket havde Gyldendal Bolig på Regensen, og han, der var Barn af fattige Forældre, har vist været glad derover, skönt Gud skal vide, at Boligerne der hverken vare hyggelige eller venlige; de vare udstyrede med Mur-

¹) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 106—107, 108—111, 466—467.

stensgulv, med upanelede Vægge og med Bjelkeloft, ja nogle af dem endog med Jernstænger i Vinduet, og Bohavet var en Standseng, et Fyrretræsbord og en Kistebænk¹. Gyldendal har utvivlsomt også med Glæde taget den Indtægt med, som Regensianernes fra Pestens Tid 1711 stammende Ret til at bære Lig kunde indbringe ham. Han har måske endog undertiden overtaget denne Forretning for sin Ven Tauber og derved tjent Noget; »jeg betalte Andre for at forrette min Andel heri«, siger Tauber, og han nævner særligt En, der hver Gang fik 14 Sk. og til store Lig fri Kappe og Handsker, som han dog måtte bruge tre Gange. Tauber var stillet således, at han kunde unddrage sig en Forretning, der i det almindelige Omdømme begyndte at være mindre vel anset, hvilket de fleste Regensianere ikke vare istand til og blandt disse vistnok Gyldendal², der allerede i Skolen havde haft sin Opmærksomhed henvendt på at skaffe sig Erhvervskilder; han begyndte allerede i den at »fremspire« som Boghandler. »Jeg købte ved mit Ophold i København [1763—1765]«, siger Tauber, »adskillige Bøger til ham, som han igen solgte og tjente Lidt på«³.

Som en Levning fra Fortiden dreves endnu i Gyldendals Regensår de daglige såkaldte »Bordøvelser«; de bibeholdtes nemlig stadigt, skönt Fællesspisningen, hvormed de oprindeligt stod i Forbindelse, allerede var ophævet ved Resolution af 12 Oktober 1736, der forandrede Måltiderne

¹) C. E. F. Reinhardt: Komm. og Regensen, 1862, S. 213—214.

²) C. E. F. Reinhardt: anf. St., 1862, S. 170 flg., 318 flg.; Dsk. Månedsskr. 1865, I, S. 112.

³) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 91.

til Kostpenge¹. Provsten og Dekanerne havde Præsidiumet, medens Alumnerne efter Omgang skiftedes til at disputere. Om Søndagen disputeredes der over Evangeliet og Epistlen, om Mandagen over Logik, om Tirsdagen over Metafysik, om Onsdagen over Fysik og de øvrige Dage over Theologi. Såsnart Bönnen var læst ved Provstens Bord, begyndte Øvelserne, der naturligvis gik på Latin², og der blev sikkert ved dem ført streng Orden; der blev holdt Bog over, hvem af Alumnerne der udeblev, og de Udeblivende ifaldt en Bøde. I disse Øvelser har Gyldendal som Alumnus deltaget og derved vistnok erhvervet sig betydelig Færdighed i at udtrykke sig på Latin, Noget, hvorfor Regensianerne dengang vare berömte³. Han kom i så Henseende allerede godt rustet fra Skolen; ved Examen artium, som han bestod den 24 Juli 1766, fik han i Latin bbb, d. e. tre Gange bene, der allerede i sig var en god Karakter, og ved Examen philosophicum, som han underkastede sig den 23 Juni 1767, fik han bb⁴. Og vi kunne endnu umiddelbart bedømme, hvor godt han har magtet Latinen, thi vi have en af

¹) C. E. F. Reinhardt: Komm. og Regensen, 1862, S. 228, 292 flg.

²) C. E. F. Reinhardt: anf. St., 1862, S. 219—220, 232—234; Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 83—84.

³) C. E. F. Reinhardt: anf. St., 1862, S. 245.

⁴) Det er ikke alene hans Karakterer i Latin, der ere gode, han har gennemgående stået sig godt ved sine Examinere; efter de pågældende Examensprotokoller i Universitetets Arkiv skal jeg her meddele alle hans Karakterer. — Examen artium. Catechesis: bb; Loci communes: bb; (Historia sacra: bb); Latina: bbb; Græca: bb; Ebræa: b; Logica: opt.; Metaphysica: b; Physica: b; Ethica: bb; Historia: bb; Geographia: bb; Geometria: b; Arithmetica: b; Sphærica: bb. — Examen philosophicum. Latina: bb; Græca: b; Ebræa: bb; Logica: b hæsit; Metaphysica: b; Physica: b; Ethica: bb. (Jus nat.: bb); Historia: b; Geographia: bb; Geometria: b; Arithmetica: b; Sphærica: b. dum. hæsit.

ham håndskreven latinsk Disputats tilbage, der på 16 små Kvartsider handler om Menneskenes Forpligtelse til at dyrke Gud¹. Det er den Disputats, som han efter den Alumnerne påhvilende Pligt, en Gang årligt at disputere i Regenskirken², offentligt forsvarede den 14 Juli 1770. Gyldendals Navn findes desuden som Defendens (d. e. Medforsvarer) på et Par andre Disputatser, som forsvarede henholdsvis den 15 Oktober og 5 December 1770³. Hele dette År har han derfor vistnok været Alumnus på Regensen, og Spørgsmålet, om han i dette År har begyndt at være Boghandler, der allerede herved er vanskeliggjort, bliver såmeget vanskeligere at besvare, som man i en af de, nu i Universitets-Arkivet opbevarede, Bøger, der førtes over dem, der udeblev fra Bordøvelserne, finder Gyldendal opført som Udeblivende den — 4 Maj 1772; næsten kun Månedsdagen før han, som vi nedenfor komme til, indtrådte i Ægteskab.

Som vi have set, begyndte Gyldendal allerede at handle med Bøger ovre i Ålborg, medens han endnu besøgte Skolen der, og dette vedblev han med i København. Tauber siger om ham, at han gjorde ham »den tidsspildende Tjeneste« at forrette hans Kommissioner på Avktioner lige så godt, som om han selv var nærværende⁴. Har Gyldendal gjort dette for Tauber, har han vel også gjort det for Andre og

1) »Dissertationis particulam primam de obligatione naturali ad cultum dei opponentium examini submittit Severinus Gyldendahl pro beneficio quadræ regie et defendente doctissimo atq. amicissimo Johanne Fuglede prid. id. qvint. In auditorio collegii regii h. s.« 4° (findes på Universitetsbibliotheket).

2) C. E. F. Reinhardt: Komm. og Regensen, 1862, S. 234 flg.

3) Johannes Åby: de magibus Orientalibus ex. Matt. Cap. 2. — Søren Salling: de principio veræ religionis et felicitatis.

4) Dsk. Månedsskr. 1865, I, S. 117.

da næppe uden at fortjene Noget derved. Det kan derfor godt være, at han, som den nedarvede Tradition i den Gyldendalske Boghandel siger, har begyndt at være egenlig Boghandler 1770, skönt hans Stilling som Alumnus på Regensen kunde synes at tale herimod, og skönt det i tredje Del af Jens Worms Forfatterlexikon (Kbhvn. 1784), der udkom på Gyldendals eget Forlag, hedder: »1772 begyndte han en egen Boghandling og Forlag«. Ser man imidlertid ret på disse Ord, modsige de ikke, at han allerede 1770 kan have begyndt at være Boghandler, de sige jo blot, at han i 1772 begyndte »en egen Boghandel«. Tanken falder da på, at han allerede 1770 på en eller anden Måde har været i Forbindelse med den ovenfor omtalte Kannevorfske Boghandel i Silkegade (ovfr. I, S. 323). Fra denne udgik der nemlig en »Fortegnelse på alle de Skrifter, som siden Trykkefriheden ere udkomne« (I—III, 1771—1773), som Gyldendal skrev »adskillige Recensioner og Anmærkninger« i¹, og som efter Kannevorfs Død (1771) gik over på Gyldendals Forlag², hvormed det stemmer, at han, som det andensteds hedder, »i sit 30te År [d. e. fra 12 April 1771 til 12 April 1772] begyndte en Boghandel, men meget småt«³. Desværre kan dette tvivlsomme Punkt ikke opklares ved Fremlæggelsen af nogen officiel Tilladelse for Gyldendal til at måtte drive Boghandel; en sådan er næppe til, ja der er ikke engang nogensomhelst Efterretning om, at en sådan er erhvervet. Boghandelen var en Næringsvej, som Enhver kunde gå til

¹) Worms og Nyerups Lexikoner.

²) Se den nævnte Fortegn., II, 1771, S. 479.

³) Nyeste Skilderi af Kbhvn.. 1824 (Nr. 22), Sp. 340.

uden at have stået i Lære, det var en fri Næring, som Enhver kunde drive, når han blot tog Borgerskab der, hvor han nedsatte sig¹ og — det kunde måske også fordres (jfr. Rskr. 24 September 1740) — skaffede Vidnesbyrd for, at han forstod sig på Boghandelen. Med denne Borgerskabsløsning m. m. har Tiden imidlertid næppe været streng. Bogtrykker Johan Rudolf Thiele, der i 1770 begyndte sit Bogtrykkeri, har, uagtet Bogtrykkerne fra gammel Tid vare anderledes under Opsigt end Boghandlerne, ingensinde løst Borgerskab og ingensinde fået nogen kongelig Bevilling gennem Kancelliet. Man får et godt Begreb om den herskende Uorden af Trykkefrihedsforordningens § 15. »Ingen må udøve Bogtrykkerkunsten«, hedder det, »uden dertil at have erhholdet kgl. Privilegium, som udfærdiges gennem det danske Kancelli, og«, hedder det videre, »de nuværende Bogtrykkere, der ej allerede ere privilegerede, kan på Ansøgning vente samme gratis meddelte«. Jeg tror derfor ikke, at det bestemt kan oplyses, når Gyldendal først offentligt gav sig af med at være Boghandler, men i og for sig har dette jo heller ikke meget at sige. Traditionen, der går tilbage til Gyldendals Svigersøn og Efterfølger i Boghandelen, Jacob Deichmann, hylder 1770; den Antagelse får da at stå, til bedre Oplysninger fremkomme. Gyldendal bliver i ethvert Tilfælde Samtidig med Boghandelens Reformator i Tyskland Filip Erasmus Reich i Leipzig (f. 1717, † 1787), der til Værn mod de fremmylrende små Boghandlers Fuskeri og uærlige Eftertryksforetagender fik dannet en tysk Boghandlerforening (1765), hvis Medlemmer for-

¹) Nyeste Skilderi af Kbhvn., 1824 (Nr. 22), Sp. 342, 344.

pligtede sig til at følge visse almindelige af Foreningen foreskrevne Grundsætninger¹.

Det var altså i eller umiddelbart efter den bevægede Struenseske Tid, at Gyldendal begyndte sin Boghandler-virksomhed. En Tid, der trods alle sine Skrifter ikke var nogen god Tid for Boghandelen eller en hvilkensomhelst anden ordenlig Forretning. »Embedsmændene skælvede på deres Poster for Afsættelse. De Ophøjede i Staten blev afsatte og fortrængte. Ved så mange Herskabers Forvisning til Provinserne blev Næringsvejene for den virksomme og arbejdende Del i Hovedstaden tilspærrede og Handels-grenene formindskede ved Folkemængdens Aftagelse. . . . Den tilladte og offentligt hyldede Ryggeløshed udbredte . . . ufornuftig Sanseligheds Gift i mange tilforn uskyldige Sjæle«². Det var en Smule Revolutionstid, og de Virkninger, der viste sig i Frankrig under den store Revolution med Hensyn til Boghandelen, viste sig — naturligvis i formindsket Målestok — også her. »De ny Parvenus fordem Lakejer, Kokke o. s. v. henødsle deres Millioner blot på den groveste, sanselige Vellyst og gøre sig ligesom hine Midalderens Småfyrster en Ære af, at deres Formue hæver dem over den Nødvendighed at læse og skrive. Derfor er og Boghandelen her i den sletteste Tilstand. 200 Boghandlere ere færdige at dø af Sult. Det Eneste, som går godt af, er Romaner, hvoraf Paris er oversvømmet; jeg tror, hver Dag frembringer ny deraf ligesom af Aviser«. Således skriver L. Engelstoft hjem fra Paris den 14 September 1799³. Noget

¹) A. Kirchhof: Beitr. zur Gesch. des deutsch. Buchhandels, II, Leipzig, 1853, S. 210 flg.

²) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 120—121.

³) Udv. af L. Engelstofts Skr., III, 1862, S. 230.

Lignende fandt Sted her i og efter Struenses Tid; det ene Smudsskrift fremkom efter det andet og næppe til Boghandlernes Fordel, thi Alle gav sig af med at forhandle Bøger. Det var ikke alene de egenlige Boghandlere og Bogtrykkere, der forlagde og solgte Bøger, nej mange Andre vare ivrige i denne Retning; eksempelvis skal jeg nævne Bogbinderne Junge og Møller på Østergade, Bogbinder Gronov på Hjørnet af Skidenstræde og lille Fiolstræde, Hörkræmmerne Hornemann og Elsberg på Vestergade og Urtekræmmer Bering på Hjørnet af Pilestræde og Myntergade¹, og der var Mange, der udlejede »disse Tidens ny Skrifter for at spare Bekostning for Folk, som vare nysgærrige«². Hvorvidt man i det Hele var kommen med at lade Almenheden få Nyhederne så let som muligt, fremgår af følgende Bekendtgørelse, der bl. A. findes i »Adressekontorets Efterretninger« for 1772 Nr. 98 (den 17 Juni): »I Avisbutikken på Amagertorv i Glasmagasinet's Port fås istykkevis Adresse-Aviserne, Kritiske Journal, Aftenposten, Allehånde og andre løbende Blade, Vejviseren, hvori Anvisning til de Flestes Bopæl her i Staden o. s. v.«. Boghandler Buch havde et Lejebibliothek³. Denne Boghandler-Frodighed var imidlertid selvfølgelig ikke til Boghandelens Gavn. »Man får ofte Skrifter«, klages der, »som ere skødesløst behandlede og Intet værdt, som der har været hastet så meget med, at de ere fulde af Fejl og det endog i matematiske Skrifter, hvor aleneste et urigtigt Bogstav kan

¹) Fortegn. over Trykkefrih's Skrifterne, I, 1771, S. 114; II, 1771, S. 97, 103, 245 o. fl. St.

²) Klavs Klompe: Den Gærriges Urtepotte. 1771 (jfr. Fortegn. over Trykkefrih's Skrifterne, I, 1771, S. 137—138).

³) R. Nyerups Levnedsløb, 1829, S. 10.

forvilde en hel Mening. Undertiden får man en Tome af en Bog ud med Løfte på den anden, men den anden kommer aldrig frem. . . . Somme Tider gör Skribenterne eller Forlæggerne ubetænksomme Overlæg, og når Værket er halvfærdigt, forandre de Planen således, at man ej kan se om Begyndelsen og Enden hører til et og det samme Værk eller ej. . . . Man ved og, at det er sket, at der er blevet taget imod Prænumerations Penge, uden at der er gjort Vederlag derfor, og man kan både af Et og Andet tydeligen se, at det er Mange aleneste om Profiten at göre«¹. Det er derfor betegnende, at de gamle Ideer om en Forlagsforening nu igen vågnede op. I Februar 1772 fremkom »Forslag til en Skrifers Befordrings Kasse«, der skulde grundlægges ved »et lidet Pålæg på Indgangssedlerne [d. v. s. Billetterne] til den danske Skueplads«. »2 Sk. på en Galleri-Seddel, 4 Sk. på en Parterre-Seddel og et på Logerne efter deres Störrelse og Bekvemmelighed afpasset Påbud kunne udgöre Kassens væsenlige Hovedstol«². Som rimeligt er, vandt dette Forslag ingen Anklang, men ikke længe efter fremkom ved den ovennævnte Agent Holks Bestræbelser »Plan til et typografisk Selskabs Oprettelse for Danmark og Norge« underskreven af: P. F. Suhm, O. Guldberg, G. C. Øder, J. B. Dons, B. Riisbrigh, J. C. Schöneyder, H. Holk, F. C. Trant, J. H. Schlegel og A. Kall³; Schlegel havde ført den i Pennen. Selskabet var indrettet således, at man enten kunde en Gang for alle indbetale

¹) Bibl. for nyttige Skrifter, 1772, Nr. 51.

²) Bibl. f. nytt. Skr., 1772, Nr. 29.

³) Kbhvnske Tidender (d. v. s. Berl. Tid.) Nr. 38 og 39 (den 11 og 15 Maj) 1772; Bibl. f. nytt. Skr., 1772, Nr. 33; Kbhvns polit. Vejviser for 1773, S. 30—41; jfr. Kbhvns Allehånde, 1773, Nr. 1.

20 Rdlr. (en Aktie) og så hvert År få for 8 Mark Bøger i Rente foruden at have Ret til at få et Exemplar af alle de af Selskabet udgivne Bøger med 25 Procents Afslag eller tegne sig for en Portion, d. v. s. betale 4 Rdlr., og så hvert År være pligtig at udtage for 2 Rdlr. 2 Mk. Bøger, som kun blev betalte med 1 Rdlr. 4 Mk. Selskabet, der var oprettet efter udenlandsk Mønster, i Hamborg og Schweitz var der lignende, vilde på ingen Måde gå Boghandlerne i Vejen; Planen opfordrer tværtimod Forfatterne til først at henvende sig til en Boghandler, för de komme til det, og lover de Boghandlere, der indtræde som Medlemmer, store Begunstigelser, men, som det udtales, der var næsten ingen Boghandel i Danmark og Norge udenfor Hovedstaden og ingen Kundskab udenfor København om de udkomne Skrifter; »deraf kommer det, at i alle danske Provinser og i den største Part af Norge Lyst til Læsning og Smag på nyttige og gode Skrifter ej er så udbredt, som det var at ønske«. Det var det, Selskabet vilde afhjælpe; det vilde holde Kommissionærer overalt. Der blev taget fat med Kraft; blandt de ti Direktører blev Schlegel og Kall udnævnte til Forstandere, hin for Aktieselskabet og denne for Portionselskabet, hver lønnet med »5 Procent af de til Selskabets Bedste afsatte Bøger«, og Selskabets Interessenter voxede anseligt navnlig i Norge¹. Den Iver, hvormed der virkedes i Begyndelsen, kølnedes imidlertid, Portions-Interessenterne udeblev som Købere, måske fordi Bøgerne, Selskabet udgav, vare dem for lærde², og der opkom Splid mellem de to

¹) Kbhvnske Tidender (d. e. Berl. Tid.), 1772 (d. 5 Juni) Nr. 45, (d. 7 Juni) Nr. 47; 1773 (d. 19 Februar) Nr. 15.

²) »Når jeg efterser Listen på Portion-Interessenterne, finder jeg ikke 30 iblandt dem, som forstår Latin, de øvrige ere alle ustuderte

Forstandere; Kall, der, som han i et Brev af 20 April 1780 siger, »af visse Årsager ej just ofte« talte med Schlegel, klagede over, at denne beholdt i Aktiekassen flere af de Penge, som han skulde have i Portionskassen, og beder endeligt i det anførte Brev (der ejes af Hr. Kfrnsråd Werlauff) den unævnte Adressat om at bringe Sagen i Orden, da han ellers agtede »offenlig at tilkendegive sine Gravamina«. Schlegel var led og ked af det Hele og ønskede sig fritagen for at være Forstander¹. Da foreslog Kall (April 1780) på visse Betingelser at overlevere »Forvaltningen af Selskabets Boghandel og Økonomi« til Boghandler Gyldendal, og denne Udvej blev greben med åbne Arme. Gyldendal blev p. T. Selskabets Forstander, og i denne Egenskab indvarslede han alle Interessenterne til en Generalforsamling i »Suhms Gård i Pustervig Mandag den 15 Oktober Eftermiddig Kl. 4«, »for at erfare Kassens Tilstand og overlægge med hinanden adskillige Forslag, som til Interessentskabets enten Ophævelse eller Fortsættelse måtte eragtes tjenlige«². Generalforsamlingen blev afholdt, og Gyldendal offentliggjorde som dens Resultat: »Enhver Interessent kan efter eget Behag vælge, enten han vil tage sin Andel af den i Behold værende Kapital, der pr. Aktie er 7 Rdlr. 4 Mk. 10 Sk., eller han vil udvælge sig Bøger for det fulde Indskud 20 Rdlr. på det Katalog, som tilligemed en udførligere Beretning om Selskabet er trykt og kan

Folk«, siger Kall i sin Betænkning over, om Selskabet bør antage sig C. F. Rottbølls »Descriptiones plantarum rariorum iconibus illustratarum«, men dog udgav Selskabet Bogen tilligemed flere andre både latinske og islandske Værker, jfr. J. H. Schlegel: Betragtnr. over Journaler, 1779, S. 91—92.

¹) J. H. Schlegel: Betragtnr. over Journaler, 1779, S. 91.

²) Kbhvnske Tidender 1781 (d. 20 Juli), Nr. 58.

af enhver Interessent afhentes i København hos mig, boende i Silkegade Nr. 66. Ligeledes udbetales og de påløbende Renter til dette Års Udgang i Selskabets egne Forlagskrifter, hvorimod jeg til nogen Slags Godtgørelse beholder Levningerne af Selskabets Forlag, når alle Renterne deraf ere udbetalte«¹.

At det typografiske Selskab således kastede sig i Armene på Gyldendal, da det ikke selv kunde mere, tyder på, at Gyldendal var anset, thi København havde ingen Mangel på Boghandlere i 1780. At Gyldendal blev foretrukken, kan måske næst hans akademiske Opdragelse tilskrives, at han, som der står i Jens Worms Forfatterlexikon, forlagde »mest danske Skrifter«. Gyldendal lader til at have stillet sig uafhængig af de tyske Boghandlere, der ellers havde Meget at sige her, og hvis Skrifter de danske Boghandlere massevis forhandlede; jeg har ialfald ikke truffet hans Navn på nogen tysk Messekatalog således som mange Andres². Den første Gyldendalske Katalog, jeg kender, er: »Fortegnelse på en

¹) Kbhvnske Tidender 1781 (d. 2 November), Nr. 88, jfr. N. M. Petersen: Lit. Hist., 2den Udg., V, 1, S. 17.

²) Som Exempler: »Verzeichn. neuer Bücher, welche in der Leipziger Michaeli-Messe 1765 bis zur Oster Messe 1766 herausgekommen und zur beigesetzte Preise zu haben sind in Gabriel Christian Rothens Wittwe und C. G. Proffts kgl. privil. Univ's Buchhdlng allhier auf der Börse in Nr. XI, XII und XIII. Kphgn, 1766, 8°; — »Verzeichn. derer Bücher, welche . . . zu finden sind in den Mummischen Buchladen auf der Börse Nr. 5.' Kphgn, 1768, 8°«; — »Catal. neuer Bücher, welche . . . zu haben seynd bei Johann Gottlob Rothen, kgl. Hof- u. Univ's Buchhldr in Nr. 8 auf der Börse. Kphgn 1771, 8°«; — »Catal. der neuesten Bücher, welche . . . zu haben sind bei Friederich Christian Pelt, kgl. Univ's Buchhldr auf der Börse in Nr. 22, 23 und 24, Kophgn, 1776, 8°«, — der alle ere tro Optryk af de tyske Messekataloger og kun indeholde få danske Bøger.

Del mest ny og på eget Forlag trykte Skrifter, som i rå Materie sælges for vedtegnede Priser hos Gyldendal, kongl. privil. Universitets Boghandler, boende i Silkegade Nr. 66 i København. Kbhvn. 1782«, 8°. Den indeholder omtrent 550 Titler på Bøger af Danske eller ialfald affattede på Dansk, 17 Kobberstik og Portrætter og til Slutning en Del svenske og tyske Bogtitler. Her endnu skal jeg ikke gå ind på, hvilke Forfattere han forlagde for, eller på hvilke Betingelser han forlagde.

Som man af Ovenstående kan se, hengik der ikke mange År, efter at Gyldendal havde helliget sig Boghandelen, för hans Virksomhed fik et vist storartet Præg. Den fattige Studént må på en eller anden Måde have vidst at skaffe Penge, thi uden dem er Forlagshandel en Umulighed. Det lader til, at han har skaffet sig dem ved Ægteskab. Traditionen siger vel, at han skal have erhvervet nogen Formue ved at være Lærredshandler i en af Boderne ved Helliggejstes Kirke, men der er i hele Gyldendals Liv ikke et År, ja ikke en Måned, hvortil denne Virksomhed kan henlægges. Traditionen er ikke pålidelig, men har i dette Tilfælde som i de fleste dog Noget at støtte sig til. Gyldendal har næppe selv nogensinde drevet Lærredshandel, men den 12 Juni 1772 ægtede han Maren Thomasdatter, en Lærredshandlers Enke; hun har måske haft Bod ved Helliggejstes Kirke, og som Følge af Ægteskabet er måske Lejen af denne Bod i kort Tid bleven betalt i Gyldendals Navn, og morsomt nok findes der nu i Rådstuarkivet en Fortegnelse over »Lejerne, som har betalt af Helliggejstes Kirkes Boder« fra Påske 1772 til Påske 1773, skönt Regnskaberne over disse Boder ikke ere nåede os i den bedste Forfatning, og på denne Fortegnelse står for Boden Nr. 16 en —

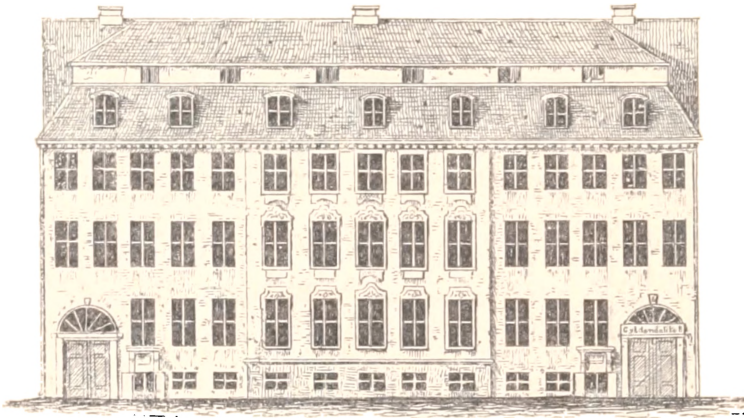
rigtignok ikke Sören Gyldendal, men — »Sören Gyldenborg« opført som Lejer. Man kan nu tage dette for en Fejlskrift, så er Alt i den skønneste Orden. — Med den omtalte Maren Thomasdatter fik Gyldendal nogen Formue¹, men næppe heller synderligt Mere; i så Fald havde de Nygifte vist fundet en anden Bolig end Trompetergangen Nr. 112, hvor de bode henved et År. Efter den Tid flyttede de til Store Helligejststræde Nr. 143, og endeligt den 2 Maj 1776 fik Gyldendal Skøde på Gården Nr. 66 i Silkegaden (det nuværende Nr. 5) af den ovenfor omtalte »Marthe Cathrine salig Kanneworfs Efterleverske født Malmgren« (ovfr. I, S. 323). Hun solgte ham Huset »mellem Juvelerer Fabritii Gård på den ene Side og Kandestøber Klosii Hus på den anden Side« for 5000 Rdlr. Gyldendal kom således på en Måde til at fortsætte den Kanneworfske Boghandel, hvilket næppe er tilfældigt; han kendte den fra tidligere Tid (S. 22). Hen i den ny Gård kom Maren Thomasdatter dog ikke, hun døde strax efter, at Købet var sket. Den 8 Maj 1776 afgik hun ved Døden og blev — ialfald til en senere Tid — bisat i Helligvejstes Kirke i det Gravsted, som Gyldendal tilkøbte sig »under og omkring Dåben Nr. 67«², og hvori hendes eneste Barn af dette Ægteskab Jens Gyldendal, født 1773 og utvivlsomt opkaldt efter sin Farfader, den 18 April 1791 fandt sit sidste Hvilested. Der er endnu bevaret en »Nota på nogle Udgifter ved afgangne salig Student Jens Gyldendals Begravelse Mandagen den 18de April 1791«,

¹) Nyeste Skilderi af Kbhvn 1824 (Nr. 22), S. 340.

²) Efter en Protokol »Helligvejstes Kirkes Begravelses Regnskab vedk., overleveret den 31 Dechr. 1792 til Hr. N. Rindom af Jens Lang«; jfr. Kbhvns Rådstu-Resolutionsprot. fra 2 April 1781 til 24 Februar 1783, S. 439 (begge i Rådstu-Arkivet).

der viser, at hans Lig blev kørt til Kirken i »den Fløjels Ligvogn«, og blandt Andet indeholder den Post: »12 Studenter à 8 Mk. og Formanden 16 Mk. . . . 18 Rd. 4 Mk.« Hele Regningen løber op til 127 Rd. 5 Mk.

Som Enkemand flyttede Gyldendal sin Boghandel til Silkegade, men i denne sin enlige Stand forblev han ikke i de elleve År, han virkede her. Han indgik för Maj 1779 andet Ægteskab med Bolette Cathrine Kraft, men herom senere. 1787 flyttede han igen fra Silkegade til Klareboderne. Ved Avktionen den 27 Juli 1787 afkøbte han Hof-

Gyldendals Gård i Klareboderne.

kommissionær Josef Bernard Wesselys Fallitbo Ejendommen: Klareboderne Nr. 9 — hvor den Gyldendalske Boghandel endnu findes — for 16,130 Rdlr., og den 27 September s. Å. fik han Avktionsskøde på den. Flytningen gik dog ikke for sig strax. Ved Købekontrakt af 8 Oktober 1787 afhændede han vel Ejendommen i Silkegade til Kancelliråd og Postmester ved den altonaiske og jyske agende Post Sebastian Hammond for 6700 Rdlr., men i den hedder det utrykkeligt, »hvad i Huset Sælgeren er i Besiddelse af, beholder han i en 3 à 4 Uger efter Flyttetiden for efter

Kommoditet i samme Tid at lediggöre«. — Da København 1728 blev hjemsøgt af den forfærdelige Ildsvåde, der fortærede så Meget, sparede den ikke Klareboderne, og Elisabeth salig Enevold Skrøders Efterleverske solgte i December 1730 den hende her tilhørende »afbrændte Plads« »med derpå befindedes Rudera, Mure og Stene samt tvende Portioner Trykhusets Pumpevand« til »velfornemme Hr. Abraham Höj, Borger, Stukatør i Staden København for 1450 Rdlr., dog at dette Køb bliver uvedkommende det Stykke af Grunden, som til Gadens Udvidelse bortgår og er betalt«. Denne Grund med den derpå imidlertid opførte Bygning var det, som »Hans Excellence, højvelbårne Hr. Viktor Christian von Plessen, Ridder, Gehejmeråd og Overceremonimester« den 11 Juni 1754 fik Skøde på for 12000 Rdlr., som af hans Dødsbo den 2 December 1771 blev bortskødet til »Jøden« Hofkommissionær Wessely for 9800 Rdlr. og af dennes Fallitbo igen solgtes til Agent Gyldendal. »1783 blev han af Kongen benådet med Agents Karakter«.

Nu var Gyldendal i alle Retninger en anselig Mand. Han var Agent og Ejer af en pragtfuld Ejendom, i hvilken der som Lejere bode så höjststående Folk som »Fru Gehejme-konferensrådinde Danneskjold-Samsø født Kleist«, der fra 1787 til 1793 havde 2den og 3dje Etage i Huset med Køkken, Kælder og Stald for den årlige Leje 450 Rdlr., det er derfor rimeligt, at vi vide lidt mere om den Hustru, han hjemførte, snart efter den förstes Død, end om Lærredshandlerens Enke, som han ægtede 1772. Bolette eller, som hun den 11 Marts 1758 er døbt i Sorø Kirke, Bodil Cathrine Kraft var Datter af den bekendte Professor Jens Kraft i Sorø, der har fået det Skudsmål, at han var »en livlig Mand, et snildt Hoved og en god Kender af den

Leibnitzske og Wolfiske Filosofi«, og at han »besad store Gaver i at få Yndest hos Alle«¹; ham var det, der »efter kongelig allernådigst Befaling« 1763 udgav sine ypperlige »Forelæsninger over Mekanik« (I—II) og 1764 sine »Forelæsninger over Statik og Hydrodynamik«, og som i sine »kritiske Breve« (1761) kæmpede godt til »Videnskabernes Fremvæxt og Smagens Forbedring«². Ved dette Giftermål kom Gyldendal i stort Svogerskab, thi af Jens Krafts 12 Börn, hvoraf det sidste fødtes et År før hans Død, der indtraf den 18 Marts 1765, vides omtrent Halvdelen at have nået den voxne Alder. Unse Marie (født 24 Oktober 1748) blev den 2 Februar 1773 gift med Johan Ludvig Christian Pontoppidan, der 1764 blev Professor i Historie og Veltalenhed i Sorø og 1779 Præst ved Budolfi Kirke i Ålborg³; Severine Dorthea (døbt 23 September 1749, † 19 Oktober 1810) blev 1766 gift med Justitsråd Anders Dinesen til Gyldenholm, Byfoged i Roskilde⁴; Frederikke (døbt 2 Januar 1754) blev gift med Jens Gjødert Halling, der 1786 blev Sognepræst til Asminderup og Grandløse lidt Syd for Holbæk umiddelbart efter hendes Broder Carl (døbt 10 Juli 1755), der efter at være bleven Student fra Roskilde Skole 1774, døde 1786, omtrent 31 År gammel, som Sognepræst for de nævnte Menigheder. Det var godt Svogerskab, og Forholdet mellem de Besvogrede synes at have været, som det skulde; herpå tyder ialfald det Faktum, at da Pastor Halling og Hustru den 7 September 1788 op-

¹) Soransk Tidsskr. 1ste Hefte, 1865, S. 205; P. F. Suhm: Sml. Skr. X, 1793, S. 26.

²) Minerva, 1800, S. 161; N. M. Petersen: Lit. Hist., V, 1, S. 102 flg.

³) J. C. L. Lengnick: Genealogi over Fam. Pontoppidan, 1851, S. 7.

⁴) Ch. Giessing: Jubellærere, II, 1, 1781, S. 189.

rettede et gensidigt Testament, efter at de, som det hedder i dette, »i nogle År have levet i hæderligt Ægteskab uden endnu at være blevne velsignede med Livsarvinger«, var Gyldendal det ene af Testamentsvidnerne. Halling døde omtrent et År efter; han blev begravet den 12 August 1789. Gyldendal har i det Hele sikkert forstået at omgås Folk; hans rolige, kloge Ansigt, som ses her foran i Bogen¹, tyder ikke på Lidenskaber, han var vist en forstandigt beregnende Natur, og det er værdt at lægge Mærke til, at da han den 28 April 1790 havde en Datter i Kirke, holdt »Fru Gehejme-Konferensrådinde og Grevinde af Danneskjold-Samsø² og Frøken von Kleist Huen, medens Hr. Kancelliråd Ewald og Hr. Generalfiskal Skibsted og Student Jens Gyldendal [d. e. Gyldendals egen Søn] vare Faddere«³. Dette Barns Fødsel den 6 April 1790 kostede dets Moder Livet⁴; hun døde nogle Dage efter og blev den 22 April 1790 bisat i Helliggejstes Kirke. Barnet blev kaldet efter sin Moder Boljette Cathrine Kraft Gyldendal. — Lige et halvt År efter giftede Gyldendal sig igen, den 30 December 1790 stod han, der nu var en 48årig Mand, tredje Gang for Alteret². Han ægtede sin sidst-afdøde Kones Søster Frederikke, den ovennævnte Pastor Hallings Enke, der den 14 December 1792 skænkede ham Sönnen Jens Kraft Gyldendal, den Eneste af hans

¹) Efter et Maleri af E. Pouelsen 1780.

²) Frederikke Louise Kleist (f. 27 Marts 1747, † 29 Maj 1814) blev den 1ste Juli 1771 gift med Frederik Christian Danneskjold-Samsø (f. 5 Juni 1722, † 26 Marts 1778) og ved ham Moder til Christian Conrad Sofus Danneskjold-Samsø (f. 11 Juni 1774). O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld. Nestved. 1868, S. 278, 279, 335.

³) Af »Trinitatis Kirkes 8de Døb-Bog, begyndt d. 4 Maj 1765 af Hans Højsgård, da han siden d. 25 Decbr. 1764 var i sit 67de År«.

⁴) Trinitatis Sogns Kirkebog begyndt 1727, S. 761.

Arvinger, der bar Navnet videre (død den 24 Februar 1858 som Overkrigskommissær); den tidligere omtalte Søn, der også hed Jens, døde som ovenanfört i 1791.

Med sirligt Kalvekryds, med hvidt Halstörklæde, med blå Silkevest, forsynet med gyldne Kanter, med hvid Klædeskjole, omhyggeligt raget og med glat, tætsluttende Paryk på Hovedet se vi Gyldendal på Maleriet. Alt er iøjnefaldende sirligt og ordenligt. Som han her viser sig, var han sikkert i Livet. Der er desværre, mig bekendt, intet Brev tilovers fra ham, ingen håndskreven Seddel sendt i Fortrolighed, kun Kontrakter og Forretningspapirer; han står uangribelig, fjærn fra alle Lidenskaber. Sindighed og Påpasselighed ere vågende Genier ved hans Side. Hans tilvante Liv blev forstyrret, når Huset ikke passedes omhyggeligt, derfor giftede han sig tre Gange; det var næppe Kærlighed, der 1790 lod ham række en snart 37årig Enke Hånden. Det er et Pust af denne rolige, huslige Regelmæssigheds-Ånd, der slår os imøde, når Tauber skriver om et Besøg, han aflagde i København i Maj 1779: »Jeg trådte af hos Gyldendal i Silkegade. Han og hans retskafne Kone modtog mig venskabeligt og sørgede for min Pleje og mine Bekvemmeligheder, som om jeg var hjemme«¹. Længere end til Kl. 10 om Aftenen måtte Porten på Huset ikke stå åben; det udtales udtrykkeligt i Lejekontrakten mellem Gyldendal og »Venneselskabet«², hvorved dette lejede 2den og 3dje Sal i hans Ejendom mod en årlig Leje af 700 Rdlr. Kun de Aftener, Selskabet holdt Bal eller andre Festiviteter, måtte Porten stå åben længere. — Temmeligt høj og noget

¹) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 467.

²) I dets Segl står: »Wenne-Selskabet Den 18de Oktober 1797«, omgivet af en Egekrans.

før, med nogen Tilbøjelighed til Asthma og lidt rød i Ansigtet må vi tænke os Gyldendal, som næppe ved sine regelmæssige Spillepartier og det dermed følgende Traktement har vist sig som en Fjende af Bordets Glæder, men vi må også huske på, hvad det var, der efter Suhms Mening gav det attende Hundredår sit Præg, det var »stegte Kapuner, Edderdun og gode Champagne-Vine« (ovfr. I, S. 324), hvilket Udsagn fortræffeligt belyses ved den fornyligt udkomne »Af Anna Christine Beckers Dagbog« (ved J. G. Burmann Becker, Kbhvn., 1870); den indeholder korte daglige Optegnelser fra November 1787 til Marts 1790 og viser tilfulde at Apothekerfamilien Becker var meget beskæftiget med at være i Selskab hjemme eller ude, at gå i Klub og sidde ved Spillebord. — Bevægelse har vistnok været Noget, som Gyldendal behøvede, og den fik han ved at ride ud og ind til Gamle Kalkbrænderi, som han købte sig. Herude bode den kongelige Konfessionarius Christian Bastholm, der omtrent var hans Jævnaldrende (f. 2 November 1740), en Tid hos ham. Hans Læge var den bekendte Professor F. L. Bang, og iblandt dem, der kom i hans Hus, kan endnu mærkes Hofapothekeren, Professor Gotfred Becker (f. 9. Februar 1767, † 21 Juni 1845), der havde sit Apothek »Hofapotheket« på Købmagergade skrås over for Silkegade — han var af den ovenfor nævnte Apothekerfamilie — og hvis Broder Justitsråd Erik Becker (f. 23 Januar 1760, † 11 Maj 1837) 1797 blev gift med Johanne Agathe Dinesen, en Søsterdatter af Gyldendals anden og tredje Hustru¹. I dette Hus levede

¹) J. G. Burman Becker: Geschlechts Nachrichten der Familie Becker, 1847, S. 16—17.

endeligt den i forrige Hundredår velbekendte og velfortjente Litterator Barthold Johan Lodde sine sidste Dage; det var ham, der oversatte Richardsons »Pamela« (1743), og ham, der udgav »Bikuben«, et Udvalg i Oversættelse af engelske moralske Skrifter¹. Han var født i København den 31 Oktober 1706 og en af de theologiske Kandidater, der på Grund af manglende Fortalere aldrig fik Præstekald. Da Alderen kom, og han blev svagere på Syn og i Arbejdskræfter, åbnede Gyldendal ham sit Hus, og der døde han den 1 Maj 1788, 82 År gammel, uden Slægt og uden Frænder, men vel beredt til et højere Liv². Lodde er sikkert, skönt han var svag og dårlig, i Gyldendals Hus bleven betragtet som en gammel Ven, og den Opmærksomhed, der således blev ham vist, har ikke fornegtet sig efter hans Død; under 6 Juni 1788 erhvervede Gyldendal kongelig Tilladelse til, at der til Loddes Lig, »endskönt den kongelige Forordning, som Anno 1682 allernådigst er udgangen, sligt forbyder, må bruges tvende Ligkister, og den yderste med en liden Plade sires«.

En af Gyldendals Hovedegenskaber har været Orden. Alle de af hans Dokumenter, vi have tilbage, vise Spor af at have været sammenlagte i en bestemt Format og bære på den derved fremkomne Ydersides Fod hans egen håndskrevne Påtegning om, hvad de angå. Havde vi dem alle, havde vi sikkert deri alle vigtige Begivenheder i hans Liv, thi dette har næppe kendt mange Storme. Nu have

¹) »Bikuben eller Andres Tanker« udkom som Ugeskrift i 5 Bind i Kvart 1754—1761; 1778 foranstaltede Gyldendal på sit Forlag et 2det Oplag heraf i 6 Bind i Oktav; jfr. ovfr. I, S. 294.

²) Rahbek og Nyerup: Bidr. t. d. dske Digtek's Hist., IV, 1808, S. 428—432; N. M. Petersen: Lit. Hist., IV, 2den Udg., S. 361; Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 24.

vi kun nogle få, som hist og her give en Efterretning; de vise os ham bl. A. som Pengemanden. Den 5 Marts 1784 købte han på Børsen en Aktie i det asiatiske Kompagni på 1000 Rdlr. og strax efter 7 Aktier i det kongelige oktrojerede østersøiske og guineiske Handelsselskab hver på 100 Rdlr. På et Dokument endeligt se vi et Navn, som vi kende, under 3 December 1790 søger han i Anledning af sit forestående tredje Ægteskab om at få sin Ven Kancellisekretær Christian Kjerulf beskikket til Tilsynsværge for sin lille Datter Bolette, »da hun på hendes Moders Side har ingen født Værge enten her på Stedet eller i nogen nær Grad Beslægtet«, og under 8 December blev Kjerulf beskikket, hvorefter der blev holdt Samfrændeskitte efter hans afdøde Hustru. Skifteakten er endnu tilbage og den viser, at »Agentens iboende Gård blev ansat for 17,500 Rdlr.« og »hans Indbo, Forlagsskrifter og Bogsamling, Tilgodehavende og rede Penge blev tilsammen anslået og beregnet til 10,500 Rdlr.« Det er nu sikkert regnet temmeligt knapt, men ligemeget, dengang var 10,000 Rdlr. en stor Sum, allerede heraf kan det derfor ses, at hans Boghandel har været betydelig, hvilket bekræftes deraf, at han allerede i 1779 søgte om at blive beskikket til kongelig Hofboghandler¹. Dette Ønske blev imidlertid ikke opfyldt, men kort efter blev han Universitetsboghandler, og den 31 Januar 1781 klager han med Virkning over, at der afordres ham Skat, uagtet han derfor er fritagen ved det ham meddelte kongelige Privilegium som Universitetsboghandler¹.

¹) Kbhvns Rådstu-Resolutionsprotokol fra 21 April 1779 til 28 Marts 1781, S. 57, 618.

Som vi ovenfor have set, skrev Gyldendal »adskillige Recensioner og Anmærkninger« i den af Kanneworf begyndte og af Gyldendal senere overtagne Fortegnelse over de ved Trykkefriheden fremkomne Skrifter, og denne Forfattervirksomhed fortsatte han i Brødrene Berlings »Københavnske ny Efterretninger om lærde Sager« for Årene 1778—1782 ligesom i de af ham selv forlagte »Morgen- og Aftenbønner til hver Dag i Ugen i 4 Uger, dels original danske dels fri Oversættelse« (I—II, 1780); det hedder herom i »Almindelig dansk Litteraturjournal« i en lang Anmeldelse af dette Skrift: »Gyldendal er ikke blot Udgiver, men på adskillige Steder en heldig Forbedrer«, det var nemlig anden Udgave, han forelagde Almenheden. Første Udgave, der var samlet og tildels forfattet af Frederik Danneskjold-Samsø, Admiralen, der fra 1760 til 1766 var Overhovmester ved Sorø Akademi, var udkommen hos Lindgrens Enke i Sorø 1775 ¹. Gyldendals Ry skriver sig imidlertid ikke herfra, men fra hans »Driftighed og Virksomhed som Forlægger af gode Skrifter, der uberegneligt bidrog til Videnskabeligheds Fremme og Læse-lystens Udbredelse« ². Han bör heller ikke så meget nævnes som den, der forfattede nogle af Recensionerne i de ovennævnte Årgange af de lærde Efterretninger, men mere som den, der i de nævnte År »redigerede« dette Tidsskrift, hvorved

¹) Alm. dsk. Litteraturjournal, II, 1780, S. 477—485; H. Treschow: Bidr. t. Fr. Danneskjold-Samsøs Levnedes Beskriv., 1796, S. 63; anden Udgave, der udgjorde omtrent 400 Sider i 8°, kostede kun 4 Mark. På det kongelige Bibliothek findes en lille Bog med følgende Smudstitel: »Morgen og Aftenbønner. 1764«, der bærer Påskriften »ved Grev Danneskjold«; ingen af de ovenfor anførte Samlinger i to Dele findes i noget af Hovedstadens offentlige Bibliotheker.

²) E. Tauber: Sml. af biograf. Notitser om nogle fra Ålborg Katedral-skole dimitt. Disciple (Skolens Indbydelsesskrift 1840) S. 46.

måske endda kun skal forstås, at han havde et almindeligt Boghandlertilsyn med det. »De Forfattere eller Forlæggere, som behage at indsende deres Skrifter enten i det Berlingske Bogtrykkeri eller til Hr. Boghandler Gyldendal, kan vente, at disse fremfor andre først blive recenserede«, hedder det i Fortalen til Årgangen for 1778, der betegnende nok begynder med Recensioner over to på Gyldendals eget Forlag udkomne Skrifter nemlig Peter Kofod Ankers »Dansk Lensret« (1777) og Ove Mallings bekendte »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere« (1777), der udkom »med kongelig Majestæts allernådigste Privilegium«.

I Marts 1772 blev Nikolaj Edinger Balle, ikke endnu 28 År gammel, udnævnt til theologisk Professor ved Universitetet i København, og samtidigt begynder vistnok Gyldendals Forlagsvirksomhed. Tiden var ikke troende, den var uden Ærbødighed for Kirken; man samlede sig i Kirken som til en Belejring, snakkede höjt, lo og spøgede under Dåbsakten og var færdig at rende Altergængerne overende i det Öjeblik, de gik til Alteret, ja Præsten kunde ofte forstyrres »ved at få mange ubehagelige Prospekter i Öje dels af Sovende dels af Forlibte«¹; det stod klart for Mange, at denne Tilstand var utålelig. Man så sig om efter Hjælp, og man trode at finde den hos Balle, den unge, dygtige Mand, der skulde danne de fremtidige Præster.

¹) P. C. Stenvinkel: Forslag og Ønsker om en Forbedr. i det Udvortes af Gudstjenesten, 1785, jfr. dog Nyeste Kbhvnske Efterretnr. om lærde Sager, 1785, S. 226. Hr. Provst Donnerwetters og Hr. Gotfreds Tanker om Hr. Dr. Bastholms og Hr. Stenvinkels Forslag til den udvortes Gudstjenestes Forbedring. Hver på sin Vis. Indsendt til Præsteklubben: det arkadiske Selskab og udg. af Degnen. Odense. Trykt hos Iversen på Degnens Bekostn., 1785 (8°, 30 S.). E. Schebel: Bastholm og Balle (Dsk Månedsskr., 1868, II, S. 222).

I den Tanke skrev Tauber i Philomusos' Navn et »Lykønskningsbrev til sin Velynder og Ven Hr. Mag. N. E. Balle fordum Sognepræst til Kiettrup og Giøttrup Menigheder i Vester Hanherred, men nu beskikket til ordenlig offentlig Lærer i Gudslæren ved Universitetet i København«, der gik ud på at stemme Balle for et liberalt og flersidigt Foredrag af de theologiske Læreemner. Håndskriftet blev givet til Gyldendal, »som strax på sin Regning befordrede det til Trykken«; det blev trykt i April 1772 og vakte betydelig Opsigt¹. Hermed var Isen i denne Retning brudt, og i »Københavns Adressekontors Efterretninger« 1772, Nr. 102 for Onsdagen den 24 Juni findes følgende Bekendtgørelse:

»Hos S. Gyldendal i Trompetergangen Nr. 112 ere at bekomme Mag. N. E. Balles Gudelige Taler holdne ved adskillige Lejligheder 1771 for 1 Mk. 8 Sk. Sammes Ordinationstale om en evangelisk Læreres Egenskaber og Pligter 10 Sk. Taksigelsestale holdt for hans forhen betroede Menighed i Anledning af den 17 Januarii 10 Sk. Ti Breve fra en Fader til sin Søn om de fornemste Pligter osv. fordansket af Frederik Arzt 12 Sk. Vise og vigtige Sandheder for dem, som skulle gå til Konfirmation 8 Sk. Sammesteds såvelsom hos Mdm. Kannevorf bekommes også Philomusos's Lykønskningsbrev til Prof. Balle 6 Sk. Af Fortegnelsen over alle udkomne Skrifter siden Trykkefriheden med Kritiker over samme, 18de og 19de Stykke à 4 Sk. NB. det 20de Stykke kommer på Løverdag«.

I Trompetergangen begyndte Gyldendal altså at forlægge; som vi have set, forlagde han originale Skrifter, men

¹) Dsk. Månedsskr. 1865, I, S. 433 flg., jfr. J. Møller: Biskop Balles Levned, 1817, S. 67 flg.

derfor overså han ikke Oversættelserne. Han besørgede »Moralische Briefe zur Bildung des Herzens« af Professor Dusch oversatte og anmeldte 1ste Del heraf færdig til Nyår 1773. »De, der tegne sig inden den Tid, bekomme den første Del for 3 Mk.«¹, hedder det, »som er just hvad den tyske Original koster, da derimod andre Købere siden må betale 3 Mk. 8 Sk.«¹. — De nævnte Skrifers Udgivelse var utvivlsomt Gyldendals første Foretagender som Forlagsboghandler, men de blev ikke de eneste, der voxede en hel Hær op efter dem. Ikke alene Gyldendals Svoger, Jens Gjødert Halling, fik forlagt hos ham², men Landets bedste Mænd Balle og Bastholm, J. S. Snedorf og A. Schytte, Guldberg o. m. fl., ja Gyldendal vovede at forlægge et så umådeligt Værk som Esaias Fleischers »Forsøg til en almindelig Naturhistorie«, der i 26 Bind udgør omtrent 1000 store Oktavark og udkom fra 1786 til 1804. Med et Ordspil udbrøder »Nyeste Skilderi af København« for 1824 (S. 340; Nr. 22) »Boghandelens egenlige gyldne Periode begynder med Agent Gyldendal«.

Vi må imidlertid ikke tro, at Gyldendals Liv alene indeholdt Triumfer og Anerkendelse, han mødte Modstand på mange Punkter, og flere Gange var den skarpe Kritik, der blev udtalt over hans Færd, berettiget. Som tidligere omtalt var Gyldendal en Tid Redaktør af de såkaldte lærde Efterretninger, og han har i denne Stilling ikke været ganske

¹) Fortegn. over Trykkefrih.'s Skrifterne, II, S. 480. »Moralske Breve til Hjærtets Dannelse« oversat af Mag. J. Bech udkom i anden og forbedret Udg. (I—II) 1778.

²) J. G. Halling, Cand. s. s. minist.: Læsebog for Landmanden, 1ste Hefte, 1782, 5½ Ark, 8°; Bidrag til Præsteembedets værdige Førelse, 1785, 30 Ark, 8°, m. fl.

forsigtig; der stikles stærkt til, at de nævnte Efterretninger nok kun vare til for at udbasune hans Forlagsskrifter¹. Dette får at være, men værre er det, at han i 1779 uden tilstrækkelig Tilladelse foretog sig at optrykke Ewalds »Balder«², hvis Forfatter i den Anledning, inderligt opbragt, skriver til sin Formynder, Kammerherre Warnstedt, for at erfare, om han har givet Gyldendal Tilladelse hertil. I Brevet, der er af 8 Januar 1779, hedder det: »Igårftes besøgte Gyldendal mig selv i det Ærinde at undskylde sig, underligt nok först dermed, at han ikke havde troet, at jeg havde brudt mig derom Men — lagde han til — for at De ikke skal være vred på mig, vil jeg give Dem 20 Rigsdaler eller 100 Exemplarer, ligesom jeg af mit eget gode Hjærte har givet sal. Hr. Bredal, Jomfru Biehl og Hr. Wessel slige Ducører, fordi — de trængte dertil«, et Tilbud, som det synes, Ewald var for stolt til at modtage³. Det ser heller ikke rigtigt godt ud, at Gyldendal i 1794 foranstaltede et dårligt Optryk af den i 1772 »af et Selskab« bekostede ypperlige Udgave af Peder Pårs. I en samtidig Anmeldelse ankes der spydigt over, at Gyldendal ikke i sit Optryk »har tilkendegivet, når det første Oplag udkom, og hvilke de patriotiske Mænd vare, som vi skyldte så prægtig og fuldstændig en Udgave af et af Holbergs bedste Ar-

¹) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, I, 1824, S. 323.

²) Det udkom i Gyldendals »Ny originale Skuespil«, III, 1781, jfr. Joh. Ewalds samtl. Skr., V, 1853, S. 231—232. — Mærkeligt nok findes »Balders Død« ikke i alle Exemplarer af »Ny originale Skuespil« III; i det kgl. Bibliotheks Exemplar findes det, men i Universitetsbibliothekets har det vejet Pladsen for Jfr. Biehls »Den altfor lønlige Elsker«.

³) Joh. Ewald: Smtl. Skr., VIII, 1855, S. 201—202, jfr. 257.

bejder«¹. Men har Gyldendal således gjort sig skyldig i Fejlgreb, fik han det også at høre; ja i 1795 brød der et Uvejr løs, der endte i en Retssag.

I »Minerva« for Oktober 1793 (S. 1—19) stod en Artikel betitlet: »Et Par Ord for Landsbypræsterne«, hvori det etsteds hedder: »Nyårgaver, Arier, Klubsange, Romaner, Paskiller, Flyveblade finde nok Forlæggere, men for Bøger, som ikke ere af de små lette, vil de næppe give en Oversætters Betaling og undertiden slet Intet vove«, og denne Bemærkning gav Malthes Møller Anledning til i en Kritik af den nævnte Artikel, optaget i »Neues theologisches Journal« (Nürnberg, 1795, S. 295—306), at fremkomme med skarpe Bemærkninger om den danske Boghandel og meget nærgående Ytringer mod Gyldendal, hvilket så meget mindre kunde undgå at komme til dennes Kundskab, som Møller optog sin Kritik i en endog betydeligt skærpet Form i det af ham i Kommission hos Johan Heinrich Schubothe (på Børsen Nr. 5) anonymt udgivne »Repertorium for Fædrelandets Religionslærere« (I, 1795, S. 333 flg.). Heri taler han om Gyldendals »tyvagtige Eftertryk af Rosenmüllers Skolier« og udbryder: »Agent Gyldendal skamme sig i sit Hjærte — dersom en Eftertrykker kan skamme sig — ved et så æreløst Håndværk at bringe Nationen i Vanrygte«, og han opfordrer ham til for Fremtiden at være mere ordholden end sædvanlig, idet han tilføjer: »For 11 Aar siden har jeg prænumeret på den anden Del af Mönnichs matematiske Læsebog, som indtil denne Dag ikke er udkommen. Der falder mig i dette Öjeblik intet Ord ind, som betegner

¹) Kbhvnske lærde Efterretnr., 1795, S. 327, jfr. Chr. Bruun: Ludvig Holbergs Peder Pårs, 1862, S. 19.

denne Adfærd, men — synonymt med Redelighed vilde det næppe blive«. I Anledning af disse, som Gyldendal selv siger, »skammelige og højst ærefornærmelige Udeladelser« indstævnedes han under 2 Januar 1796 Boghandler Schubothe til at lide Straf for de fremførte Beskyldninger, efter at han først i November 1795 forgæves ved Notarius publicus havde opfordret såvel ham som Bogtrykkeren, Sebastian Popp, til at navngive Forfatteren. Advokat Christian Klingberg, der var berømt på Grund af sin Førelse af Datidens Trykkefrihedssager¹, førte hans Sag, og ved Landsover- samt Hof- og Stadsrettens Dom af 16 September 1796 blev ikke alene de påtalte Udtryk kendte døde og magtesløse at være, men Schubothe endog idømt Sagens Omkostninger og en Bøde af 1000 Rigsdaler til det almindelige Hospital. Denne Dom, der særligt på Grund af Bødens Storhed vakte Opsigt, blev indanket for Højesteret, men uden anden Virkning end at Bøden fra 1000 Rigsdaler blev nedsat til 500 Rdlr. ved Højesterets Dom af 21 December 1799. Det blev ikke anset for Eftertryk her at optrykke en i Udlandet udkommen Bog, derved var Frdn. af 7 Januar 1741 ikke overtrådt².

Johan Heinrich Schubothe (f. 15 Maj 1761, † 4 Avg. 1828) var Indehaver af den Mummeske Boghandel. Frantz

¹) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, V, 1829, S. 214.

²) Stævn., Indlæg og Dom i Sagen mellem Boghdlrne Gyldendal og Schubothe, 1796 (udkom på Gyldendals Forlag med Titelbladet påtrykt: »Fordelen heraf skænkes til Trinitatis Sogns Plejeanstalt«); Læs. Årb. for 1799, S. 100—101. — Jfr. Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 561—583; Morgenstjerne: Kbhvns jur.-prakt. Månedstid., I, 1797, S. 108—155; Hermoder, et norsk period. Skr., Nr. 8, 1797, S. 99—102; Polit.-fys. Mag., IX, 1797, S. 369—384; J. J. Gudensath: Jurid. Bibl., I, 1798, S. 160—192.

Christian Mumme havde grundlagt den omtrent 1728, og som Mellemlid mellem ham og Schubothe styrede Tid efter anden Heineck, Faber og Andreas Nitschke den, til den i 1794 gik over til Schubothe¹.

Som vi have set var det ikke alene mod Gyldendal, at der lød Klage, der ankedes over Boghandelens almindelige Tilstand herhjemme, ja Malthe Møller skrev på det nævnte Sted i sit »Repertorium«: »Boghandlerne i København, de eneste Forlæggere i begge Riger, have for liden Dømmekraft og for megen lav Vindesygge for at vove noget på et vigtigt og litterarisk Foretagende«. Naturligvis var dette malet med for stærke Farver, men, som rimeligt er, var der dem, det passede på, og der kan nævnes en endda større Boghandler, som det efter al Sandsynlighed var ramrende imod, nemlig Frederik Brummer, der den 30 Maj 1798 blev udnævnt til Universitetsboghandler i den afdøde Frederik Christian Pelts Sted², imod at han skulde holde Bøger brugelige i alle Fakulteter tilkøbs »for en nogenledes mådelig og tålelig Pris« og give to Exemplarer til Universitetsbibliotheket af alle de Bøger, han forlagde, inden et Fjerdingår efter at de vare færdige. Han averterede 1799: »Lafontaine agter til Nyår at udgive en ganske ny hidtil utrykt Samling af Fortællinger, hvoraf der på mit Forlag udkommer en Oversættelse(!)«, hvilket Bogtrykker Klavs Henrik Seidelin (f. 1761 på Lolland, † 5 April 1811),

1) Otto B. Wroblewsky: Adressebog for d. dske, norske og svenske Boghdl., 4de Årg., 1869, S. 32; Kbhvnske Lærde Efterretnr., 1795, S. 670.

2) En Boghandler F. N. Pelt, måske Fr. Chr. Pelts Søn og Efterfølger, har en Bekendtgørelse i Nr. 231 af Kbhvns Adressekontors Efterretnr. for 1797 (den 4 Septbr.).

der efter i sin Opvæxt at have taget Styrmandsexamen og faret tilsøs, i 1780 blev Student og derpå, efter at have stået 6 Uger ilære i Hamborg, 1797 blev Bogtrykker i København, morsomt snertede til ved at avertere: »Göres hermed vitterligt, at alle Bøger, som ere skrevne eller herefter skrives på noget menneskeligt Sprog, udkomme oversatte på Undertegnedes Forlag. Dette bekendtgöres for at undgå Kollision«. Seidelin var en Mand med Hoved og Kraft, hvilket blandt Andet fremlyser af hans »Litterærkrøniker« i den af ham selv udgivne »Læsendes Årbog« (I—III, 1799—1801)¹. — Det var endvidere Brummer, der, da han udgav: »Bernstorfs Eftermæle, en Samling af Amindelses-Skrifter over Grev A. P. Bernstorf« (I—II, 1799—1800, 4°) dedicerede 50 Exemplarer af første Del til Berent Anker i Norge og de øvrige 450 Exemplarer til Kronprins Frederik². — Det var Brummer, der 1801 forlagde første Bind af Jens Baggesens »Samtlige Værker« på så slet Papir, at »god Tryk var umulig« og med et såre simpelt i Leipzig stukket Titelblad, hvorpå der læstes »Samtlige Värker« og »1^r Bind«, skönt der dengang nævnes mindst 13 Kobberstikkere herhjemme, og dog tog han for de 21 Ark i Oktav, hvoraf det bestod, 2 Rdlr. 60 Sk.!³. Der udkom aldrig mere end dette Bind.

¹) Læs. Årb. for 1799, S. 50, 108, jfr. samme Skr. for 1800, S. 101. J. K. Høst: Erindr. om mig selv og mine Samtidige, 1835, S. 66; Seidelin udgav 1798 Peder Pårs i en Udgave til 5 Mk. (12°, XXIV + 411 S.), hvilket betragtedes som meget billigt; om denne Udgave havde han i lang Tid Strid med Boghandler F. N. Pelt (s. Chr. Bruun: Ludv. Holbergs Peder Pårs, 1862, S. 20—23).

²) Læs. Årb. for 1799, S. 103—104.

³) Læs. Årb. for 1800, S. 213—214, jfr. 206—207; Fortegn. over Fr. Brummers Forlags-Skrifter, 1814. Brummer forlagde flere af Baggesens Skrifter: Gengangeren (1807), Skemtsomme Rimbreve (1807), Ny blandede Digte (1807), Nyeste blandede Digte (1808), Poetiske Epistler (1814) m. fl.

— Det var Brummer, der forlagde Thomas Thårups Oversættelse af Fr. Buchholtz »Moses og Jesus« (1813, 25 Ark, 8°), hvorom Thårup selv finder det fornødent at bemærke, at den ikke er fremkommen af »Had til Jøderne« eller af »Vindesyge«, og som gav Anledning til den bekendte Jødefejde. M. L. Nathanson skriver herom: »Det var Digteren Thomas Thårup, som lod sig forlede (af hvilke Grunde ville vi her ikke undersøge) til at åbne Fejden; der var en Klike, som ledede det Hele, og som ikke tog Hensyn til Udgifterne. På Grund af Familieforhold ønsker jeg ikke at nævne alle Hovedpersonerne, men jeg kan ikke undgå at nævne nogle af de Virksomste nemlig Møntmester Varberg og Boghandler Brummer, som endog lod »Nogle Spørgsmål til Jøderne« af Konfessionarius Bastholm trykke og gratis uddele iblandt Publikum. Jeg tvivler meget på, at Boghandleren har gjort dette for sine egne Penge«¹. — Det var Brummer, der forlagde »den ikke mindre end blufærdige« Thomas Christoffer Bruuns ikke ganske sömmelige Småskrifter mod Baggesen; man mærker, når man læser dem, at man har den Mand for sig, der ved Kabinetsordre af 16 December 1783 til Politimester Fedder for et over al Måde letfærdigt Skrifts Udgivelse blev beordret til at møde hos Biskop Balle for i to Præsters Nærværelse at undervises i Religion og Kristendom, skönt han var over 33 År gammel². — Brummers Virksomhed var ikke ringe, men — blot man blader hans Forlagskatalog

¹) M. L. Nathanson: Hist. Fremstilling af Jødernes Forhold og Stilling, 1860, S. 188.

²) T. C. Brun: Ikke om Jøderne, men deres Genløser, Justitsråden (1813); Endvidere om bemeldte Justitsråd (1814); Genganger-Justitsr.'s sidste Besked (1814). — R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 87—90. — Jfr. N. Hancke: Provst Schmidts Dagbøger, 1868, S. 66.

igennem, ser man det — ikke ganske indenfor Sømmelighedens Grænser. Ham var det forresten, der forlagde Øhlenschlägers første originale Arbejder: »Anden April 1801« (1802), »Digte« (1803) og »Palnatoke« (1809)¹, men også herved er der en Hage, Rygtet vil, at han af »Digtene« trykkede et større Oplag, end han havde aftalt med Forfatteren, og at han selv foranstaltede Palnatoke eftertrykt.

Vi skulle nu vende tilbage til Gyldendal og se på, hvad det var, der gav Malthes Møller Anledning til at fremsætte sine nærgående Udeladelser mod ham. Det er ganske sandt, at der i Årene 1790—1791 på Gyldendals Forlag udkom, om man vil, et Optryk af Dr. Johan Georg Rosenmüllers i Nürnberg udkomne »Scholia in Novum testamentum« (I—V), men hermed hang det således sammen. Bogen brugtes af de Studerende og behøvedes derfor i vor Litteratur, Gyldendal fik da sin Ven Tauber til at gennemgå og forøge den, hvilket også skete med de to første Dele, der altså intet simpelt Eftertryk er, men Taubers Helbred forbød ham Arbejdet, hvorpå de tre sidste Dele udkom uden Forandringer. Hvad den anden Anke angår, da er Sagen ikke så undskyldelig: »B. F. Mönnichs mathematiske Lærebog, I: Den theoretiske Mathematiks Grundlærdomme« udkom 1784 på Gyldendals Forlag »oversat af Jacob Wolf«, Professor i Mathematik ved Universitetet, og hermed ophørte Værket, ialfald tilsyneladende. »Efterat den første Del af dette Værk var udkommet, blev det måske vel strengt recenseret i et af de kritiske Blade: Udgiveren besluttede da for at undgå denne strenge Dom at gennemgå Værket på det nøjeste. Dette har medtaget lang Tid«, skrev Klingberg i sit Ind-

¹) F. L. Liebenberg: Bidr. t. den øhlenschl. Litteraturs Hist., I, 1868, S. 10, 11, 43—44.

læg i Januar 1796 med Tilføjelse om, at Gyldendal var villig til at »tilbagebetale Enhver, som vil æske det, Prænumerationsprisen«. Nogen Tid efter udkom så 2den Dels 1ste Hefte »den anvendte Mathematik« (1796), men så stoppede det igen, hvilket må betragtes som aldeles utilgiveligt, såfremt det, hvad Klingberg antyder, ikke hænger således sammen, at den tyske Original heller aldrig er bleven tilendebragt¹. Vi se således, at der utvivlsomt var noget Berettiget i Malthe Møllers Anker, der altså forsåvidt ramme, men det bör dog herved erindres, at de tre Dele af Rosenmüllers Skolier ikke vare det eneste udenlandske Værk, der her var blevet eftertrykt; under Rets-sagen kom det frem, at Gyldendal havde gjort det ved et Skrift för, nemlig den Leipzigske Professor S. F. N. Morus' »Epitome theologiæ Christianæ«, der i 1790 udkom her på Gyldendals Forlag, »den brugtes ved Professorernes Forelæsninger og her var ikke tilstrækkelig Mængde af Exemplarer på Bogladerne«, ligesom at den franske Boghandler Cl. Philibert, der lod Folk få de nyudkomne franske Bøger til Gennemsyn for 1 Rdlr. om Måneden², havde eftertrykt G. Th. Raynals »Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes« (I—VII, 1773—1774) og Marmontels »Contes moraux« (I—II)³. I så Henseende var Gyldendal altså ikke den eneste Skyldige.

¹) Stævn., Indl. og Dom i Sagen mell. Gyldendal og Schubothe, 1796, S. 13—14, 17—18, jfr. Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 577—578.

²) Uds. over P. F. Suhms Lev., 1798, S. 491.

³) Stævn., Indl. og Dom osv., S. 15; G. Th. Raynal: Filosof. og polit. Hist. om Evropæernes Hdl. og Besiddelser i Ost- og Vestindien, I, 1804, S. VI—VII.

Den rejste Opposition lagde sig imidlertid ikke strax, endnu i 1797 lyder der en til Gyldendal stiklende Udtalelse om »den priselige Sædvane hellere at bebyrde vor Litteratur med fremmede Værker, Eftertryk og Oversættelse, der koster kun Lidet, end ved et rigeligt Honorarium at opmuntre danske Forfattere til at levere Originalværker«¹. I Öjeblikkets Hede glemmes ofte alle tidligere Velgerninger. Det var glemt, at Suhm 1781 havde kaldt Gyldendal »denne stræbsomme, indsigtfulde og for vor Litteratur nidkære Mand«², og det gjorde derfor sikkert godt, at Bogtrykker Sebastian Popp 1796 offentligt udtalte sin hædrende Mening om Gyldendal og hans Virksomhed, det »er en Mand«, skrev han, »der sætter mange Mennesker i Virksomhed og ikke forlanger Nogens Arbejde for Intet«³.

Det var i mange Henseender en vanskelig Tid, Gyldendal virkede i. Först og fremmest var der Bogopsynet, der til sine Tider var grumme fintfølede. Christian Gottlob Proft anmeldte i 1776, at Göthes »Leiden des jungen Werthers« vilde udkomme i Oversættelse på hans Forlag, men da det theologiske Fakultet mente, at »bemeldte Bog var et Skrift, der bespotter Religionen, besmykker Lasterne og kan fordærve gode Sæder«, blev det Proft tilkendegivet, at han strax skulde stanse med Oversættelsen⁴. Det lader imidlertid til, at Gyldendal aldrig har haft noget Udestående i denne Henseende, han har været forsigtig, hvilket vistnok ikke altid har været ganske let, thi så forskellige Principer herskede der til de forskellige Tider, at Rousseaus »Emil

¹) Kbhvnske lærde Efterretnr., 1797, S. 513.

²) Smlr. t. den dske Hist., II, 1, 1781 i Fortalen.

³) Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 577—583.

⁴) R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 258—260.

eller Opdragelsen« senere fik Lov til udenvidere ikke alene at udkomme her, men endog at blive rost som et »klassisk Opdragelsesskrift«, det Skrift, der den 11 Juni 1762 var blevet sønderrevet og brændt i Paris efter en Parlamentsordre; det udkom hos Bogtrykker Popp (I—VI, 1796—1799)¹. — Dernæst var der de tyske Boghandlere at kæmpe med. Vi have ovenfor set, hvorledes deres Messekataloger navnlig gennem vore Børsboghandlere fandt Indgang her (S. 29), og det fortjener endnu at bemærkes, at da Voss i 1788 udstedte en Subskriptionsindbydelse på »Virgils Landbau, übersetzt und erklärt von J. H. Voss«, blev den på Tysk indrykket i »Nyeste Københavnske Efterretninger om lærde Sager« (1788, S. 494—496). »Her i Staden modtages Subskription og Prænumeration af Hr. P. C. Grönland, boende i Akademigade Nr. 226«, står der under den. — Der var endeligt også de mange danske Bogsælgere at overvinde, der fuskede i Boghandelen og derved gjorde Erhvervet ved den usikker, ligesom de ødelagde dens Rygte. Det lader i det Hele ikke til, at Almenheden har været ganske venligt stemt imod Boghandlerne; vi have ovenfor set det, og det bekræftes yderligere ved Udtalelserne om Brummer. Om Christian Gottlob Proft, der dog af Rahbek får Tillægsordet »den retskafne«, hedder det etsteds: »Hr. Proft og hans Lige d. v. s. ikke for ærekære og retsindige Boghandlere«, og om ham laver det norske Selskab følgende Vers i dets »Skiksvise«:

»Den tyske Boghandler har en Skik,
som han fra tyske Brødre henter,
han andre Folkes Breve prenter,
og .. være med sådan Skik!«²

¹) Kritik og Antikritik, XVII, 1795, S. 319—320; H. C. G. Paulus: Sophronizon, Frkfurt, 1819, S. 18—22.

²) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, I, 1824, S. 235, 255, 284; Trykkefrihedsfortegnelsen, II, 1771, S. 204.

Almenheden skulde altså vindes, og endeligt skulde alle Vanskeligheder ved at skaffe godt Papir og god Tryk besejres. Gyldendal nåde at vinde Sejr over alle disse Hindringer.

Det kunde imidlertid synes, som om Gyldendal ikke gik helt af med Sejren, thi selv det flygtigste Syn viser, at G. F. Ursin har Ret, når han gör opmærksom på, at de af Gyldendal forlagte Bøger ikke kunne tåle at sammenlignes med dette Hundredårs Bøger, der ere smukkere og i enhver Henseende bedre udstyrede end hine¹, men for at Sammenligningen kan blive retfærdig, må man erindre, at hverken Håndværksdygtigheden herhjemme eller Forbindelserne med Udlandet dengang stod på det Trin, som de senere have indtaget. »Officinerne vilde være i langt fuldkomnere Stand end den, de ere i, hvis ikke den Omstændighed trykkede dem hårdelig, at de udenlandsfra må forskrive en stor Del såvel Papir som Typi og da dels betale den dyre Transport og Told og dels ofte være i Forlegenhed for at få det Behøvende, når en indtræffende streng Vinter i nogle Måneder stanser Sejladsen«². Efter Toldforordningen af 1 Februar 1797 var Indførselstolden for 1 Lpd. Tryk- og Prespapir 18½ Sk., men blev ved Pl. 30 December 1797 nedsat til 29¾ Sk. for et Ris, hvilket er omtrent 11 Sk. for 1 Lpd.; Indførsel af Klude var fri, men Transittolden for Klude var ¾ Sk. for 1 Lpd. og Udførselstolden 8 Sk. for den samme Vægt. — Hvad Papirtilvirkningen angik, da fortsatte Familien Drewsen sin Virksomhed på Strandmøllen. Johan Drewsen († 1776) blev afløst af Sønneren Christian Drewsen (f. 24 Januar

¹) G. F. Ursin: Bogtrykkerkunstens Opfind., 1840, S. 81.

²) R. Nyerup: Kbhvns Beskriv., 1800, S. 336; jfr. Joh. Ewalds samtl. Skr., III, 1787, Fortalen.

1745, † 5 Juni 1810), og hans Søn igen var den bekendte Kammerråd Johan Christian Drewsen (f. 23 December 1777)¹, men desuagtet var Tilvirkningen ikke rigelig og ikke den bedste. »At det ikke er bedre, det kan Gyldendal ikke for«, skriver Sebastian Popp, efterat have meddelt, at Gyldendal for at ophjælpe den danske Industri kun vilde tage Papir »fra vore egne Møller«². Dengang blev her næppe tilvirket 30,000 Ris Papir om Året, skönt der blev anlagt idetmindste to Papirfabriker til, en på Ørholm (1793), af Englænderne Nelthrop & Harris og en på Godthåb ved Ålborg (1799) af et Aktieselskab³. — Som det stod med Papirtilvirkningen, stod det også med Skriftstøberiet. Johan Gotfred Poetzsch's Støberi, der efter Poetzsch's Død i 1783 havde været i forskellige Hænder, gik i Året 1800 over til Bogtrykker Popp, og foruden dette var der intet i Danmark og Norge før op ved 1800, så kom der et til i København (Bogtrykker K. H. Seidelins) og den 30 Oktober 1801 blev Anlæggelsen af et tredje bevilget en Mand ved Navn Fyrstenberg. Poetzsch lader til at have været flink, men var ulykkeligvis i sin Tid den eneste, »han kan skære så godt som Nogen og kan levere en stærk næsten uslidelig Komposition, det beviser den Skrift, han skærer og støber på Banken«⁴. For Skriftstøberiarbejder

¹) J. C. L. Lengnick: Genealogi over Fam. Drewsen, 1851, S. 3, 4.

²) Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 579.

³) C. Olufsen: Bidr. t. en Oversigt af National-Industrien i Danm., 1819, S. 264, jfr. Ingemanns Levnedsbog, 1862, S. 31; Fr. Thårup: Det dske Monarkis Statistik, II, 1813, S. 355 flg.; O. J. Rawert: Kgriget Danm.'s industr. Forh., 1850, S. 635 flg.

⁴) Læs. Årb. for 1800, S. 96, 1801, S. 50, 143; R. Nyerup: Kbhvns Beskr., 1800, S. 410; J. Cl. Tode: Upart. Tanker om Typografien, 1782, S. 21; O. J. Rawert: Kgriget Danm.'s industr. Forh., 1850, S. 214—215.

betaltes der i Indførselstold 1 Rdlr. 56 Sk. for 100 Pd. — Vi komme nu til Tidens Bogtrykkerier.

Naturligvis var der mellem de daværende Bogtrykkere mange rige og velstående Folk, nævnes kan således P. M. Höpffner, J. F. Schultz og N. Møller, men de vare ikke derfor alle, som de borde være som Bogtrykkere. — Universitetets første Bogtrykker Peter Markvard Höpffner (ovfr. I, S. 287—288) udgav Almanakkerne og var ikke ganske villig til at opfylde den ham påhvilende Forpligtelse til at trykke 70 Ark om Året frit for Universitetet¹. — Johan Frederik Schultz (f. 1756 i Odense, † 28 November 1817 i København), der, efter at være udlært i Odense, 1777 kom til det Berlingske Bogtrykkeri i København og i 1783 købte Henrik Christoffer Sanders lille Officin for 500 Rdlr., arbejdede sig op til at blive Universitetets »anden Bogtrykker« (8 April 1786) med Forpligtelse til at trykke 14 Ark gratis om Året for Universitetet og give et Exemplar af hvad han trykkede til Universitetsbibliotheket, hvorimod der så blev tilsagt ham, »såfremt han ingen anden borgerlig Næring bruger, at nyde den Frihed for borgerlige og Byens Tyngder, som hans Maj. haver forundt alle dem, der sortere under Universitetet«; 1789 blev han Hofbogtrykker; 1792 ægtede han Bryggerenken Dorothea Christine Hostrup født Holm. Ved Københavns Ildebrand den 5 Juni 1795 brændte hans Gård med hans Trykkeri, Papiroplag og Forlagsartikler, men Schultz lod ikke Modet falde, han tilkøbte sig samme År det Höpffnerske Bogtrykkeri i Skindergade for 30,000 Rdlr., genopbyggede sin Gård på Højbroplads og indrettede så sin

¹) J. Baden: Kbhvns Univ.'s Journal, 1797, S. 67—68; Morgenstjerne: Kbhvns jurid.-prakt. Månedstid., I, 1797, S. 199—205; L. Engelstofts Univers.'s Annaler, 1812, S. 316—317.

Virksomhed der igen. Ved dette Køb fik han tillige Ret til at udgive Almanakken; den 12 September 1795 blev han Universitetets første Bogtrykker og snart efter Direktør for det kongelige Bogtrykkeri, hvilke Værdigheder ved hans Død tildels gik over på hans Enke og efter hendes dødelige Afgang (den 6 Februar 1821) på hans Stifsøn Jens Nikolaj Christian Hostrup, der dog antog eller havde antaget Navnet Jens Hostrup Schultz (f. 26 Maj 1782, † 12 September 1849), hvilket Navn dennes Søn, den nuværende »Universitetsbogtrykker«, også bærer ¹. — Schultz var foruden Bogtrykker også Forlægger og forlagde mange Skrifter, deriblandt en Mængde af den utrætteligt skrivende Rahbek, der engang i sine yngre År nær var kommen i Kompagni med ham. Som en Anekdote fortjener det at mærkes, at da en Ven i 1795 beklagende fortalte Digteren Samsø Schultz's Tab ved den store Ildebrand, svarede han: »Det får han sandfærdigt snart igen; men var Rahbek brændt for ham, så kunde han gå Gade op og Gade ned og spørge: hvor skal jeg få mig en Rahbek?« ² — Om Nicolaus Møller (f. 3 Februar 1733) udtaler Rasmus Nyerup sig således: »Denne værdige Mand har ved Kunstner-Duelighed og velanvendte Talenter opnået og ved Flid og heldige Bestræbelser vedligeholdt et hæderfuldt Navn blandt Europas Typografer«, og Johan Clemens Tode siger: »han er en Ære for Bogtrykker-

¹) J. Baden: Kbhvns Univ.'s Journal, 1797, S. 65 flg.; R. Nyerup i Læs. Årb. for 1799, S. 78—79; 1800, S. 93—94; I. Engelstoft: Univ.'s Annaler, 1812, S. 316—317; H. P. Selmer: Nekrolog. Smlr., II, 1852, S. 277—279; Illustr. Tid., II, 1860—1861, S. 318—319; jfr. R. Nyerup: Luxdoriana, 1791, S. 153, 183, 217—219, 228.

²) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, III, 1825, S. 47, 229, 233, 352, 365; IV, 1827, S. 354 flg., 367—368.

kunsten ikke alene i København men jeg tør sige i hele Evropa«¹. — Følgende Bemærkning er ganske oplysende om Bogtrykkerforholdene dengang: »København tæller i denne Tid«, hedder det 1806, »22 Bogtrykkerier i alle Formater, nogle i Folio, andre i Duodes. . . . Kun få Husejere skøtte om at bortleje deres Værelser til dem, og de fleste af dem ere derfor selv Husejere. En Presse frembringer, når den er i Gang, en uophørlig Torden i et Hus. De gentagne Slag ryste Bygningen, og det er næsten afgjort, at et Bogtrykkeri sætter et nyt Hus i en Tid af 10 År i en sådan Stand, som om det var 30 År gammelt«².

Det er altså N. Møller, der må betragtes som Bogtrykkernes Ypperste, og det er sandt, han trykkede godt, men Datidens Bøger vare idethele ikke så smukke som vore; Bogtrykkernes Hjælpemidler dengang, må det erindres, vare ufuldkomne imod Nutidens. Vi må imidlertid ikke tro, at N. Møller gik Ram forbi. I »Fyens Stifts Journal« for 1782 (Nr. 59) hedder det i et indsendt Spørgsmål »Til Boghandler Iversen«: »Hverken De eller Hr. Møller i København eller det Sorøske Officin og nogle få andre (næsten de eneste, der med Held gøre sig nogen Umage for at vise typografisk Flid i at anvende den gode Smag i det Udvortes) have endnu nået den typografiske Skønhed, der findes ved Alt, hvad vi se trykt fra Holland, England og Frankrig. Hvad kan være Årsag til Sligt?«, og Iversen søger i samme Numer Årsagen hertil i den »urimelige Forbindelse«, hvori Danmark stod til Tyskland, og som medførte at »ingen hollandsk, engelsk, fransk eller

¹) R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 76; J. Cl. Tode: Upart. Tanker om Typografien i Danm., 1782, S. 8.

²) Nyeste Skilderi af Kbhvn., 1806, Nr. 84.

svensk Bogtrykkersvend må få Arbejde hos os, förend de lade sig befalde at stå en vis Tid i Forbund i København som Dreng lig alle dem«, föjede han vred til, »der have lært i et af de danske eller norske Provinsial-Bogtrykkerier«. Det sidste var det nok, han helst vilde have frem, han havde nemlig meget imod de københavnske Bogtrykkere, der gjorde deres til at holde Konkurrenter i Provinserne borte. Mod dem er følgende Bekendtgörelse fra ham i »Fyens Stifts Journal« 1782 (Nr. 58) rettet: »I Anledning af en Bekendtgörelse i den Berlingske-Tidende og de københavnske Adresse-Kontors Efterretninger uden Navn, finder jeg mig angående Gellerts Skrifter beföjet til offenkjært at tilkendegive, at jeg allerunderdanigst ikke indser, hvorledes den anførte Frd. af 7 Januar 1741 forbyder Nogen at oversætte en Avtors samtlige Værker og udgive dem samlede i en nitid Udgave, fordi den störste Del deraf iforvejen er oversat af forskellige Mænd og trykt hos 7 Forlæggere for en Del mådeligt oversat og mådeligere trykt i så forskellig Format, at de ikke kan passe sammen. . . . Jeg modtager fremdeles indtil Mikkelsdag Subskription på en ny Oversættelse og fuldstændig Udgave af Gellerts samtlige Skrifter i 10 Dele, som med Forfatterens Portræt, 20 större og mindre Kobberstik overlades Subskribenterne for 2 Mk. hver Del, såfremt et tilstrækkeligt Antal af Subskribenter findes. Lysthavere behage at melde sig på Bogladerne i København eller hos Hr. Hans Melchior på Hjørnet af Nörregade og Volden eller hos mig selv her i Odense og hos mine Venner i Provinserne«.

Fra gammel Tid havde København Overvægten både på Industriens og Handelens Områder, og den vilde ikke godvilligt opgive sit Herredömmе. Der lød Klager: »af 81

danske Købstæder ere de alle højstbeføjede til at beklage sig over den ene Hovedstad København, hvor man ser alle mulige og hos andre Nationer fordelte Næringer samlede¹, men man lod, som om man ikke hørte disse Klager. På Bogtrykkerkunstens Område var den Sædvane bleven ført igennem, at den, der var udlært i et Provinsbogtrykkeri, først måtte gå en Læretid igennem i København, hvis han vilde have Arbejde der, og at en københavnsk Svend, der havde taget Arbejde i Provinserne, måtte betale Mult, når han igen vilde arbejde i Hovedstaden². Mod disse Skikke gjorde Iversen Modstand, og han havde Ret hertil, thi de hvilede på en høj Grad af Bornethed, som viste sig i flere Forhold. Under 28 Juni 1769 ansøgte således en Dragon, Sören Mathiesen, om, at han, som engang havde begyndt at lære Bogtrykkerkunsten, måtte gå ilære hos sin Svoger Bogtrykker Povl Herman Höecke [1765—1800] for at lære ud; han havde mødt Hindringer heri, »ved det Svendene ej vilde tillade det, fordi han står i Krigstjenesten«³. — Den 3 Oktober 1781 sendte Iversen Ansøgning til København om, at hans udlærte Svende måtte få Arbejde der uden at stå i Forbund eller lide nogen Slags Pengeudpresning eller Mishandling⁴, hvilket gav Anledning til stort Røre. Under sådanne Forhold bliver det forståeligt, at det ovennævnte

1) P. Paludan: Beskriv. over Staden Kallundborg, 1788, S. 256, jfr. Handelstidender og andre især indenl. Efterretnr., 1788 (Nr. 41), S. 321—322.

2) Chr. Iversen: Over Hr. Prof. Todes såkaldte upart. Tanker, Odense, 1782, S. 10—11.

3) Kbhvns Rådstu-Resolutions Protokol fra 21 Novbr. 1768 til 6 Maj 1771, S. 173.

4) Kbhvns Rådstu-Resolutions Protokol fra 2 April 1781 til 26 Februar 1783, S. 190.

Spørgsmål til Iversen og dennes Svar derpå fremkaldte et helt Skrift nemlig Johan Clemens Todes »Upartiske Tanker om Typografien i Danmark« (1782, 48 S., 8°), hvori den muntre medicinske Professor kæmpede vældigt for de københavnske Bogtrykkere og Boghandlere, hvilket igen fremkaldte Iversens nydeligt trykte og smukt udstyrede lille Modskrift: »Over Hr. Prof. Todes såkaldede upartiske Tanker« (Odense 1782, 40 S., 8°), og Iversen sejrede. Under 3 Januar 1783 udkom der en kongelig Plakat sålydende: »Da det er blevet foredraget, at imellem Bogtrykkerne i København skal fra gammel Tid være givet nogle Vedtægter¹, som ikke aleneste ere uden Avtoritet, men endog ved de udlærte Drenges Antagelse til Svende meget be- kostelige og med adskillige unyttige Ceremonier forbundne, i hvis Følge påstås, at ingen Bogtrykkersvend, der har lært i de andre Steder udenfor København, må få Arbejde hos dem, förend han i så lang Tid, som de finde for godt, påny haver stået i Forbund som Dreng hos en eller anden af dem og dertil betalt en vis Sum i Anførsels- og Udskrivnings-Penge m. v.; men at slige Vedtægter ere såvel til Hinder for Bogtrykkeriernes Opkomst udenfor København som og for Lærdommens Udbredelse, så anordnes og bevilges allernådigst, at Ejerne af Bogtrykkerier udenfor København må, når de selv have lært Kunsten, være berettiget

¹) Se de anf. Skr. af Tode og Iversen; Kort Udkast til en dansk Formular ved Bogtrykkerkunstens Deposition, når nogen bliver optaget i Kunstforvandternes Tal. 1772, 14 S., 8°; Frd. ang. Håndværkslavene i Kbhvn. 21 Marts 1800 § 7, 3°: »Iblandt Bogtrykkersvendene skal den Forskel af Postulater og Kornuter ophøre, og de sidste herefter ikke kunne tilpligtes at betale de såkaldte Anfugtnings-Penge«.

til at erklære deres udlærte Drengene for Svende, hvilke da skulle anses for lovlige i hans Majestæts Riger og Lande, så at de københavnske Bogtrykkerier eller deres Svende ikke må fordre og imodtage Bøder af nogen af dem engang vedkendt, fordi han har arbejdet i et eller andet Bogtrykkeri udenfor København. Men når en Ejer af et sådant Bogtrykkeri ikke selv har lært Kunsten, skal han holde en kunsterfaren Faktor til at forestå sit Bogtrykkeri, som da må give de udlærte Drengene Lærebrev«¹. — Sammen med det Iversenske Bogtrykkeri stod Mangors i Viborg, hvorimod Lindgrens i Sorø blev regnet lige med de Københavnske, det havde affundet sig med dem for at blive »retskaffent«; mærkeligt nok var der et Bogtrykkeri i København, der ikke var det, nemlig »det kongelige Vajsenhus«, der som kongelig Stiftelse ikke kunde underkaste sig Bogtrykkernes selvgjorte Love².

Christian Henrik Iversen (f. 6 August 1748 i København, † 1 Marts 1827 i Odense) havde lært Boghandelen hos sin Farbroder, David Iversen i Hamborg, for hvem han fra 1764 (!) drev en Filialboghandel i Lybek og »rejste med Boglade« i Danmark. Den 7 Juni 1775 fik han Borgerskab som Boghandler i Odense, og den 31 Marts 1779, efter i December 1778 at have købt det Brandtske Bogtrykkeri, fik han kongeligt Privilegium som Bogtrykker. Han optrådte nu både som Bogtrykker og Boghandler. Han begyndte strax 1780 to Gange ugenligt at udgive en Avis »Fyens Stifts Journal og Efterretninger

¹) P. v. Westen: Hist. Efterretnr. om Bogtrykkerkunsten. Odense, 1783, S. 48—50.

²) Chr. Iversen: Over Hr. Prof. Todes såkaldede upart. Tanker, Odense, 1782, S. 36—37.

fra begge Belterne«, der senere udkom under Navnene »Iversens fynske Aviser«, »Fyens Avertissements Tidende« og sidst »Fyens Avis« (ophørt den 3 Marts 1868), ligesom et månedligt Hefteskrift »Almennyttige Samlinger« (40 Bind, 1780—1799). Han oprettede et Lejebibliothek og stiftede 1782 et typografisk Selskab, der ved et anerkendende Kongebrev af 26 Februar 1783 fik Navn af »det kongelige lærde og typografiske Selskab i Fyen«; han oprettede et dramatisk Selskab (1788—1791), der samlede Adelige og Borgerlige både som Tilskuere og Spillende, og han udgav et litterærhistorisk, kritisk Tidsskrift i tvangfri Blade »Danmarks litterariske Progresser« (I—IV, 1781—1789). Således begyndte han, og således blev han ved. Han var vel anset i Landet. — Barnlig glad opskrev han sit Livs vigtigste Begivenheder på de rene Blade i sin saffianindbundne Bibel og anlagde et Batteri med Trækanoner tilligemed en Vagtbygning og et Skilderhus med Træsoldat ved på Landstedet »Mariehöj«, som han havde opkaldt efter sin Hustru, men samtidigt var han ivrig og ilter til at bruge Pennen i sine forskellige Fejder. Von Westen, Adressekontorernes Historieskriver, var ham uvenlig 1780, han vilde hævde sin Adresseavis som den eneste i Odense til at avertere berettigede Avis imod Iversens Journal; Johan Clemens Tode kæmpede med ham til Forsvar for de københavnske Bogtrykkere og Boghandlere (1782), og 1798 lå Odenses anden Boghandler Sören Hempel i Fejde med ham, enhver af dem så en Fjende i den andens Avis¹. Odense havde nemlig hævet

¹) Chr. Iversens alene avtor. Fyens Stifts Avis og Avertissementstid., 1827, Nr. 36; Dagen, 1827, Nr. 66; Fyens Stifts Adresseavis, 1827, Nr. 36; Østs Materialier, S. 1014; H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1855, S. 89—90; Smlr. t. Fyens Hist. og Topogr., II, Odense, 1862,

sig således, at den havde mere end en betydelig Boghandler. Om denne Strid, der fra først var alvorligt ment, er dog at mærke, at den efter N. M. Petersens Beretning (Lit. Hist., 2den Udg., V, 1, S. 226) blev et aftalt Middel til at vække Læselyst og skaffe Afsætning. De to Modstandere bestemte venskabeligt, hvilke Ukvemsord de måtte bruge mod hinanden o. s. v., og Almenheden bed på Maddingen. Sören Hempel (f. 3 Januar 1775 i Fåborg, † 12 Januar 1844 i Odense) var, efter i April 1796 at have taget theologisk Embedsexamen, i 1797 bleven Ejer af Fyens Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri i Odense samt Boghandler. Han var Dilettant i Astronomien, praktisk Politiker og virksom Filantrop¹.

Som vi se, var der endog betydeligt Liv i Provinserne på Bogtilvirkningens og Bogomsætningens Område. Odense stod naturligvis højest — foruden Iversen og Hempel virkede Bogbinder Frederik W. Milo (f. 11 December 1787, † 24 Januar 1844) her, han var Søn af Bogbinder Johan Milo — men også andensteds var der Røre. I Sorø virkede »Jonas Lindgrens Enke ved F. H. Lillie« i Akademiets bekendte Officin, i Helsingør Bogtrykker V. Michaelsen (ovfr. S. 10) og Elias L. Grüner & Kp.,

S. 248—251, 275, 296, 310. — Efterretnr. om det kgl. lærde og typogr. Selsk. i Fyen. Odense, 1784; P. v. Westen: Adressekontorers Natur, Odense, 1780, S. 70—71; S. Hempel: Chr. Iversen for Publ's Domstol, Odense, 1798; Chr. Iversen: Paskvillanterne S. Hempel & Komp., Odense, 1798.

¹) Fyens Stifts kgl. ene privil. Adresse- og polit. Avis samt Avertissementstid., 1844, Nr. 9, 10, 12—13, 15—17, 21—22, 24, 31; Østs Arkiv for Psykologi, Historie osv., 1827, II, S. 206; Østs Materialier, S. 48, 303—304, 343—344, 482—483; H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1855, S. 62; Smlr. t. Fyens Hist. og Topogr., II, Odense, 1862, S. 248, 251, 277, 300.

der »ordnede, trykkede og udgav« »Helsingørs kgl. privil. inden- og udenlandske Efterretninger« (Nr. 1, Tirsdag den 22 Oktober 1799), i Ålborg Johan Vandal og Peder Fris Vandal, i Viborg Mangor, o. s. v. Hvad Norge derimod angår, stod det anderledes til. »Hele Norge«, skriver 1801 Engelbrecht Boye, »ejer ikke indenfor sine temmeligt vidtstrakte Grænser en Boghandler, der fortjener dette Navn«. 1799 var der kun en Bogtrykker i Kristiania; Samuel Conrad Schwach skrev sig 1771 som »kongelig privilegeret Bogtrykker og Boghandler i Aggershus Stift«; Jens C. Winding (1768, 1779) og Willum Stefansen (1797) trykkede i Trondhjem. I Bergen gik Christoffer Koters Bogtrykkeri over til Dedeken, ved hvis Enkes Død (1782) det var så kummerligt, at Bogtrykker Rasmus Dahl med Nød og næppe vilde tage det for 300 Rdlr.¹

Overfor denne Meddelelse om Bogtrykkerkunstens Tilstand i Norge, der var naturlig derved, at alle de norske åndelige Kræfter blev udviklede i København, hvis Universitet også var Norges, må man imidlertid ikke tro, at det gik alle de københavnske Bogtrykkere glimrende. 1800 var her 17(?)². Lars

¹) Smlr. t. Fyens Hist. og Topogr., II, Odense, 1862, S. 250; Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 22; P. Hjort: Udv. af Breve, 1867, S. 269; N. M. Petersen: Lit. Hist., 2den Udg., III, 1868, S. 44; L. Då: Udv. af Breve til R. Nyerup: Kra., 1861, S. 52, 70—71, jfr. 103—104; Trykkefrihedsfortegn. I, 1771, S. 324; C. E. Werlauff: Hist. Antegn. t. L. Holbergs Lystspil, 1858, S. 497; L. Sagen og H. Foss: Bergens Beskriv., Bergen, 1824, S. 643.

²) R. Nyerup: Khhvns Beskriv., 1800, S. 336. — Efter en Opgivelse for 1799 var her i København 21 Bogtrykkere med 117 Svende, 60 Dreng og 75 Presser, 24 Boghandlere og af Bogbindere »38 Mestere ved Mesterstykke, 2 Frimestere, 1 Kancellimester, 2 af Magistraten antagne Mestere« med ialt 44 Svende og en Snes Dreng, 2 Skriftstøbere med 6 Svende (Læs. Årb. for 1799, S. 103).

Nielsen Svare, der havde lært hos Berling og havde været selvstændig fra 1757 (f. 1720), beder 1772 i et Bön-skrift til Kongen om, »siden de andre Bogtrykkere enten ere rige eller have vist Arbejde at trykke, at han, da han er fattig og ej har noget vist Arbejde, måtte gives Privilegium på alene at trykke Catalogi over det, som måtte bort-sælges«¹, og i 1778 indgav samtlige Bogtrykkere en Ansøgning til Kongen om, at den almindelige Brug af den ivente værende ny Psalmebog måtte udsættes, indtil de havde fået Kingos Psalmebøger afsat, samt at det, når den ny Psalmebog i sin Tid blev almindelig, måtte tillades dem alle at trykke den uden noget særdeles Privilegium². Ingen af Ansøgningerne førte til Noget. — Endnu skal jeg her henlede Opmærksomheden på en af Tidens Bogtrykkere nemlig Christian Frederik Holm, om hvem N. D. Riegels i et Brev af 2 November 1785 skriver til Bülow på Sande-rumgård. Han beder denne om af Kronprinsens Kasse at forskaffe ham et Lån på 150 Rdlr., for at han kan give Holm, der er en Begynder og trænger til ny Typer, Forskud på Trykningen af hans »Fuldstændige Kirkehistorier« 3dje Del (I—II vare komne 1781 og 1784), og han skriver videre, at Holm arbejder 1 Rdlr. 3 Mk. billigere for Arket end Andre,

¹) Kbhvns Rådstu-Resolutions Protokol fra 8 Maj 1771 til 26 Juli 1773, S. 445.

²) Kbhvns Rådstu-Resolutions Protokol fra 8 Juli 1776 til 19 April 1779, S. 380. — Herved sigtes til Guldbergs Psalmebog (1779, omtr. 650 S., 8°), der »sælges uindbunden på hvidt Papir for 2 Mk. 10 Sk. og med Noder for 2 Mk. 14 Sk.«. Den udkom på Vajsenhusets Forlag med kongeligt Privilegium, ligesom de senere avtoriserede Psalmebøger, se »Vajsenhuset og det britiske Bibelselskab; særsk. Aftryk af »Dagbladet« 1870, Nr. 30«, S. 6. Se om Guldbergs Psalmebog C. J. Brandt og L. Helwegs »Danske Psalmedigtning«, II, 1847, S. LVI—LVIII.

og oplyser, at han samme Dag har afsluttet Kontrakt med Holm, hvorefter denne skal trykke den nævnte 3dje Del i 500 Exemplarer, 100 Exemplarer på Skrivpapir og 400 på Trykpapir, og herfor såvelsom for det tillagte Papir have 5 Rdlr. 2 Mk. for Arket; hver Måned skulde 6 Ark være færdig. Bogen udkom 1786 og var 29 Ark stor. Holm havde 1784 købt det Hallagerske Officin; han døde 1797¹.

Vi have nu set, hvilke Vanskeligheder Gyldendal havde at overvinde, når han vilde have ialfald nogenledes udstyrede Bøger og vilde lade Arbejdet ved dem såvidt muligt udføre her i Landet, »lade Pengene blive her«². Det betyder derfor Noget, når Tode 1782 udbryder: »Når havde Danmark sådan en national Boghandler som Gyldendal? Hvor meget har denne brave Mand, som forener de Indsigter og den Smag, der gör en Litteratur Ære, med den Spekulation, der karakteriserer den sande Handelsmand, ikke udgivet? Af det, som er udkommet i disse sidste 6 År, har han visseligen ladet det Meste trykke; men kan nogen klarseende og retsindig Mand sige, at det er sudlet fra Pressen?³« — Gyldendal tog, som vi have set, sit Papir »fra vore egne Møller«, og han fik alle sine Forlagsskrifter trykkede her i Landet, enten i Sorø eller i København, de to Byer, i hvilke Landets Lærdom var samlet. I Sorø benyttede han det Lindgrenske Bogtrykkeri, og i København holdt han sig navnlig til Bogtrykkerne Morten Hallager, Johan

¹) R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 95; N. D. Riegels: Udkast til fjerde Frederiks Historie, II, 1799, S. VI. Det anførte Brev er mig velvilligt meddelt af Hr. Overlærer J. H. Bang i Sorø.

²) Stævn., Indlæg og Dom i Sagen mellem Gyldendal og Schubothe, 1796, S. 13.

³) Joh. Cl. Tode: Upart. Tanker om Typografien i Danm. 1782, S 28.

Frederik Morthorst, Zacharias Breum, Sebastian Popp og Brødrene Thiele¹. Hvad Popp angår, da var Gyldendal den Første, der understøttede ham med Arbejde, efter at han havde anlagt sit Bogtrykkeri (1786), og han skyldte Gyldendal, at han i 1796 dagligt havde Arbejde for 24 Mennesker og 5 Presser². Brødrene Thiele skal jeg omtale nærmere; Johan Rudolf Thieles Bogtrykkeri har i år bestået i 100 År.

Johan Rudolf Thiele (f. 1736, † 30 Januar 1815) er 7 År yngre end Broderen Frederik Vilhelm Thiele (f. 1729)³, men er dog den, hvis Virksomhed har størst Betydning. Han kom allerede her til Danmark 1748 — begge Brødrene ere fødte i Grevskabet Lippe i det Vestfalske — medens Broderen først kom her til 1757, og han vedblev at drive sit Bogtrykkeri til sin Død, medens Frederik Vilhelm allerede afhændede sit til Hofbogtrykker Nicolaus Møller og Søn 1797. Fra 1748 til 1770 må Johan Rudolf have arbejdet i et eller andet Bogtrykkeri i København, men i hvilket vides ikke; først 1770 træder han selvstændigt op. I dette År købte han Lars Larsen Heides Bogtrykkeri, hvorom han underrettede Almenheden i følgende Bekendtgørelse⁴:

»Da jeg Undertegnede for kort siden har tilkøbt mig Sr. Heides i Peder Hvitfelds-Stræde beliggende Bogtrykkeri, hvor samme endnu er at forefinde, og som nu siden den

¹) R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 89, 90, 93, 96, 97, 100; Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 22.

²) Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 578, 583, jfr. R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 95—96.

³) R. Nyerup i Læs. Årb. for 1800, S. 89—90, 92—93.

⁴) Kbhvns Adressekontors Efterretnr., 1770, Nr. 72.

Tid er blevet forsynet med de fornødne nyeste Skrifter etc., så finder jeg mig beføjet til at tilkendegive Publikum samme, på det at de Herrer Avtorer, som måtte finde for godt at betjene sig af bemeldte Bogtrykkeri, skal, uden at love formeget iforvejen, ved sammes Trykning finde sig fornøjede, hvilket alt Arbejdet herefter nærmere med Tiden vil udvise.

København d. 4 Maj 1770.

Johan Rudolf Thiele«.

En af de første Bøger, der udgik fra hans Bogtrykkeri, skal være »Danske Fabler udgivne ved F. C. Scheffer. Khvn. 1770. Trykt hos J. R. Thiele, boende i Peder Hvitfeldsstræde og findes sammesteds tilkøbs« (64 S., 8°). Længe blev han imidlertid ikke i Peder Hvitfeldstræde, den 18 Oktober 1771 giftede han sig nemlig med Bogtrykker Thomas Larsen Borups Enke »Madam Rebekka Borup«¹⁾, og blev derved Ejer af Gården Nr. 150 i Store Helliggejststræde, som Bogtrykker Borup i sin Tid havde købt med alt Tilbehør »item fersk Pumpevand i Gården og Frugttræer med Lysthus i Haven«. Det var 1771, men Bedriften gik frem, og den 22 Juni 1797 købte Thiele Nabostedet Nr. 151 for 2600 Rdlr., og fra den Tid have begge Stederne (det nuværende Nr. 7) været Sæde for det Thieleske Bogtrykkeri, der har frembragt så mange smukke Værker. — Som Huskøbet antyder, fik Johan Rudolf Thiele Meget at bestille; han trykkede og forlagde store Bøger, og han trykkede og forlagde små Bøger, videnskabelige Værker og »Trykkefrihedsskrifter«, Bøger med Forfatterens Navn på og Små-

¹⁾ Født Buck, Datter af Skomagermester Simon Nikolaj Buck.

piecer uden dette, så det er forståeligt, at Politimester Fedder engang imellem kom efter ham. 1773 trykkede han »Den patriotiske Sandsigers Bedrifter, Bedømmelse og Dom« (1 Ark i Oktav), der også »fandtes tilkøbs« hos ham, men denne Bog, der refererede sig til en tidligere Pressesag mod Student Christian Thura, der blev »benådet med at hensættes på Munkholms Fæstning på Kongens Nåde«, blev ikke vel set på højere Steder; Politimesteren fik under 24 Maj 1773 Befaling til at føje »den Anstalt ved Bogladerne og andensheds her i Staden, at forbemeldte Skrift strax vorder konfiskeret, så at intet Exemplar deraf mere udkommer«. Det var galt, men værre gik det Året efter. Da han havde trykket og forhandlet Heltedigtet »Morpionaden«, der blev befundet at stride »imod gode Sæder«, og ikke vilde eller kunde bringe dets Forfatter tilstede, blev han den 30 November 1774 dømt til at betale 50 Rdlr., som ikke blev ham eftergivne, skönt han under 2 December 1774 indgik med en »ynkelig Bön« til Kongen, hvori han siger, at han »ikke er i Stand til at udrede disse Bøder uden at blive en plat ruineret Mand, efterat han i disse Tider er kommen i mere end 500 Rdlr. Gæld ved uheldige Processer og Dødsfald«. Og dette hans Sammenstød med Politiet blev ikke det sidste¹. — Hvad det er for Processer, Thiele i det omtalte Bönskrift sigter til, ved jeg ikke, men hvad Dødsfaldet angår, da er det sikkert hans Hustrus; Rebekka Thiele døde nemlig 1774. Han blev imidlertid ikke hensiddende længe i ugift Stand; han giftede sig anden Gang

¹) R. Nyerup: Luxdorffiana, 1791, S. 169—171, 152—156, jfr. 212—217. Morpionaden (24 S., 8°) antages at være af Pram. — På R. Nyerups »For Publikum« (1785), der nedkaldte en Pressesag over ham, læses: »Trykt på Udgiverens Bekostning med J. R. Thieles Skrifter. Sat af Engelhardt, korrigeret af Udgiveren, aftrykt af Pohlmann«.

(med Anna Louise Budde)¹, og han giftede sig tredje Gang. Den 28 Oktober 1785 blev han tredje Gang ægteviet, og denne Begivenhed fremkaldte »Broderligt Skæmt og Alvor til Brudgommen velædle og velfornemme Hr. Johan Rudolf Thiele og Bruden velædle og velfornemme Jomfru Anna de Hemmer², da de höjtideligholdt deres Bryllup i København den 28 Oktober 1785. Fra deres oprigtige Broder og Tjener Frederik Vilhelm Thiele. Trykt i mit Bogtrykkeri« (8 upag. Sider). I dette Bryllupsdigt lyder første Vers således:

»Dit Hastværk, Broder, for at få
 såsnart igen en Ægtemage,
 hör Ingen billig undre på
 og mindre ilde dig optage.
 Thi derfor er en Kones Død
 ej for en Mand en Albustød,
 som smerter stærkt, men snart går over,
 fordi han sørger ej et År,
 men strax på Frieri udgår,
 når afdød Kæreste i Graven rolig sover«.

I tredje Vers hedder det;

»Du tvende Gange forhen er
 i Ægteskab indgået med Enker,
 nu derimod din Lyst faldt på
 en Jomfru til din Brud at få«.

og endeligt læses i det femte Vers den vist ret ud af Tidens Hjærte grebne Sætning:

»Thi bedre er en levende [d. e. Hustru]
 end to ja ti i Graven«.

Kostbare Ladninger kom hjem fra Vestindien og Ostindien, en Tid delte Danmark Verdenshandelen med det

¹) Jens Worms Forsøg til et Lexikon over lærde Mænd, III, 1784, S. 776.

²) Anna Koed de Hemmer, Datter af Provst Hans de Hemmer til Lyngby og Albøge i Århus Stift, var født 1758 og døde 1812.

britiske Rige, og København havde Handelshuse, hvis Forbindelser omfattede hele den handlende Verden. Skibene bragte Rigdom hjem, og med den forsvandt fuldstændigt Tidens Hykleri og ydmyge Respekt for tom Fornemhed. Tiden drömte om en jordisk, en sanselig Lyksalighed, Livet skulde være let og lyst. Klavicinernes Toner lød, og i Selskaber, hvor begge Kön vare repræsenterede, sang man Selskabs-sange og Drikkeviser. Klubberne blomstrede, ja der dannedes endog en Kvindeklub. »Borgersamfund«, »Borgerdyd« og »Almenvellet« var Ord, der hørtes overalt, man beundrede den franske Revolution i tom Almindelighed, og voxne Mandfolk skrev sådanne ved Gentagelsen trivialiserede Sætninger i hinandens Stambøger som:

»Kun Last er nedrig, Dyd gi'er Rang og Værd,
og den Retfærdigste den Störste er«.

Velstand og Frihed var Tidens Feltråb og var Genstand for de højkravede Spidskjolemænds ivrige Samtaler, medens den lille Pisk i Nakken fløj frem og tilbage som en Lammehale. Selv når Præsterne på Landet kom sammen, var Tidens politiske Nyheder det, der væsenligst lagde Beslag på deres Opmærksomhed, så kom Agerbrug og Industri og sidst, forsåvidt L'hombrebordene ikke hindrede det, theologiske og kirkelige Genstande, og dette endda kun såfremt man var mellem ældre Præster¹.

Tiden var materialistisk. Den havde ingen Sans for de gamle folkelige Traditioner og nedsatte en Kommission,

¹) B. S. Ingemanns Levnedsbog, 1862, S. 33, 71—72, 82, 109—110, 118—119; K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, I, 1824, S. 386 flg.; II, 1825, S. 104; III, 1825, S. 9, 18, 28 flg., 124; IV, 1827, S. 20 flg., 63, 72 o. fl. St.

der skulde liste de gamle Folkebøger ud af Hænderne på Almuen og give den en fornuftigere Læsning i Stedet¹; det Højeste, den på det åndelige Område kunde hæve sig til, var til at moralisere. Underligt er det forresten at se, at medens man i Frankrig opførte Komedier i Kirkerne, og det lette Gevant, hvori Kunstnerne pleje at fremstille de græske Gudinder, var Genstand for Pariserindernes Efterligning², indskærpede man herhjemme, at Pigebørnene ikke måtte møde til Konfirmation med bar Hals³. Her var en Underström, der, skönt afmægtig i de toneangivende Kredse, stred imod Vantroen, så godt den kunde. Biskop Balle skrev og talte, forklarede og prædikede, skönt også han var smittet af Tidens »Fornuft« og såvidt muligt vilde gøre Underet rimeligt; han stod alene, blev spottet og hånet. Tiden tiljubede Bastholm, der vilde gøre Guds-tjenesten »kort, interessant og opmuntrende«. »En vidt-løftig Komædie«, skrev han, »udføres ikke på engang, men afbrydes ved en Ballet eller et Divertissement«, og på samme Måde vilde han have Afvexling i Kirken. For at forebygge Sövnighed vilde han have, at Menigheden skulde falde på Knæ under Bönnen, for atter at rejse sig, når Lovsangene skulde synges, thi »denne Stilling giver mere Fyrighed end den siddende«. De ti Bud og de tre Troens Artikler skulde oplæses, og Menigheden skulde efter ethvert Bud svare: »det skal være mit helligste Forsæt«, og efter Troens Artikler: »ja, jeg tror« o. s. v. Og Tiden tiljubede

¹) R. Nyerup: Alm. Morskabslæsn. i Danm. og Norge, 1816, S. XX; C. Elberling: Dske Folkebøger, I, 1867, S. VI.

²) Udv. af L. Engelstofts Skr., III, 1862, S. 187—188, 145—147, 224—225, 245—246.

³) E. Schebel: Bastholm og Balle (Dsk Månedsskr., 1868, II, S. 266).

Otto Horrebow, der i sit »Religionsblad«, »Jesus og Fornuften«, satte Sokrates over Kristus, der kun blev »et godt Hoved«¹. Mod disse Angreb stillede Balle sin Bibellæsning og sit Religionsblad², men han blev lønnet på den Maade, at man regnede ud, hvad disse Foretagender måtte koste, og dömte så: »For denne Sum kunde et nyt Skoleholder-Seminarium eller et nyt Agerdyrknings-Akademi være stiftet; for den kunde en Mængde nyttige Bøger, Bondehandteringer oplysende, være uddelte; for den kunde nogle gode Håndværksskoler, som vi så særdeles trænge til, være indrettede; for den kunde lærerige Modeller af de bedste Arter af Plove, Harver, Vægtstænger, Leer, Vogne, Hjulbøre og Rødningsmaskiner o. d. m. være skænkede hvert Amt«³. Tidens Løsen er udtalt i Titlen på den Bog, Bastholm udgav 1794, »Visdoms- og Lyksalighedslære«.

Jordisk Lyksalighed var det, man stræbte efter, og som Grundlag for denne fordrede man Oplysning i alle praktiske Videnskaber, der kunde have Indflydelse på Statens Forsvar og Velstand⁴. Rahbek skriver om Tiden ned imod 1800: »Den særdeles Driftighed i Handel og Søfart virkede til alle Sider, den levende Interesse for Dagens politiske Anliggender frembragte en hidtil ukendt Læselyst; mellem Boghandlere, Forlæggere og Bogtrykkere var ligesom en Væddestrid om at tilfredsstille den, og man behøvede kun at komme frem med et Forslag til et Tidsskrift, Blad, Værk eller Oversættelse,

¹) E. Schebel: Bastholm og Balle (Dsk. Månedsskr., 1868, II, S. 224—225, 300).

²) Bibelsk Søn- og Helligdagslæsning, I—II, 1797, 1800; kristeligt Religionsblad under Opskrift Bibelen forsvare sig selv. Arkvis udgivet. I—IV, 1798—1802.

³) Samleren, III, 2, 1796, S. 249.

⁴) Udv. af L. Engelstofts Skrifter, III, 1862, S. 155.

kort hvad man faldt på, og man kunde være sikker på at finde redebonne Hænder ikke blot til at entreprenere, men endog, hvad der især var Knuden, at honorere det, vel endog forud¹. Ganske bogstaveligt må dette dog, som vi skulle se nedenfor, ikke tages, skönt det kan anføres, at da Horrebows Religionsblad »Jesus og Fornuften« havde nået to Årgange (1797, 1798) og Forfatteren forlangte større Honorar af sin Forlægger Boghandler I. M. Stadthagen, fandt han, da denne ikke vilde tilstå ham det, strax en anden og bedre Forlægger i Bogtrykker K. H. Seidelin². Konkurrencen var betydelig dengang, — København talte i Året 1800 henved 50 Bogsælgere, af hvilke 5 havde deres Boglader på Børsen nemlig Proft & Storch, J. G. Rothe, Schu-bothe, Liunge og Ole Hegelund³ — og Tiden var greben af en voldsom Prænumerationslyst. »Min Fader«, skriver Rahbek, »subskriberede efter de Tidens Skik på Alt, hvad der blev udgivet«⁴. Proft havde henved 900 Subskribenter på Johannes Ewalds »samtlige Skrifter« med Kobbere (I—IV, 1780—1791), Prænumerantlisten i Edvard Storms »Originale Fabler og Fortællinger« (1782, c. 160 S., 8°) tæller omtrent 1000 Navne, og Biskop Balle skal på sin Bibellæsning have haft over 30,000 Prænumeranter⁵, men den blev sikkert også ved kraftige Midler spredt over begge Riger, det var jo Biskoppen, der udgav den, og den kom vist på Steder, hvor ellers ingen Bøger nåde hen.

1) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, V, 1829, S. 26.

2) Jesus og Fornuften, III, 1, 1799, Fortalen.

3) Læs. Årb. for 1800, S. 169—171; R. Nyerup: Kbhvns Beskriv., 1800, S. 336—337.

4) K. L. Rahbek: Erindr. af mit Liv, I, 1824, S. 41.

5) Hermoder, et norsk period. Skr., Nr. 8, Kra., 1797, S. 120.

Forbindelserne dengang vare ikke lette. Lejligheden måtte tages, som den kunde. Snedorf fortæller således, at da han 1790 var på en Rejse op til Kristiania og der var to Damer med ombord, fik disse naturligvis Köjerne, »hvorpå vi andre fordelte os i Venskabelighed; tre lå på nogle Bræder i Lasten, Hr. Kaptajn Grove, Löjtnant Vibe og jeg; vor Underdyne var nogle Sejl, vor Hovedpude et Kuskesæde, og Overdyne gjorde vi af vore Kapper«¹. Og det var ikke alene Rejsen til Norge, der var besværlig, heller ikke i Danmark var det nogen let Sag at rejse. Den almindelige Vejforordning af 13 December 1793 havde kun Indflydelse på Hovedlandevejene, og selv de vare i de fugtige Årstider bedrøvelige nok, og den speciellere Forordning af 4 April 1800 om de mindre Landevejes Grundforbedring havde ingen Virkning². Den agende Post fra København til Altona gik kun en Gang om Ugen (Løverdags Formiddag Kl. 9) og brugte tre Dage om Turen³. Under disse Forhold er det rimeligt, at Portoen blev dyr⁴, skönt det naturligvis for Boghandlerne var en stor Lettelse, at der for Bøger og trykte Sager kun betaltes en Tredjedel af den almindelige Taxt, når det, der blev afsendt, vejede over fire Pund⁵.

Hvad Bøgers Priser angår, kunde det strax synes, at disse i denne såkaldte »Oplysningstid« vare meget billige,

1) Uds. over Suhms Levn. og Skrifter, 1798, S. 461—462.

2) Kfrnsr. og frhv. Amtmand over Korsør og Antvorskov Amter Esaias Fleischers Liv og Levnedbeskriv. af ham selv skr. og udg., 1785, S. 129 flg.; Efterretnr. fra Selsk. for indenl. Kunstfl., II, 1816, S. 8—10.

3) Gen. Postamts Plakat 21 Juni 1777; Dsk. Månedsskr., 1861, I, S. 273.

4) Uds. over Suhms Levn. og Skrifter, 1798, S. 490.

5) Taxt for de kgl. agende Poster i Danm. af 23 Februar 1788, II, § 1, jfr. § 4, 2°.

således som følgende Exempler oplyse: Den i 1787 fremkomne fuldstændige Udgave af Wessels Skrifter (I—II), der efter Subskribentlisten udgik i mindst 1238 Exemplarer, blev med Portræt og sex kobberstukne Vignetter, leveret for omtrent 3 Sk. Arket — $41\frac{1}{2}$ Ark for 8 Mark¹ — og Gyldendal indbød, efterat han allerede havde leveret en Samling af Rejsebeskrivelser i 16 Bind, 1798 til Subskription på en ny til 3 Sk. Arket Trykpapir og 4 Sk. Arket Skrivpapir². Men dette er ikke så billigt, som det strax synes; dengang havde Pengene nemlig større Bytteværdi end nu, hvilket ikke alene må tages med i Betragtning ved Bedømmelsen af Datidens Bogpriser, men også ved Bedømmelsen af Datidens Honorarer. Vi må være forberedte på at se dem kun omtrent halvt så store som Nutidens, men selv om vi ere forberedte herpå, vil dog Forholdene dengang forbavse os: der var egenligt kun en Art Skrifter, der blev betalt, nemlig Fejdeskrifter, for dem blev der betalt indtil 30 Rdlr. for Arket, hvilket P. A. Heiberg fik af K. H. Seidelin. Næst efter dem kom Skuespil og så juridiske Skrifter, de sidste blev betalte med fra 2 Rdlr. til $18\frac{1}{2}$ Rdlr. Arket³. For Skrifter udenfor disse Arter var der, som det lader, tiltrods for Rahbeks Udsagn, næsten intet Honorar at opnå, og det kan derfor ikke forbavse, at høre den lærde Præst i Rakestad ved Frederikshald Hans Hammond skrive til Suhm om sin »Den nordiske Missions

1) Wessels sml. Digte ved I. Levin, 1862, S. CXLI jfr. CIX.

2) Sml. af de bedste og nyeste Rejsebeskr., XVI, 1798, Fortalen.

3) Læs. Årbog for 1799, S. 106—107. Det var P. Rosenstand Goiske, der af Bogtrykker Boas Brünnich fik $18\frac{1}{2}$ Rdlr. for Arket af sin »Krigsret for den danske Landmagt«, I, 1799, II, 1801, den udgjorde 48 Ark i Oktav; altå fik han i det Hele 888 Rdlr. for den.

Historie i Nordlandene, Finmarken og Trondhjems Amt«, der 1787 udkom på Gyldendals Forlag (omtr. 1000 S., 8°): »Jeg har af Mange, endog af Officerer, ved Hilsener og Breve erholdt Tak for min Bog, der har gjort Opsigt. Dette er Alt, thi 10 Exemplarer fra Gyldendal, som jeg sendte til Venner udi London og Sverige, vare al Belønning«¹. Charlotte Dorothea Biehl klager 1784 over, at hun Intet får for sine Bøger², og i et Par Småskrifter fra 1771 klages der over det Samme; i et af dem, hvor Forfatter og Forlægger indføres talende, siger »Skribenten«: »Jeg har og forsøgt at lade trykke nogle Piecer, der har været alvorlige, da har jeg hver Gang måttet sætte til . . . men har de været noget stiklende og forblommende, da har jeg nok fundet min Regning derved«³. Det var derfor et voveligt Foretagende at begynde en Forlagsboghandel, når man ikke blindt vilde følge Mængdens Luner; Gyldendal vovede det imidlertid. Han optrådte, og det er det Betydningsfulde hos ham, med Forlag i alle Retninger, skönt naturligvis enkelte Områder, og det selvfølgelig sådanne, der fandt Tilslutning hos Publikum, blev de overvejende. »En Boghandler kan ikke fortænkes (det medfører enhver Handel), når han beregner en Bogs Værdi efter Købernes Tal og kalder disse, tagne under Et, sit Publikum«, siger J. H. Schlegel⁴. Heri ligger ingen Anke; og for

¹) Uds. over Suhms Levn. og Skrifter, 1798, S. 383, jfr. 370, 371, 379; 358.

²) Dsk. Månedsskr., 1865, I, S. 60.

³) Anekdoten eines reisenden Russen über die Staatsverfass., Sitten und Gebräuche der Dänen. Lübeck, 1771, S. 40; En ubetydelig Samtale imellem en Skribent og en Forlægger. 1771, S. 4.

⁴) J. H. Schlegel: Betragtng. over Journaler og lærde Tidender. 1779, S. 43.

Gyldendals Vedkommende kan der endnu gøres opmærksom på, at han har forlagt Værker, hvis Fremkomst sikkert udelukkende bör tilskrives hans Interesse for og Kærlighed til den danske Litteratur. Efter Lægen Theodor Holmskjolds Død (1793) — han var adlet, tidligere hed han slet og ret Holm — tilkøbte han sig ved Avktion den første Del af dennes store, kostbare Værk over de danske Svampe (*Beata ruris otia fungis Danicis*, I, 1790) med tilhørende Plader og besörgede derpå den anden Del udgiven på sin Bekostning (1799).

Gyldendal forlagde en stor Mængde theologiske og filosofiske Skrifter, og da isærdeleshed af Tidens Ypperste, af Balle (f. Ex. »Den kristelige Tros hellige Lærdomme i offenlige gudelige Taler« I—III, 1776—1780; »Hellige Betragtninger«, 1782) og Bastholm (f. Ex. »Den gejstlige Talekunst«, 1775; »Den jødiske Historie«, I—III, 1777—1782; »Åndelige Taler over alle Evangelierne«, I—II, 1ste Oplag 1779, 2det Opl. 1781; »Visdoms- og Lyksalighedslære«, 1794); og det tjener til at vise, hvor nøje forbundne disse Mænd vare med den Gyldendalske Boghandel, at da Balle i 1808 udgav sin »sidste Præstevielse« og sin »sidste Bispevielse«, stod der at læse på disse Småskrifter, der vare »trykte på Forfatterens Bekostning hos Direktør Schultz«, at de solgtes »til Bedste for de Brandlidte i København, heftet for 12 Sk. idetmindste, i den Gyldendalske Boghandling i Klareboderne, som ligeledes modtager, hvad mere der måtte gives, og sender Alt til den under 8 April allernådigst indsatte vedvarende Kommission for de Brandlidte«. — Gyldendal forlagde endvidere historiske Skrifter. Ove Malings »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere«, der solgtes til den billige Pris af 1 Rdlr., oplevede i Gyldendals Tid tre Oplag (1777, 1783 og 1794), og

Fr. Snedorfs samlede Skrifter (I—III) udkom fra 1794 til 1796. 1778 fik han de udkomne Dele af Langebeks »Scriptores rerum Danicarum« i Kommission, 1781 overtog han efter Anna Magdalene Godiches Død († 1780) — hun var Enke efter Bogtrykker Andreas Hartvig Godiche († 1771) — Forlaget af de Suhmske »Samlinger til den danske Historie«¹, og samme År tilkøbte han sig af »det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog« de sex Dele af »Danske Magazin« (1745—1752), foruden hvad dette Selskab ellers havde udgivet². Endvidere var han Forlægger for den arna-magnæanske Kommission. — Hvad dernæst naturhistoriske Skrifter angår, skal jeg blot minde om Fleischers Naturhistorie og Holmskjolds Svampeværk for derefter at gå over til de på Gyldendals Forlag fremkomne Værker henhørende til Skönlitteratur og Almenlæsning. Her kan da strax nævnes de tre store Skuespilsamlinger (»Skuespil til Brug for den danske Skueplads«, I—XII, 1775—1789; »Ny originale Skuespil«, I—V, 1776—1790; »Synge­spil for den danske Skueplads«, I—VIII, 1776—1790), som dog ikke fandt fuldstændig Billigelse: »Hr. Gyldendal fortjener Tak af os Danske, at han besörgede os denne Samling uden at lade sig kyse af muligt Tab eller dog sen Skadeløsholdelse og Vinding«, skriver en Anmelder 1779, men »Titlernes Forskellighed, Paginering og Signatur, som ved hvert Stykke begynde forfra, vise, at her kun findes enkelte Stykker, som ikkun ved Bogbinderen ere blevne til et helt«³. Ved disse Samlinger kom Gyldendal, som vi ovenfor

¹) Smlr. t. den dske Hist., II, 1, 1781, Fortalen.

²) E. C. Werlauff: Det kgl. dske Selsk. for Fædrel.'s Hist. og Sprog, 1847, S. 105.

³) Alm. dansk Litteratur Journal, I, 1779, S. 45.

have set (S. 44), i en mindre blid Berørelse med Ewald, og ved dem kom han utvivlsomt også i Forbindelse med Wessel; så meget er ialfald vist, at Wessels Lystspil »Lykken bedre end Forstanden« var at få indbunden for 2 Mk. hos Gyldendal (1776) ligesom hans Ugeskrift »Votre serviteur otiosis« (1785)¹. Denne Side var imidlertid ikke Gyldendals stærkeste, skönt der dog endnu blandt Mere på hans Forlag findes Christian Braunman Tullins samtlige Skrifter (I—III, 1770—1773)² og en Oversættelse af Kalidasas Mesterværk »den gudindefødte« Sakuntala (1793), der rigtignok, som M. Hammerich siger, var »på et Slags west-indisk Dansk«³. Rigere var hans Forlag på Almenlæsningens Område, her var Loddes »Bikube« (ovfr. S 38); Jens Schielderup Snedorfs samtlige Skrifter (I—IX, 1775—1777), hvoraf de sex første Bind vare Optryk af Snedorfs »den patriotiske Tilskuer«, der udkom fra den 19 Januar 1761 (Nr. 1) til den 30 December 1763 (Nr. 308), Charlotte Dorothea Biehls »Brevvexling mellem fortrolige Venner« (I—III, 1783—1786); »Bibliothek for det smukke Kön« (I—V, 1784—1790), »Samling af de bedste og nyeste Rejsebeskrivelser i et udførligt Udtog« (I—XVI, 1789—1798)⁴,

¹) J. H. Wessels sml. Digte ved I. Levin, 1862, S. CXXXVIII, CXXXIX.

²) Dette Værk er ikke oprindeligt forlagt af Gyldendal, men af Tullins Enke »M. Kruchow sal. Tullins«; senere má han imidlertid have tilkøbt sig Forlagsretten, det står nemlig opført som Forlagsskrift i »Alfabetisk Fortegn. på Skrifter, som i rå Materie sælges for vedtegnede Priser i den Gyldendalske Boghandling i Gården Nr. 9 i Klareboderne, hvor de fleste og kan fås indbundne« (1803). — På lignende Måde forholder det sig med nogle af de andre nedenfor nævnte Værker.

³) Sakuntala overs. af M. Hammerich. Ny Udgave, 1858, S. XIV. Den ældre Oversættelse var af Rektor West på St. Croix.

⁴) De første Dele indeholdt dog Rejsebeskrivelser, som ikke hørte til

»Nyeste Samling af Rejsebeskrivelser og Topografier« (I—III, 1799—1801), en »Konditorbog« af Caspar König (1796) o. m fl. Men bedst forsynet var hans Boglade dog med juridiske Værker.

Af Forfattere på Lovkyndighedens og dermed beslægtede Fags Område, hvis Værker udkom på Gyldendals Forlag, kan mærkes: A. Schytte (Staternes indiv. Regering, udv. Reger., Danm's Forfatn., I—VIII, 1773—1777); Peter Kofod Ancher (Dansk Lensret, 1777; Anvisn. for en dansk Jurist, 1777; Den jyske Lovbog på gammel Dansk, 1783 m. fl.); J. H. Schou (Kronol. Register over de kgl. Frdnr. og åbne Breve, 1ste Udg. I—X, 1777—1793; 2den Udg. 1795); P. K. Trojel (Alfabet. Register efter Bulls Måde over Love, Forordn., Plakater o. s. v., I, 1777; II og III, 1781, besörgedes af L. Fogtmann); Tyge Rothe (Nordens Statsforfatning, I—II, 1781—1782¹ m. fl.) L. L. Kongslev (Förste Grunde til den danske og norske Lovkyndighed, I—II, 1781—1782), Lavrids Nörregård (Naturrettens förste Grunde, 1ste Udg. 1776, 2den Udg. 1784; Forelæsnr. over den danske og norske Privatret, I—VII, 1784—1799); H. N. Nissen (Sjællandsfars Landstings Efterretnr. 1790—1795; do. Tidende, 1790—1802; Themis, 1797—1801); Lavrids Fogtmann (Reskripter, der begyndte at udkomme 1786); Chr. Brorson (Forsøg til Lovens Bøgers Fortolkn., 10 Dele, 1793—1801); M. Nissen (Extrakt og Register over Forordnr., Forbud, Ordonanser o. s. v., V, 1793; I—IV, 1768—1779 vare udkomne i Trondhjem, på Avtors egen Bekostning); H. Stampe (Erklær., Breve og Forestill., I—V, 1793—1797,

de nyeste, hvorover der blev klaget, se Kbhvnske lærde Efterretnr. 1795, S. 203—204.

¹) Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 37.

VI, 1807); Jacob Mandix (Den danske Landvæsensret, 1800) o. m. fl. Endeligt udkom også Adam Smiths berømte »Undersøgelse om National-Velstands Natur og Årsag« på Gyldendals Forlag, »af det Engelske oversat og med nogle Anmærkninger oplyst af F. Dræbye« (I—II, 1779—1780).

Naturligvis fandtes der også en Del Skolebøger og lignende let afsættelige Skrifter (f. Ex. Lafontaines »Familiehistorier« I—X) i Gyldendals Boglade, et sådant Forlag er ofte Betingelsen for, at en Boghandler kan indlade sig på større og kostbarere Foretagender; og særligt må da nævnes, at Gyldendal bestræbte sig for at fremskaffe forskellige Ordbøger, hvortil vi dengang trængte hårdt. Hos ham var således at få Ernst Wolffs dansk-engelske Ordbog (1779), en »fuldstændig tysk-dansk og dansk-tysk Ordbog, sammendragen af de nyeste og bedste tyske Ordbøger, ved H. Chr. Amberg« (I—II, 1780, 1797; III, 1810), Jacob Badens latinsk-danske Ordbog (I—III, 1786—1788) og Chr. Fr. Bays engelske Håndlexikon (I—II, 1796—1798). Ved man så tillige, at den Gyldendalske Boghandel var forsynet med en Del Musikalier, Kompositioner af Kuntzen, Schultz og Andre, og tillige med et Udvalg af svenske Bøger¹, må man sige, at den efter Datidens Forhold tilfredsstillede ethvert billigt Krav; jeg skal blot endnu til Oplysning om, hvor svært det må have været at holde Forbindelser i Sverige, hvorom Mere i næste Afsnit, gøre opmærksom på, at indenfor det danske Monarkis Grænser vare Forholdene således, at en Årgang af »Minerva« i Altona kunde fordres betalt med 8 Rdlr.!² — Gyldendals Boghandel var en For-

1) R. Nyerup: Kbhvns Beskriv., 1800, S. 337.

2) Læs. Årbog for 1799, S. 105.

lags- og Kommissionshandel. Den »alfabetiske Fortegnelse på Skrifter, som i rå Materie sælges for vedtegnede Priser i den Gyldendalske Boghandling«, der udkom 1803, altså Året efter Gyldendals Død, indeholder på 104 Kvartsider omtrent 800 Forlagsartikler (hvoriblandt 31 »Musikalier«, en Del Landkort og Portrætter), omtrent 50 Kommissionsartikler og desuden Fortegnelse over en Del »tyske, latinske og franske Bøger i rå Materie« og over nogle »Svenska Bökar«.

Vi have nu set, hvad Gyldendal forlagde, tilbage står at se, hvorledes han honorerede. Ovenfor (S. 52) blev der fremsat Klage over ham i så Henseende, men denne Klage kan næppe erkendes for berettiget, vi må huske, at Ewald for sine »samtlige Skrifter«, der samlede omtrent 900 Subskribenter, kun fik 5 Rdlr. for Arket (af Proft)¹. Hans Hammond fik vel ikke Meget for sin nordiske Missionshistorie, og det er måske gået Flere som ham, men det må da erindres, at det ikke er ethvert Værk, som en Boghandler kan betale godt; at stille den Fordring til ham, vilde i mange Tilfælde være at fordre, at han med sine Penge skulde bøde for Almenhedens Mangel på Smag, at han på sin Velfærds Bekostning skulde skaffe en Litteratur ufortjente Prydelser. Det er højhjærtet, om en Boghandler vil gøre det, men det kan ikke fordres. Til Oplysning om, hvorledes Gyldendal som oftest honorerede, skal jeg meddele Følgende:

1776 (den 21 Juni) indgik han Kontrakt med Charlotte Dorothea Biehl om hendes Oversættelse af Don Quixote. Förend hun henvendte sig til ham, havde hun, som den Tids Brug var, selv udstedt Subskriptionsindbydelse

¹) Læs. Årbog for 1799, S. 107.

og fået 350 Subskribenter, og Sagen blev da ordnet således, at hun, for at forsyne disse 350, selv lod trykke et Oplag af 500 Exemplarer, hvoraf Gyldendal skulde have de tiloversblivende 150, at hun gav Gyldendal Tilladelse til at få 500 Exemplarer til hos Bogtrykkeren på egen Bekostning, og endeligt overlod ham Pladerne til de Bogen ledsagende Kobberstik, Alt imod hos ham at oppebære 600 Rdlr., 150 Rdlr. hver Gang en af Værkets 4 Dele var færdigtrykt; hele Værket udgør næsten 87 Ark i Oktav. — 1779 (den 24 December) forpligtede han sig til at betale Bogholder Hans Christian Amberg, der påtog sig »ved et Selskab af duelige Personer at besørge forfattet en ny tysk-dansk og dansk-tysk Ordborg i tvende Bind«, den Sum af 4 Rdlr. for hvert trykt Ark. Men med dette Arbejde gik det kun langsomt; den tysk-danske Del udkom i to Bind, det første 1787 (tvespaltet Oktav, 1536 S.), det andet 1797 (1224 S.), og den dansk-tyske Del kom først 1810 (598 + 614 S.), efterat Gyldendals Enke for at fremskynde Arbejdet ved Kontrakt af 4 Februar 1808 havde sat Honoraret til 8 Rdlr. Kurant, som Amberg dog først skulde have, når han havde afleveret hele Manuskriptet. — Den 12 Marts 1785 afkøbte han Sognepræst Fr. Hansen hans 1784 udkomne Oversættelse fra Tysk af G. Chr. Ruffs Naturhistorie for Börn (8°, XVIII + 619 S., 12 Kobbere) for 400 Rdlr. 1801 kom 3dje forøgede og forbedrede Udgave. — Den 13 Juni 1786 købte han af Professor G. J. Thorkelin 400 Exemplarer af hans Diplomatarium for 300 Rdlr. kontant og 50 Rdlr. i Bøger (Diplomat. Arn.-Magn. I—II, 1786, 4°, XXXVIII + 368 S., 324 S., 7 kobberstukne Tavler). — Den 14 December 1787 tilkøbte han sig H. J. Birchs Søn- og Festdags-Andagter (I—II, 4°, 465 S. + 753 S.), der 1785 var

udkommen »på Forfatterens eget Forlag og Bekostning hos P. H. Höecke i store Helligejststræde Nr. 141«. Han betalte Pastor Birch 650 Rdlr. for 473 resterende Exemplarer samt Retten til påny at oplægge Værket. — Den 10 November 1789 afsluttede han Kontrakt med Professor Jacob Baden om dennes latinske Ordbog (tvespaltet Oktav. I, XX + 524 S.; II, 670 S.; III, XII + 787 S.), der var udkommen 1786 og 1788, han fik de resterende 2535 Exemplarer tilligemed »det allernådigst erholdte kgl. Privilegium exclusivum på bemeldte latinske og danske Lexikon« (∴ uindskrænket Ret til påny at oplægge Værket) for ialt 4346 Rdlr. 2 Mk., dog således at han ikke måtte forhøje den engang satte Pris på Ordbogen 4 Rdlr. for hele Værket. — Den 18 Maj 1790 kom han overens med den samme Forfatter om Købet af hans »Grammatica Latina« med fuldstændig Forlagsret for 600 Rdlr. Baden leverede ham et Exemplar af 1ste Udgave gennemset og forbedret, det var Manuskriptet, og så kom anden Udgave samme År (8°, XVI + 367 S.). — Og endeligt fik den samme Forfatter efter Kontrakt af 16 April 1792 600 Rdlr. for sin Oversættelse af Horats' samtlige Værker med Anmærkninger og Text at trykke tilsammen og Texten også for sig. Gyldendal fik uindskrænket Ret til at oplægge de nævnte Værker som sin Ejendom. (Q. Horatius Flaccus' samtl. Værker af det Latinske oversat, 8°, I, 1792, XIV + 512 S.; II, 1793, 506 S.; Q. Horatii Flacci opera omnia ex optimis recensionibus, 1793, 8°, XXIV + 334 S.). — Den 26 Marts 1800 kvitterede Pastor M. F. G. Bøgh for 60 Rdlr. som Betaling for hans »Udtog af den danske Sproglære«, der i 3dje Oplag (1808) udgør 56 S., 8°; 1ste Oplag kom 1795 trykt som Manuskript, 2det Oplag kom 1800. — Gyldendal brugte altså meget den

Fremgangsmåde først at indtræde i et Foretagende, når det var bragt i Gang af Forfatteren; enten trådte han til, når Bogen forelå trykt og omdelt til de af Forfatterne samlede Subskribenter, eller også når Forfatteren havde ialfald afsluttet Kontrakt med Bogtrykkeren således som han f. Ex. gjorde ved den af »Sprogmeister« Christian Frederik Bay foranstaltede Oversættelse af Arnolds engelske Ordbog. Bay afsluttede den 2 Februar 1784 Kontrakt med Bogtrykker Lavritz Simmelkiær, der skulde have 9 Rdlr. for hvert Ark, han trykkede, og den 3 December 1784 indtrådte Gyldendal i Kontraktsforholdet istedenfor Bay. — Jeg tror nok, at Molbech har Ret, når han siger, at »Gyldendal var den Første, der med Forstand og Klogskab åbnede sig en hidtil næsten ubetrådt Vej ved sin danske Forlagshandel«¹; og når der tilføjes, at hans Levetid indtraf just i det Tidsrum, der opfostrede »den danske Ånd i Sprog og Litteratur, som Holberg havde vakt«, skal jeg gøre opmærksom på, at Gyldendal, der to Gange hjemførte en Datter af en höjt anset soransk Lærd som Brud, næppe har stået denne Bevægelses Arne- sted fjærnt. Han forlagde Skrifter af J. S. Snedorf og A. Schytte, og i Sorø lod han Meget trykke.

Fra Ålborg Skole var Gyldendal udgået, og det glemte han ikke; han skænkede Skolens Bibliothek en Del af sine tidligste Forlagsskrifter, og i Året 1788 udsatte han en Præmie for den Første, der fra Ålborg Skole udmærkedes ved første Examen². Det fortjener endeligt også at bemærkes, at han i Efteråret 1781 skænkede det kgl. danske

¹) Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 22.

²) E. Tauber: Sml. af biograf. Notitser om nogle af de fra Ålborg Kathedralskole dimitt. Disciple (Ålborg Skoles Indbydelsesskr. 1840), S. 46.

genealogiske og heraldiske Selskab Kapellan Marcus Schnabels († 1780) efterladte Samling af tegnede norske Sigiller, som Selskabet lader til at have sat stor Pris på¹, og ende-

Medaillonen fra Gravmindet over Gyldendal.

ligt at han 1793 var Medindbyder til en Indsamling med det Formål at præge og overrække Suhm en Medaille til Tak for hans rastløse Virken i den danske Åndsudviklings

¹) E. C. Werlauff: Det kgl. dsk. Selsk. for Fædrel.'s Hist. og Sprog, 1847. S. 157.

Tjeneste. Gyldendal var Inkassator. De øvrige Indbydere vare J. Kjerulf, P. A. Heiberg, K. L. Rahbek og C. H. Pram¹.

Kort efter Nyår 1802 blev Gyldendal syg, og den 2 Februar derefter udåndede han efter et 4 Ugers smerteligt Sygeleje. På en Plade, der fæstedes på hans Kiste, blev der blandt Andet sat: »Videnskaberne elskede, dyrkede og fremmede han. Dette bevidne de fleste af hans Forlagsartikler som og mangen Videnskabsmand, der skyldte hans Råd og Understøttelse sin første Fremgang«². — Han efterlod Hustru og to Börn, en Datter og Sön, af hvilke Datteren, der var ældst, kun var 12 År gammel. Hans Enke rejste ham det Minde ude på Assistenskirkegård, som står endnu. Det er et Værk af Billedhuggeren Nicolai Dajon, til hvem alle, der dengang vilde have Gravminder, henvendte sig³.

¹) R. Nyerup: Uds. over P. F. Suhms Levn. og Skr., 1798, S. 497—499; K. L. Rahbek: Erindr. af af mit Liv, V, 1829, S. 93.

²) Kbhvns Adressekont.'s Efterretnr., 1802, Nr. 61; D. E. Rugård: Nord. personalhist. Folkekalender, 1864, S. 96.

³) N. Hancke: Provst Fr. Schmidts Dagbøger i Uddrag, 1868, S. 51, 63—64.

VI.

Boghandelens Tilstand fra det 19de Hundredårs Begyndelse til 1849. Jacob Deichmann.

Den Tid, i hvilken Gyldendal levede og virkede, kan bestemmes som de revolutionære Ideers Tid, hvis Løsen var Frihed og Lighed, nu stunde vi mod en Tid, i hvilken Napoleons Soldaterherredømme søgtes efterlignet herhjemme; vi træffe et militært Embedsvælde. Hin Tid frembragte Forslag til Forandringer og Fremskridt både i Småt og Stort. Jeg skal fremdrage nogle »små« Exempler. Man stormede frem mod Lavsvæsenet, og Sebastian Popp skrev, naturligvis særligt med Bogtrykkerforholdene for Öje: Lad Husbonden kontrahere med Drengen eller hans Venner om Årene og lad det stå til ham alene at sige til Drengen, når han er duelig: Nu er du Svend, Karl eller hvad man vil kalde det ¹. Forordningen om Håndværkslavene i København af 21 Marts 1800 (§ 14 flg.) ophævede de tvungne Læreår. Joh. Cl. Tode optog Wielandts gamle Tanke (ovfr. I, S. 270): »Det bedste Ønske til Typografiens Fremtarv hos os var nok dette, at det gamle gotiske Skrift eller Fraktur

¹) Kritik og Antikritik, XVIII, 1795—1796, S. 582—583.

blev afskaffet og det latinske indført«¹. Og ved Reskript af 15 November (Bekendtg. af 16 December) 1793 blev det store kongelige Bibliothek, der tidligere havde været en næsten utilgængelig Helligdom, åbnet for Alle. I hin Tid var det vanskeligt at bringe Orden tilveje, og derfor er det karakteristisk, at Rasmus Nyerup må bruge hårde Midler for at få de københavnske Bogtrykkere til at levere Friexemplarerne til Universitets-Bibliotheket; og den samme Vrangvilje fra Bogtrykkernes Side gör sig også gældende udenfor København, i Norge og Hertugdömmerna². Ved Reskript af 14 December 1753 var det befalede de københavnske Bogtrykkere at levere Friexemplarer til Universitetsbibliotheket, ligesom Frd. 10 Januar 1781 og Pl. 5 Februar 1783 befalede det med Hensyn til det kgl. Bibliothek, men dog måtte Nyerup i sin Klage af 27 Juni 1798 til Københavns Politimester skrive: »Jeg har i Fædrelandets ny Litteratur forefundet enorme Mangler Fra det Svareske Bogtrykkeri, nu tilhørende Hr. Winding, er aldrig Noget leveret til Bibliotheket; Seest har kun leveret en eneste Gang, som var i Juni 1796; Hofbogtrykker Møller har Intet leveret siden Ildebranden 1795; Mad. Horrebow har ikke leveret siden September 1795; J. R. Thiele ikke siden Maj 1796; Breum ikke heller siden i Maj 1796«. Denne Klage blev sendt Københavns Bogtrykkere til Erklæring, og i deres Svarskrivelser opkastes det Spørgsmål: Skulle Forlæggerne finde sig i, at Exemplarerne til Bibliothekerne afkortes dem i det Antal Exemplarer, de have bestilt, eller skulle Bogtrykkerne på egen Bekostning

¹) Joh. Cl. Tode: Upart. Tanker om Typografien i Danm., 1782, S. 41.

²) E. C. Werlauff: Hist. Efterretnr. om det st. kgl. Bibl. 1844, S. 288.

trykke disse Exemplarer overkomplet? og der henvises til, at det var langt rimeligere, at Forlæggerne skulde levere til Bibliothekerne end Bogtrykkerne, der ofte have ondt ved at få Kobbere og andet Tilbehør til de Skrifter, de have trykket, udleveret af Forlæggeren til Bibliotheksexemplarerne. »Man kan ikke tænke sig anden Grund dertil«, siger Nyerup, »end at de har den enfoldige og meget ilde kalkulerede Frygt, at et Exemplar på et offentligt Bibliothek kunde formindske Bogens Debit«¹. Det kan være, at Grunden må søges heri, men Faktum er det i ethvert Tilfælde, at der var stor Uorden i Bogafleveringen til Bibliothekerne.

Boghandelen levede op i hin Tid og sank igen tilbage, Mange gik tilgrunde, men de Dygtige stod sig dog, og det var ikke alene Gyldendal, der skabte sig en Formue. Efter en Oplysning i »Nyeste Skilderi af København« for 1824, Nr. 22, skal Gyldendals efterladte Formue have beløbet sig til 180,000 Rdlr. dsk. Kurant (360,000 i Rigsbankpenge), »uagtet Boghandelen kun vurderedes som Makulatur til 50,000 Rdlr. dsk. Kur.«, og sammesteds meddeles, at Mdm. Anna Magdalene Godiche († 1780), Enke efter Bogtrykker A. H. Godiche († 1771), havde ved sit Bogtrykkeri og Forlagshandel samlet 60,000 Rdlr.², Boghandler Fr. Chr. Pelt († 179?), der mest drev Sortimentshandel, 70,000 Rdlr., og Bogtrykker Joh. Fr. Schultz († 1817) omtrent en halv

¹) Læs. Årb. for 1800, S. 125—133.

²) Jfr. Nyeste Skilderi af Kbhvn, IV, 1805, S. 1636—1637, hvorefter det skal være denne Mdm. Godiche, Ewald sagde sit morsomme Impromptu over:

»Her ligger Madam Godiche,
hun faldt, fordi hun stod ikke.
Gak, Læser, bort og rod ikke
ved hendes Legems Bodike«.

Million. Særligt fortjener desuden Simon Poulsen og Joh. Heinr. Schubothe at nævnes; de begyndte begges deres Virksomhed i hin Tid.

Simon Peter Poulsen blev født den 20 Maj 1757 her i København, hans Fader var Sergent ved Holmen. Han blev 1778 Student og levede nu nogle År som Lærer, til han 1786 nedsatte sig som Boghandler i Antonistræde Nr. 324 og 325, hvor han bode i en Række År; endnu 1792 averterer han herfra Odin Wolffs engelske, tyske, franske og latinske Læsebøger. 1793 blev han Hofboghandler. Poulsens Styrke var navnlig at udgive Ugeblade og Månedsskrifter. Fra 1786 til 1810 udgav han, for en Del i Forbindelse med den nævnte Odin Wolff, stadigt sådanne Hefteskrifter (Morgenposten, 1786—1793; Iris, 1791—1795; Iris og Hebe 1796—1810; Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab 1794—1797) foruden sine Nyårgaver (1792—1807), der en Tid (1792—1799) særligt hed »Nyårgave for Damer«. Man har Breve til ham fra den unge revolutionære Malthe Conrad Bruun — ovre fra Hveen sender denne ham Manuskript, beder om Penge og Arbejde — og lignende fra Lolliken, den snerrende Historiker N. D. Riegels. Poulsen var ikke alene en driftig Mand, men betalte også Forfatterne ganske anstændigt. Han døde den 24 December 1823, efterat han og Hustru allerede ved Gavebrev af 22 Maj 1817 havde skænket den dem tilhørende Sommerbolig i Birkerød med Have til en Arbejdsanstalt og et Hospital for Syge og Fattige på Hörsholms Distrikt og legeret Stiftelsen 2000 Rdlr. En Plan, som endnu ikke er sat i Værk¹.

¹) Kollegialtid., 1817, S. 823—825; N. Chr. Øst: Arkiv for Psykol. m. m., I, 1824, S. 346—352 og Materialier, 1835, S. 25—26; Fr. Thårup: Fdrlandsk Nekrolog, 1835—1844, S. 223; J. Kr. Høst: Erindr., 1835,

Vi komme nu til Johan Heinrich Schubothe. Han så også Dagens Lys i København, han blev født her den 15 Maj 1761, men hans Slægt var tysk. Faderen, der døde få Uger efter Sønnens Fødsel, var fra Celle. Han blev altså tidligt faderløs og næsten også moderløs, thi hans Moder giftede sig igen 1772, og som den, der særligt tog sig af ham i hans Ungdom, nævnes Kammertjeneren eller Hushovmesteren hos Lægen, Konferensråd Berger C. G. Goebel, ham var det ialfald, der den 10 Maj 1775 fik Drengen anbragt hos Boghandlerne Heineck & Faber på Børsen, ikke endnu 14 År gammel. Først i September 1777 blev han konfirmeret i Petri tyske Kirke. — Johan Heinrich kom snart til at stå sig godt med sine Foresatte, og man ser af en Optegnelse, der er efter ham (på Tysk), at han virkelig var bedrøvet, da Johan Friederich Heineck døde af Slag den 3 Juni 1780. Dødsfaldet stansede imidlertid ikke den i Drift værende betydelige Forretning; istedenfor Heineck indtrådte Andreas Nitschke, til hvem hele Forretningen gik over, da også Johan Jacob Faber den 27 Maj 1792 afgik ved Døden i sit 67de År. Længe bestyrede Nitschke dog ikke Boghandelen, den 1 Januar 1795 afstod han den til Schubothe, der den 22 Juni 1782 efter en 7årig Læretid var erklæret udlært; Kontrakten, som herom blev oprettet mellem Nitschke og Schubothe, er til endnu. Det Væsenlige, som Nitschke betingede sig for Afståelsen, var en årlig Udbetaling af 400 Rdlr., som han også oppebar indtil sin Død den 2 Februar 1814. — Nu drev Schubothe den gamle Boghandel oppe på Børsen og drev den godt; han lod sig

ikke forknytte af den betydelige Mulkt, han, som vi ovenfor have set, blev idömt i Sagen med Gyldendal (S. 46). Han rejste til og fra Messerne i Leipzig og holdt ud i Danmarks pengeknappe År för og efter den ulykkelige Fred 1814, skönt det, som vi senere skulle se, var tunge År for ham. Hans Boghandel gik fremad, og til Oplysning om hans uforsagte Foretagelsesånd kan det erindres, at han ikke alene forlagde Rasmus Rasks »Vejledning til det islandske eller gamle nordiske Sprog« (1811), hvis Trykning, der stod på i 2 År, må have været et svært Arbejde (på Bogens sidste Side læses: »Bogens Sætter Christian Winding«), men endog af Rask lod sig formå til at støbe Typen *a* (å)¹. Han forlagde også Jens Kragh Høsts fortjenstfulde Værk »Gehejmekabinetminister Grev Johan Friederich Struense og hans Ministerium« (I—III, 1824) foruden flere andre Skrifter af denne Forfatter. — Da han den 10 Maj 1825 havde været 50 År ved Boghandelen og i den Tid næsten dagligt vandret i Børsens Lokaler, blev han den nævnte Dag indbudt til en Fest, som Børsens Handlende gav til hans Ære. Man samledes i et af den gamle Bygnings Lokaler, smykket med Portrætter af Gyldendal, Proft, Rothe o. Fl., og det strømmede med Hædersbevisninger over den hæderlige Gamle. Hans Pris lød höjt både i bunden og ubunden Stil. Den 4 Avgust 1828 døde han². Hans Svigersön Boe Sören Langhoff, der 1817 var kommen i Lære hos ham og 1821 var bleven

¹) N. M. Petersen i R. K. Rasks sml. Afhdlng., I, 1834, Fortalen S. 12—13.

²) Se om Schubothe: De kbhvske Tidender 1792, Nr. 43; Konversationsblad, 1825, Nr. 70; Dagen, 1825, Nr. 119; J. Kragh Høst: Erindr., 1835, S. 97, 172, 175, 180; N. Hancke: Provst Schmidts Dagbøger, 1868, S. 31; hans Portræt findes i Otto B. Wroblewskys Adressebog for d. dske, norske og sv. Boghdl., 2den Årg., 1861.

forlovet med hans Datter, overtog Boghandelen efter ham; han drev den til Slutningen af 1861, så overlod han den til sin Søn Johan Heinrich Schubothe Langhoff (f. 31 Maj 1833), der styrer den endnu. Boe Sören Langhoff var født i Helsingør den 1 September 1797 og døde den 4 Maj 1864; før han kom til Schubothe havde han i nogle År været hos Hempel i Odense¹.

Hin Tid ophørte naturligvis ikke pludseligt med Gyl-dendals Død, men denne indtraf i Overgangstiden; 1801 var tilbagelagt og 1807 stundede til. Uheldsvangre År tog sin Begyndelse for Danmark, og Alvoren greb umiddelbart ind med Fordring om Andet end udsvævende Theoretiseren. »Den græske Dragt« var endnu i Brug her i 1806 (ovfr. S. 73); »en til vort Klima upassende for let og gennemsigtig Bedækning, Blottelse af Legemets ædleste og fineste Dele nedbryder Sundheden«, skriver det praktisk virkende Blad »Penia« (I, 1806, S. 370), og Grundtvig lader 1808 sin manende Røst lyde over Folket, der endnu i lystige Akkorder kunde synges: »Fryd dig ved Livet«². Fra det År, da »Profts og Brummers Boglader stedse vare fulde af Englændere«³, kom der tunge Tider over Danmark. Regeringen voxede i Kraft, thi det kom an på Orden og Lydighed; men som Bondestanden ved Stavnsbåndets Løsning var kommen et Trin op, vilde de øvrige Klasser det Samme, og Embedsstanden søgte i al Ærbødighed at få Del i den kongelige Magt. De Militære gøre, hvad de ville, skriver L. Engelstofft 1813⁴; det tyske Kancelli henlagde egenmægtigt Reskriptet af 15 December 1810,

¹) Dsk. Boghandlertid., X, 1863—1864, S. 231, 249.

²) N. F. S. Grundtvig: Maskeradballet i Danmark, 1808.

³) Dske Smlr., III, 1867—1868, S. 154.

⁴) Udv. af L. Engelstofts Skr., III, 1862, S. 400.

der befalede, at Dansk skulde indføres i Kirken, Skolen og for Retten i alle de Egne af Slesvig, hvor det var Folkets Sprog ¹, og Frederik den sjettes Adjutanter kaldte den godlidende patriarkalske Konge, fra hvem det lød: »Ingen uden vi alene kan være i Stand til at bedømme, hvad der er Statens og Folkets sande Gavn og Bedste«, og som samtidigt sejlede som Admiral i Kanalerne i Frederiksberghave, halvt fortroligt og halvt spottende for »Fatter« ². Embedsvælden herskede, og Alt systemiseredes; ja så kraftigt træder den Anskuelse frem, at enhver Livsytring bør kontrolleres, at der endog fremkommer Forslag om »at lade Enhver, der vil være Boghandler, tage en foregående Examen«, for at Samfundet kan forvisses om, »at han besidder en uplettet Karakter og de fornødne Kundskaber« ³. Det ser også næsten komisk ud, når det i Kollegialtidende for 1817 (S. 801) hedder: »Under 1 Oktober 1817 er der meddelt Boghandler G. Bonnier her af Staden, der har afkøbt Bogtrykker Winding sit Bogtrykkeri og formået ham i sin Favør at renoncere paa hans Bogtrykker-Privilegium, Bevilling til at afbenytte dette Trykkeri til Trykning af de Skrifter, som udkomme på hans Forlag«. Man fristes ikke let til at glemme, at Landet styredes af en Konge, der næsten til Yderlighed var gennemtrængt af Pligtfølelse, for hvem det gennem Tiderne Nedarvede allerede derved var helligt, som med dyb Ærbødighed iagttog alle Kongelovens Bud og på Klokkeslet indfandt sig ved enhver militær Parade.

¹) C. F. Allen: Det dske Sprogs Historie i Sønderjylland, II, 1858, S. 98.

²) Rskr. 26 Februar 1835; P. Hjort: Udv. af Breve, 1867, S. 96—97; Øhlenschlägers Poet. Skr., XX, 1860, S. 187.

³) Nyeste Skilderi af Kbhvn., 1824, Nr. 22.

Under en sådan Konge blev Kunst og Poesi ikke officielt understøttet¹; dobbelt interessant er det derfor at se, i hvilken Retning disse Kræfter, der i denne Tid fik et mægtigt Opsving, udviklede sig. Øhlenschläger åbnede Tidsrummet med frejdigt og gribende at anslå de nordiske Streng, der lød igen i Folkets Sjæl — han vakte det — men han undgik ikke Tid efter anden at få sit Anstrøg af den herskende bureaukratiske Finhed², og Johan Ludvig Heiberg, der, som sandt var, sagde: »Dersom mit Geni var så stort, som min Smag er korrekt, så torde jeg måle mig med hvilkensomhelst af vore Digtere«³, påtrykkede Tiden sin Smag og sin systematiserende Kritik, hans Geni var ikke så stort, som hans Smag. De æsthetiske Interesser blev fremherskende, men udenfor Kampene om dem vilde man helst leve hen i lidenskabsløs Ro og søgte derfor at give alle hermed disharmonerende Tanker Mundkurv på. De litterære Politiforholdsregler blev talrige.

Salg og Uddeling af den norske Opvækkelsesprædikant Hans Nielsen Hauges Skrifter blev forbudt ved Pl. 5 Juli 1805 og han selv sat fast; Pl. 2 Oktober 1810 (jfr. Cirk. 16 April 1836) bestemte, at Ingen måtte udgive noget Blad, hvori politiske Nyheder og Efterretninger meddeltes, uden at have dertil erholdt et specielt Privilegium, der underkastede hele Bladets Indhold Censur; ved Pl. 13 Maj 1814 blev det befalet, at intet Blad eller Skrift på 24 Ark eller derunder måtte uddeles eller udsælges, för Politimesteren

¹) Th. Overskou: Småtræk om Frederik VI (i »Danm's illustr. Almanak for 1860« og i »Folkelæsning. Småstykker«, I, 1867).

²) N. Hancke: Provst Fr. Schmidts Dagbøger, 1868, S. 89, 97, 100, 121 m. fl. St.

³) J. L. Heiberg: Pros. Skr. VI, 1861, S. 111, jfr. X, 1861, S. 52—53.

havde gennemset det eller der ialfald efter Skriftets Indlevering var forløbet henholdsvis 24 Timer eller 4 Dage; Rskr. 22 September 1835 forbød at meddele Noget i offentlige Blade om Stændernes Forhandlinger, som ikke forinden havde været trykket i Stænder-Tidenden, og endeligt kom Pl. 1 November 1837, der ændrede § 20 i Frd. 27 September 1799. Når en Forfatter efter denne Plakat gjorde sig skyldig i »Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed« med Hensyn til de af ham i et trykt Skrift brugte Ords Fortolkning eller ved at omtale Rigets Forfatning eller Regeringens Handlinger kom til at bruge et utilbørligt Udtryk, kunde han idømmes ikke alene en klækkelig Bøde men endog Censur, der ved første Domfældelse kunde strække sig indtil 5 År, ved anden Domfældelse indtil 10 År og ved den tredje ubønhørligt udstraktes til at gælde for den Vedkommendes Livstid. Censuren indtrådte strax efter Domfældelsen uden Hensyn til, om Dommen blev indanket for højere Ret eller ikke. De ulykkelige frihedselskende Forfattere! Instrux af 25 April 1833 udtaler, at Censor overfor slige domfældte Forfattere ikke er indskrænket til at udslette det, hvorom det med Vished kan forudses, at det af Domstolene vil erkendes for strafværdigt, men at han er berettiget og pligtig til at udslette Alt, hvad han selv finder at være utilbørligt, både som fornærmeligt eller skadeligt for det Offenlige og som krænkende for Private. — Kancelliskrivelsen af 1 Juli 1817 havde indskærpet det i den kgl. Resolution af 4 Oktober 1799 Boghandlerne i København givne Tilhold om strax til Politimesteren at indsende et Exemplar af ethvert danskt i Udlandet trykt Skrift, som de måtte få til Forhandling i deres Boglader.

Den tidligere omtalte Bogtrykker Klavs Henrik Seidelin

(S. 47) var kendt skyldig i at have overtrådt Frd. 27 September 1799, og som Følge deraf hørte han til de Personer, der ikke måtte lade Noget trykke, forinden Manuskriptet var forevist Stedets Politimester; dette overholdt han ikke ved nogle af ham forfattede Artikler i det af ham selv redigerede og hos ham selv trykte Blad »Dagen«, hvorefter Følgen blev, at en Højesteretsdom af 1805 efter Frd. 27 September 1799 § 20 fradömte ham hans Bogtrykkerprivilegium¹. Han mistede sin Bogtrykkertitel, og så udkom »Dagen« for den 11 Maj 1805 med følgende Påskrift: »Samlet og forlagt af K. H. Seidelin, Kommandersergeant ved det borgerlige Artilleri og Litteratus«, det var det Morsomme ved Sagen, men alvorligt var det, at Seidelin i det samme Numer bad om Oversætterarbejde for derved at skaffe Føden til sig og Sine. — Dr. J. J. Dampe blev 1821 for sin i Skrift og Tale fremsatte Lære om Folkets Ret til en vis Magt dömt til Døden og Dødsdommen forandret til Fængsel på Livstid. — Grundtvig skrev 1825 »Kirkens Genmæle« imod H. N. Clausens »Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus« (1825) og pådrog sig herved en Injuriesag. Hof- og Stadsretsdommen i denne Sag faldt den 30 Oktober 1826 og dönte Grundtvig til en Bøde af 100 Rdlr., idet den dog udtalte, at hans påankede Udtalelser kun vare fremkomne af Iver for det Rette². Denne Dom, der ikke blev appelleret, medførte efter Frd. 27 September 1799, at Grundtvig var undergiven Censur. På hans »Litterære Testamente« står der at læse: »Må trykkes. I Københavns

¹) A. S. Ørsted: Jur. Ark. Nr. 5, 1805, S. 132—141.

²) L. Helweg: Den dske Kirkes Hist. eft. Reform. II, 1855, S. 490, 519, 525 flg.; Chr. Hansen: Wesen u. Bedeut. des Grundtvigianismus. Kiel. 1863. S. 22.

Politiret, den 21 Marts 1827. P. Eberlin«. »Dødstegnet står over min Skrift«, siger Grundtvig i sit nævnte »Testamente« og udbryder: »Efterslægten vil ryste på Hovedet, når den læser mit første ordenlige polemiske Skrift, som Kirkens Genmæle er, og hører, at jeg for det blev i den lærde Verden brændemærket som en Manddraber og i den borgerlige næsten nødt til at nedlægge Våben«. — Da C. Ploug den 2 Juli 1842 var bleven dömt til et Års Censur for »et mindre velvalgt Udtryk« i en beslaglagt Artikel, overtog J. A. Hansen indtil videre det juridiske Ansvar for »Fædrelandet«; fra 4 Juli 1842 til den 2 September 1843 var han ansvarhavende Redaktør af dette Blad og oplevede i disse 14 Måneder ikke mindre end 30 Beslaglæggelser og Retssager; ved Hof- og Stadsretsdom af 29 Januar 1844 blev også han idömt et Års Censur¹.

Der var altså Meget, der hæmmede en livlig Meningsudvexling i Blade og Bøger, og hertil kom endnu de ulykkelige politiske Forhold, som Danmark led under. Der var en Tid, da Boghandelen helt sank sammen, hvilket jeg nærmere skal påvise efter et lille Tilbageblik.

Vi hørte ovenfor (S. 84), at Gyldendal havde svenske Bøger på Lager til Salg og skulle nu se lidt nærmere på dette Faktum, der ikke må betragtes som en Grille eller en Tilfældighed. I Slutningen af forrige Hundredår, der vel endnu for største Delen var gennemtrængt af den Ånd, der udtaler sig i Titlen på Mallings »Store og gode Handlinger af Danske, Normænd og Holstenere«, begyndte

¹) D. E. Rugård: Bondevennen J. A. Hansens Liv og Levned. 1863, S. 10—28; Presse- og Talesagernes Krønike i Dansk Folkeblad for 1844—1847; H. N. Clausen: J. F. Schouws offl. Liv. 1856 (særsk. Aftr. af Dsk. Månedsskr. 1856), S. 45 flg.

den nordiske Ând at vågne. Man begyndte at indse, at det i alle Retninger var bedre at stå som Ven og Broder ved Siden af Sverige end at ligge som Bönfaldende ved Tysklands Fødder. Tidligere Tidens Tåge begyndte at fordele sig. Var det end en tysk Oversættelse, hvorefter Th. Thårup overførte Svenskeren Adlerbeths Opera »Kora og Alonzo« til den danske Skueplads (1783)¹, Stykket var dog svensk, og 1791 skrev Lars Hvid Bøgh, der aldrig blev Andet end Student (f. 1760, † 1803), i en Subskriptionsplan til et Fjerdingårsskrift, som rigtignok aldrig kom ud: »Meget besynderligt er det stedse forekommet mig, at man i Danmark kender så lidt til den svenske Litteratur og i Sverige næsten ligesålidt til den danske. Begge disse Nationer ere dog i flere Henseender så nær forenede og tale næsten det samme Sprog; og begge eje Skatte fra Videnskabernes Rige, som de upåtvivleligt borde dele. — Ved hvert Kvartal tilføjes en kort Udsigt over den svenske Litteratur for samme Kvartal; og på Omslaget vil efterhånden findes en kort Anmeldelse af de læseværdigste danske Skrifter for de svenske Læsere, der ikke allerede måtte kende dem«². I den Strömning, der viser sig heri, må Grunden søges til, at Gyldendal havde svenske Bøger til Salg. Herved blev det imidlertid ikke stående, Bevægelsen voxede. Litteraten Jens Kragh Høst, hvis væsenligste Fortjeneste er hans Kamp for en litterær Forbindelse mellem Danmark-Norge og Sverige, indbød den 20 December 1794 til Subskription på Måned-

¹) Minerva, 1794, S. 48.

²) Kbhvnske lærde Efterretnr., 1791, S. 542, jfr. Rasmus Nyerups Levnedsløb, 1829, S. 46—47; N. M. Petersen: Lit. Hist., V, 1, 2den Udg., S. 87, Note; Fr. Bajer i Nord. Tidsskr. IV, Lund, 1869, S. 213, hvor L. H. Bøgh vistnok urigtigt kaldes Boghandler.

skriftet »Nordia«, hvori svenske og danske Bidrag skulde afvexle; hvert Hefte skulde være på 6 à 8 Ark og leveres Subskribenterne for 24 Sk. på Trykpapir og 32 Sk. på Skrivpapir¹. Tidsskriftet blev modtaget godt, og en Anmelder tog Lejlighed til »at göre opmærksom på den pekuniære Fordel, som Forlæggere i Fremtiden kan love sig, når deres gode Forlagsartikler få et helt Rige at kursere i, hvor de ville kunne læses på Lidt nær, som var det Modersmålet«², men Foretagendet, der ikke var tilstrækkeligt forberedt, gik dog istå. Först på Året 1796 afhændede Høst Forlagsretten over »Nordia« til Hofboghandler S. Poulsen, men heller ikke den i denne Anledning udstedte ny Indbydelse bar nogen Frugt. Tidsskriftet gik ind. Men Tanken var engang vågnet, og i Oktober 1796 stiftedes det skandinaviske Litteraturselskab (J. Kr. Høst, R. Nyerup, Baggesen, C. H. Pram), og förste Hefte af Selskabets Tidsskrift »Skandinavisk Museum« udgik Forår 1798 på Bogtrykker K. H. Seidelins Forlag. Dette Foretagende havde dog heller ikke Lykken med sig. Fra 1798 til 1804 kom der med Mellemlum 8 små Bind. Den nordiske Ånd trådte ikke kraftigt nok frem, Selskabet talte for mange Tyskfødte og Tysktænkende, den ledende Tanke var snarere kosmopolitisk end nordisk. Prisen, der var sat til 4 Rdlr. årligt, var for høj for Svenskerne; Høst, der havde påtaget sig at afsætte et stort Antal Exemplarer i Sverige, kom til selv at beholde dem og erlægge fuld Betaling for dem til Forlæggeren, der endda efter förste Årgangs Slutning frasagde sig Forlaget. Da det ikke var muligt at få Foretagendet frem gennem Boghandelen, overtog Høst selv Forlaget i Forening med

¹) Kbhvske lærde Efterretnr. 1795, S. 46—47.

²) Kbhvske lærde Efterretnr. 1795, S. 129—137.

sin Svoger Grosserer A. F. Beyer; men også de måtte op-
 høre, da Tabene blev for store, og det var kun med Besvær,
 at de fik Bogtrykker Andreas Seidelin, Oberstlöjtnant og
 Kommandør for Københavns borgerlige Artilleri — en Brodersøn
 af K. H. Seidelin — til at forlægge Tidsskriftet på Be-
 tingelse af intet Honorar at betale; Forfatterne måtte skrive
 for Intet. 1804 gik imidlertid Foretagendet ind, og fra
 1805 begyndte »det skandinaviske Litteraturselskabs
 Skrifter« at udkomme, der kun efter Titlen var skandi-
 navisk, men i Virkeligheden et rent dansk Tidsskrift. Det
 udkom trykt hos og forlagt af den nævnte A. Seidelin;
 4 Hefter, hvert på 16 à 18 Ark, skulde der komme årligt,
 trykte med latinske Typer, til Pris af 4 Sk. Arket på Tryk-
 papir og 5 Sk. Arket på Skrivpapir. Tidsskriftet fortsattes
 lige til 1832¹. — Andreas Seidelin blev født den 22 Fe-
 bruar 1777 i Odense, fik den 22 Januar 1802 Privilegium
 som Bogtrykker i København og blev 1818 Hof- og Univer-
 sитетаsbogtrykker; han døde den 15 September 1840, hvor-
 efter hans Bogtrykkeri gik over til Louis Klein (f. 6 Avgust
 1810), der først i et Par År havde været i Kompagni med
 Bogtrykker Fabritius de Tengnagel².

Som vi have set, strandede Forsøget på at gøre den
 nordiske Litteratur til de nordiske Folks Fællesejendom, men
 Et blev der dog vundet ved dette første Forsøg: man fik
 Øje for, at skulde Noget udrettes i så Henseende, måtte
 Boghandelen tage Sagen i sin Hånd; Jacob Baden op-

¹) Se om disse skandinaviske Rörelser J. Kr. Høsts Erindringer om
 mig og mine Samtidige, 1835; N. M. Petersen: Lit. Hist. V, 2, 2den
 Udg. S. 69 flg.; Fr. Bajer: Det skandinav. Litteraturselsk. i Nord.
 Tidsskr. IV, Lund, 1869, S. 209 flg.

²) Dsk. Boghdlrtid., XII, 1865—1866, S. 63.

fordrede de svenske og danske Boghandlere til større Virksomhed, og J. Kr. Høst foreslog en skandinavisk Bogmesse i Göteborg¹. Forsøget måtte dog være mislykket, selv om Jordbunden havde været bedre forberedt, end den var, thi de sidste napoleonske År virkede forfærdeligt. Alle Forhold blev forrykkede, og det lyder næsten som en Mythe, at jyske Bønder enkelte Steder fandt deres Regning ved at smøre deres Vogne med Smör istedenfor med Tjære, medens Smörret samtidigt i København blev betalt med indtil 100 Rdlr. Tønden (1807)², og at Pengene i den Grad havde tabt i Værdi, at en Kommode kostede 250 Rdlr. og et Glas Punsh »hos Italieneren på Kongens Nytorv« 15 Mk. (1813)³. De største Handelshuse faldt sammen⁴. I Overensstemmelse hermed lyder det i J. H. Schuboths tyske Rundskrivelse af 1 April 1819 til sine Forretningsvenner: »Da jeg ved den forestående Leipziger-Messe på Grund af de vedvarende sørgelige Tidsforhold igen ingen Forretninger gör og tillige med Hensyn til Betaling ikke kan præstere, hvad jeg gærne ønskede at præstere, så giver jeg Dem herved nærmere Underretning desangående Jeg er tvungen til atter at bede om Henstand med Deres Fordring hos mig og henviser herom til min Rundskrivelse af 24 April f. Å. Mine betydelige Fordringer i Sverige og Norge kan jeg på Grund af den vedvarende Kommunikations Afbrydelse ikke indfordre, og selv her i Landet går Indbetalingen meget langsom. Til disse uheldige Omstændigheder kommer endnu den uhørt

¹) J. Baden: Kbhvns Univ's Journal, V, 1797, S. 156; Nord. Tidsskr., IV, Lund, 1869, S. 708—709.

²) Dske Samlr., III, 1867—1868, S. 130, 182.

³) Nyeste Skilderi af Kbhvn., 1813, Nr. 52.

⁴) Jfr. M. L. Nathanson: Hofråd D. A. Meyers Levned. 1816, S. 78, 85. 88 m. fl. St.

slette Vexelkurs, som siden forrige Påskemesse er bleven 90 pCt. slettere; og endnu er der ingen Udsigt til Bedring«. Først 1817 kom Schubothe ret til Kræfter igen; men Forholdene vare også forfærdelige¹. Englands røveriske Overfald på København 1807 havde drevet os over i Frankrigs Arme, og Frankrigs Fordringer til sin lille Allierede og Nabo — Tyskland Vest for Elben tilhørte Frankrig — vare strenge. Med Hensyn til Boghandelen er Kancelliskrivelsen af 4 Januar 1812 (Kolleg. Tid. 1812, S. 17—20) i denne Henseende meget oplysende. Danmark fik dengang en Mængde Bøger fra Tyskland, så det var grumme trykkende, at de franske Love kun under Indskrænkninger tillod fremmede Bøgers Indførelse i Frankrig, og anvendte de samme Regler på Gennemførelse som på Indførelse. Bogpakkerne fra Tyskland til Danmark måtte gå gennem fransk Land, og blev her åbnete, og ethvert Skrift, »hvis Genstand«, som det hed, »er i sig usømmeligt eller er behandlet på en usømmelig Måde«, blev udtaget og tilintetgjort. Ja Gennemførelse af Tidender og Tidsskrifter i de nyfranske Departementer var aldeles forbudt. Vore Boghandlere måtte, for dog at redde nogle af deres i Hamborg tilbageholdte Pakker, sende specificerede Lister over de af dem forskrevne Bøger af tilladeligt Indhold til den danske Generalkonsul der; men altid hjalp det ikke.

I Modsætning til denne bedrøvelige Skildring af den danske Boghandels Tilstand kunde måske gøres gældende, at Suhms ypperlige og kostbare »Historie af Danmark« vedblev at udkomme i denne Tid, 1ste Del udkom 1782 og 14de Del 1828; men med dette Værk har det sin egen

¹) Udenfor Skolebøger og Bøger der vare »nødvendige til Embedsfaget« (!) kunde kun få Skrifter finde mere end 100 til 150 Købere, se Nyeste Skilderi af Kbhvn. XXVII, 1817, Sp. 788—789.

Sammenhæng. Suhm var den formuende Videnskabsdyrker, der ikke alene bekostede sine egne Værker, men også Andres; som rimeligt havde han derfor før sin Død, der indtraf 1798, sikret sit Hovedværks Skæbne. Den 2 December 1793 havde han med Bogtrykker J. F. Schultz indgået en også for deres Arvinger bindende Kontrakt, ifølge hvilken Schultz fra 7de Tome, denne mediberegnet, foruden som Forlægger at være Ejer af det trykte Oplag, fik 300 Rdlr. for hver færdig Tome blot imod at aflevere nogle Exemplarer til Suhms eller dennes Arvingers Disposition; Udgiveren af de 5 sidste Dele, R. Nyerup, fik desuden af Suhmske Midler for Manuskriptets Revision og for Korrektur 3 Rdlr. for Arket¹. Det er altså ikke i Modstrid med den givne Skildring, at dette Værk kunde udkomme; vi have tværtimod flere Exempler, der støtter den, og desuden fuldt bekræfter, at Velstanden efter de store Pengeomvæltninger var i Hænder, »der ikke så letteligen åbnes til Videnskabeligheds Fremme«². 1818 skriver Molbech: »Afsætningen af danske Bøger i Ålborg Stift og i dets Hovedstad, en af de betydeligste Provinsstæder i Danmark, er overordenligt ringe. Muligen ligger Grunden hertil for en Del i Mangler fra Boghandelens Side. Men desværre er det dog en ikke blot om Ålborg gældende, men almindeligt bekræftet Erfaring, at Interesse for danske Bøger og dansk Litteratur i dette Århundrede er betydeligt aftaget«³. — Øhlenschlägers »samlede Digte«, der udkom på Forfatterens Forlag i 3 Oktavbind 1832, samlede efter Subskribentlisten i 3dje Bind kun Noget

¹) Se Fortalen til det anf. Værk XIV, 1828, S. V—VI.

²) Plan til Samfundet for d. dsk. Litt's Fremme, 1827, S. 4—5; jfr. Nyt Aftenblad 1824, S. 330.

³) Smlr. t. jysk Hist. og Topogr. I, Ålb., 1866—1867, S. 328.

over 300 Subskribenter om sig, og da Molbech vilde udgive den danske Rimkrønike med afvigende Læsemåder og Ordforklaringer, indbød Bogtrykker H. H. Thiele som Forlægger under 12 Maj 1824 til Subskription på Bogen, der vilde blive omtr. 20 Ark i 8° på fransk Papir: Oplaget vilde blive 170 Exemplarer og Subskriptionsprisen 16 Sk. Arket, hvis der meldte sig 100 Subskribenter, og 12 Sk., hvis der meldte sig 160, inden Bogen udkom; det lader til, at det var et »aldeles uforudset Tilfælde«, at de 160 Subskribenter vare tegnede inden 3 Dage. Hvilken Mistillid ligger der ikke heri! Bogen blev 26 Ark og udkom 1825¹.

Imod denne for den danske Videnskabelighed meget usikre Tilstand så man sig bekymret om efter Hjælp, og under 28 Februar 1827 fremtrådte da Professor og Sognepræst C. F. Brorsen, Oberst A. Michaelsen, Kancelliråd Th. Müller, R. Nyerup og Fr. Thårup med »Udkast til en Plan til Samfundet for den danske Litteraturs Fremme og Forskönnelse og danske Videnskabsmænds Understøttelse«. Samfundet var foreløbigt grundlagt på Frederik den sjettes Fødselsdag den 28 Januar s. Å. Lovene blev vedtagne på Generalforsamlingen den 18 Maj 1827, men efter dem kom Samfundet hverken til at arbejde særligt for Bogtrykkerkunstens Opkomst eller for at skaffe Videnskabsmænd Lön, Agtelsesbeviser eller sorgfri Alderdom, som »Planen« foreslog, dets Formål blev »den danske Litteraturs Fremme«, og hertil skulde det virke ved at bidrage til Afhandlingers og Bøgers Trykning, ved at fremme allerede påbegyndte Værkers Fortsættelse, ved at besørge smukke Udgaver af

¹) N. Chr. Østs Arkiv, I, 1824, Intelligensblade S. 9—10, 16 og H. H. Thieles Meddelelse bag i Rimkrøniken.

ældre Skrifter og ved at udsætte Præmier for ny Skrifters Udarbejdelse. Det blev særligt på sidste Måde, at Selskabet virkede i sine første År; det fortjener således at bemærkes, at det var Samfundet, der ved sine udsatte Præmier fremkaldte N. M. Petersens »Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget« I—II, 1829—1830 og »Håndbog i den gammel-nordiske Geografi« I, 1834, hvilke Værker Samfundet desuden understøttede ved en ikke ubetydelig Sum til Hjælp ved Trykningsomkostningernes Bestridelse, og dog måtte Petersen levere Forlæggeren (den Gyldendalske Boghandel) Manuskriptet uden Honorar.¹ — Af andre Værker, som Samfundet i sine første 8 År hjalp frem, kan endnu mærkes Nyerups »Peder Lolles Samling af danske og latinske Ordsprog, optrykt efter den ældste Udgave af År 1506 og med Anmærkninger oplyst« (1828. Forlagt af Boghandler A. Soldin), den udstedte Subskription havde ej haft det Udfald, at Forlæggeren blev skadesløs, uagtet Nyerup havde renonceret på Honorar; J. P. F. Køningsfeldts »Genealogiske Tabeller over Danmarks, Norges og Sveriges Kongefamilier« (1833. Trykt hos og forlagt af Fabritius de Tengnagel), allerede 1830 søgte han Subskribenter og en Forlægger, men han fandt ingen; og endeligt Fr. Thårups »Fædrelandsk Nekrolog eller Efterretninger om bekendte Afdøde i de sex År fra 1821—1826«, der begyndte at udkomme 1835. Boghandler C. A. Reitzel var ikke ganske tilbøjelig til at støtte Foretagendet som Forlægger, men efterat der havde været indbudt til Subskription, skrev han under 8 Januar 1835 til

²) Fr. Thårup: Beretn. om Samf. for d. dsk. Litt's Fremme i de første 8 År. 1835, I. 7, 15, 16, 24, 25; II. 4, 24, 48, 63.

Thårup, at Subskriptionsplanerne »kun havde forskaffet ham en Subskribent, hvorfor han hverken kunde eller borde indgå på et Foretagende, der vilde have Tab til Følge for ham«. Så optrådte Thårup selv som Forlægger, for Trykningen betalte han 11 Rdlr. Sedler for Arket, og Omslaget kostede 4 Rdlr. for hvert Hefte¹.

Som vi have set, var her altså en Tid, der var meget uheldig for Boghandelen, men så langt som til 1835 strakte den sig dog ikke. Der er til enhver Tid Værker, som have ondt ved at komme frem, og til disse må især regnes større videnskabelige Skrifter, hvis Læsekreds altid er lille. Tiden, vi nu tale om, havde sine boglige Interesser. J. Kr. Høst udgav på Boghandler Chr. Steens Forlag »De Franskes Kejser Napoleons Levned« (I—II, 1810—1814), om hvis første Del det hedder, at den »foruden en talrig Subskription værdigedes Kongens Opmærksomhed til den Grad, at han tegnede sig for 25 Exemplarer. Oplaget på 2000 Exemplarer var ej tilstrækkeligt til at fyldestgøre de Søgende«². De litterære Stridigheder voxede til en forbavsende Højde, jeg behøver blot at nævne Navnene Baggesen, Øhenschlæger, Heiberg, Hauch og Peder Hjort for at stille det klart, og den i digterisk Henseende rigt begavede Tid så det ene danske Mesterværk på Skönlitteraturens Område overstråle det andet uden dog derfor at glemme Udlandets æsthetiske Frembringelser; den i 1823 og 1824 udkommende Stuttgartske Lomme-Udgave af Schillers Værker skal i København have fundet flere hundrede Subskribenter³. Og endnu Et: Interesserne samlede sig om Tidsskrifts- og

¹) Fr. Thårup: anf. St. I, S. 14; II, S. 33, 53, 65.

²) J. Kr. Høst: Erindr. S. 83.

³) Nyt Aftenblad, 1824, S. 343.

Avislitteraturen. Johan Christian Riises »Arkiv for Historie og Geografi«, der fra 1839 fortsattes af »Historisk-geografisk Årkiv«, udgør fra 1820 til 1838 75 Bind, og det er interessant at se f. Ex. Bladet »Dagens« Udvikling. K. H. Seidelin begyndte det 1803, i Januar, det var i Kvart, udgik med latinske Bogstaver 4 Gange ugenligt og blev Subskribenterne tilbragt for 1 Rdlr. Kvartalet. Med Året 1805 begyndtes med danske Bogstaver, og fra Begyndelsen af Året 1806 udkom det i lille tvespaltet Folio, stadigt til samme Pris, 1814 blev Formaten større, og Nyår 1839 begyndte den at blive 3spaltet, 1842 4spaltet. Pl. 2 Oktober 1810 gjorde et særligt Privilegium nødvendigt for ethvert Blad, der meddelte politiske Nyheder, og et sådant erhvervede Seidelin under 12 Marts 1811 for sit Blad, der fra dette Års Begyndelse udgik dagligt endogså Søn- og Helligdage til nominelt den dobbelte Pris mod tidligere; det var imidlertid kun Året ud, at Bladet udkom 7 Gange om Ugen, fra 1812 og indtil Juni 1843, da det ophørte, kom det kun hver Sögnedag. 1812 var Betalingen 3 Rdlr. kvartaliter, 1842 var den, efter i Mellemtiden at have været forhøjet, 2 Rdlr. Kvartalet; det var bl. A. »Dagen«, der indførte Feuilletonen her, hvilket det selv underretter om i det store 6spaltede Numer, det som et Indfald udsendte den 1 Januar 1842. Efter en sådan Udvikling er det forbavsende, at Bladets Redaktør ikke havde et eget Værelse, og at det ikke holdt alle danske Provinsblade. Derimod er det ikke så forbavsende, at Redaktionskontoret ikke var skilt fra Avertissementskontoret, det er en af Nutidens Opfindelser. — »Dagens«

1) Fr. Thårup: Efterretnr. om det polit. Blad »Dagen«. 1834, S. 1—2, 13, 15, 22—23.

Konkurrent var »Den til Forsendelse med de kgl. Rideposter privilegerede Danske Statstidende«, hvortil de Berlingske »Københavnske Tidender« den 3 Oktober 1808 blev omdøbt, idet den samtidigt skiftede Udseende; fra et lille Blad i Kvart blev den et tvespaltet Folioblad. Nyår 1833 skiftede den igen Navn og fik sin nuværende lange Titel: »Den til Forsendelse med de kgl. Brevposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende«. Nyår 1836 blev den trespaltet og 1 April 1840 firspaltet. Også i en anden Retning udvidede den sig, fra 1 Juli 1828 udkom den 4 Gange om Ugen, og fra 17 Oktober 1831 hver Sögnedag. 1806 kostede Statstidenden 4 Mk. 8 Sk. Kvartalet, og 1833 kostede Berl. Tidende 7 Mk. 8 Sk. Kvartalet. Den var i Året 1800 den eneste i København udkommende politiske Tidende¹. 1834 var her over 12 Provinsblade i Danmark².

Som vi ovenfor have set, døde Sören Gyldendal den 2 Februar 1802, og som der tillige er antydet i Meddelelsen om Ambergs Forlagskontrakt med Hensyn til den af ham besörgede tyske Ordbog, overtog Gyldendals Enke Boghandelen. Dette var dog mere af Navn end af Gavn, den virkeligt Styrende var den Afdødes Fuldmægtig Niels Auen Wahl, hvis Bestræbelser imidlertid blot gik ud på at holde Boghandelen vedlige. Han styrede »med Troskab og Nøjagtighed men uden litterær Intelligens og Omskuelse«. Boghandelen stod stille, indtil en kraftigere Hånd greb ind, og det var Jacob Deichmanns, der den 4 Marts 1808, endnu

¹) R. Nyerup: Kbhvns Beskriv., 1800, S. 340.

²) Fr. Thårup: anf. St. S. 23.

ikke 20 År gammel, ægtede Sören Gyldendals efterladte Datter Bolette Cathrine Kraft Gyldendal, som var et År yngre. I Efteråret 1809 købte han Boghandelen og Gården i Klareboderne af sin Svigermoder¹.

Jacob Deichmann blev født den 4 Juli 1788 i Bodum Præstegård i Thy, hvor Faderen Lauritz Bartholomæus Deichmann (f. 1761, † 1811) var Sognepræst; Moderen hed Elisabeth Sophie Buch (f. 1761, † 1827). Faderen, der var en retskaffen Mand, men uden højere videnskabelig Sans, var optagen af Embedssysler og Jordbrug og havde derfor ikke Tid til selv at opdrage sine Børn (4 Sønner og 3 Døtre). Jacob, der var det ældste Barn, blev allerede i sit 7de År sat i Huset hos en Nabodegn, og først efter 3 Års Forløb kom han, da han ikke kunde lære Mere hos Degnen, tilbage til Hjemmet, hvor Faderen, der havde lagt Mærke til hans ikke almindelige Naturanlæg, besluttede at holde Huslærer til ham. Han var en mild og venlig Dreng, der langt hellere læste end legede, og det var Grunden til, at han lærte Noget, thi Faderen var meget uheldig i Valget af Huslærere. Venligheden og Lærelysten havde han arvet efter sin Moder, der skildres som forstandig og dannet, men tillige som »ydmygt beskeden«. Længe blev Jacob imidlertid ikke i Hjemmet; vistnok i Begyndelsen af Året 1800 kom han til Nabo-præsten, Provst Rasbech, til Helligsø og Gjettrup, der gav sig af med at oplære unge Mennesker og dimittere dem til Universitetet, og her gennemgik han en streng Skole. Det var Provstens Grundlov, at et Menneske skal

¹) Se: »Til Kancelliråd Jacob Deichmanns Minde. Manuskript for Venner. Udgivet af F. Hegel, 1853«, hvor Chr. Molbech har meddelt »Jacob Deichmann en biografisk Skizze«.

adlyde, så længe han ikke kan erhverve sig Uafhængighed, og den gennemførte han overfor sine Disciple uden Hensyn til Forældres eller Slægtnings Indblanding. Han fordrede Lydighed og Flid. Jacob måtte om Vinteren stå op for Dag, for en stor Del opholde sig i Kulden og arbejde i indtil 14 Timer dagligt. At Drengen har opfyldt disse Fordringer, borger hans Karakter for — til Lykke var hans Legemsbeskaffenhed stærk nok til at udholde denne anstrengende Levemåde — men den ydmyge Stilling, han har måttet indtage overfor den strenge Provst, blev ikke uden Virkning for hele hans Liv. Halvtredje År tilbragte han her, så var han udlært. Allerede i Efteråret 1802 kunde Provsten efter opnået Tilladelse med Hensyn til Alderen dimittere ham, og Deichmann blev da Student i sit 15de År. Ved Examen artium opnåede han Karakteren laudabilis og samme Karakter med Udmærkelse ved den filosofiske Examen i Efteråret 1803.

Næppe nået udover Drengene var Deichmann fra den ensomme Præstegård ved Thy bleven henflyttet til Hovedstadens Larm, men den lader ikke til at have påvirket ham. Stille og flittig havde han set Dagene gåovre i Jylland, og på samme Måde gik det i København. Han kom i Huset hos Justitsråd I. Wadum, der var Kommitteret i Rentekammeret, og som med sin Hustru får det Skudsmaal, at de med den hæderligste Tænkemåde og Karakter forenede en mere end almindelig Forstand, alvorlig Tænksomhed og Åndsdannelse. Han var en dygtig Embedsmand, en grundig Mathematiker og forfattede en Håndbog i Oldtidens og Midalderens Historie, som dog først blev udgivet nogle År efter hans Død. I denne Mands Hus levede Deichmann indtil hans Død (Forår 1804) og så endnu et

Par År hos hans Enke, og i denne Tid drev han ved Siden af anden, især historisk, Læsning det valgte juridiske Studium, med en så ivrig Flid, at han allerede i Foråret 1805, inden han endnu fyldte sit 17de År, kunde indstille sig til den juridiske Examen og både ved den theoretiske og praktiske Prøve opnå første Karakter, hvorefter han søgte og opnåede Ansættelse som Kopist i Rentekammerets Matrikelkontor. I denne Stilling blev han imidlertid ikke længe. 1807 blev han bekendt og forlovet med Bolette Cathrine Kraft Gyldendal, hvis betydelige fædrene Arv tillod ham frit at vælge sin Stilling. Nogle Uger efter sit Bryllup, der stod den 4 Marts 1808, ombyttede han Livet i København med det ensomme Ophold på en Gård i sin Fødeegn. For omtrent 20,000 Rdlr. Kurant havde han købt Hovedgården Hindsels i Hvidberg Sogn på Thyholm; til den rejste han. Ikke fuldt 20 År gammel drog han med sin unge Hustru til en Egn, hvor ingen Skov gav Læ for Stormen fra Vest, og hvor næppe engang nogle få, kummerlige Havetræer ved Løvspring og Blomstring forkyndte Forår og Sommer!

Deichmann havde, skönt født og opdragen på Landet, intet Kald til Landvæsenet, det var tilfældige Omstændigheder, der bestemte ham til at anbringe sin Kones Formue i Jordegods, og dog har sikkert det stille Landliv kunnet tilfredsstille ham. Begærlig efter at læse og lære, i Besiddelse af en dyb Trang til for sin egen Skyld at tænke tilbunds i enhver Sag og mere anlagt på at finde sig tilrette i og videre ordne, hvad han forefandt, end på fra Nyt at skabe Noget, har han der haft tilstrækkelig Sysselsættelse for sin Tid. Når han dog efter halvandet Års Forløb, i Efteråret 1809, igen solgte sit Gods og flyttede til København, tør man

måske se Grunden hertil antydet i, hvad Molbech fremhæver, at »den Glæde, der hos Hustruen kan udfylde næsten ethvert Savn, her udeblev«. Hans Ægteskab var og forblev barnløst. Da han kom tilbage fra Jylland, købte han, som ovenfor meddelt, den Gyldendalske Boghandel.

Ung og uerfaren stod han nu i Spidsen for en Forretning, som han ikke kendte synderligt til, og med Hensyn til hvilken Tiderne på Grund af den da rasende Krig vare i høj Grad ugunstige. Han torde derfor ikke strax gribe ledende ind, Fuldmægtig Wahl vedblev endnu i nogen Tid at styre Boghandelen, men derfor var Deichmann ikke ledig. Han medbragte Tænksomhed, Kundskaber og udholdende Arbejdsomhed, han satte sig ind i Boghandelen, hvilket han gjorde så grundigt, at han endog næsten studerede forskellige Indpakkingsmåder og havde Fornøjelse af at vise, hvorledes en Knude retteligen skulde knyttes, men samtidigt begyndte han påny, hvad han fortsatte hele sit Liv, at berige sine Kundskaber og udvide sin Dannelse. Det var især hans Yndlingsvidenskab fra Studenterdagene, Historien, tilligemed de gamle og en Del levende Sprog (engelsk, italiensk og spansk) og længere hen Politik, Stats- og Finansvidenskab i Forbindelse med Mathematik, som han stadigt dyrkede, og navnlig blev, efter at han havde gjort sig fortrolig med det engelske Sprog, dette Lands Historie længe hans Yndlingsstudium. Han blev en ivrig Beundrer af det mægtige engelske Aristokrati, som han tilskrev den engelske Forfatnings rolige Udvikling, og studerede derfor nøje det nævnte Aristokratis betydeligere Familier, så at han tilsidst ikke alene kendte deres nærværende og sildigere Repræsentanter, men kendte dem historisk, så at han kunde forfølge og oplyse deres Forhold og Slægtled højt op i Tiden. Man

må nu imidlertid ikke tro, at Deichmann bar denne sin store og grundige Viden pralende til Skue, nej, der be-

Jacob Deichmann i sit 20de År.

høvedes mange Års fortrolige Omgang for nogenlunde at erfare hans Kundskabers Udstrækning. Han led af en så vidt gående Beskedenhed og Mistillid til sine egne Evner.

at hans Tilbageholdenhed ofte berøvede endog fortrolige Venner mangan Frugt af hans Omgang; han vilde altid hellere høre og lære end tale om det, han vidste.

Som Deichmanns Karakter var, kunde han måske ikke let have fundet Lejlighed til at gribe styrende ind i Boghandelen, såfremt Niels Wahl var forbleven i den, men denne fattede den Beslutning selv at ville oprette en Boghandel, hvilket han også gjorde, og nu kunde Deichmann virke. At forøge Forlaget kunde der under de daværende usikre Forhold ikke være Tale om; Deichmanns Plan til at ophjælpe Boghandelen gik derfor i en anden Retning, han vilde begynde Handel med andre Boghandlers Artikler (Sortimentshandel) og med udenlandsk Litteratur, Grene af Boghandelen, der tidligere her i Danmark havde været meget forsømte. Wahl kaldte denne Plan for en »Vej til Ødelæggelse«, men Deichmann lod sig ikke afskrække, og 1814 begyndte han dens Udførelse. Hertil galdt det imidlertid først og fremmest om at have en tilstrækkelig disponibel Kapital, og den skaffede han sig ved at udvirke en kgl. Resolution af 13 Januar 1814, der tillod ham at få 10,000 Rdlr. af hans Hustrus i Overformynderiet indestående Midler udbetalte mod at give dem 2den Prioritet i Gården i Klareboderne; oplysende om Tidsforholdene er det imidlertid, at han ikke fik dem udbetalt strax. »Formedelst den indtrufne store Mangel på Rigsbankpenge« fik han kun Bevis for, at de skulde blive ham udbetalte, »såsnart en så stor Sum Penge indløber«. Ikke alene knyttede han nu Forbindelser i Tyskland, hvis Messe i Leipzig han selv to Gange besøgte (1818 og 1821) — hans eneste Rejser udenfor Danmark — men også i Paris (Treuttel & Würtz; senere Jules Renouard) og i London (Black & Young, og

senere Longman's Hus). Walter Scotts Romaner og Lord Byrons Digterværker, som han skaffede hertil i Originaludgaver, blev betragtede som mærkværdige Sjældenheder. Deichmanns Natur var imidlertid for betænksom og forsigtig til, at han skulde anskaffe et betydeligt Forråd af så kostbare Varer til en uvis Afsætning; engelske og franske Bøger leverede han, så godt som under sin hele Boghandlervirksomhed, kun efter foregående Bestilling. — Ved denne sin Virksomhed opnåede Deichmann, at Bibliothekaren ved det store kgl. Bibliothek, Konferensråd D. G. Moldenhawer, der tidligere med Hensyn til Anskaffelsen af tysk Litteratur havde benyttet den Proftske Boghandel og derefter den Bohnske og Perthes-Besserske i Hamborg, fra 1816 efterhånden overdrog ham alle tyske, franske og engelske Bestillinger¹, Noget, der vistnok har kastet Mere af sig, end en Ytring af Deichmann i et Brev af 1829 lader formode, når han skriver: »Min Forbindelse med Bibliotheket er idethele ikke lukrativ, undtagen forsåvidt den forstörre mit Forbrug af ordenlige Værker«. — Erindres bör det også, at Deichmann, skönt han ikke var og aldrig blev Skandinav, hvorum nedenfor, dog vedholdende havde sin Opmærksomhed henvendt på Norge og Sverige; han udvidede den allerede betydelige Kommissionshandel i Norge, som skrev sig fra Boghandelens förste Besidders Tid, og »Fortegnelse over de Bøger, som i Årene 1814, 1815 og 1816 ere udkomne i de 3 nordiske Riger« er sikkert udsprungen fra den Gyldendalske Boghandel², den udkom ialfald på dens Forlag, og vi skulle senere se, hvorledes denne hans nordiske Virksomhed bar

¹) E. C. Werlauff: Hist. Efterr. om det st. kgl. Bibl., 1844, S. 258

²) H. H. J. Lynges i Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 40.

rige Frugter. — Af Nyt, Deichmann indførte i sin Forretning, må endnu omtales, at han med sin Boglades øvrige Drift forenede en Papirhandel, der i en Række af År gav ham som Kommissionær for Strandmøllens så godt som monopoliserede Papirtilvirkning et betydeligt og sikkert Udbytte.

Deichmanns Opmærksomhed var, som vi have set, rettet på Udlandet, men derfor glemte han ikke Indlandet. Han elskede den danske Litteratur, søgte at benytte sine Forbindelser i Udlandet til at udbrede Kundskab til den og søgte selvfølgelig derfor også, især da den vanskelige Tid, Årene 1809 til 1815, var overstået, at berige sin Forlagshandel. Men til Bevis for, hvor forsigtigt det var nødvendigt at gå frem, kan det erindres, at da Werlauffs »Historiske Efterretninger om det store kgl. Bibliothek i København« udkom »på den Gyldendalske Boghandlings Forlag. 1825«, efterat Subskriptionsindbydelse havde været fremlagt i over et halvt År, var der kun tegnet 57 Subskribenter! I den omtalte Indbydelse hedder det: »Prisen kan formedelst Usikkerheden af Afsætningen ej blive under 5 Rbdr. Sedler, medmindre et Antal af idetmindste 150 Subskribenter skulde tegne sig derfor, i hvilket Tilfælde den kan blive $\frac{1}{3}$ Del ringere, eller 3 Rbdr. 32 Sk. Skulde 200 tegne sig, bliver Prisen kun 2 Rbdr. 48 Sk. Disse Priser lide kun en Forandring i det Tilfælde, at Bogen blev betydeligt over eller under Overslaget, hvilket dog ikke formodes. Subskribenternes Navne, forsåvidt de blive Boghandlingen opgivne inden Juni Måneds Udgang, blive aftrykte foran Værket, og Ingen skal være forpligtet at modtage dette, hvis det af Mangel på tilstrækkelig Subskription må ansættes til den højeste Pris eller 5 Rbdr.« Bogen var, da den udkom, 26 Ark stor, og har senere (1844) oplevet en

ny Udgave. N. Chr. Øst skriver i sit Arkiv (I, 1824, S. 64) i Anledning af denne Subskription: »Når en så formuende Boghandling som den Gyldendalske, hvis blotte Nævneelse er synonymt med Soliditet og Reelitet, således offentligt bevidner det, i hvor ussel en Tilstand må da ikke et Lands Boghandel og Bogvæsen være«.

Som man kan se heraf, var Deichmann en forsigtig Mand; han var ikke af de hurtigt opblussende Gemytter, men stille, beregnende. 1823 skriver han til Peder Hjort, da han overtager Forlaget af dennes tyske Grammatik: »Skulde De nogensinde se Dem anlediget til at udgive enten et Udtog af denne Grammatik eller et større Værk over det tyske Sprog eller m. a. O. noget Skrift, som kunde komme i Kollision med dette eller skade dets Afsætning, betinger jeg mig, at dette da tilbydes mig at forlægge förend nogen Anden«. Han indskærper (1832) en af sine forhenværende Lærlinge, som han hjælper til at blive sin Egen i Kristiania: »hellere færre, men sikre, end flere, men mindre solide Forretninger«; han skriver 1835 i et Brev: »Professor Wilster var for nogle Dage siden så god at göre mig et Forslag om Forlaget af hans Oversættelse af Homers Iliade. Så megen Pris jeg sætter på Forlaget af dette Værk, som jeg af Sagkyndige har hørt så meget anbefale, så har jeg dog ikke kunnet göre ham noget Tilbud, da det, som Boghandelen kan præstere, næppe vilde forekomme ham antageligt«; og til Peder Hjort skriver han 1841: »På Deres Spörgsmål om Oplagets Störrelse [4de Udg. af hans tyske Grammatik] vil jeg svare Dem ligefrem, at denne Sag, når der ikke fra först er entreret på bestemte Oplag, hører til de Ting, Forlæggeren beholder hos sig selv; og Grunden hertil er, at Forfatter og Forlægger

af mange Årsager gå ud fra et forskelligt Grundlag ved deres Beregninger. Ligesåvist som Forlæggeren må gøre et sådant Oplag, der i det heldige Tilfælde kan gengive ham Kapitalen med en passende Handelsfordel, ligesåvist vil han skade sig selv ved at gøre for store Oplag. Udlæget forstørres for meget, og Fremtiden er ved Muligheden af Konkurrence altfor usikker, til at man vil vove på at regne på en altfor lang Tid«. Deichmann havde et klart og sikkert Blik, for hvad der hurtigt kunde svare Regning, men herudover så han ikke altid, ialfald ikke som Boghandler. Wilsters Oversættelse af Iliaden viste han fra sig, thi han trode ikke, at den kunde forrente sig, og han havde Ret med Hensyn til Öjeblikket. 1836 udkom den på C. A. Reitzels Forlag, men således at Wilster i Fortalen takkede den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, Samfundet for den danske Litteraturs Fremme og Fyens Stifts litterære Selskab¹ for den Subskription, de havde ladet Bogen blive til Del, og med Tilføjelse af, at Subskriptionen forøvrigt havde været så ringe, at Subskribentlisten efter Forlæggerens Råd var udeladt; men — 1865 er Bogen udkommen i 3dje Oplag. I sit »Tilbageblik på vor æsthetiske Litteratur i 1841 og 1842«, taler P. L. Møller om det Gyldendalske Firmas »Forsigtighedsprincip« og mener, idet han som sædvanligt bruger skarpe Udtryk, at det »på en aldeles konsekvent Måde har manifesteret sig i Passivitet« i de nævnte År².

¹) Dette Selskab, der er oprettet 1815, har til Formål »at fremme Oplysning og Videnskabelighed især i Stiftet«; det har bl. A. udgivet »Aktstykker til Oplysn. af Danm's indre Forhold i ældre Tid« (I—II, 1841—1845) og »Samlr. til Fyns Hist. og Topogr.« (I—IV, 1861—67); se disse Smlr. III, S. 245—261; IV, S. 180—184.

²) P. L. Møller: Kritiske Skitser, I, 1847, S. 209.

Denne Deichmanns store Forsigtighed i Valget af Forlag må man dog ikke lade få for stor Indflydelse i Dommen over ham som Boghandler, thi det må erindres, at hele hans Natur anviste ham en ganske anden Retning at virke i, vi skulle senere komme til det; og i Virkeligheden forlagde han da også en hel Del, skönt han vistnok, således som også hans Samtid indså¹, ikke i denne Henseende bör fremhæves på de andre daværende Boghandlers Bekostning. 1813 forlagde han Månedsskriftet »Athene«, som hans Ven Chr. Molbech redigerede, 6 Hefter hvert på 6 Ark udgjorde et Bind og 2 Bind en Årgang, som kostede 5 Rbdr. S. V.; Tidsskriftet ophørte med 1817; 1814 til 1817 forlagde han »Historisk Kalender« (I—III, 1814—1817) med Landkort og Portrætter, udgivne af Professorerne L. Engestoft og Jens Møller, den var at få foruden i København, »i Provinserne og Norge hos Boghandlingens sædvanlige Venner og Kommissionærer«; af de tre Årgange, der omtrent vare lige store, kostede den første (412 S., 8°) 5 Rdr. 32 Sk. Den 16 August 1815 indbød han til Subskription på R. Nyerups og Jens Krafts »Dansk-Norsk Litteraturlæxikon«, der skulde koste 12 Rbdlr. r. S. på Trykpapir og 16 Rbdlr. r. S. på Skrivpapir, og så skulde endda den, der tog 5 Exemplarer, erholde det 6te frit (I—II, 1818—1819, 2spaltet 4°, 87 Ark)², og under samme Dato til Subskription på Rasmus Møllers Udgave af Livius. »Prisen skal

¹) Dagen, 1836, Nr. 22, 32, 38, 43.

²) Fortalen i dette Værk underretter om, at da det trak Noget ud med, at 2den Halvdel udkom, var Forlæggeren »i Forlegenhed med Værkets Købere, som ved at modtage den første Afdeling havde erlagt Betalingen for det Hele og nu fra Tid til anden manede ham om deres Tilgodehavende«.

blive billig«, hed det i Indbydelsen, »men kan formedelst Pengenes, især i et langt Tidsrum foranderlige Værd ikke nøje bestemmes. Subskribenterne på det hele Værk, som ved Modtagelsen af hver udkommen Del prænumererer 2 Rdlr. på den næstfølgende, erholde 25 pCt. eller en Fjerdedel godtgjort af Bogladeprisen for enkelte Dele« (Titi Livii historiar. libri I—X, i 2 Bind 1815, 1819). Således kunde vi blive ved et godt Stykke endnu.

På den Tid, vi her ere ved (1810 til 1820), opstår der i Udlandet en stor Bevægelse i Boghandelen, hele dens Virksomhed samles om at skaffe billige Bøger og folkelige Bøger, alle større videnskabelige Foretagender må træde i Baggrunden. Man mærker så tydeligt, at Papirmaskinen og Hurtigpressen virke, og det mærkes ikke mindst i Tyskland, det Stykke Udland, som vi nærmest stod i Forbindelse med. Konversationslexikoner (Brockhaus) komme frem; »den store Ubekendte«, »the author of the Waverley novels« (1814), fremkalder fuldstændige Oversættelsesfabriker, og den i Amerika undfangne Ide med Pennyblade afføder Masser af Pfennig-Magasiner med og uden Illustrationer; det florerer med »Miniaturbibliotheker af tyske Klassikere«, og Boghandlerne vente nu ikke med at sende deres Varer, til Bestilling er indløben, de begynde uopfordrede at omsende dem »som Nyhed«¹. Hele denne Bevægelse, der her som der førte både Godt og Ondt med sig, nåde også til os, men ikke strax, her træder den først op, efterat Bevægelserne

¹) Dsk. Boghdlrtid. II, 1855—1856, S. 1, 5, 13, 21, 25 (efter »Der Buchhandel von Jahre 1815 bis zum Jahre 1843, Altona. 1854); det engelske Styvermagasin (Mag. f. Kunstn. og Hdværk., 2 R., V, 1834, S. 264—271, jfr. 1 R. III, 1828, S. 129—140).

i Paris 1831 havde indvirket på hele Tidens politiske Syn. »Dansk Penning Magazin til nyttige Kundskabers Udbredelse«, udgivet og forlagt af Boghandler E. L. Thårup, begynder at udgå Løverdagen den 23 August 1834 med et ugenligt Numer, 1 Ark i tospaltet Kvart, forsynet med 2 eller 3 Træsnit — en Tid endog Kobberstik ¹ — til den billige Pris 3 Mk. 4 Sk. Fjerdingåret, hvorfor det også ved anden Årgangs Slutning havde henimod 3000 Købere. »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«, der har Folkeoplysningen som Mål, træder efter Generalforsamlingen af 27 April 1835 virksomt frem og udgiver Ugebladet »Dansk Folkeblad« (Nr. 1 for den 29 Maj 1835) ved Siden af en Mængde små billige Skrifter; det første er »Udvalgte Fortællinger af Hebel, frit oversatte af Assessor Algreen-Ussing« (1835, 68 S. lille 8°, 10 Sk. heftet), og blandt de andre kan nævnes »Udvalgte Psalmer« ved F. C. Sibbern, »Samling af danske Sange« ved Henrik Hertz, »Fortællinger og Skildringer af den danske Historie« ved Chr. Molbech o. s. v. ² Professor G. F. Ursin udgiver to Bind »Dansk Almenlæsning« (1835 og 1836), og endeligt kan det bemærkes, at Flinchs Almanakker begynde med 1842. Fra dette År til 1848 udgives de af A. C. F. Flinch i Forening med Fred. Frølund der også optræde som Forlæggere af små, folkelige Bøger,

¹) Förend nedennævnte Flinch bragte Træsnit til Anerkjendelse herhjemme, vare Kobberstik sågodtsom de eneste Afbildninger, man benyttede, jfr. Efterretnr. fra Selsk. for indenl. Kunstflid (1811), S. 511 **).

²) Selskabets Skriftkomite bestod 1835 af: J. F. Schouw, H. N. Clausen, F. C. Sibbern, H. C. Ørsted, P. C. S. Gad, J. C. Drewsen, O. E. Høegh-Guldberg, L. N. Hvidt og N. Höyen (se Dsk. Folkeblad); jfr. Chr. Molbech: Om Selsk. for Trykkefrih's rette Brug og dets Virksomhed i de to første År af dets Tilværelse. 1837.

ABC'er, Læsebøger, Geografier, Naturhistorier o. s. v., senere af Flinch alene¹.

De Lærde begyndte at føle sig forpligtede til at træde opdragende op overfor Folket, Kunst og Videnskab søgtes gjort tilgængelig for videre Kredse; G. F. Ursin begyndte »Magazin for Kunstnere og Håndværkere« 1827 og J. F. Schouw »Dansk Ugeskrift« 1831. Samtidigt blev der imidlertid også virket på anden, og det mere industrielle Måde. Den berømte Novelle »En Hverdagshistorie«, der 1828 stod at læse i J. L. Heibergs »Flyvende Post« og derpå blev oversat i en Taschenbuch for 1832, blev igen herefter oversat på Dansk (!) i Hefteskriftet »Månedstroser«, der blev »samlet, udgivet, trykt og forlagt« i det Poppeske Officin²; og hos Bog- og Papirhandler Christian Steen udkom fra April 1832 »Galleri for danske og fremmede Klassikere« (I—XXII, 1832—1836), der ikke nyder den bedste Omtale; det blev begyndt af Tivolis Stifter, den dengang 20årige Georg Carstensen³. På første Bind, der indeholder nogle af Wessels Skrifter, står der, at det »fås i Kommission hos Bog- og Papirhandler

¹) På Almanaken for 1842 læses Følgende: »Udgiverne bede Publikum at betragte denne Almanak som et Forsøg på at bringe en dansk Folkekalender til billig Pris i Gang. De have måttet købe Almanaken hos Schultz [jfr. ovfr. S. 57], da Ingen uden han må udgive Almanaker i Danmark, og dette Indkøb har fordret en så betydelig Sum, at de ikke torde anvende særdeles Meget på det Øvrige, førend de så, at der var Udsigt til, at Foretagendet kunde have Fremgang« Ved Plakat 5 Avgust 1831 indskærpes Universitetets udelukkende Ret til Almanakens Udgivelse, jfr. Resolutionen af 21 Februar 1817, 22 Oktober 1841 m. fl.

²) J. L. Heiberg: Pros. Skr., X, 1861, S. 541—545.

³) J. L. Heiberg: anf. St., S. 545—554; J. H. Wessels sml. Digte ved I. Levin, 1862, S. 373—374; P. L. Møller: Kritiske Skitser, I, 1847, S. 209—210.

C. Steen på Børsen Nr. 2 og på Hjørnet af Pilestræde og Sværtegade Nr. 121 i Stuen«, men Steen var mere end Kommissionshandler, han var Forlægger; Kontrakten af 1ste Oktober 1832, hvorved Carstensen afstår Foretagendet til ham (og hvoraf Hr. Boghandler H. H. J. Lynge ejer en af Steen selv bekræftet Genpart) viser det; uforklarligt er det derfor, hvorledes der på Værkets sidste Hefter, der indeholde »udvalgte Skuespil« af P. A. Heiberg kommer til at stå »På den norske Boghandels Forlag«, og at et Firma »K. Gundersen & Kmp« indbyder til Subskription på det. Foretagendet gav Anledning til en Retssag, idet Bogtrykker J. H. Schultz mente at være eneberettiget til at udgive Holbergs Komedier; Dommen, der blev afsagt den 28 Marts 1836, gik ham imidlertid imod og frikendte de Indstævnte Boghandler Chr. Steen, Bogtrykkerne Luno & Schneider og Student Carstensen¹.

»Det synes at Mængden blot vil have Morskab i små Portioner og til godt Køb«, skriver Deichmann 1835, og det er rimeligt, at denne Erkendelse har øvet nogen Indflydelse på ham. 1821 udkom Walter Scotts »Røde Robin« i Oversættelse på hans Forlag og det følgende År fulgte en Del andre af Scotts Romaner. Holbergs Peder Pårs udkom 1835 hos ham godt udstyret (16°, XIV + 322 S.) til den ualmindeligt billige Pris 32 Sk. uden Bind og med Bind »40 Sk. siger og skriver ikkun fyrgetyve Skilling«², og samme Ar havde han den Plan at fremkalde en Række

¹) Jur. Tidsskr., XXXIII, 1839, S. 251—261; jfr. K. L. Rahbeks Erindr. III, 1825, S. 351—352.

²) N. Chr. Øst: Materialier t. et biogr. Lexik. 1835, Sp. 112 (jfr. Chr. Bruun: Ludv. Holbergs Peder Pårs, 1862, S. 25); Mag. f. Kunstn. og Hdværk., 2 R., V, 1834, S. 270—271.

»gode Almueskrifter«, som han vilde udgive i Hefter på 2 Ark til 4 Sk. Heftet; Forfatterhonoraret ansatte han til 50 Rdlr. for Arket². Dette Foretagende kom imidlertid aldrig ret i Gang; 2 små Hefter (16°) udkom, Nr. 2 endda først i 1838, og det var det Hele. Men mislykkedes dette, satte Deichmann et andet Foretagende i Gang, som han har stor Fortjeneste af, nemlig Peder Hjorts Börneven. »Det er faldet mig ind«, skriver Deichmann den 21 September 1832 til P. Hjort i Sorø, »at De kanske var villig til at påtage Dem et Arbejde i den populære Litteratur. Derfor sender jeg hermed Wilmsens Kinderfreund 118te Aufl. med Forespørgsel om en dansk Oversættelse og Bearbejdelse af dette Skrift, hvis mangfoldige, næsten uhørt mange Oplag dog synes at tale for dets Brugbarhed, måtte findes Umagen værd, og dernæst om De kunde skøtte om at påtage Dem dette Arbejde, i hvilket Tilfælde der gaves Dem aldeles fri Hånd til at rette, tillægge og udskyde«, og så udkom »Den danske Börneven« 1839, der kostede Hjort et umådeligt Arbejde³; den var 36 Oktavark stor og solgtes indbunden for 1 Rdlr. 12 Sk. 2den Udgave kom allerede 1840, og nu foreligger 8de Udgave; Bogen solgtes så rivende, at Hjort, der for første Udgave kun fik 100 Rdlr., erholdt 500 Rdlr. for 2den og 1000 Rdlr. for 6te Udgave. Med den samme Forfatter, der stod Deichmann overordenligt nær, havde den Gyldendalske Boghandel mange Forbindelser; på dens Forlag udkom efterhånden Hjorts »Tydske Grammatik for Dansktalende«, hvoraf 1ste Udgave (1824) kun var halvt så stor som 6te (1853), der udgør 20 Ark, 8°; hans »Tydske

¹) N. Chr. Øst: Materialier, 1835, Sp. 117.

²) P. Hjort: Kritiske Bem. over adskill. Læsebøger for Börn, 1843, S. 22 flg.

Læsebog for Dansk-talende« (1ste Udg. 1835, 5te Udg. 1866) og hans udvalgte »Psalmer«, som i 3dje Udgave (1843, bredt 2spaltet 8°, 20 Ark), forsynet med Melodier, ikke koster Mere end 1ste Udgave (1838, 92 S., 8°), der ikke var halvt så stor (48 Sk.)¹. — De folkelige Bøger trivedes ikke i »den Gyldendalske Boghandling«, Skolebøgerne fortrængte dem, og i denne Retning må der navnlig göres opmærksom på Boghandelens Forlag af Ordbøger. Gyldendal havde grundlagt det, Deichmann fortsatte det. 1815 og 1831 foranstaltede han ny Udgaver af Jacob Badens latinske Ordbog; efter Hofboghandler S. Poulsens Død (1823) tilkøbte han sig Odin Wolffs franske Lexikon; 1824—1826 udkom B. C. Grönbergs tyske Håndordbog; 1830 Poul Arnesens græske Ordbog; 1833 Chr. Molbechs Danske Ordbog; 1841 Chr. Molbechs Danske Dialect-Lexikon; 1845 J. S. Ferral og T. G. Repps dansk-engelske Ordbog; 1849—1850 C. F. Ingerslevs latinske Ordbog o. s. v. Og af disse Værker, som næsten alle have oplevet gentagne Oplag, har Deichmann fremkaldt flere, han ventede ikke til de blev ham tilbudte.

Som Slutning endeligt på Fremstillingen af Deichmanns Forlagsvirksomhed skal jeg efter Chr. Molbech aftrykke Følgende: »Det Gyldendalske Forlag fra Deichmanns Tid indeholder ikke få videnskabelige Værker af Værdi, som vor Litteratur vilde have savnet, dersom han ikke mangan Gang som Forlægger havde fulgt andre Anskuelser end

¹) For Grammatikens 2den (1827) og 3dje (1836) Udgave fik P. Hjort 16 Rdlr. r. S. for Arket; for 4de Udgave (16 Ark stor, 1842) fik han 350 Rdlr. For Læsebogens første Udgave, som var overdragen Deichmann uden Forpligtelse til Honorar, fik han 200 Rdlr. og for 2den Udgave 10 Rdlr. for Arket, hvilket omtrent er 3 Gange så Meget. Første Udgave af Psalmerne var kun i Kommission hos Deichmann.

de blot materielle og merkantile. Man kan af sådanne Artikler f. Ex. nævne: Münters *Miscellanea Hafniensia* (I—II, 1816—1824); Schouws danske *Vejrlære* (1826), hans »*Beiträge zur Klimatologie*« (1827) og hans begyndte store *Værk over Italiens Plantegeografi* (1839); Rosenvinges Udgave af de gamle danske *Love* (I—V, 1821—1846); Madvigs *Opuscula academica* (I—II, 1834—1842) og Udgaven af *Cicero de finibus* (1839); P. E. Müllers Udgave af *Saxo* (I—II, 1839—1858); Hauchs *Beskrivelse over sit fysiske Kabinet* (I, 1ste og 2det Hefte, 1836—1838); Outzens *frisiske Glossarium* (1837); F. Magnussens *Eddalære* i 4 svære Bind (1824—1826) og hans *Lexicon mythologicum* (der fylder 111 Ark i 3dje Del af den Magnæanske Udgave af *Edda*, 1828, og var nær ved at udtømme Forlæggerens *Tålmodighed*) m. fl. Det kan vel bemærkes, at Deichmann ved en Del af de her opregnede Forlagsværker ikke var uden nogen offentlig Understøttelse, som Forfatteren eller Udgiveren havde set sig istand til at udvirke. Men den var i ethvert af disse Tilfælde utilstrækkelig til at dække mere end en Del af de betydelige Omkostninger og af Forlæggerens Tab; og det var sikkert ingen Overdrivelse, når Deichmann selv engang ytrede: »at der i en Del af hans Forlagsartikler stod ikke ubetydelige Kapitaler, som ikke havde givet og endnu mindre i Fremtiden vilde give en Procent årligt Udbytte«. — Til Oplysning om, hvori den Understøttelse, der tilflød nogle af disse Værker, bestod, skal jeg gøre opmærksom på, at Manuskriptet til A. W. Hauchs *fysiske Kabinet*, der udkom i stor pragtfuld Kvart-Format og med 64 Kobbere, leveredes Forlæggeren frit ligesom Kobberne¹. — Under

¹) N. Chr. Øst: *Materialier*, 1835, S. 324—326, jfr. *Dagen* 1836, Nr. 38, 52.

sådanne Omstændigheder er Tanken om en »Forlagsforening«, hvor Flere dele det Tab, som sådanne Værker medføre, let forklarlig, mange Boghandlere have vist haft den — den er tilnærmelsesvis søgt udført i Fortidens typografiske Selskaber (ovfr. S. 26, jfr. I, S. 301) — men det var forbeholdt Deichmann at gennemføre den. 1839 (den 6 Juni) fik han en sådan Forening stiftet med en Kapital af 10,000 Rdlr. fordelt på 100 Aktier, men han spåde den ingen stor Virkekreds. »Fordelagtige Forlag«, skriver han 1841, »må Foreningen ikke vente, da den Enkelte nok vil beholde dem selv. Forresten tvivler jeg også om, at der ved denne Forening, som jeg iøvrigt meget har haft Del i at kalde frem, vil blive udrettet noget Stort«, og hans Spådom gik i Opfyldelse. Allerede den 26 Maj 1851 besluttede den ikke at påtage sig nyt Forlag, men at indskrænke sin Virksomhed til Fuldendelsen af de påbegyndte Værker, og den 31 Maj 1869 bortsolgte den sine Forlagsskrifter ved offentlig Avktion ¹.

¹) Efter Avktionsfortegnelsen bestod disse i omtrent 1200 Exemplarer af P. Arnesens latinske Ordbog (1848; oprindeligt Oplag 3000 Exemplarer); 452 Expl. af P. Arnesens Bemærkn. ang. den lærde Skole (1848; opr. Opl. 500 Expl.); omtrent 400 Expl. af T. H. Erslews Forfatter-Lexikon (I—VI, 1843—1868, opr. Opl. 1000 Expl.), fra 603 til 1735 Exemplarer af de forskellige Bind af F. Fabricius' alm. dsk. Forlagskatalog fra 1841 til 1849 (opr. Opl. fra 1000 til 2500 Expl.); 333 Expl. af A. E. Boyes Udgave af Holbergs samtl. Komedier i et Bind (1852; opr. Opl. 5000 Expl.) og 541 Expl. af S. L. Tuxens Lærebog i Styrmandskunst (2det Opl., 1844; opr. Opl. 1500 Expl.). Hele Avktionen indbragte 3918 Rdlr. 2 Sk., hvoraf 2886 Rdlr. 72 Sk. indkom for Erslews Forfatterlexikon, (Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 45, Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 69). — For Forfatterlexikonet fik Erslew, foruden en årlig Understøttelse af Staten, af Forlagsforeningen 12 Rdlr. for Arket, se Illustr. Tid. XI, 1869—1870, S. 258.

Som vi ovenfor have set, var Deichmann en grundig Mand og en lærd Mand; det er derfor rimeligt, at han havde Venner mellem Danmarks Videnskabsmænd. Chr. Molbech bode hos ham, F. C. Sibbern, Poul Møller, Chr. Winther, L. Engelstoft, C. T. Engelstoft, N. Höyen, Finn Magnussen, A. E. Boye o. Fl. kom jævnligt i hans Hus, Peder Hjort brevvexlede flittigt med ham, og Professorerne Kolderup-Rosenvinge og J. F. Schouw vare hans Rejsekammerater, da han 1821 for anden Gang besøgte Tyskland. Men Deichmann var tillige en forsigtig Mand, og det er derfor naturligt, at hans Forhold til J. F. Schouw led et Brud, da denne så energiskt sluttede sig til de her efter Julirevolutionen i Paris kraftigt fremtrædende Frihedsbevægelser. Ved Patentet af 21 Maj 1834 blev der påbudt Valg til de ved Anordning af 28 Maj 1831 og Forordning af 15 Maj 1834 indførte rådgivende Stænderforsamlinger, og — Deichmann blev valgt til 3dje Suppleant for København, hvorved han kom til at give Møde i Roskilde i en af de Deputeredes Sted ved Forsamlingerne i Årene 1838 og 1840, men her befandt han sig ikke vel. »Hvis jeg havde haft nogen Del i, at jeg er kommen her, så vilde jeg føle mig meget utilfreds, thi jeg er virkelig ikke denne Post voxen, og det kan ikke trøste mig, om der skulde være flere, der ikke var det. Jeg har endnu ikke talt og tvivler på, at jeg nogensinde gör det. Jeg føler, jeg er uskikket til Debatten; det, som borde siges, falder mig først ind, når det er for sildigt«. Således skriver han fra Roskilde 1838, og omtrent det Samme siger han i 1840. Hans Tid var optagen, han studerede Sagerne, læste Lovudkastene og Kommittebetænkningerne atter og atter igennem, thi det var ham ikke ligegyldigt, hvorledes han stemte; 1840 var han en af Stænder-

tidendens Redaktører. Men hele dette Arbejde gjorde han som en Pligt, ikke af Interesse. Hans bedste Nydelse har vist været at lytte rolig til Debatten, og da navnlig at høre og følge A. S. Ørsted, som han beundrede; hans Barnsopdragelse og hans Studier af Englands Historie havde gjort ham konservativ. Han sympathiserede fuldstændigt med de politiske Anskuelser, som J. L. Heiberg og P. Hjort udtalte, hvorfor det ikke kan overraske at se et Brev fra ham citeret i Hjorts Artikel »Breve fra Provinserne« i Heibergs Flyvende Post¹. — Og Deichmanns konservative Sind viste sig også på anden Måde: »Min Kone og jeg«, skriver han 1833, »holde altfor meget af vore gamle Venner, til at vi let kunde komme i Misforståelse med dem. Vi føle begge mere og mere, at de ny ikke erstatte dem«. — Det viste sig klart ved de Selskaber, som han gjorde, at han holdt mere af at tale med En alene end at stå som Vært for Mange; han havde ikke Gaver til at træde op og sætte Gemytterne i Bevægelse.

Deichmanns sensible, forsigtige Natur, der ved en i alle Enkeltheder næsten forfinet Dannelse var gjort endnu sensiblere, gjorde ham bange for ethvert Brud; han glattede derfor ængstlig, såvidt han kunde, alle skarpe Kanter. 1834 foreslog han P. Hjort en Ændring i et af dennes under Pressen værende Skrifter, men skrev, da Hjort mente, at det måtte han som Forfatter alene om, strax tilbage til ham: »Boghandleren eller Forlæggeren må her erkende sig ganske at stå under Forfatteren og tør kun tillade sig at gøre denne opmærksom på de Hensyn, som det er

¹) P. Hjort: Kritiske Bidrag; polit. Afd., 1852, S. 168.

ham, Forlæggeren, af Vigtighed måtte blive tagne. Andet har jeg ikke ment«. Derfor må man dog ikke tro, at han Intet kunde føre igennem. Vi have set ham oprette Forlagsforeningen, vi skulle nu se ham oprette den københavnske Boghandlerforening og se ham udsende sine Lærlinge over alle de tre nordiske Lande, udstyrede med hans kloge Lærdomme med Hensyn til en Boghandels Indretning; på dette Område var han ikke konservativ, hvilket fremlyser bl. A. af følgende Udtalelser: »Frihandelen, tror jeg, er enhver, men i Særdeleshed en lille Nations eneste Frelse. Jeg kan ikke indse, hvad der vindes ved Produktion eller Forfærdigelse i Landet selv, når den således vundne Arbejdslön igen måske flere Gange udgives ved højere Priser på alle Fornødenheder Prohibitiv-Systemet bliver et Præmie-System for Enkelte« (1831). — »I denne Tid er Byen meget i Bevægelse ved en Petition om at blive befriet for Censur, udgået fra en Kommitte, hvor Clausen, Schouw og Sibbern ere Hovedmændene og allerede har flere Hundrede Underskrifter. Den skal siden overleveres Kongen, og man er naturligvis uvis om, hvorledes den vil blive optaget. Jeg ønsker og håber vel, det vilde give Kongen stor Popularitet« (Februar 1835). — »Jeg må beklage, at det ved en nyligt falden kgl. Resolution skal være afgjort, at Forsendelse med Posterne ikke tilstås de Blade, hvis Redaktører ere satte under Tiltale, skönt endnu ikke dömt, og at den efterat være bevilliget, ophører, såsnart Redaktøren kommer i dette Tilfælde¹. Da det kan være en

¹) Bkdtg. 11 Juli 1840, II, Nr. 22. — Hvert enkelt Blad skulde indhente særlig Tilladelse til at forsendes med Posterne, se således Resolutionerne af 19 Januar og 27 Decenber 1816.

meget betydelig Sag at miste Postrettigheden, så får Censor en altfor stor Indflydelse« (Juni 1840).

Deichmanns Grundsætning i Alt, hvad han foretog sig, var: Orden og Klarhed; »man må for Alting vogte sig for for mange Kunster, et Foretagendes Sikkerhed lider derved«, skriver han 1839, og herved holdt han fast næsten til Pedanteri. Alt skulde göres med diplomatisk Nøjagtighed. Han holdt som Følge heraf ikke af Prisnedsættelser, »man borde aldrig nedsætte Prisen på nogen Bog, men når den ikke solgtes til den förste Pris tilintetgöre Oplaget, Usikkerheden af Priserne er en af Årsagerne til, at ingen Bøger købes« (1838), men dog så han sig for at skaffe Plads nødt til selv at etablere Prisnedsættelser. I den på hans Forlag 1815 udkomne »Fortegnelse over de Bøger, som i Året 1814 ere udkomne i de tre nordiske Riger« meddeles på de 5 sidste Sider en betydelig Nedsættelse, der galdt fra den 10 September 1815 til den 1 Januar 1816, og Katalogen »Et Udvalg af den Gyldendalske Boghandlings Forlags- og Kommissions-Skrifter. 1824« bekendtgör en gennemgående Prisnedsættelse på en Mængde ældre Bøger. 1844 nedsatte han Reskriptsamlingen, og den 10 Maj 1845 udstedte han en Indbydelse til at købe en Del ældre og nyere Forlagsartikler ialt omtrent 520 Ris Papir (herefter vilde han helst, da Bøgerne vare i rå Materie, have Prisen opgivet). Han opfordrede Lysthavende til »at opgive den Pris, de agte at byde, pr. Bog af 24 eller pr. Ris af 480 Ark, hvorefter ingen Uvished kan opstå ved Udleveringen eller Nogen få Andet eller Mere at betale, end hvad der ved Afleveringen virkelig forefindes«. Han svigtede imidlertid ikke aldeles sit ovenfor fremsatte Princip; han har skånselløst tilintetgjort en Mængde gamle Artikler af det Gyldendalske

Forlag uden så meget som at bevare endog blot et eneste Exemplar¹. — Orden og Klarhed var Deichmanns Hovedregel, han måtte have Oversigt over, hvilke Bøger der udkom, og derfor satte han »Fortegnelse over de i København [fra 1835: i Danmark] udkomne Bøger« i Gang, der omfatter Årene 1827 til 1837, og på forskellig Måde er fortsat til Nutiden. Men ikke nok hermed, han vilde også have Rede på Landets Boghandlere og fastslå Boghandelens Principer.

Tid efter anden var der opstået en stor Del Boghandlere rundtomkring, hvilket man bl. A. ser af Schuboths Katalog fra 1807; på Titelbladets indvendige Side læses Følgende: »Mine Hovedkommissionærer i de danske Provinser såvelsom i Norge, hvor de fleste af mine Forlagskrifter i Forråd altid findes tilkøbs, ere: Hr. Elmenhoff i Fredericia, Hr. Enevoldsen i Bergen, Hr. Engelhardt i Drammen, Mdm. Frydensberg i Horsens, Hr. Gröntoft i Kristianssand, Hr. Heide i Nyborg, Hr. Hempel i Odense, Hr. Jæger i Arendal, Hr. Just i Viborg, Hr. Kjerboe i Næstved, Hr. Joh. Christ. Møller, Sogndegn for Vøer ved Randers, Hr. Rottbøll Sadolin i Ålborg, Hr. Schytte, Klokker i Århus, Hr. Stephansen i Trondhjem, Hr. Wulfsberg, Præst i Kristiania«. Men alle disse drev naturligvis ikke Boghandelen efter ensartede Principer; det gik, som det bedst kunde, indtil Deichmann greb ind. Han gav Ideen til Boghandlerforeningen, der blev oprettet den 18 Januar 1837, og han gjorde Udkastet til dens Statuter og Regulativ. Stille og lydløst stiftedes den og vandt Styrke, ret i Overensstemmelse med Deichmanns Måde at være på.

¹) Chr. Molbech: Jacob Deichmann. 1853. S. 37.

Nogle Få trådte sammen, blev enige om nogle Punkter og sendte så disse til hver enkelt af deres Kolleger med Anmodning om at tiltræde dem; gjorde de dette, var Båndet knyttet. I Januar 1837 stiftedes Foreningen, i Marts udsendtes følgende Skrivelse:

»P. M.

Imellem de Boghandlere her i Staden, som befatte sig med udenrigsk Handel, består siden Året 1829 en Forening, der i indeværende År er fornyet og udvidet ved Tiltrædelsen af de senere tilkomne Boghandlere. Vel angår denne Forening nærmest Handelen med fremmede Sager, imidlertid er under de derved plejede Forhandlinger vor Opmærksomhed bleven henledet på nogle andre Boghandelen i det Hele og Forlagshandelen i Særdeleshed betræffende Genstande, som i dennes Tarv kunde ønskes afgjorte.

En af de Opgaver, der således fremstiller sig, er:

Hvem der skal anses som Boghandler og som Følge heraf være berettiget til Boghandler-Rabat?

Da det tillades Enhver, der vil, at nedsætte sig som Boghandler, på samme Tid da Adgangen er vanskelig eller umulig til næsten alle andre Fag, så er det en uundgåelig Følge, at vor Stand overfyldes og tildels med Mænd, der ere ubekendte med dens Forretninger og de Grundsætninger, hvorefter disse borde drives. Vi have derfor ment at borde fastsætte:

»Ingen ny Boghandler erholder herefter Rabat, förend
 »det i en i denne Hensigt foranstaltet Samling af Bog-
 »handlerne ved de Tilstedeværendes Pluralitet er afgjort,
 »hvorvidt den bör tilstås ham, og han i det Hele

»erkendes som Boghandler. Og i dette Tilfælde erholder
 »han Rabat af Alle, ligesom i det modsatte af Ingen.

»Over de her i Staden værende til Boghandel og
 »Boghandler-Rabat berettigede Personer er forfattet en
 »Liste og til andre end de Personer og Firmaer, som
 »indeholdes på denne Liste, må ikke gives Rabat«.

En anden højst vigtig Punkt at afgøre, er:

Om der i noget Tilfælde skal tilstås andre
 end Boghandlere Rabat.

Vi have enstemmigt erklæret os benegtende over dette
 Spørgsmål og været af den Mening, at man hellere må
 nedsætte Priserne for Alle og Enhver end begunstige
 Enkelte, hvilket med andre Ord er: at tage højere Betaling
 af En end af en Anden. For vore Handelsvarers Kredit
 er det upåtvivleligt af Vigtighed, at Bogladepriserne blive
 og anses for de sande Priser, og vi antage, at denne
 Overbevisning, når den kunde finde Indgang hos Publikum,
 vilde virke meget mere til at forøge Købelysten end
 Rabatten, der foruden andre dermed forbundne Mislig-
 heder og Ulejligheder just ved den Tvivl, den frembringer
 om Priserne og om reel Behandling i det Hele, meget
 mere i vore Tanker skader Afsætningen. Den er desuden
 ligefrem en Uret mod Boghandleren, hvem Rabatten til-
 kommer og bör være sikret, både som Vederlag for den
 Rabat, han giver af sit Forlag, som Godtgørelse for
 Arbejdet med Forhandlingen af Andres Bøger og som
 Erstatning for den Kapital, som hertil udfordres, den
 Risiko, som løbes, m. v. Så gærne vi nu ønskede rent
 at afskaffe Rabatten til Private, så have vi dog antaget
 ved betydeligere Salg at måtte beholde den, men dels i

et meget ringe Forhold og dernæst kun, når den af Vedkommende forlangtes.

Vi have derfor enstemmigt antaget:

»At der hverken til Indenbys eller Udenbys må
 »sælges under Bogladeprisen eller Rabat gives ved
 »Salg af enkelte Bøger eller for mindre Summer. Ved
 »Priser menes Forlæggerens Udsalgs- eller Katalog-
 »priser, hvorved det forstår sig selv, at der ikke som
 »sådan må til Boghandleren angives eller beregnes en
 »højere Pris end den, hvortil Bøgerne ellers falholdes.
 »Bindet må ligesålidt som Bogen sælges under For-
 »læggerens Pris, og skulde Nogen se sig istand til at
 »levere et ligeså godt Bind som Forlæggerens til bil-
 »ligere Pris, da bör han iforvejen underrette denne«.

»6 % Rabat kan gives, når Køberen forlanger det,
 »samt der til samme Person eller Bibliothek sælges
 »enten på engang eller dog indeholdt i en og samme
 »Regning for 100 Rbd. eller mere, og 10 % Rabat, når
 »Summen er 500 Rbd. og derover. Men så meget som
 »muligt må der undgås at give Rabat og denne hverken
 »underhånden eller offentligt tilbydes«.

»Ligeledes skal det være tilladt, når 10 Expl. af et
 »Skrift købes, at give det 11te frit samt ved Salg af
 »Forlagsskrifter at tilstå Fordele, når disse offentligt
 »bekendtgøres eller dog meddeles Foreningens Med-
 »lemmer og disse af den billigere Pris forbeholdes den
 »sædvanlige Rabat«.

»Nedsættes Prisen på ældre Forlagsartikler, så må
 »dette ved Trykken bringes til almen Kundskab eller
 »dog en Fortegnelse over disse Sager meddeles enhver
 »af Foreningens Medlemmer«.

Endeligt have vi bestemt, som vi ikke tro udfordrer nærmere Udvikling:

»Da det må anses ønskeligt, tjenende til god Orden »og i det Hele i Boghandelens Interesse ligesom det »kan blive et af Midlerne til uniforme Bogpriser, at »den samme Rabat gives af alle Forlæggerne, »så fastsættes:

a. »Den almindelige Rabat af Forlagsskrifter til Bog- »handlere i København og i de øvrige danske Pro- »vinser skal i Regelen ikke overstige $\frac{1}{6}$ af Beløbet »eller $16\frac{2}{3}$ 0/0 (foruden fri Exemplarer) for Indenbys »og 20 0/0 for Udenbys«.

b. »Uden for Rigets Grænser under lige Betingelser »25 0/0 Rabat«.

Vi bemærke herved, at det står Enhver frit for at give en lavere, men ikke en højere Rabat end den her nævnte.

Vi tage os den Frihed at forelægge vore ærede Herrer Kolleger disse Bestemmelser til behagelig Overvejelse og Bedømmelse. Det vilde særdeles glæde os, om samme måtte finde Deres Bifald og også af dem blive vedtagne«.

København i Marts 1837.

H. J. Bing. J. Deichmann. Andr. Fr. Høst.

H. C. Klein. B. S. Langhoff. P. G. Philipsen.

C. A. Reitzel. C. Steen. A. Th. Speer.

Denne Skrivelse er imidlertid næppe sendt til alle Københavns Boghandlere, men kun til nogle enkelte, der endnu skulde vindes, til Boghandler Niels Colding på Børsen, til J. F. Milo, der var Ejer af den Wahlske Boghandel — en yngre Broder til Johan Milo i Odense og

en Dattersön af Boghandler N. A. Wahl — til P. W. Olsen, der underskrev C. C. Lose & Olsen, og så endeligt til Bogtrykker J. H. Schultz; disse Fires Navne stå ialfald sammen med de ni tidligere Nævntes Navne under et i Avgust 1837 til Københavns Boghandlere omsendt trykt Cirkulære, hvori de udbad sig hver enkelt Boghandlers Erklæring om, hvorvidt han vilde tiltræde det »foranstående Udtag af de imellem os tagne Bestemmelser, der for Fremtiden ville være Betingelser for Adgang til Rabat og andre Boghandler-Fordele hos os«. Erklæringen skulde sendes til C. A. Reitzel, der fungerede som Formand. Nogen Tid efter udsendtes derpå en af 31 Navne bestående »Liste over de her i København til Boghandlerrabat berettigede Personer og Firmaer, udgiven fra Boghandler-Foreningen den 1ste December 1837«. Nu var Foreningen trådt frem, og nu virkede den: Den tilsendte de Medlemmer, der overtrådte de vedtagne Regler, manende Breve, traf Aftale med Bladredaktørerne om Rubrikerne for Boghandler-bekendtgørelser (»Litteratur« istedenfor som tidligere under »ny Sager« og »brugte Sager«) og satte ny Bestemmelser i Kraft, blandt hvilke (April 1839) den: »uden Hensyn til Indkøbsprisen ikke at sælge enten ny, d. v. s. ubrugte Bøger, eller overhovedet Bøger i ny Bind, om også Bøgerne måtte være læste, under Bogladepris, når de ikke bar kendelige Spor af Brugen«. Men mod denne Bestemmelse skete der Indsigelse, Amsel Gottschalk Salomon (f. 13 April 1802), der 1829 havde oprettet en Forlags-, Sortiment- og Antikvarhandel i København, gjorde Modstand. Han havde modstræbende tiltrådt de omsendte Vedtægter, böjet sig og tiet, men nu trådte han op. Han gjorde gældende, at den omhandlede Bestemmelse »vilde ophæve al Antikvarhandel i Danmark

og derved bibringe den danske Boghandel et ikke uføleligt Stød«, og samtidigt udtalte han sig¹ så voldsomt om hele Boghandlerforeningen og al dens Færd, at man synes at skimte Manges Harme over den brugte Fremgangsmåde bagved hans Ord, han erklærede: »at de tretten Herrer, der have indgået en Forbindelse under Navn af »Boghandler-Foreningen«, ikke have nogensomhelst Bemyndigelse eller Berettigelse til at udgive Bestemmelser, der vedkomme den almindelige danske Boghandel eller gribe ind i de danske Boghandlers Interesse, og at disse Bestemmelser ere aldeles ugyldige, da de hverken ere udgaaede fra eller avtoriserede af alle Boghandlere, og at deres Ophavsmænd hverken iagttage den åbne, uforbeholdne og utvetydige Fremgangsmåde eller vise den Forretningsdygtighed og Indsigt eller den sømmelige Anstand og Orden, der hører til at varetage et helt, agtværdigt og indflydelsesrigt Borgersamfunds Anliggender«. Af de Tretten vare Nogle »egenligt ikke Boghandlere, og en Tredjedel af dem ere ganske unge og etablerede i de allersidste År«.

Til Forklaring af Foreningens uvenlige Optræden mod Antikvarhandelen skal jeg gøre opmærksom på, at denne Gren af Boghandelen dengang ikke stod i det bedste Ry; den havde en Tid været så godt som ene repræsenteret af Hartvig Soldin i Pilestræde Nr. 117, der bl. A. stadig lå i Krig med Skoledrengene. De drillede ham, og udstyrtede han på Trappen med en Stok og hans Kone med en Kost for at modtages af den rapfodede Skares skraldende

¹) I »Tillægsblad til Københavnsposten Nr. 148«, dateret den 31 Maj 1839, jfr. Den Frisindede, 1843, Nr. 40, hvor der også findes et lille Stykke af A. G. Salomon.

Latter¹. Boghøkeren Peer Qvit i Th. Overskous Lystspil »Pak« er næppe tegnet efter Virkeligheden. — Navnet Soldin talte imidlertid andre Repræsentanter på Boghandelens Område; den nævnte Soldin var Broder til to andre Boghandlere Abraham Soldin († 1834) og Salomon Soldin (f. 15 Marts 1774, † 27 November 1837), af hvilke navnlig den sidste var udmærket dygtig og anset som en ypperlig Journalist; han var fra 1804 til 1825 Redaktør af Ugebladet »Nyeste Skilderi af København«². Ved hans Midler er den Soldinske Stiftelse i Skindergade oprettet. — Boghandler Ferdinand Vilhelm Soldenfeldt i Fortunstræde (f. 9 Januar 1803) er en Søn af Abraham Soldin.

Trods den Modstand, som Boghandlerforeningen således mødte, voxede den dog stadigt. Der var Trang til den, på samme Måde som der nu, da de gamle Lav ere sprængte og Næringsfriheden hersker, sikkert efterhånden vil opstå frivillige Sammenslutninger indenfor de enkelte Næringsveje. Og i 1853, det År da Deichmann døde, gav Foreningens Medlemmer efter dette Års »Fortegnelse over Boghandlere i de tre nordiske Riger, der stå i Forbindelse med Boghandler-Foreningen i København«, Rabat til 39 Firmaer i København og stod i Forbindelse med 130 Firmaer i Danmark (udenfor København), Norge, Sverige og Finland. Deichmann var Æresmedlem og de ordinære Medlemmers Antal 16 (M. H. Bing, J. H. Bing, O. H. Delbanco, der var Formand, F. H. Eibe, Forlagsforeningen, F. Hegel, C. G.

¹) Dagbladet 1861, Nr. 34; Svar på Artiklen heri »Advarsel for Bogelskere« findes i »Flyveposten« 1861, Nr. 43.

²) Den Frisindede 1837, Nr. 44; P. Hjort: Krit. Bidr. Polit. Afd. 1852, S. 110; M. L. Nathanson: Hist. Fremst. af Jødernes Forh., 1860, S. 246.

Iversen, B. S. Langhoff, Th. Lind, C. C. Lose, P. W. Olsen, P. G. Philipsen, Otto Schwartz, J. H. Schultz, C. Steen og H. Chr. F. Steen). I Foreningens Vedtægter, der udgik trykte under 4 Maj 1844 og lidt forandrede den 19 April 1848, findes bl. A. en Bestemmelse om, efter hvilket Forhold fremmede Bøgers i Thaler, Francs og Shillings ansatte Priser skulle overføres i danske Penge både »ordinær« og »netto«, d. v. s. både når den vedkommende danske Boghandler fik Rabat af den udenlandske, og når han ikke fik det. Det blev endeligt også overfor Provinsboghandlerne bestemt, at »da Alt, hvad der uden nærmere Bemærkning eller Forbehold er forlangt, må beholdes og til Forfaldstiden betales, så er det, når Noget måtte ønskes til Forhandling eller — efter det tekniske Udtryk — à Condition, nødvendigt, at dette i Ordrene, der må være portofri, udtrykkeligen bemærkes«. Provinsboghandlerne blev ikke egenlige Medlemmer af Boghandlerforeningen, men kun »rabatberettigede«, og for at blive dette måtte de som alle andre Boghandlere, der vilde opnå det Samme, indenbys eller udenlandske, stille Foreningen en vis Kavtion. Herved fik Foreningen det i sin Hånd formeligt at besætte alle Provinsboghandlerposter, og i Tilfælde af den Pågældendes Fallit stod dens Medlemmer ialfald tildels dækkede.

Ved denne Forening, hvis Medlemmer i Tilfælde af Uenighed med Hensyn til Boghandlersager vare forpligtede til »ikke at handle på egen Hånd«, men at »oppebi Afgørelsen i en Generalforsamling«, opnåede Deichmann sit Ønske: den danske Boghandel blev ordnet efter bestemte Principer. Og han opnåede det, just som han vilde, uden at stille sit Navn alene frem, det var altid sammen med de andre Underskriveres. Deichmann blev imidlertid ikke stående

herved, han vilde også gerne indføre en lignende Orden i den norske og svenske Boghandel. Og hertil bidrog han ved efterhånden at etablere sine udlærte Lærlinge i de nævnte Lande, hvorved han naturligvis tillige opnåede store materielle Fordele for sin egen Boghandel; han skaffede sig bl. A. derved fuldt pålidelige Forbindelser rundtom på forskellige Pladser, og det betyder Noget navnlig på den Tid, hvor Forbindelserne endnu kun vare langsomme og besværlige. 1819 fik vi vel vort første Dampskib (Kaledonia), men 20 År hengik, før der kom Liv i vor Dampskibsfart¹. Den korte Jernbane mellem København og Roskilde blev efter store Anstrengelser åbnet 1847. Vi høre 1820 om et Manuskript, der er for vidtløftigt til at sendes med Posten, hvorfor Afsenderen »følgeligt må oppebi enten en af de sædvanlige Skibslejligheder eller en Rejsende«²; den 23 Februar 1835 skriver Deichmann til en af sine Kunder: »Bogen har jeg forlangt i Leipzig den 20 December, og [den] vil være her i denne Uge. Om Vinteren afgå Paketskibene fra Kiel kun en Gang månedligt, og man får herover 4—5 Baller ad Gangen, af hvilke naturligvis de tidligste have i flere Uger overliggeret i Kiel«, og i 1839 skriver han til Hjort i Sorø: »Er der aldrig sikre Lejligheder, med hvilke Korrekturerne kunne gå ind uden at koste den skammelige Porto? Der har været Uger, hvor Mere end 1 Rdlr. har været udgivet for Korrekturerne. Er der ingen Fragtmænd, som gå ind ugenligt og for en Erstatning tog Korrekturerne med«? Og dog nød trykte Sager et Afslag af en Tredjedel i de almindelige Pakkeposttaxter, men vi må erindre, at

1) C. Nyrop: Bidr. t. den dske Industris Hist., 1870, S. 15.

2) R. Nyerup og J. E. Kraft: Litt. Lex., 1820, S. VIII.

dengang kostede et Brev fra København til Skagen 24 Sk. Først ved Plakat af 19 Juni 1848 blev det endeligt fastslået, at alle »ikke forbudne Tidender og Tidsskrifter skulle ej alene kunne forsendes med de egenlige Brevposter men og med alle af Postvæsenet afbenyttede Lejligheder«. — Med Hensyn til de Rejsendes Bekvemmelighed kan det erindres, at endnu 1839 vare Fjedervogne ikke almindelige her. I 1805 var Øhlenschläger 5½ Dag om med Paketbåden at komme fra København til Kiel¹.

Hvorledes Boghandelen var i Norge ved omtrent 1800, have vi set ovenfor (S. 65), og til den der givne Skildring kan endnu føjes, at der i en så betydelig By som Bergen ingen egenlig Boghandel opstod, før Thorstein Hallager omtrent 1820 etablerede sig som Boghandler der². Med Hensyn til Sverige have vi hørt Beklagelser over, at ingen Svensk blev oplært i Boghandelen (ovfr. I, S. 162), og dette må være vedblevet, thi endnu 1832 skriver Reuterdaahl: »Vi kende Præster, hvis hele Bibliothek består af en svensk Bibel, Psalmebogen, Håndbogen, nogle Postiller og nogle for længe siden forældede og forglemte Skolebøger For få År siden vidste man næppe, at en udenlandsk Litteratur var til og endnu mindre, hvad den hvert År frembragte«. Den danske Litteratur var »forunderligen lidet kendt«³. På disse sørgelige Forhold fik de i den

¹) Postfrdd. af 15 Juli 1818, Bkdtg. 23 April 1836; Pakkeposttaxt 9 December 1836, II, C; Pl. om Forandr. i Brevposttaxten 8 Juni 1838; Mag. f. Kunstn. og Hdværk., 2 R., V, 1834, S. 417—421; Nyt Mag. f. K. og Hdv., IV, 1840, S. 79—80; Øhlenschlägers Erindr., II, 1850, S. 5; R. Nyerup: Kbhvns Beskriv., 1800, S. 644 flg.

²) L. Sagen og H. Foss: Bergens Beskriv., Bergen, 1824, S. 641; jfr. Nord. Boghdlertid., III, 1868—1869, S. 99.

³) H. Reuterdaahl: Om det theol. Studium, Lund, 1832, S. 82; Fortegn. over de Bøger, som 1814 ere udk. i de tre nord. Riger, 1815, S. V.

Gyldendalske Boghandel oplærte unge Boghandlere en stor Indflydelse, hvilket bl. A. fremgår af efterfølgende Liste over Deichmanns Medhjælpere i Forretningen til de forskellige Tider: A. Langball (f. 22 Juli 1788), juridisk Kandidat fra 1807, kom til Deichmann 1810 og har fra den Tid indtil 1864 uafbrudt været den Gyldendalske Boghandels utrættelige og dygtige Bogholder. F. Holm etablerede sig i Sorø 1822; Joh. Dahl etablerede sig i Kristiania 1832; C. W. K. Gleerup etablerede sig i Lund 1826; Julius Møller († 1833) kom 1830 til Göteborg; Jacob Lundt etablerede sig i Ålborg 1831; Avg. Vilh. Møhl († 1852) etablerede sig i Bergen 1836; E. L. Thårup etablerede sig i København 1833; Fr. Vilh. Hegel overtog senere den Gyldendalske Boghandel; Magnus Wogelius Feilberg (f. 30 Januar 1817) etablerede sig i Kristiania 1843; han har i flere År været Viceformand for den norske Boghandlerforening. C. Floor (f. 24 December 1819) overtog 1853 den Møhlske Boghandel i Bergen efter først at have været etableret i Stavanger fra 1846; Julius Faber († 28 September 1862) fortsatte Deichmanns Papirhandel og tog 1853 Borgerskab som Papirhandler, men vedblev samtidigt at være Medarbejder i den Gyldendalske Boghandel. Nævnes bör det også, at det var ved Deichmanns Hjælp, at Frederik Henrik Eibe (f. 2 Marts 1816) efter som theologisk Student at have været virksom med at udleje Kollegier til sine Medstuderende den 5 Maj 1845 så sig istand til at begynde en Boghandel¹. — Hører man nu, at der foruden en Del af de ovenfor Nævnte endnu gik et Par andre danske Boghandlere til Brødrerigerne, er det givet, at Danmark har

¹) Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 291.

øvet stor Indflydelse på den norske og svenske Boghandel. Jeg skal nu omtale et Par af de Nævnte enkeltvis.

Christian Wilhelm Kühl Gleerup er født i Ålborg i September 1800, hans Fader var Stiftsrevisor N. G. Gleerup. Han lærte Handelen i sin Fødeby hos den senere til Etatsråd udnævnte Lavritz Kiellerup fra 1816 til 1821, kom så til Købmand Schreiber i Helsingør og derefter i 1823 til Urtekræmmer Peter Christian Deichmann i København, der må have været en driftig og kraftig Mand; thi da han 1835 gik Fallit og derved voldte sin Broder Boghandleren, der forresten ærligt tog sig af ham, mange Bekymringer, skriver denne aldeles forbavset om ham: »Han har, skönt afhængig af Andre endog for det daglige Brød, den Evne, som visse Mennesker på en mig uforklarlig Måde besidde, at gøre disse Andre på en vis Måde afhængige af sig«. — P. C. Deichmann (f. 29 Maj 1795, † 24 September 1848) etablerede sig 1814 som Købmand i Ålborg, 1816 tog han til København, hvor han begyndte Handel med tilberedte Farver og Farvestoffer til uldne og linnede Tøjer, anlagde en Chokoladefabrik og Papirfabrik »Elisabethsminde« på Glaciet ved København og flyttede tilsidst (1837) med Papirfabriken til Havreholm i Tikøb Sogn mellem Esrom og Helsingør, men dog havde den ingen Fremgang¹. 1847 blev Chokoladefabriken m. m., der fra 1835 havde været styret under Jacob Deichmanns Tilsyn, solgt til Urtekræmmer P. Chr. Jespersen. — Hos sin Broder må Jacob Deichmann have lært Gleerup at kende som særdeles dygtig, thi endnu 1823 tilbyder han ham Ansættelse i sin Boghandel, hvor

¹) H. P. Selmer: Nekrolog. Smlr., I, 1849, S. 224—225; Kvberetnr. fra Industrif., II, 1842, S. 201, 229; O. J. Rawert: Kgr. Danm's industr. Forh., 1850, S. 654.

han så var i omtrent 2½ År. Hans Forretninger her bestod i at notere indgående Bestillinger fra Provinserne, fra Norge, Sverige og Finland, på Forlagsartikler, inden- og udenlandske Bøger, samle, fakturere og afsende det Begærte og deltage i de daglige Forretninger med den ikke ubetydelige Papirhandel, og Gleerup vidner endnu i sin Alderdom (1869) at »den Humanitet, hvormed Deichmann vejlede sine Elever, kunde ikke Andet end fremkalde hos dem Højagtelse og Hengivenhed og lægge en god Grund for deres egen selvstændige Virksomhed«, Deichmanns Exempel, skriver han i et andet Brev, »er endnu den Dag idag min Lykkestjerne«. Med Hjælp og Anbefalinger fra Deichmann oprettede han i April 1826 en Boghandel i Lund.

I Lund blev Gleerup modtagen med åbne Arme. Biskop Münter skriver 1827 til Excellensen Jacob de la Gardie: »Boghandler Gleerups Etablissement i Lund har da endeligt opfyldt et Ønske, som i mangfoldige År blev næret på begge Sider af Sundet, at nemlig den litterære Forbindelse mellem begge Nationerne måtte forøges og hurtigere befordres. Jeg hører med Fornøjelse, at det går ham vel«¹, og Reuterdaahl siger: »Det er öjensynligt, at efter hans Ankomst er meget blevet bedre, end det för var, Lejligheden at kunne få Bøger har skabt mange Læsere«, og udbryder tilsidst: »Han gör Epoke i vor Boghandels og derved også i vor Litteraturs Historie«². Gleerup blev udnævnt til Universitetsboghandler i Lund. Han indskrænkede sig imidlertid ikke til denne By; han udstrakte, ialfald for en kortere Tid, sin Virksomhed til Stockholm³ og for en længere

¹) De la Gardiska Arkivet, XVIII, Lund, 1842, S. 228.

²) H. Reuterdaahl: Om det theol. Studium, Lund, 1832, S. 83.

³) N. Chr. Østs Materialier, 1835, Sp. 326.

Tid til Göteborg. På det sidste Sted oprettede han 1830 en Filialboghandel, som han fik sin Efterfølger hos Deichmann, Julius Møller, der havde arbejdet sammen med ham hos Købmand Schreiber i Helsingør, til at bestyre, og Forretningen gik godt såvel under dennes Ledelse († April 1833) som under N. J. Gumperts, en anden Dansk (f. 1805 i København, † 12 November 1854), der snart efter Møllers Død tilkøbte sig Boghandelen¹. Deichmann gav nødigt slip på Møller og skriver 1830 om ham til Glerup, med hvem han stod i livlig rådgivende Brevvexling: »Jeg tvivler på, at jeg nogensinde får Nogen, der i den Grad vilde få min Tillid. Men dette må ikke komme i Betragtning, når det gælder hans Lykke, og at den sikres ved Deres Plan, må jeg, såvidt man uden Kendskab til det Lokale tør dømme om Sligt, anse for sandsynligt«. — Glerup har siden 1 Januar 1861 overladt sin Sortimentshandel til sin Søn Jacob Glerup; men han bestyrer selv endnu sit store og værdifulde Forlag².

Deichmann sørgede såvidt muligt for alle sine Lærlinge, fik dem anbragt rundt omkring og glædede sig såvel over, at det gik dem godt, som over den Glans, der herved spredtes over hans eget Firma. Deichmann så med Stolthed på denne Del af sin Virksomhed og udtalte dette i et Brev til Glerup (1832): »Idet De siger, at jeg sidder omkranset af Elever, som ville fortjene min Tillid, nævner De Noget, som mere og mere bliver mit Livs kæreste Forestilling. Det er sandt, at jeg betragter Dem, Møller og nu Dahl på en Måde som mine Egne, og imellem hvem og mig det er ganske anderledes end med Fremmede. Det er en Følelse,

¹) Dsk. Boghandlertid. I, 1854--1855, S. 97.

²) Adressebog for d. dske, norske og svenske Boghdl. Udg. af Otto B. Wroblewsky, IV, 1869, S. 13.

som ligner den af Forældre til Börn«. Særligt betegnende er hans Forhold til ovennævnte Dahl, overfor ham kommer såvel hans omtalte Omsorg for sine Lærlinge som den ham ejendommelige, ængstelige Forsigtighed frem.

Johan Fjeldsted Dahl, der er født i København den 1 Januar 1807, kom 1821 som Dreng til Deichmann og blev, som han selv siger, »af ham og hans blide og kærlige Kone mere behandlet som en dem Tilhørende end som Fremmed«. Dahl vandt hans Tiltro. I 1829 blev han sendt til Sorø for at ordne Forholdene i den Holmske Boghandel — F. Holm havde også været Lærling i den Gylden-dalske Boghandel — og Deichmann skriver da således til ham: »Når Du taler med Direktøren eller Lektorerne, må der endeligt Intet ytres, som kunde vække eller vedligeholde den Formening, at jeg havde nogen Del i Holms Etablissement, eller at han anderledes end af fri Vilje har taget mig til Kommissionær. Du ved selv, at dette er rigtigt. Også må Du søge at fralægge Handelen, vores mener jeg, den Mistanke for Uorden og Langsomhed, som Holms iøvrigt utilregnelige Uefterrettelighed uforskyldt har bragt ham i. Du kender jo selv vore Forretningers ordenlige og regelmæssige Gang«. Og samme År (i November) fik han ham anbragt hos Normanden Jørgen Wright Cappelen (f 10 Avgust 1805), der efter tidligere at have studeret Theologi, just nu oprettede en Boghandel i Kristiania; den første egenlige Boghandel der på Stedet. Men Deichmann slap ikke Dahl afsyne derfor, han brevvexlede med ham¹,

¹) I et Brev af 17 Januar 1830 meddeler han ham følgende lille Anek-dote: »Den Person, som igår på Komedien faldt ned i Parterret, var en Jøde. Navnet har jeg ikke hørt. Han blesserede to Per-soner, han faldt på, men slap selv uskadt. Han skyndte sig op

viste ham »al mulig, fast faderlig Forekommenhed« og hjalp ham endog 1832 til at blive sin egen Mand, men just her viste hans Ængstelighed sig; Alt blev ordnet på det Omhyggeligste og Nøjagtigste, »ikke fordi jeg har ringeste Tvivl om Dig«, skrev han til Dahl, »men for Livs og Døds Skyld«, dog herom henviser jeg til det i Tillæget aftrykte Brev fra Deichmann til Dahl af 18 Maj 1832. — Det hører ikke herhen, men jeg kan dog ikke negte mig den Fornøjelse med et Par Ord at gøre opmærksom på Dahls senere Virksomhed. Livlig og letbevægelig, som han var, blev han strax reven ind i den Kamp, der på den Tid stod i Norge; som Dansk sluttede han sig naturligvis til den Side, hvorfra »Norges Dæmring« (1834) kom, og snart var hans Boglade udpeget som et Slags Hovedkvarter for det Parti, som så sin Fører i Welhaven. Dahl var virksom som Boghandler, forlagde mange Bøger og blandt disse endog Bøger af Wergeland. 24 Specier betalte han denne for hans, kun 43 Sider store, aristofaniske Farce »Papegöjen«, som han derpå averterede til den høje Pris .60 Sk. med Tilføjende, at når Udgifterne vare dækkede, skulde Overskuddet tilfalde Mangelsgården (en Indretning for forfaldne Folk) som Bidrag til forulykkede Poeters Pleje, en Spydighed mod Forfatteren, der ikke var ufortjent, thi »Papegöjen« gik ud på at latterliggøre Dahl som Danskhedens Propagandist i Norge på Boghandelens Område. Wergeland lader Papegöjen sige til sin Principal Zacharias Güldenthal: »Fatter har udstykket Norden i Boghandlerprovinser. Lad mig blive Prokonsul i Norddanmark, som

for at benytte sin Plads, som han havde betalt med 24 Sk. Damerne kom i stor Alteration, og Teppet gik ned. Tingen skal ellers have været meget komisk«.

Leerup er det i Østdanmark«. Men også udenfor sin Boghandel var Dahl virksom, han var med at stifte Athenæum og Kunstforeningen i Kristiania og holdt, ofte vist til Skade for sin Boghandel, meget af at være Ven med og stadigt omgås Kunstnere og Videnskabsmænd. I »Norgesrejsen« (1834) skriver Øhlenschläger i Digtet »Kristianiafjord«:

»Der kommer Dahl den gode
fra Moss. Det kunde halvvejs jeg formode.
Han ikke vilde vente,
han vilde Digteren på Vandet hente«.

Dahl var i Begyndelsen de alvorlige og stovte Normænd for livlig og vims, men snart lærte de at holde af ham, og til hans 60årige Fødselsdag skrev Björnstjerne Björnson en Sang, hvori sidste Vers lyder således:

For hvad du har tændt og har udholdt og strævet
vor Tak!
for Kræfterne, som du har glædet og hævet,
vor Tak!
for Alt, du i god Tro har ivret og snakket,
ja for dit velsignede Hjærtelag takket,
du snurrige, sære,
du gamle, du kære,
vor Tak!

Dahl har næsten altid set sin Gerning fra et andet Standpunkt end det merkantile¹.

Jeg har ovenfor sagt, at der gik andre danske Boghandlere til Brødrerigerne end Deichmanns Lærlinge, vi have

¹) Nord. Boghldertid., III, 1868—1869, S. 99—100 (efter det norske »Skillings-Magasin«); P. Hjort: Krit. Bidr., litterærhist. Afd., III, 1867, S. 220—226; P. Hjort: Udv. af Breve, 1867, S. 237; H. Lassen: Henr. Wergeland og hans Samtid, Kra., 1866, S. 150—153; H. Wergeland: Sml. Skr. VI, Kra., 1855, S. 230; Øhlenschlägers poet. Skr., XXI, 1860, S. 242; Björnstjerne Björnson: Digte og Sange, 1870, S. 112—114.

således hørt om N. J. Gumpert, tilbage står endnu Brødrene Bonnier. Men først et Par Ord om deres Fader, den gamle Franskmand Gerhard Bonnier, der var en Brodersøn af den bekendte franske Deputerede Bonnier, der mødte som Gesandt ved Kongressen i Rastadt (1797) og blev myrdet på Rejsen derfra. G. Bonnier er født den 21 Oktober 1778 i Besançon, men studerede i sin Ungdom i Dresden. Da Forholdene hindrede ham i at vende tilbage til Frankrig, rejste han til København (1802), hvor han optrådte som Sproglærer. Her giftede han sig 1804, oprettede et Lejebibliothek og blev Boghandler, ja endog Bogtrykker, vi have ovenfor (S. 97) hørt om hans Bevilling som sådan af 1817. — Skönt Bonnier har udgivet og forlagt ikke få Bøger og en Tid måske haft den største Sortimentshandel i København, navnlig da han omtrent 1810 bode i sin egen Gård på Hjørnet af Købmagergade og Silkegade, sank han Tid efter anden sammen, navnlig efterat Konkurrencen fra omtrent 1830 var bleven så betydelig¹. Ved sin Død den 18 April 1862 var han indskrænket til en lille antikvarisk Boghandel i Skindergade strax på venstre Hånd fra Købmagergade. Bonniers væsenlige Betydning er at have været C. A. Reitzels Læremester, hvorefter senere, og at have fostret tre sådanne Sønner som Adolf Bonnier Albert Bonnier og David Felix Bonnier. Adolf, der er født i København 1806, grundlagde 1827 en Boghandel i Göteborg, som han vedblev at drive, skönt han 1833 drog til Stokholm og her fik en betydelig både Sorti-

¹) Se om Bonnier i J. Kragh Høsts Erindr. 1835, S. 81, 82, 117—118, 171; F. L. Liebenberg: Bidr. t. den Øhlenschl. Litt's Hist. I, 1868, S. 104; Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 211; jfr. Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 297.

ments- og Forlagshandel i Gang, der fik Filialer i Upsala og Wenersborg. Han døde den 31 Marts 1867 efterladende en Søn Isidor Bonnier, der nu driver Boghandelen. — Albert, der er født i København den 21 Oktober 1820, begyndte under Firmaet »Förlagsbyrån« 1842 en Forlagsforretning i Stokholm, hvormed han 1856 forenede et Bogtrykkeri, og er nu en af Sveriges største Forlæggere. — D. Felix Bonnier overtog 1844 den af hans ældre Broder grundede Boghandel i Göteborg og er nu foruden Boghandler også Bogtrykker ligesom Udgiver af Dagbladet »Göteborgsposten«.

Som vi se, var der altså en ikke ubetydelig Forbindelse på Boghandelens Område mellem de tre nordiske Lande, men det var jo også på denne Tid (1829), at Tegner i Lunds Domkirke satte Lavrbærkransen om Øhlenschlägers Hoved, idet han hilste ham som »den nordiske sångarekungen«. Det er derfor et Tidernes Tegn, at da der den 7 Maj 1828 var udgået en Forordning¹, der udvidede det i den gamle Frd. 7 Januar 1741 indeholdte Forbud mod Eftertryk til også at angå »Skrifter, hvortil fremmede Staters Undersætter have Forlagsret, forsåvidt det i disse Stater gensidigen er eller måtte blive forbudt at eftertrykke Skrifter, som ere forlagte af Kongens Undersætter«, fik denne Bestemmelse snart efter Anvendelse på Norge, idet (jfr. Pl. 9 Juni 1831) den under 13 September 1830 i Norge udkommende Lov indeholdt den

¹) Jfr. Kollegialtidende 1828, 401—407. — A. S. Ørsted: Om Eftertryk (Jur. Tidsskr. VII, 2, 1823, S. 164—220); F. T. J. Gram: Den dske Formueret, I, 1ste Udg., 1855, S. 372—375; Dsk. Boghdlrtid., II, 1855—1856, S. 107; 111, 115. — Omtales bör det, at man stræbte efter at få en hel ny Eftertrykslovgivning her i Landet, men at Forsøget blev stillet i Bero ved kgl. Resolution af 16 Marts 1816, og at der med Hensyn til Eftertryk blev underhandlet med Frankrig, s. Kanc. Skr. 16 Septbr. 1845.

forlangte Gensidighed. Overfor Sverige var Forholdet ikke så godt; den svenske Lovgivning manglede Bestemmelser til at hindre Eftertryk af danske Bøger, og de fra Danmark gjorde Forsøg på at opnå Sikkerhed i denne Henseende mislykkedes. Den svenske Regering støttede Bestræbelserne, men kunde ikke få Kamrene med sig¹. — Omtales må det endeligt her, at der i København opstod såkaldte »skandinaviske« Boghandeler, der vel for en Del brugte dette Navn som Skilt for at drage Kunder til sig, men dog også i flere Henseender stræbte i den Retning, Navnet angiver. Vi have hørt (S. 127) om Gundersens »norske Boghandel« og skulle nu høre om Georg Henrik Jægers skandinaviske, der var den, der virkede Mest. Jæger forlagde Fredmans Epistlar og Sånger, elegant udstyrede med Musik og Billeder (1843, 1844), »Svenskt Album«, den prosaiske Del ved Dr. O. P. Sturzenbecher (1845) og den poetiske ved Svante Ströhm (1846), »Islandsk Læsebog« ved H. K. Freðeriksson (1846), Welanders svensk-dansk-norske Lommeordbog ved Sv. Ströhm (1846), »Norsk Anthologi« ved H. J. Thue (1847), o. m. m., men den nordiske Strømning var endnu ikke stærk nok til at bære et sådant Foretagende. Den 6 Februar 1847 udsendte Jæger en Rundskrivelse til sine Kolleger om, at Omstændighederne foranledigede ham til efterhånden at trække sig ud af sin Virksomhed som Sortimentsboghandler og Forlægger, og han slutter således: »Jeg har fundet det rigtigere, hellere at tilbyde mine ærede Kolleger denne høje Rabat (over 50 pCt.), for at opmuntre dem til at virke for Salget af mit Forlag, end at nedsætte Priserne«. Han blev senere Kommis-

¹) Kanc. Skr. 27 April 1841, 23 Oktober 1845 og 30 Marts 1848.

sionnær og Skibsagent i Helsingør. — Den af Christian Gellert Iversen (f. 11 Maj 1817), der var theologisk Student, den 14 Maj 1846 grundede Forlags- og Sortiment-, Kunst- og Papirhandel var af Gavn skandinavisk og førte også Navn heraf¹, ialfald blev dette Navn brugt, efterat Iversens Sortimentshandel den 1ste Januar 1857 var gået over til Theobald Ludvig Michaelsen (f. 15 Marts 1830) og Elias Svane Tillge (f. 12 Oktober 1834).

Det Tidsrum, vi her have med at gøre, er rigt på Boghandlere, vi have endnu langtfra nævnt dem alle; nævnt er således ikke Hofboghandler Jens Lorenz Beeken, der i Årene omkring 1825 ikke har været uden Betydning², og ikke Børsboghandlerne. Børsen var endnu Sæde for en betydelig Bogomsætning. De gamle Navne fra forrige Tidsrum ere vel tildels borte, men andre ere komne i Stedet. Her var Schuboths Boghandel foruden i Pilestræde (1803), thi det var en Forret for alle Handlende på Børsen, at de foruden Udsalget der måtte have Udsalg et andet Sted i Byen; her virkede Ludvig Benedictus Thiesen (f. 29 September 1779, † 29 Februar 1836), der, efter i nogle År (1810—1814) at have hjulpet Chr. Gotl. Profts Enke med Udgivelsen af Københavns Vejviser, 1815 optrådte som selvstændig Udgiver af denne nyttige Bog³; her var H. G. Ludwig, her havde Ivar Colding (f. 1775, † 2 November 1818) sin Boghandel, som efter hans Død blev fortsat af Broderen Niels Colding, og her var Arentzen & Hartier, hvis Boghandel efter deres

¹) Dsk. Boghdlertid., III, 1856—1857, S. 57.

²) J. K. Høst: Erindr., 1835, S. 81, 118, 171, 172, 176; N. Chr. Øst: Arkiv, IV, 1825, Intelligensbl. Nr. 27 og 28, S. 111.

³) Illustr. Tid., XI, 1869—1870, S. 180.

Fallit i 1810 gik over til Christian Steen (f. 6 Oktober 1786, † 25 April 1861), der navnlig lagde sig efter Papirhandel, Börne- og Billedbøger samt Forlag i geografisk og topografisk Retning. Steen var driftig og erhvervede sig snart en betydelig Omsætning; han udgav bl. A. »Adrastea. Et Oppositionsblad, Litteraturen, Politiet og Theatret hel­ligt« (I—III, 1815—1817), der skaffede ham en Retssag med Salomon Soldin; han deltog i Stiftelsen af Bog­handlerforeningen. Han roses af Jens Kragh Høst. Siden den 1 Januar 1848 har hans Søn Hans Christian Fre­derik Steen (f. 28 November 1819) været Deltager i For­retningen¹. — For at gøre Udviklingen overskuelig skal jeg, hovedsageligt efter Otto B. Wroblewskys »Adressebog for den danske, norske og svenske Boghandel« (4de Årg. 1869), nævne de væsentligste i Hovedstaden opstående Boghandlere i Tidsfølge (1840 var der 40 Boghandlere i København)²: Chr. Steen fra den 6 Oktober 1810; C. A. Reitzel fra 1 Maj 1819; H. J. Bing fra 1820³; P. G. Philipsen fra 3 Juli 1834; A. F. Høst fra 4 Juni 1836; E. L. Thårup

¹) J. K. Høst: Erindr., 1835, S. 83, 171, 172; Dsk. Boghdlr Tid., VII, 1860—1861, S. 57, 191; Proced. og Dom i Sagen Sal. Soldin ktr. Boghdlr. C. Steen afsagt i den kgl. Ldsover- samt Hof- og Stadsret den 23 Dcbr. 1816, 1817.

²) P. L. Møller: Kort Fremst. af Bogtrk's Hist. 1841, S. 186.

³) Hermann Jacob Bing (f. 1776, † 1844), der havde Bevilling til at forhandle alle til Skrivning og Tegning henhørende Materialier samt Skolebøger og Landkort, efterlod sin store Forretning til sine to Sønner Meyer Hermann Bing (f. 4 Juni 1807) og Jacob Hermann Bing (f. 18 Juni 1811), der bl. A. sammen med P. G. Philipsen forlagde den af Chr. H. Kalkar besörgede Udgave af Bibelen (Pragtbibelen; I—III, 1847). Jfr. P. L. Møller: Kritiske Skitser, I, S. 209.

fra 28 Oktober 1837; H. C. Klein fra 1838¹; F. H. Eibe fra 5 Maj 1845; C. W. Stinck fra 5 Maj 1846 og C. C. Lose & Delbanco fra 1 Marts 1848, og dernæst gå over til Provinserne, som der dog først ret kommer Liv i henimod Tidsrummets Slutning, thi endnu 1834 hedder det: »kun i enkelte større Stæder ere Boghandlere etablerede, og disse stå som oftest i en ingenlunde levende Forbindelse med Hovedstadens Boghandlere«². I Odense virkede Sören Hempel og F. W. Milo, der begge som tidligere (S. 64) anført døde 1844. Ved Hempels Død gik hans Bogtrykkeri over til Sönnen Morten Christian Hempel (f. 1 Avgust 1800), der dengang havde bestyret det i 23 År, og Boghandelen til Svigersönnen Jens Frederik Helm Petersen (f. 14 September 1810), der i 1832 overtog dens Bestyrelse efter i 1831 at have taget dansk-juridisk Examen; han blev udnævnt til Kancelliråd og døde den 19 Juni 1870 som Danmarks dygtigste og mest ansete Provinsboghandler³. F. W. Milo var væsenligt Bogbinder, men handlede også med Bøger, og denne Handel fik et stort Opsving, da Sönnen Johan Milo (f. 21 Juni 1788) overtog den i Juni Måned 1824; ved hans Død udgjorde Forlaget omtrent 350 større og mindre Skrifter. Johan Milo fik tillige Bevilling som Papirhandler (1843) og købte endeligt i Sommeren 1847 Ove Thomsens Bogtrykkeri og Avisprivilegium, hvorved han blev Udgiver af den af Chr. Iversen 1780 begyndte »Fyens Avis«. Også

¹) Heinrich Carl Klein (f. 28 December 1811), yngre Broder til Bogtrykker Louis Klein, etablerede efter at have været i Lære hos Reitzel en stor Boghandel i Vimmelskaftet, som han drev til 1848, da Omstændighederne tvang ham til at ophøre. — Jfr. P. L. Møller Kritiske Skitser, I, 1847, S. 210.

²) Mag. f. K. og Hdv., 2 R., V, 1834, S. 270.

³) Nordisk Boghdlertid. IV, 1869—1870, S. 325.

han blev udnævnt til Kancelliråd. Den 26 September 1861 døde han efter allerede fra 1 Juli 1860 at have afstået sin Forretning til Sønneren Hans Christian Andreas Milo, som nu er den fjerde i Familiens lige nedadstigende Linie, der driver Bogbinderi og Boghandel; den Ejendom, han har sin Forretning i, har i over 125 År været i hans Families Eje¹. — Endeligt skal jeg nævne Boghandlerne Lauritz Krog i Hillerød († 8 December 1848) og Johannes Mule Jensen i Svendborg († 25 Januar 1849), da der af dem findes Levnedbeskrivelser². Mærkes kan også Jean Peter Frederik Thierry, der fra 1835 til sin Død den 27 Juni 1858 var Boghandler i Nakskov, A. Levin, der i 1847 oprettede en Boghandel i Århus, samt Marinus M. Schultz, som samme År etablerede sig i Ålborg.

Af de ovenfor nævnte københavnske Boghandlere må utvivlsomt C. A. Reitzel betragtes som den betydeligste; han skabte i få År et Forlag, der kunde stilles ved Siden af det Gyldendalske. Ham går jeg nu over til, men skal dog først med et Par Ord omtale et Par af de andre, nemlig E. L. Thårup og Firmaet Lose & Delbanco. Edvard Ludvig Thårup (f. 25 Februar 1811) kom 1827 i Lære hos Chr. Steen på Børsen og blev derefter i 1830 ansat hos Deichmann, i hvis Tjeneste han efter Adresseavisen og andre tilgængelige Kilder samlede Argangene 1831 og 1832 af den på den Gyldendalske Boghandels Forlag udkommende »Fortegnelse over de i København udkomne Bøger« (ovfr. S. 136); 1833 forlod han imidlertid Deichmann, og det er betegnende, at som han sågodtsom er den eneste af Deichmanns Lær-

¹) Dsk. Boghdlertid., VIII, 1861—1862, S. 55; Otto B. Wroblewskys Adressebog, IV, 1869, S. 25.

²) H. P. Selmer: Nekrolog. Smlr., I, 1849, S. 476—179, II, 68—69.

linge, der ikke har ham at takke for Hjælp ved sin Etablering, er han også den eneste af dem, der, medens Deichmann levede, nedsatte sig i Hovedstaden; noget Sådant søgte Deichmann altid at afværge. Fra 1833 virkede Thårup som Udgiver — han udgav bl. A. »Dansk Penning-Magazin« (ovfr. S. 125) — og Boghandler, men uden at tage Borgerbrev; det tog han først den 28 Oktober 1837, da han lejede sin gamle Principal, Chr. Steens Stade på Børsen. Som allerede Thårups Udgivervirksomhed viser, kender han Mere til de danske Bøger end blot deres Navne og Priser, og at det virkelig forholder sig således, ses klart af hans utrættelige og uegennyttige Anstrengelser for at fremskaffe Johannes Ewalds Værker i en værdig Udgave. F. L. Liebenberg siger med Sandhed om ham, at »han har lagt en litterær Begejstring for Dagen ganske usædvanlig i den danske Boghandels Historie og erhvervet sit Navn gyldig Adkomst til at erindres i den ewaldske Litteratur«¹. — Vi komme nu til Lose & Delbanco, der som Boghandlerfirma først skriver sig fra 1848, men ellers kendes betydeligt længere tilbage, nemlig som Musikhandlerforretning. Vi have ovenfor (S. 83) hørt, at Gyldendal handlede med Musikalier, og det gjorde også andre Boghandlere på den Tid, men en udelukkende Musikhandel gaves ikke i København, før den franske Emigrant C. F. Haly i Året 1793 oprettede en sådan. Det var den der fra 1801 gik over til den Loseske Familie, af hvilken Carl Christian Lose (f. 28 December 1787, † 13 Juli 1835), der imidlertid ikke holdt sig alene til Musikhandelen, noget senere fremtrådte som Ejer. Han blev greben af Interesse for den omtrent 1800 af Böhmeren Aloys Sennefelder i München opfundne Sten-

¹) Joh. Ewalds samtl. Skr. I, 1850, S. V—VIII.

trykkeri-Kunst¹, der blev bragt her til af en Thüringer ved Navn Heinrich Wenzler vistnok i Året 1810. Med denne Wenzler gik Lose i Kompagni, og under 8 November 1815 fik de udelukkende Eneret på at drive Stenstrykkeri her i 8 År. Sålænge varede Kompagniet dog ikke, allerede i April 1816 opløstes det. Wenzler formåede ikke at præstere, hvad han skulde, og 1820 solgte Lose sit Stenstrykkeri til Staten for 2000 Rdlr. r. S.². Han fortsatte nu sin Musikhandel, Strenghandel og Nodetrykkeri til sin Død, hvorefter hans Enke og fra 1ste Oktober 1835 P. W. Olsen ledede Forretningen. Olsen (f. 8 Juli 1791) havde fra 1806 været i Loses Musikhandel. Firmaet C. C. Lose & Olsen ophørte imidlertid med 1845, thi fra 1 Januar 1846 overtog Loses Søn, der også hedder Carl Christian Lose (f. 19 Juni 1821), selv Bestyrelsen i Forening med Otto Herman Delbanco (f. 19 Januar 1821), der efter i 1844 at være bleven juridisk Kandidat havde opholdt sig i Tyskland for at blive oplært i Boghandelen. Olsen, der 1836 var udnævnt til Hofmusikhandler og 1840 til Kommerceråd, førte fra samme Tid en Forretning i eget Navn, til han afgik ved Døden den 16 Marts 1859³. Vi stå nu ved C. A. Reitzel.

Carl Andreas Reitzel er født den 4 Oktober 1789 i København og var den mellemste af den tyskfødte Handskemager Benjamin Reitzels fem Sønner. I sit 14de År (1803) kom han i Lære hos Boghandler G. Bonnier, og hos denne var han nu i 15 År, til han i 1819 etablerede sig. Bonnier

¹) Mag. for Kunstn. og Hdværk. I, 1827, S. 193—194; Kvberetr. fra Industrif., III, 1843, S. 135, 232.

²) Efterretr. fra Selsk. for indenl. Kunstfl., I, S. 569, II, 1816, S. 225, 552; Mag. f. Kunstn. og Hdværk., I, 1827, S. 218—221.

³) Dsk. Boghandlertid., V, 1858—1859, S. 193; Wroblewskys Adressebog, IV, 1869, S. 23.

var lille, og Reitzel var høj; »Reitzel, Reitzel!« lød det derfor, når en Bog skulde tages ned fra en højtsiddende Hylde, og Reitzel blev i den Anledning kaldet Bonniers

Carl Andreas Reitzel.

Trappetige; i Forbigående kan det bemærkes, at Bonniers senere betydende Lærlinge vare hans egne Sønner og derpå Philip Gerson Philipsen (f. 27 Juli 1812), der lærte hos ham fra 1826 til 1832. Reitzel etablerede sig

som sagt 1819, men hans Etablissement var kun ringe: hele hans Kapital var 100 Rdlr. og en anbefalingskrivelse fra Biskop Münter, »at han var en uformuende, men ærlig Mand«. Driftig og rask som Reitzel var, varede det imidlertid ikke længe, før han kom frem. Hans Talent for Boghandelen var afgjort, og hans Arbejdsomhed utrættelig. Münters anbefalingskrivelse skaffede ham Kredit hos flere tyske Boghandlere, og herhjemme vidste han efterhånden at binde de yngre Forfattere til sig. Uforfærdet og virksom benyttede han med Dristighed og Raskhed enhver Lejlighed, der frembød sig, til at erholde antagelige Forlagsartikler, næsten i alle Litteraturgrene, og var altid overmåde liberal mod Forfatterne. Og på samme Måde var han overfor sine Kunder; med tilsyneladende Ligegyldighed for streng, mekanisk Orden i Expedition og Bogholderi optrådte han altid med største Føjelighed overfor dem, der købte Bøger hos ham. Der kan ikke godt tænkes nogen større Mod-sætning til Jacob Deichmann; Reitzel var hurtig og bestemt, Deichmann var ængstlig og tøvende, hin havde så godt som Intet lært udenfor sin Forretning, denne kunde benævnes Lærd. Som rimeligt er, stødte de derfor undertiden mindre venligt sammen, skönt de også kunde gå Side om Side, således som vi have set ved Boghandlerforeningens Stiftelse (1837); deri stemmede de overens, at de begge elskede den danske Litteratur. For Reitzels Vedkommende er det fuldt sandt, hvad Præsten ved Petri Menighed (Dr. Johannsen), hvortil Reitzel hørte, sagde ved hans Båre: »Ham vare Forretningerne ikke blot en Kilde til Erhverv, han drev dem med en Ånd, der altid var modtagelig og virksom for højere Formål. Langt mere end hans egen Fordel lå Videnskabens Flor ham på Hjærtet, og til dennes Op-

sving i hans Fædreland har hans Virksomhed bidraget væsenligt«. Vi behøve blot i så Henseende at kaste et Blik i Reitzels Kataloger; hos ham er udkommet »Bibliothek for Læger«, begyndt 1821, »Statsøkonomisk Arkiv« (I—II, 1826—1829) af N. David; Chr. Molbechs »Nordisk Tidsskrift« (I—IV, 1827—1836); »Månedsskrift for Litteratur« (I—XX, 1829—1838); »Tidsskrift for udenlandsk theologisk Litteratur« (I—XX, 1833—1852); H. Kröyers »Naturhistorisk Tidsskrift« (I—VI, 1837—1849); »Theologisk Tidsskrift« (I—XXIV, 1837—1861); »Tidsskrift for Litteratur og Kritik« (I—VII, 1839—1842); »Tidsskrift for Almueskole- og Seminarievæsenet« (I—XV, 1843—1857) o. m. fl., og blandt de Forfattere, der fandt deres Forlægger i ham, kan nævnes Ingemann og Heiberg, Sibbern og H. C. Andersen, Carsten Hauch, Henrik Hertz og H. P. Holst, Chr. Winther og Fr. Paludan-Müller, J. P. Mynster og H. L. Martensen, H. N. Clausen og Sören Kierkegård. Jeg tror ikke, at Danmark kan opvise mange bedre Navne. Disse Forfattere fik imidlertid ikke udelukkende forlagt hos Reitzel, Mynster hører således væsenligt hjemme i den Gyldendalske Boghandel, og hvad særligt Ingemann angår, da er det ikke Reitzel men Andreas Seidelin, der forlægger de første Udgaver af hans historiske Romaner, »Kongebøgerne«, som de kaldes i Slesvig. Den første, »Valdemar Sejr«, udkom 1826, og Seidelin vedblev at være Forlægger af dem til sin Død (1840). Men den, der engang var kommen til Reitzel, blev der vist, thi Reitzel honorerede godt, skönt naturligvis hans Honorarer — en dansk Boghandlers Honorarer til danske Forfattere — efter fremmede Forhold måtte synes meget små; Charles Dickens kunde ikke forstå, at H. C. Andersen kun havde fået 19 Lstr.

for »Improvisatoren«, (I—II, 1835, 31 Ark), han trode först, at Andersen mente 19 Lstr. for Arket¹. — Af Ovenstående ses, i hvilke Retninger Reitzels Forlag gik. Det var ikke Skolebøger og Oversættelser, han lagde sig efter, skönt han naturligvis også fik Skrifter i disse Retninger, men det var for Videnskaben og Livet praktiskt nyttige Værker og Skönlitteraturens bedste Frembringelser, og i begge Henseender lykkedes hans Bestræbelser fuldkomment. Selv P. L. Møller siger, skönt naturligvis ikke uden en snertende Bibemærkning, at mellem Datidens Boghandlere og Forlæggere »står Reitzel i Spidsen som förste Æsthetiker«². Noget af det Förste, han forlagde, var praktiske Sager, en »Farvebog, grundet på en i engelske og franske Fabriker erhvervet Erfaring« (1820; 20 Sk.) og »Håndbog for Snedkere, Drejere og Træarbejdere« (1820; 48 Sk.), af hvilke den sidste snart blev udsolgt.

Efter denne Oversigt over Reitzels Forlag skulde man tro, at Navnet Øhlenschläger ofte måtte forekomme i hans Kataloger; han var jo »Thronarvingen i Digtingens Rige« — Thronen, havde Tegnér sagt, var Göthes — men nej, det findes omtrent slet ikke; Sagen er nemlig den, at Øhlenschläger i Reglen var sin egen Forlægger. Vi have ovenfor (S. 50) set, at nogle af hans förste Arbejder blev forlagte af Brummer, og det lader ikke til, at det Omdöme, han herved fik om Boghandelen og dens Udøvere, har været gunstigt. »Desværre«, skriver han, »forstod jeg mig ikke på Boghandelen, og derfor led jeg et ubodeligt Tab og gik glip af Indtægter, som vilde været istand til at be-

¹) H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1835, S. 206—207.

²) P. L. Møller: Kritiske Skitser, I, 1847, S. 209.

grunde min Velstand. Meget kunde man heller ikke vide forud. For mine første »Digte« [1803, 8°, 19 Ark] gav Brummer mig 100 Rdlr.; for de »Poetiske Skrifter« [I—II, 1805, indeholdende Frejas Alter, Romancer, Langelandsrejsen, Kristi Liv i Naturen, Vaulundurs Saga og Aladdin] fik jeg af Schubothe 6 Rdlr. for Arket og måtte endnu høre Skamflikker, fordi Bogen var bleven så stor. De »Nordiske Digte« [1807, indeholdende Thors Rejse til Jotunheim, Baldur hin Gode og Hakon Jarl, forlagt af Bogtrykker Andreas Seidelin] fik jeg noget bedre betalt; måske det Dobbelte. For »Axel og Valborg« [1810, 12°, 15 Ark, forlagt af Andr. Seidelin] fik jeg endeligt 300 Rdlr., men 3000 Exemplarer af dette Yndlingsstykke ere vist solgte i det første År. For flere Oplag fik jeg ikke en Skilling. Nu havde jeg tilbage »Correggio«, som min forrige Forlægger også gjerne vilde have. Da jeg fortalte ham, at jeg selv vilde forlægge Stykket, sagde han ganske bedrøvet: »Å, det vil De dog vel ikke, Hr. Professor?« — »Jo, det ved Gud jeg vil«, svarede jeg, »Ingen kan fortænke mig i, at jeg vil erhverve til mig selv, hvad jeg nødvendigt selv bruger«. Den beholdt jeg da, og uden denne Gniden på Lampen vilde min Ånd ikke have bragt mig sine Gaver«. Correggio udkom da 1811 (12°, 16 Ark) til en Pris, der blev holdt for overordenligt dyr. »Correggio vil jeg købe for mine 1 Rdlr. 80 Sk., thi så dyr holder Forfatteren, som synes at have godt Næringsvid, den på Trykpapir«, skriver Provst Schmidt; i bedste Udstyrelse kostede den 4 Rdlr. Godt Næringsvid i denne Henseende, siger Øhlenschläger imidlertid et Par Steder, at han ikke har; men han vedblev dog selv at forlægge. Først 1844 solgte han Forlagsretten til alle sine Skrifter for 10 År

til Universitetsboghandler Andreas Frederik Høst¹. — Lejlighedsvis skal jeg her, hvor Talen er om en Forfatter, der forlægger selv, endnu minde om Fynboen L. S. Vedel-Simonsen († 12 Juli 1858), han skriver i Forerindringen til sine »Bidrag til Odense Bys ældre Historie« (III, 1, Odense, 1844): »Et gammelt Ordsprog siger, at enhver Arbejder er sin Lön værd, og jeg har aldrig ønsket eller fordret anden Lön for mit Arbejde og min Bekostning end den Bistand, mine Landsmænd muligvis ville yde mig for at give Skriftet den i min Stilling mig störst mulige Fuldstændighed. I denne Henseende har jeg derfor også søgt at göre mit Skrift så tilgængeligt for Odense Borgere som muligt, idet jeg uden Betaling har ladet omtrent 200 Exemplarer alene i Odense By og dens nærmeste Omegn uddele og derhos, så vidt jeg ved, ikke alene forsynet Byens gejstlige og verdslige Embedsmænd, dens såvel offentlige som private Læseforeninger, men også gjort det litterære Selskab Tilbud om at forsyne de af dets Medlemmer, der måtte ønske det, med Exemplarer; ligesom desuden enhver såvel Embedsmand som Videnskabsmand eller Borger ved flere Lejligheder, tildels endog gennem Aviserne, har erfaret, at jeg ingensinde negtede Nogen, der ytrede Interesse derfor, et Exemplar af samme, sålangt Oplaget (på 500 Exemplarer) kunde række I Boghandelen vilde vist ikke ret Mange have vovet et Par Mark på at købe mine Bidrag«. Men tilbage til Reitzel.

¹) Øhlenschlägers Erindr., III, 1850, S. 7, 83; IV, S. 189 (se også sst. om hans Forhold til Tysklands Boghandlere, IV, S. 59, 94, 147—148); N. Hancke: Provst Schmidts Dagbøger, 1868, S. 85—86; F. L. Liebenberg: Bidr. t. den øhlenschl. Litteraturs Hist., I, 1868, S. 11, 17, 26, 45, 47; Fædrelandet 1854, Nr. 114.

Reitzel blev, 10 År efter at han havde etableret sig, udnævnt til Universitetsboghandler og var allerede på den Tid flyttet ind i Vajsenhusets Boglade på Købmagergade med den høje Stentrappe, der, hvor nu Boghandler Theodor Lind bor. Her udviklede Reitzel sin Dygtighed, her viste han sin naturlige Velvilje mod Enhver, der kom i Forbindelse med ham, og her buldrede han løs, når der var Noget i Vejen; thi heftig var han, men Heftigheden gik snart over igen, og så var han dobbelt elskværdig. I heftige Öjeblikke, når Brydningen med Deichmann blev altfor stærk, meldte Reitzel sig endog ud af Boghandlerforeningen uden Hensyn til det Tab, som han derved led. — Som vi have set, forlagde han Meget, og Sören Kierkegård søgte da også til hans Boghandel for igennem den at få Resultaterne af sin forunderligt rige Forfattervirksomhed forelagt Almenheden; i 1843 udsendte han ikke mindre end tre Skrifter »Enten-Eller« af Victor Eremita, »Frygt og Bæven« af Johannes de Silentio og »Gjentagelsen« af Constantin Constantius. »Fåes hos C. A. Reitzel« står der på dem, thi som egenlig Forlægger tiltrådte Reitzel ikke strax, hvilket også tydeligt fremgår af følgende Bemærkning i »Af S. Kierkegårds efterladte Papirer« (ved H. P. Barfod, 1869, S. 368): »Under Trykningen af »Enten-Eller« samt de to andre pseudonyme Skrifter fra 1843 holdtes Forbindelsen mellem den ubekendte Forfatter, Forlægger, Sætter o. s. v. vedlige gennem Kandidat J. F. Giødwad, som i den Anledning den 6 Maj 1843 gav Sören Kierkegård et Bevis, hvori han »for Livs og Døds Skyld tilstår, at Hr. Magister Sören Åby Kierkegård har Ret til at fordre, hvad jeg modtager som Indtægt af Salget af Skriftet »Enten-Eller«, »Frygt og Bæven« og »Gjentagelsen« af Hr. Boghandler Reitzel, og

at denne i Tilfælde af min Død er forpligtet til at betale Beløbet til Hr. Kierkegård«. Fra 7 Maj 1843 til 20 Februar 1844 kvitterede S. Kierkegård på Beviset for et Beløb af ialt henved 2125 Rdlr.« — Man må nu forresten ikke tro, at det kun var lutter store Værker, Reitzel forlagde, han havde også små Bøger, blandt hvilke »Luthers Catechismus med en kort Forklaring« af C. F. Balslev. 1ste Oplag kom 1849, nu er der 53de Oplag af den; den er 72 Sider stor og koster uindbunden 10 Sk., indbunden 16 Sk. Svarende til den har den Gyldendalske Boghandel en »Bibelhistorie« af den samme Forfatter, 1ste Oplag kom 1844, nu er der 41de Oplag af den 118 Sider store Bog, der uden Bind koster 24 Sk. og med Bind 30 Sk. Sådanne Bøger ere til stor Fordel for alle Vedkommende, men mest dog for Forfatteren. Reitzel forstod så godt Henrik Krøyer, når denne sagde, at hans »Naturhistoriske Lærebog for de første Begyndere« (1ste Opl. 1834, 8de Opl. 1867, 8°, 140 S., 56 Sk.) havde indbragt ham Mere end alle hans videnskabelige Produktioner tilsammen¹. Og Deichmanns vise Ord om dette Punkt lyde således (1836): »Den lavere Pris, som et ringere Omfang gör mulig, virker mere, end man skulde tro, til hurtig Afsætning. En Forfatter vinder derfor ved at gøre sine Bøger så korte som muligt, både fordi hans Skrifter komme videre om, og, vil han også se på Pengefordelen, fordi de da dessnarere oplægges påny«.

I Sommeren 1851 begyndte Reitzel at skranke, han var sengeliggende den største Del af Vinteren 1852 til 1853, på Sygesengen fejrede han vemodig-glad sit Sølvbryllup i en

¹) De 8 Udgaver have udgjort omtrent 14,000 Exemplarer, se »Erindr. af Henrik Krøyers Liv«, 1870, S. 227, jfr. Illustr. Tid., XI, 1869—1870. S. 191.

Kreds af fortrolige Venner. På denne Tid er det, at Hauch skriver til Ingemann: »Vor fælles Forlægger Reitzel er syg. Han besvimeede forgangen Dag og har desuden Opkastelser; det er vel et Levertilfælde, hvoraf han lider. Symptomerne ere de samme som i Øhlenschlägers sidste Sygdom. De skal se, han lever ikke længe, jeg er overbevist om, at han inden et År ligger i Graven, ja måske har han kun nogle Måneder tilbage. Skade for os, han var en retskaffen Mand, hvis Lige i hans Sfære ikke så let vil findes igen«¹. Og Hauch fik Ret, den 7 Juni 1853 udåndede han. Efter hans Død har Hauch sunget over ham²:

»Med Kunstens Sønner har han aldrig tinget,
det var hans Fryd at se dem veltillfreds,
og mangen Ånd, der svæver end bevinget
i den uendelige Digtning's Kreds,
den stod han bi, thi han forstod at ane,
hvad der sig rører i det unge Bryst,
han hjalp dem frem at bryde sig en Bane
til Landets Hæder og til Folkets Lyst«.

Han havde den 6 Oktober 1851 modtaget den sædvanlige Boghandlertitel Kancelliråd. — Til Bevis for hans Driftighed fortjener det at anføres, at hans Forlagsartikler ved hans Død beløb sig til 1250; Boghandelen gik over til hans to Sønner Christian Frederik Theodor Martin Reitzel (f. 18 September 1828) og Carl Valdemar Reitzel (f. 2 Juli 1833)³. — Blandt Reitzels Lærlinge kan mærkes den ovenfor nævnte A. G. Salomon, H. C. Klein, som

¹) Illustr. Tid., XI, 1869—1870, S. 164.

²) C. Hauch: Ny Digtninger, 1869, S. 13—14.

³) Se om Reitzel hos Chr. Molbech: Jacob Deichmann, 1853, S. 43—45; Dr. Johannsens og Pastor F. J. Mynsters Taler ved hans Begravelse; Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 77; Nord. Boghdlrtid., III, 1868—1869, S. 295; H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1855, S. 553; Erindf. af Henrik Krøyers Liv, 1870, S. 194.

også tidligere er omtalt, Hans Hagerup, Otto B. Wroblewsky og Frederik Wøldike, der alle tre ere Boghandlere i København.

Endnu kun et Par Ord om B. S. Langhoffs Virksomhed, så ere vi tilende med dette Tidsrums Boghandlere. Langhoff havde som Schubothe Boghandelen oppe på Børsen, og han må bedre end denne, der ikke altid kunde få Pengene til at slå til, have forstået at gøre den frugtbringende, thi efter Brummers Død købte han den 3 April 1838 på Avktionen over dennes »Forlagsskrifter, forsåvidt disse findes i København, med den til dem hørende Forlagsret« hele Forlaget for 7000 Rdlr., hvorom Deichmann skriver til Johan Dahl: »Langhoff har her upåtvivlelig gjort en god Handel og kan regnes nogle Tusinder rigere end för; imidlertid vil han også få en Del Möje og Besværighed, hvilket tilligemed den Rådvildhed, jeg vilde have følt med Hensyn til, hvad jeg skulde gøre med en sådan Ejendom, var Grunden til, at jeg slet ikke har søgt at gøre denne Erhvervelse. Brummer vilde næppe have troet, at hans Forlag skulde gå bort for 7000 Rdlr. De mange Sager, han har købt efter Andre — foruden dem han har forlagt fra först af — har kostet måske 3 Gange 7000, og af disse tilkøbte Sager er for det Meste Intet solgt. I det Hele er det Brummerske Forlag og Sortiment udbragt til uforklarligt Lidet«. Blandt det købte var Peter Foersoms Oversættelse af »William Shakspeares tragiske Værker« (I—V, 1807—1818). Mærkes bör det også, at Langhoff var Forlægger for den bekendte Pseudonym Carl Bernhard¹.

¹) Jfr. P. L. Møller: Kritiske Skitser, I, 1847, S. 200, 210, 212.

Se vi på Bøgerne fra dette Hundredårs Begyndelse eller rettere fra dets første Fjerdedel, forbavses vi over deres kummerlige Udseende; tage vi f. Ex. Originaludgaverne af Øhlenschlägers Værker i Hånden, stødes Öjet ved at se dem trykte på Papir, som vi nu næppe vilde finde godt nok til at pakke ind i, det har en styg, smudsig Farve, er knudret og ujævnt. Sproglærer Carl Kølle, der ligesom Bogbinder J. K. D. Ledder tilvirkede marmoreret Papir, klager (1810) over, »at han ikke af Landets eget Papir kan få til dette Brug end sige godt Papir«¹ og Professor G. F. Ursin skriver i »Nyt Magazin for Kunstnere og Håndværkere« (I, 1837, S. 36): »Da Magazine begyndte for 10 År siden, valgte jeg dertil hollandskt halvlimet Papir, man bebrejdede mig da, at jeg ikke lod Bladet trykke på danskt Papir, men jeg kunde ikke overtale mig til at lade mine Subskribenter undgælde for en misforstået Patriotisme«. Det udtales, at Folk endnu ikke havde lært at opsamle Klude — der udgik Opfordring til Landets Gejstlighed om at fremme Klude-samlingen — og i 1819 sattes Papirtilvirkningen ikke til 100,000 Ris årligt². Men nu sker der et Fremskridt. Tidligere sænkede Arbejderen, der skulde tilvirke et Ark Papir, sin Form i Bøtten med den flydende Papirmasse (»Töjet«), hævede den op og gjorde de nødvendige Bevægelser for at Massen kunde lægge sig ligeligt, men i 1828 lod Kammerråd Johan Christian Drewsen en Papirmaskine komme fra England til sin Fabrik Strandmøllen, som han 1820 havde begyndt at drive med Dampkraft, og

¹) Efterretnr. fra Selsk. f. indenl. Kunstfl., I, S. 426—427, jfr. S. 434, 571, 605; II, S. 231.

²) anf. St. I, S. 150, 581—582; C. Olufsen: Bidr. t. en Oversigt af National-industrien i Danm., 1819, S. 264.

Ejerne af Ørholm efterlignede ham snart (1830)¹. 1838 var her 13 Papirmøller på Landet og 6 i Købstæderne, hvoriblandt foruden de allerede nævnte kan mærkes Papirmøllerne Havreholm ved Esrom (ovfr. S. 148), Maglekilde ved Roskilde og Engelholm ved Randbøl i Jylland². — »Det næste Oplag af Börnevennen« (det andet), skriver Deichmann den 24 August 1839 til Peder Hjort, »vil endnu blive trykt på det gammeldags Papir, Form- eller Bøttepapiret. Jeg har et stort Forråd deraf, som jeg ikke på anden Måde kan få brugt. Jeg skal trykke nogle Exemplarer på Maskinpapir til en lidt højere Pris«, men det syntes Hjort slet ikke om, og den 19 Oktober s. Å. skriver Deichmann igen efter Hjorts Protest: »Jeg skal forny Forsøgene på at komme af med det for at kunne trykke Börnevennen på Maskinpapir«.

Som vi af Ovenstående se, opstod her betydelig Virksomhed på Papirtilvirkningens Område, og det uagtet at den Sikkerhed for udenlandsk Konkurrence, som Toldafgifterne skaffede Fabrikanterne (ovfr. S. 54), vedblev. Tarifen til Toldforordningen af 1 Maj 1838 satte en Indførselstold af 2 Rdlr. 48 Sk. for 100 Pd. Trykpapir og opretholdt Forbudet, der var givet ved Pl. 26 Januar 1825, mod at udføre Klude; det bestod indtil Frd. 13 Marts 1844, der tillod Udførsel, men kun mod en Afgift af 2 Rdlr. 80 Sk. for 100 Pd. Mærkeligt nok, var det fra den 6 August 1831 til den 21 April 1832 også forbudt at indføre Klude. —

¹) Mag. f. Kunstn. og Hdv., IV, 1829, S. 33—43; Nyt Mag. f. K. og Hdv., III, 1839, S. 104—111, IV, 1842, S. 385—392; C. Nyrop: Bidr. t. d. dske Indust.'s Hist., S. 7, 8, 10, 18.

²) Mag. f. K. og Hdv., 2 R., II, 1831, S. 419; III, 1832, S. 46—48, 71; jfr. V, S. 405; Kvberetnr. fra Industrif., III, 1843, S. 125; IV, 1844, S. 16.

Her i Danmark var det nu som för Familien Drewsen, der var beskæftiget med Papirtilvirkning (ovfr. S. 55). Den skaffede Forfatterne Papir, men vidste også at knytte dem til sig på anden Måde; Rahbek tog gjerne ud til »den venlige Strandmølle«, til hans Hustrus »ejegode gamle Morbroder og hans velsignede Kone«, og Øhlenschläger kom der også¹. Kamma Rahbeks Morbroder, den tidligere omtalte Christian Drewsen døde 1810, og hans Søn var den senere Kammerråd Johan Christian Drewsen (f. 23 December 1777, † 25 August 1851), under hvem Strandmøllens Virksomhed voxede betydeligt. Vi have hørt om hans Dampmaskine og Papirmaskine og kunne hertil føje, at han ved kgl. Resolution af 28 Maj 1834 fik et Lån på 12,000 Rdlr., der ikke var det eneste Lån han fik hos Staten, til Anskaffelse af en ny og forbedret Papirmaskine samt en Dampmaskine på 40 Hestes Kraft. Indtil 1828 østes Papiret med Hånden, i den sidste Tid af indtil 4 Bøtter, og Tilvirkningen var omtrent 15,000 Ris årligt, i 1836 var Tilvirkningen 60,000 Ris med Sysselsættelse af omtrent 100 Mennesker². Og hvad Johan Christian Drewsen ikke gjorde, gjorde hans Sønner Christian (f. 30 August 1799) og Michael (f. 15 Oktober 1805), der 1845 i Forening arvefæstede Hovedgården Silkeborg³, hvor snart en stolt Papirfabrik rejste sig skabende Liv og Virksomhed omkring

¹) K. L. Rahbek: Erindr.. IV, 1827, S. 470, 482; V, 1829, S. 272; Øhlenschlägers Erindr., I, 1850, S. 123.

²) G. F. Ursin: Dsk. Almenlæsn., I, 1835, S. 198—200; Uds. over Udst. af indenl. Industri-Prod. 1836, 1837, S. 102—103; O. J. Rawert: Kgriget Danm.'s industr. Forh. 1850, S. 634.

³) Folkekal. for Danm., 1854, S. 101—103; Trap: Statist.-topogr. Beskriv. af Danm.; Speciel Del, II, 2, S. 669, 672; Dsk. Månedsskr., 1863. I. S. 472—473.

sig. Fra Strandmøllen blev Papiret til Landets Seddelpenge leveret, og fra den udgik også alt Stempelpapiret, men over dettes Beskaffenhed lød der i 1841 Klage¹.

Deichmann fik, som vi ovenfor have set, Udsalg af Strandmøllens Papirer, han blev Papirhandler, hvortil man dengang skulde have særlig Bevilling af Kancelliet — Papirhandelen hørte tilligemed Handel med alle Slags Skrive- og Tegnematerialier under Isenkræmmerlavet² — og han var ikke den eneste Boghandler, der optrådte som Papirhandler. Boghandler Christian Steen gav sig også af med Papirhandelen og fik, ialfald på en senere Tid, næsten alt sit Papir fra Fabriken Valdemarshåb, som Frederik Leopold Culmsee (f. 29 Maj 1811) i 1844 havde anlagt ved en Å nordfor Køge. I 10 År var Culmsee her, men så måtte han opgive Fabriken, der gik over til Chr. Steen & Søn og fra dem igen til Julius Spliid & Co., der nu har den; Culmsee begyndte imidlertid snart efter på Havreholm, hvor P. Chr. Deichmann jo (ovfr. S. 148) havde grundlagt en Papirfabrik, og denne, der hovedsageligt tilvirker Pakpapir og Papper, drives nu af F. L. Culmsees Søn Valdemar Culmsee (f. 14 Januar 1844). Den ældre Culmsee har (1867) oprettet en Papirhandel i Kristiania. — Endnu skal jeg blot nævne, at Nelthrop og Harris ikke holdt sig længe på Ørholm og Nymølle, uagtet de nød en næsten fabelagtig Understøttelse af Regeringen. 1803 måtte de afhænde Fabriken, der gik over til en Forening, under hvilken de dog vedblev at bestyre den³, indtil islandsk

¹) Nyt Mag. for Kunstn. og Hdv., V, 1841, S. 361—368.

²) Betæknr. ang. Handelslavene i Kbhvn., 1844, S. VIII—IX, XXIX.

³) G. F. Ursin: Dsk. Almenlæsn., I, 1835, 8. 195—196; O. J. Rawert: Kgriget Danm.'s industr. Forh., 1850, S. 635 flg.; C. Nyrop: Bidr. t. den dske Industris Hist., S. 7—8.

Købmand Johan Gudmann købte den i 1836. Sammen med og efter Gudmann vare Kaptajn Carl Smidt og dennes Svigerfader, den bekendte Fabrikant Johan Carl Modeweg, Ejere af det nævnte Værk — Modeweg ejede en Tid både Ørholm og Nymølle, Brede og Stampen, alle beliggende ved den dejlige Mølleå. — 1844 blev Grosserer H. L. Danchell Eneejer af Papirværket Ørholm med Nymølle.

Vi komme nu til Bogbinderiet, men det skal ikke opholde os længe. Det gik fremad i dette Tidsrum; i »Magazin for Kunstnere og Håndværkere« (2 R., V, 1834, S. 97—137) findes en længere Afhandling om »Bogbinderkunsten«, der omhandler Bankning og Heftning, Limning, Beskæren, Forgylden o. m. m. 1836 var her af Bogbindere i København 4 Frimestre, 42 Mestre og 98 Medhjælpere¹. Efter Rådstuplakat af 31 Maj 1837 bestod Mesterstykket i at indbinde 3 Bøger, en i Folio, en i Kvart og en i Oktav, i Kalveskind eller Saffian.

På Papirtilvirkningens Område bringer dette Tidsrum et stort Opsving, og et sådant fremtræder også med Hensyn til Bogtrykkerkunsten, Papirmaskinen efterfulgtes af Hurtigpressen; men Opsvinget i Bogtrykningen kommer først i Tidsrummets Slutning. Ovenfor (S. 58) have vi set, at Pressernes Indretning her i Landet ikke var den bedste, og endnu i 1828 hedder det: »Ville vi beskrive Bogtrykkerpressen, således som den nu i Almindelighed er hos os, da kunne vi gjerne uden væsenligen at fejle lægge til Grund for samme den Presse, som de første Bogtrykkere anvendte«. De Forbedringer, der i Tidens Løb

¹) Uds. over Udst. af indenl. Industri-Prod. 1836, 1837, S. 104; P. L. Møller: Kort Fremst. af Bogtrk.'s Hist., 1841, S. 186; Kvberetnr. fra Industrif., II, 1842, S. 202—203.

vare indførte, vare ikke endnu nåede til os; Bog- og Node-trykker J. D. Qvist, der også gav sig af med at forlægge Bøger, lader den første Kolumbiapresse komme hertil 1829, og den også som frugtbar Skribent bekendte Bogtrykker Peter Nikolaj Jörgensen (fik Privilegium den 24 April 1829, † 13 Maj 1850) får 1830 den første her i Landet tilvirkede større Presse, ligeledes en Kolumbiapresse¹. Og denne Langsomhed i at tilegne sig fremkomne Forbedringer viser sig også overfor Hurtigpressen. Adressekontorets Bogtrykkeri, der er det første, der får en sådan (1825) er 9 — siger og skriver ni — År om at fatte Beslutningen til dens Anskaffelse. 1831 er den endnu den eneste i sit Slags her i Landet, og i 1836 er her i Landets daværende 42 Bogtrykkerier kun 5 Hurtigpresser, alle i København, hvoraf kun en var tilvirket herhjemme. Hurtigpressernes Indførelse fandt endog åbenbar Modstand. Søndagen den 17 Maj 1835 om Eftermiddagen Kl. 4 holdt de københavnske Bogtrykker-svende et Møde på Enighedsværn, »for at tage under Overvejelse de fornødne Punkter for et Bönskrift til Hs. Majestæt Kongen, som skulde gå ud på at søge Monarkens Beskyttelse mod de især for Trykkesvendene skadelige Følger af Maskiners Indførelse og at søge Misbrug udrøddede, som virke skadeligt på Bogtrykkerkunstens Dyrkere i Almindelighed«, navnlig klagedes der foruden over Hurtigpresserne over, at der holdtes for mange Lærlinge: »her i Staden findes i 5 Bogtrykkerier 50 Lærlinge, hvoraf 13 i et Officin«. Bevægelsens Ophavsmand var den som Forlægger af alle Slags Viser bekendte Bogtrykker Jacob

¹) Mag. f. Kunstn. og Hdv., III, 1828, S. 2; C. Nyrop: Bidr. t. den dske Industris Hist., S. 6—7.

Behrend († 11 September 1846, 43 År gl.), der i 1832 havde udgivet »Saint-Simons ny Troslære eller Saint-Simonismen. Oversat af Jacob Behrend, Bogtrykker. Trykt på Hofboghandler Beekens Forlag«¹. De franske Arbejderbevægelser forplantede sig herop. I December 1848 skrev Redaktør og Bogtrykker Johan Rasmus Dein i Nykøbing på Falster (f. 28 September 1814) »Et Par Ord om Typografernes Kår« (Nykøbing 1849) i Anledning af en påtænkt Typograf-»Strike« i København. — Der blev klaget over Bogtrykkerlærlingenes Antal, og denne Klage synes så meget mere begrundet, som der hvilede et stærkt Tryk på Bogtrykker-næringen: I forrige Tidsrum vrimlede det med Bogtrykkere, den ene kom ved Siden af den anden, det så næsten farligt ud, og derfor udkom der under 29 December 1808 en kongelig Resolution, hvorefter der ikke mere vilde blive givet noget nyt Bogtrykkerprivilegium for Københavns Vedkommende, da der, som Motiveringen lød, i denne Stad fandtes et større Antal Bogtrykkerpresser, end der efter Folkemængden og den litterære Virksomhed kunde benyttes, og denne Bestemmelse vedblev at være gældende, indtil den ved Resolution af 25 Maj 1849 blev hævet². I Tiden fra 1808 til 1849 kunde man kun blive selvstændig Bogtrykker ved at overtage et allerede bestående Bogtrykkeri. 1836 var her i København 26 Bogtrykkere (hvoraf en på Kristianshavn), 1840 det samme Antal med omtrent 90 Presser, hvoraf 8 Hurtigpresser. Udenfor København var

¹) Kbhvnsposten, 1835, Nr. 111, 117 b; C. Nyrop: Christian Sørensen, 1869, S. 25—26, og Bidr. t. d. dske Industris Hist., S. 58.

²) Departements-Tidende, 1849, S. 506—507; O. Müller: Udk. t. Lov om borgerl. Næring i Kbhvn. og Kbstdrne., 1857, S. 153—154. — Et Bogtrykkerprivilegium kostede i København 63 Rdlr. 64 Sk., i Købstæderne 34 Rdlr. 32 Sk. (s. Just. Min. Skr. 7 November 1848).

her 16, nemlig 3 på Sjælland, 2 på Falster og Lolland, 2 på Fyen, 8 i Jylland og 1 på Bornholm, hvor det første Skrift blev trykket 1831¹.

Af Tidens Bogtrykkere have vi allerede omtalt nogle, f. Ex. Schultz, K. H. Seidelin, Andreas Seidelin og Louis Klein, nævnt er også det Poppske Officin, der var grundlagt af Gyldendals Beundrer, Bogtrykker og Skriftstøber Sebastian Popp, og indtil 1829 blev bestyret af dennes Søn Hartvig Frederik Popp (f. 2 April 1786, † 16 April 1829)²; efter hans Død blev det ledet af den bekendte Jørgensen Jomtou († 30 December 1866), der den 28 Juli 1835 købte Skriftstøberiet. Endnu skulle kun et Par Bogtrykkerier omtales.

Johan Rudolf Thiele, der var tre Gange gift, havde 7 Sønner, hvoriblandt den nuværende Etatsråd Just Mathias Thiele og de to afdøde optiske Instrumentmagere Frederik Anton og Johan Christoffer Thiele, tilligemed Hans Henrik Thiele (f. Juli 1787, † April 1839), der var ældre end disse, han var den ældste af de 6 Sønner af sidste Ægteskab. Han blev Student 1806, fik efter Faderens Død Bogtrykkerprivilegium den 14 Marts 1815 og Borgerskab den — 2 Juni 1838, det er mærkeligt længe efter. Samtiden berømmer ham for udholdende Kærlighed til sin Kunst og for en ved højere Dannelse lutret Smag. »En vis Renhed og Simpelhed i den hele Anordning stillede hans Bogtrykkeri, om det end ingensinde ved Mængden af dets Præsta-

¹) Uds. over Udst. af indenl. Industri-Prod. 1836, 1837, S. 108; N. Chr. Øst: Materialier, 1835, S. 887; P. L. Møller: Kort Fremst. af Bogtrk.'s Hist., 1841, S. 186.

²) Ved kgl. Resol. af 26 November 1817 fik Sebastian Popp sin 5 Års Eneret til at udsælge Blanketter for Husleje og Skatter forlænget for 5 År endnu.

tioner kunde måle sig f. Ex. med Schultz's eller A. Seidelins Officiner, dog hæderligt ved Siden af disse, i smagfuldt Arbejde endogså over samme«. En af de første Bøger, der udgik fra hans Trykkeri, var R. Nyerups »Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge gennem Århundreder« (1816), der er smukt trykt, og hos ham fremkom Chr. Molbechs ovenfor (S. 108) omtalte Udgave af »den danske Rimkrønike« 1824 og J. M. Thieles pragtfulde Værk »Den danske Billedhugger Bertel Thorvaldsen og hans Værker« (I—IV, 1831—1850) med 363 Kobbere; mærkes bör det også, at J. Chr. Riises »Archiv for Historie og Geographie« ikke alene blev trykt og forlagt af Thiele, men at han tillige var Udgiveren en tro Medhjælper i at samle og vælge det rige Stof, som der findes i dette Tidsskrift¹. Thiele trykkede smukt, men en af de Ting, der blev mest beundret af Samtiden på Grund af smukt Tryk, var ikke fra hans Officin, det var Søndagsbladet »Den danske Bi«, der blev trykket med latinske Typer hos Fabritius de Tengnagel; det begyndte Nyår 1831 og udkom i Begyndelsen (indtil 1 Juli 1832) i stor trespaltet Folio, det største daværende Blad i Danmark, Prisen var 2 Rdlr. 3 Mk. Kvartalet; med Marts 1833 hørte det imidlertid op. G. F. Ursin gennemgår dets Udstyrelse meget omhyggeligt i sit »Magazin for Kunstnere og Håndværkere« (2 R., II 1831, S. 170—174). — Endeligt fortjener det at bemærkes, at Firmaet »Brødrene Berling« den 28 Marts 1838 fik 5 Års Eneret på at udføre Kongreveltryk og Stereotypering, den 28 Juli 1838 Eneret for 5 År til at udføre ophøjede Tryk på en nærmere angivet

¹) Se om Thiele i Mag. f. Kunstn. og Hdværk., 2 R., II, 1831, S. 172; Nyt Mag. f. K. og Hdv., III, 1839, S. 374—376.

Måde og endeligt under 26 September 1838 også 5 Års Eneret på at udføre Stereotypering efter Daulé's Fremgangsmåde¹, hvorved Skriftstøberiet, der en Tid så godt som ingen Udøvere havde haft herhjemme² — H. H. Thiele hentede Typer fra Frankrig — igen blev bragt på Fode. Hans Andreas Frederik Fries (f. 11 November 1815) overtog den 16 April 1841 det Berlingske Skriftstøberi, som han gav et betydeligt Opsving ved for Danmarks Vedkommende at afkøbe Klejnsmed J. Brandt af Fåborg hans under 8 Januar 1846 erhvervede 7 Års Eneret på at forfærdige den af ham opfundne Skriftstøbemaskine, der nu er bekendt og bruges over hele Verden³.

Endnu står kun det Lunoske Bogtrykkeri tilbage at omtale. — Bianco Christian Luno (f. 24 Juni 1795, † 14 Avgust 1852) kom til Verden i Randers, men løb, da han ikke følte sig tilfreds i Hjemmet, til Århus, hvor han var i Bogtrykkerlære fra 1810 til 1816. Efter at være udlært drog han udenlands, gennem Tyskland, ind i Ungarn og Italien, og overalt skabte han sig et Navn, ja han blev tilsidst berømt for den Dygtighed, hvormed han forstod at anlægge og ordne et Bogtrykkeri. Engang fik han endog nogle Munke at skulle oplære, men han formåede ikke at overvinde deres afgjorte Tilbøjelighed for Kort, Terninger og Vin. Efter den Tids Skik, som ikke heller var ukendt her, gik Drengoplærelsen forresten ikke altid fredelig af,

¹) Kvberetn. fra Industrif., II, 1842, S. 26, 29, 30, 204, 205; Nyt Mag. f. Kunstn. og Hdv., III, 1839, S. 340—342; jfr. sst. III, S. 233 flg., IV, S. 265 flg., V, S. 455.

²) Mag. f. K. og Hdv., II, 1828, S. 463; Nyt Mag. f. K. og Hdv., I, 1837, S. 24; Uds. over Udst. 1836, S. 78.

³) O. J. Rawert: Kgr. Danm's industr. Forh., 1850, S. 214—216; C. Nyrop: Chr. Sørensen, 1869, S. 18.

og Sagnet beretter, at Luno i Udlandet havde Forkærlighed for at bruge en lille Tyrepisk. Her hjem kom han omtrent 1830, og 1831 fik han i Forbindelse med Schneider mærkeligt nok Privilegium på at oprette et nyt Bogtrykkeri, hvilket stred imod de dagældende Regler. Fra Nyår 1838 drev han Bogtrykkeriet alene og sysselsatte snart henved 40 Mennesker. Han fik indført smuk og skarp Skrift, smagfulde Indfatninger og Vignetter og dygtige Presser. Exempelvis kan nævnes, at han 1837 fik en Kolumbiapresse fra Jernstøber O. M. Bock, 1841 en Hagarpresse fra P. F. Lunde, 1842 ligeledes o. s. v. Mange Bøger udgik fra Lunos Bogtrykkeri, men som dets Specialitet bör al mulig Tabeltrykning mærkes, fra det udgik de statistiske Beretninger. På Udstillingen 1836 var Lunos Bogtrykkeri eneste Udstiller af Bogtrykkerarbejde, og det var just Prøver af Tabeltrykning, hvorom det hedder: »det var trykket med dobbelte Forme, hvorved de firkantede Afdelinger i Tabellerne blev skarpt og bestemt indesluttede, og fyldestgjorde alle Fordringer såvel med Hensyn til den vanskelige Sætning som til et rent og skarpt Tryk«. Alt gik til med mønsterværdig Orden¹. — I hans Testament er bestemt, at Bogtrykkeriet altid skal hedde »Bianco Lunos Bogtrykkeri« og efter hans Enkes Død tilfalde hans Søstersøn Frederik Sigfred Muhle (f. 15 December 1829, Student fra 1849, derefter oplært både som Sætter og Trykker) og Ferdinand Dreyer (f. 8 Maj 1833), der fra Dreng har været på Trykkeriets Kontor. Nu drives det med Dampkraft i et smukt og særligt dertil bygget Lokale i Lille Helliggejststræde Nr. 8.

¹) Uds. over Udst. af indenl. Industri-Prod. 1836, 1837, S. 108; Skandinavisk Bogtrykkertid., 1870, Sp. 161—167.

Det beskæftiger omtrent 70 Mennesker og er forsynet med 6 Hurtigpresser¹.

St. Hansdag 1840 blev her som mange Steder i Evropa holdt Jubelfest for Bogtrykkerkunstens Opfindelse; i Universitetets Festsal blev der holdt Taler, og på Skydebanen samledes man senere til et Fællesmåltid, hvor de fleste Boghandlere og Typografer mødtes med Medlemmer af Universitetet og Kunstakademiet. Guttenberg, hvem man betragtede som Bogtrykkerkunstens Eneopfinder, blev mindet, men mindet blev også Trykkefriheden, og det gav Festen sin Betydning. Professor N. David talte for Trykkefriheden, og han sagde: »Hin Opfindelse, hvis Erindring her forsamler os, har fremkaldt en Folkevæbning, som er beredt til at kæmpe for Ideer, og hvis Betydning selv den Mægtigste må anerkende; den har fremkaldt et Folkeråd, i hvilket Enhver har Sæde, hvem Himlen har kaldet til at være Repræsentant for det åndige Liv, og hvor hans Stemme i alle Landets Anliggender kan gøre sig gældende«². Tiden higede ud over de i 1834 indførte kun rådgivende Provincialstænder. Dampen havde holdt sit Indtog hos os og havde, som naturligt er, fremkaldt en livlig Maskinvirksomhed, ved hvilken det var blevet muligt også at lade Tidens åndelige Frembringelser komme Folkets dybere Lag til Nytte. Såvel den åndelige som den materielle Udvikling havde gjort et stort Skridt frem. Trykkefrihedsselskabet indgav vedholdende 1838, 1840 og 1842 Andragender om Forandring i Trykkefriheds Lovgivningen, og Stænderne affattede Betænkninger over disse Andragender og udtalte,

¹) Dsk. Boghdlrtid. VI, 1859—1860, S. 173, 177; Nord. Boghdlrtid. IV, 1869—1870, S. 132; Dags-Telegraf, 1869, Nr. 284.

²) P. L. Møller: Kort Fremst. af Bogtrykkerk's Hist., 1841, S. 231.

at Plakaterne af 2 Oktober 1810, af 13 Maj 1814 m. fl. (ovfr. S. 98) vare uforenelige med det Grundprincip for Trykkefrihed, som er udtalt i Forordningen af 27 September 1799 (ovfr. S. 9—10); den journalistiske Presse, blev det udtalt, savner altfor meget dygtige og alvorsfulde Mænds Medvirken, thi de bestående Forhold afskrække ikke alene fra dens Misbrug, men også fra dens lovlige Brug¹. Plakaten af 3 Juni 1846 indførte da nogle midlertidige Lempelser i Anordningerne om Trykkefriheden, men först 1848 så Censuren forsvinde. I den materielle Verden var der en lignende Bevægelse. Ved kgl. Resolution af 3 April 1840 blev der nedsat en Kommitte af Københavns Kommunalbestyrelse til Undersøgelse af Stadens Lavs- og Korporationsvæsen — det passede ikke længere til Tidens Udvikling — og den 30 December 1843 underskrev denne Kommitte sin Betænkning, der foreligger trykt. Det var Næringsfriheden, der forberedtes. I denne Betænkning hedder det, hvad der særligt interesserer her: »En ganske særegen Slags Handel er Boghandelen, og Kommitteen anser det for overflødigt at udhæve de Grunde, hvorfor den har troet at borde udelukke ny Bøger fra de Butikhandelen i Almindelighed tilfaldende Artikler. Den antager nemlig, at der ikke kan være forskellige Meninger om, at det hverken vilde være i Boghandelens eller i det Offenliges Interesse, at hin gik ind under den almindelige Detailhandel. Også er dette næppe nogensteds Tilfældet. Den antager derfor, at der også fremtidigén bör bestå et eget Borgerskab på Boghandelen, der berettiger til at falholde såvel ny som gamle Bøger, Kobbere, Litografier o. desl. samt Musikalier. Omendskönt

¹) J. E. Larsen: Sml. Skr., 4 Afd. 1861, S. 152, 154, 160 m. fl. St.

Adgangen til dette Slags Borgerskab hidtil har været så godt som aldeles fri, skønner den dog ej rettere, end at det i Overensstemmelse med det i Almindelighed anbefalede System vil være at tilråde, at den, der vil tage dette Borgerskab, bör underkaste sig den almindelige Handlsexamen. Men på den anden Side kan Kommitteen ikke finde, at der er Grund til at pålægge Boghandlerne at gå ind i nogen af de ovennævnte Handelskorporationer, da denne Handel må betragtes som en særegen for sig bestående Art af Handel, således som det faktisk i lang Tid har været Tilfældet med den¹. — Disse Anskuelser var det imidlertid langtfra, at Københavns Boghandlere gik ind på, og under 24 Juni 1844 tilsendte Boghandlerforeningen Københavns Magistrat en Skrivelse, hvori den gjorde opmærksom på, at dansk Litteratur kun havde en ringe Læsekreds, at Boghandelen på Grund af den lange Kredit, der fordredes, krævede store Forskud, at dens Beholdninger i Tilfælde af pludselig Realisation mistede uforholdsmæssigt i Værdi, og endeligt at en Mængde let afsættelige Bøger vare unddragne den egenlige Boghandel f. Ex. Biblen, det ny Testament, Psalmebogen o. s. v.; den fordrede Ret for Boghandlerne til at beskæftige sig med al anden Handel. »Når alle andre Næringsveje løstes fra de Bånd, der hidtil havde hvilet på dem, vilde det være ligeså unødvendigt som uretfærdigt, om en Næringsvej, som Ingen vil regne til de rigeligere, fremdeles skulde beholde dem«. Den indstillede som sit Ønske, »at Boghandelen må være og blive en fri Handel,

¹) Betænkn. ang. Hdslavene m. m. i Kbhvn., 1844, S. 93—94; jfr. Sagens videre Gang i Roskilde-Stændertidende for 1846, II, S. 2659, 2677, 2684, 3304 og de hertil sig sluttende »Betæknr. og Petitioner«, S. CXII og i »Anhanget« S. CCL, CCLXI—CCLXII.

hvortil ingen Examen, intet Borgerskab eller Tilladelse skal behøves, og som Enhver, i hvad Stilling han end er og uden Opgivelse af denne Stilling, kan drive efter herom at have underrettet Stedets Øvrighed og herfor erholdt dennes Tilståelse«; skulde dette Forslag ikke gå igennem, udtalte den som sit subsidiære Ønske, »at Boghandelen, når den påtænkte ny Indretning med fri Adgang til Handelsberettigelse indtræder, må indgå under det almindelige Handelsborgerskab og ophøre at være en egen Handel«. Hvad Skæbne disse Forslag fik, skal jeg ikke her omtale, thi den såkaldte Næringslov udkom först under 29 December 1857.

Til Støtte for sine Indstillinger anførte Boghandlerforeningen, at den faktiske Tilstand hidtil omtrent havde været den, at Enhver udenvidere kunde begynde en Boghandel. »De Ældre iblandt os«, hed det, »erindre endnu, at ikke længere tilbage i Tiden end for noget over 30 År siden ansås det ikke nødvendigt for Boghandlere at løse Borgerbrev, og at Boghandelen i det Hele blev betragtet som en fri Handel. Vi skulde således tvivle på, at blandt Andre de ældre Boghandlere Buch, Gyldendal eller Poulsen nogensinde have haft Borgerskab som Boghandlere, og endmindre har dette været Tilfældet med de afdøde Bogtrykkere Schultz og A. Seidelin, som begge tillige havde Boghandel«. At Boghandelen ikke var undergiven de almindelige Regler, fremgår også klart deraf, at medens der f. Ex. til Handel med Papir i 1849 fordredes Bevilling fra Ministeriet, hedder det samtidigt om Boghandelen: »Den, som ønsker at etablere sig som Boghandler, har derom at henvende sig til Købstadens Magistrat, der ikke kan negte ham Borgerskab på denne Næringsvej, når han godtgör,

at han er bekendt med Boghandelen, og iøvrigt har de for at vinde Borgherskab sædvanlige Kvalifikationer«¹.

Den fremadskridende Bevægelse var levende og omfattede også Provinserne. Ovenfor (S. 159) have vi hørt, at der kom Liv i Provinsboghandelen henimod dette Tidsrums Slutning, og dette skyldes navnlig Boghandlerforeningen foruden naturligvis, ialfald i en enkelt Retning, privat Foretagelsesånd. — Enhver større Boghandel i København stod i Forbindelse med flere Provinsboghandlere og fik, som naturligt er, Kommissioner at udføre for disse; der skulde hentes Varer i Byen, sørges for Indpakning og Afsending og Alt som oftest uden Vederlag, hvorfor Udførelsen af de modtagne Ordre ikke altid blev tilfredsstillende. I 1847 meldte der sig nu tre Firmaer, der vilde gøre Ende på denne Tilstand, hvoraf man kan slutte, at Trangen hertil har været stor. Forhenværende Boghandler i Nykøbing på Falster H. Berggren meldte i Februar 1847, at han agtede at oprette en Speditionshandel i København, i Marts s. Å. erklærede E. L. Thårup, at han vilde virkeliggøre sin gamle Tanke at oprette en Speditionsvirksomhed, og i April s. Å. udsendte Gutzon Hansen & Seidelin Indbydelse til at støtte deres Expeditions-Boghandel. Tre i dette Fag var imidlertid formeget, og det viste sig også; den dygtigste fortrængte de andre, E. L. Thårup blev stående sejrrig tilbage. Han fik efterhånden Størstedelen af den danske Kommissions-Boghandel med Provinserne, men hertil indskrænkede han sig ikke; hans Plan gik ud på også at have Oplag af udenbys Forlagsartikler, for at Lysthavende ikke som tidligere forgæves hos Boghandlerne i København skulde søge en Bog, der var

¹) Departements-Tidende, 1849, S. 941—942.

udkommen i Provinsstæderne: en Plan, som det efterhånden tildels er lykkedes ham at virkeliggøre ¹⁾. Og Forholdet mellem Boghandlerne blev endnu lettet på en anden Måde. Den 29 November 1849 omsendte C. C. Lose & Delbanco Underretning om, at de hver Torsdag vilde udgive et trykt Cirkulære under Navn af »Forlangsedler, udgivne af danske Boghandlere«, der gratis vilde blive uddelt til alle Boghandlere i Danmark, Norge og Sverige, med hvilke Boghandlerforeningen stod i Forbindelse. Cirkulærets Plan var at optage Bekendtgørelser om udkomne Bøger, indrettede på en sådan Måde, at den enkelte Bekendtgørelse kunde udklippes og som »Forlangseddel« tilsendes Forlæggeren eller Speditionsboghandelen; Sortimentboghandleren skulde herved på et Sted samlet have et Overblik over Litteraturens nyeste Frembringelser. Dette Foretagende affødte senere Boghandlertidenden. Mærkes bör det dog, at dette Foretagende ikke var det allerførste i sit Slags herhjemme. Chr. Steen havde tidligere som Tillæg til »Morgenposten«, der blev forlagt af ham, udgivet et »Onsdagsblad for litterære Notitser til Litteraturens og Boghandelens Tarv«; det var, står der på det, »af nogle forenede Forlæggere bekostet og omsendes uden Betaling for at udbrede Bekendtskab med deres især de nyeste dog også ældre Forlags- eller Kommissionsartikler«. Det udkom imidlertid kun fra Januar 1829 til Februar 1830. — Endnu skal jeg i dette Tidsrum gøre opmærksom på, at da Otto Frederik Schwartz (f. 4 November 1822) den 17 September 1850 åbnede sin Boglade var der med den forbundet et Læseværelse, »hvis Hensigt var at give Besøgerne en Oversigt over såvel den danske som den udenlandske

¹⁾ Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 2.

Litteraturs nyeste og bedste Frembringelser«. Alle Nyheder blev fremlagte til Gennemsyn i 8 à 14 Dage sammen med en Mængde Aviser og Tidsskrifter. At benytte dette Læseværelse, der med Undtagelse af Søndagen var åbent fra Kl. 8 om Morgenen til Kl. 8 om Aftenen, kostede 3 Rdlr. Fjerdingåret eller rettere kun 1 Rdlr. 3 Mk., idet Kvitte- ringerne herfor, der tillige galdt som Entrekort, mod- toges »for Halvdelen af deres Beløb i Betaling for hvilken- somhelst Bøger og Tidsskrifter«, der købtes i Schwartz' Boghandel. Denne Indretning var ikke af lang Varighed.

Tidens Bevægelser under Frihedens Fane vare stærke, og så hurtigt voxede de, at Alle ikke kunde følge med. A. S. Ørsted gik imod og ikke med Toget, der Tirsdagen den 21 Marts 1848 bevægede sig i uoverskuelige Rækker fra Københavns Råd- og Domhus til Kristiansborg Slot for at frembære Folkets Begæring om Frihed og Danskhed for den unge, enevældige Konge; det var Ørsted imod, at Kongen gav sit Folk Friheden. Der var Mange, der ikke kunde følge med Tiden, og blandt disse var Jacob Deichmann. »Det er svært at være Regering og let at dadle«, skriver han allerede 1840 i et Brev; i 1845 udbryder han: »Jeg gider nu næsten ikke mere tænke på Politik, da Sagerne istedenfor at opklares bestandigt blive dunklere og dunklere, at sige for mig«, og i 1848 lyder det: »Med Hensyn til de politiske Sager står min Forstand ganske stille, jeg finder mig i det Uafvendelige og er forresten glad ved, at jeg ikke er forpligtet til at have nogen Mening«. Forstanden sagde ham, at Danmark spillede höjt Spil — efter hans Mening for höjt i Forhold til dets Betydning i Evropa — han var efter sin Natur intet Følelsesmenneske, der lod sig rive med af Begejstringen. Hans Utilfredshed

med såvel vor indre Udvikling, der tilsidst affødte 1848, som med vort Forhold til Tyskland og Sverige-Norge var ikke ganske ny. Jeg skal anføre et Par Brudstykker af Breve til Peder Hjort: »Det radikale Parti, som jeg ikke elsker, vilde jeg bekæmpe, om jeg kunde« (1841); — »Jeg frygter for, at det bliver umuligt at rive Slesvig fra Holsten, og at dette i Grunden vil være også de Dansk-talende imod« (1842); — »Jeg har aldrig haft imod og kender adskillige Svenskere, som jeg lider meget godt, men den nærværende heftige Kærlighed er et Slags Raseri, som må gå over, og man vil da komme til at undres over, hvor man var henne« (1843). Deichmann kom efterhånden i Opposition til hele Tidens Udvikling og følte sig trykket heraf, og samtidigt følte han sig, nu han blev ældre, trykket af sine Forretninger. »En Boghandler har aldrig nogen Tid, han kan kalde sin. Vidste jeg, hvorledes jeg kunde idetmindste for en Del trække mig ud af denne Uro, der med Årene bliver mig mere og mere besværlig, så gjorde jeg det«, skriver han 1839. Han havde også mange flere Forretninger end sine Boghandlerforretninger. Som Medlem af Borgervenneselskabet og Asylselskabet havde han ikke ganske ringe Fortjenester¹, og han var i nogen Tid Repræsentant i Trykkefrihedsselskabet og Medbestyrer i det ved P. O. Bröndsted (1839) genoplivede Samfund for den danske Litteraturs Fremme; han var en af de Sexten, der protesterede mod Samfundets ulovligt vedblivende Bestyrelses Dekret om, at Samfundet var ophævet (jfr. kgl. Resol. 2 April 1840), og en af de Tre, til hvem de Sexten midlertidigt overdrog Bestyrelsen; de Tre vare P. O. Bröndsted,

¹) Fr. Barfod i Danneborg 1853 (29 Avg.), Nr. 17.

Deichmann og Justitsråd Riis-Lowson. Senere blev han valgt til egenlig Bestyrer og var det, indtil han i Januar 1846 med hele den daværende Bestyrelse måtte fratræde på Grund af Stridighederne med I. Levin angående Samfundets Ret til imod dennes Ønske at udgive de færdigtrykte Ark af hans for Samfundet påbegyndte Udgave af Vedels Oversættelse af Saxo. Allerede i 1833 havde Deichmann været i Samfundets Bestyrelse¹. Sådanne Småbestillinger skaffede ham Arbejde, thi hvad han påtog sig, udførte han altid med Nøjagtighed og Grundighed, og fra 1831 til 1843 var han endnu Administrator for det Brünnichske Officin, der da Vajsenhusets Bogtrykkeri ophørte 1832, blev opstillet i dets Lokaler². I denne sin Administrationstid bragte han dets yderst forfaldne Finanser på god Fod. — Under disse Forhold kan man forstå, at han igen udbryder: »Det bliver i Længden uudholdeligt at stå for åbne Døre, man kaldes uafladeligt til alle Slags Samlinger, Kommitteer og deslige« (1842), og at han tilsidst gör Alvor af at trække sig tilbage fra sin Forretning. Frederik Vilhelm Hegel (f. 11 Maj 1817), der havde været hos Deichmann siden 1833, erhvervede under 1 Oktober 1845 Borgerskab som Boghandler og modtog så fra den 1 Januar 1846 den Gyldendalske Sortiment- og Kommissionshandel. Forlaget beholdt Deichmann endnu i nogen Tid under Firmaet »J. Deichmanns (forhen Gyldendals) Forlag«,

¹) Fr. Thårup: Beretn. om Samf. f. d. dsk. Litt's Fremme i de første 8 År, 1833, II, S. 46; Berl. Tid. 1839, Nr. 105; Kbhvnsposten 1839, Nr. 221, 222; mange Småskrifter; Betæknr. afgivne af den t. at undersøge de mellem den forr. Bestyr. i Samf. for d. dsk. Litt's Fremme og Kand. Levin stedfundne Forhdlgr. nedsatte Kommitte. 1846; jfr. I. Levin: En Appel. 1850, S. 3—4.

²) P. L. Møller: Kort Fremst. af Bogtrk's Hist., 1841, S. 175.

men den 11 Maj 1850 overdrog han også dette til Hegel; den nævnte Dag var Hegels Fødselsdag, og just derfor valgte Deichmann den. Af dette lille Træk kan man slutte sig til den Finhed, hvormed han i det Hele førte Overdragelsesforhandlingerne.

»Jeg følte mig ganske uskikket til Forretningerne«, skriver han den 26 Januar 1846 til P. Hjort, »og Firmaet vil have vundet ved at få Hegel til Chef. Med Råd og Dåd, når han forlanger det, skal jeg stedse stå ham bi. Jeg glæder mig til at have min Tid for mig selv, at anvende den værdigen er mit Ønske og Forsæt, til hvis Udførelse jeg anbefaler mig en højere Magt«. Han trak sig tilbage til Privatlivet og levede nu næsten udelukkende for sine Studier. Han læste det ny Testament på Græsk, hvilket vel i Begyndelsen kostede ham nogen Ulejlighed, men snart overvandt han Vanskelighederne, og den 8 April 1846 skriver han til sin Fortrolige, den ofte nævnte Professor P. Hjort: »Jeg fortsætter min græske Læsen og finder stor Behagelighed og Hvile i denne Syssel. Deres Advarsel ikke at blive en Klosterlærd er meget god, thi jeg har desværre en Tilbøjelighed til at isolere mig. De har også Ret, at man bör ej blot læse, men også skrive, men til det Sidste hører der Mere end den gode Vilje, Mere end jeg nogensinde tör tiltro mig. Jeg negter ikke, at det, om også blot for at bringe nogen Afvexling i Syslerne, var gavnligt at skrive, men når man ikke tillige kan tænke på at udgive det Skrevne, pines man af den Følelse, at man gör Noget, som Ingen har Nytte af«. Han læste Homers episke Digte og Herodots Historie i Grundsproget, genoptog sine italienske og spanske Studier og ofrede megen Tid til Mathematiken. Han granskede i mange Retninger. Den 16 Maj 1850

skriver han til Peder Hjort: »Siden vi taltes ved hos Provst Tryde er der faldet mig et Adjektiv ind, dannet af en Præposition og et Substantiv, nemlig tilfreds og dets Negative utilfreds. Og er der vist flere. Men ligesåvel synes mig nu, at man kan sige tilbens og utilbens I »nu er han tilbens igen« er tilbens Adjektiv jfr. »nu er han frisk igen« (om en Syg)«.

Deichmann begyndte, såsnart de herskende Anskuelse blev hans konservative Grundsætninger for fri, at se Fremtiden imøde med Uro. Han trak sig misfornøjet med Begivenhederne tilbage fra Verden, men Verden vilde ikke lade ham i Ro. Hans Administrations Talent var for bekendt, til at det fik Lov til at være aldeles ubenyttet. Fra 1848 til 1852 blev han Revisor i det Helsingørske Dampskibsinteressentskab og fra 1849 indtil sin Død Kurator ved Vajsenhuset. Det var først efter længere Overvejelse at han indvilligede i at tiltræde Kuratorposten, men efter at være tiltrådt, virkede han med Iver og Interesse for Udgivelsen af Vajsenhusets Forlagsskrifter. Hans dygtige og øvede Forretningsblik sparede Vajsenhuset årligt store Summer; her som overalt viste det sig, at hvad han påtog sig, gjorde han grundigt. Som rimeligt er, sørgede Deichmann også i denne Tid for, at han selv såvidt muligt ingen Tab led, og han, der ideligt i Pengesager blev rådspurgt af Andre, må vist have forstået at styre sine egne godt. Hans virksomme Forretningsånd har næppe tilladt ham at lade det, han ejede, ligge unyttigt hen, han har gjort det frugtbringende; og det vidner endnu Mange, at han i Stilhed øvede meget Godt og rigeligt hjælp, hvor han trode Hjælp fornøden, men også kun der. Hensynsløs Bortødslen tillod han sig aldrig. — Tidens Udvikling, sagde jeg ovenfor, voldte ham

Uro, og hertil kom endnu i hans sidste År legemlig Svaghed; hvor var det så muligt Andet, end at den barnløse Mand undertiden måtte have mørke Timer? Men disse sørgmodige Öjeblikke med deres melankolske Udbrud bör der ikke tillægges større Betydning, end de i Virkeligheden havde. Han nød endnu, glad mellem de Glade, mange lyse Timer.

Efter flere Års tiltagende Svaghed, mod hvilken han især anvendte lange Spadsereture — at foretage Rejser til Udlandets Badesteder vilde han ikke indlade sig på — døde Deichmann efter kun i halvandet Dögn at have været sengeliggende den 23 Avgust 1853 på sit Landsted i Lyngby, omtrent 8 Uger over 65 År gammel. Han var, som Molbech siger, ingen genial, iderig eller meget livfuld og bevægelig Ånd, men han var en både fra Karakterens og fra Evnernes Side mærkelig, agtværdig og ikke almindelig Personlighed. — Efter en Tidlang at have haft Titlen »Sekretær« var han bleven udnævnt til Kancelliråd.

Inden jeg forlader dette Tidsrum skal jeg endnu anføre, at den Tanke, der i Hundredårets Begyndelse kom til Orde mellem Bogtrykkerne (S. 91—92), at det var rimeligst at fritage dem for Forpligtelsen at forsyne de offentlige Bibliotheker med de udkomne Bøger og at lægge den overpå Forlæggerne, virkeligt kom til Udførelse. Forordningen af 19 Januar 1821 gjorde det til »Pligt for den, på hvis Forlag eller Bekostning et Skrift udkommer, at afgive de befalede Friexemplarer«, og herefter blev det pålagt »de Bog- eller Kunsthandlere eller Trykkere i København, på hvis Forlag Skrifter eller Andet, hvoraf Exemplarer

skal leveres, udkomme« i Begyndelsen af hvert Ars Januar og Juli Måneder at indsende Friexemplarerne; med Hensyn til Forlæggerne udenfor København var Ordningen noget anderledes. Men denne Forordning, der kun var gavnlig derved, at den tillagde Universitetsbibliotheket Ret til at få Friexemplarer af alle i Danmark udkommende Skrifter og ikke som hidtil kun af dem, der udkom i København, havde ingen lang Levetid. Det viste sig uoverkommeligt at holde Regnskab med de næsten utallige Forlæggere og Forfattere, der bekostede Bøger, hvorfor Bibliothekernes Foresatte androg på, at Forpligtelsen igen måtte blive lagt på Bogtrykkerne, der som færre i Antal frembød større Sikkerhed, og så udkom Forordningen af 20 Januar 1832, der opfyldte det således udtalte Ønske og videre bestemmer (§ 1), at, »skönt Bibliothekerne have at holde sig til Bogtrykkerne for de dem tilkommende Friexemplarer, vil det dog altid være på vedkommende Forlæggers Regning Afleveringen sker, så at Bogtrykkeren tilbageholder disse Exemplarer i det Oplag, som Forlæggeren har bestilt og bekostet«. Denne Ordning består endnu.

-

VII.

Tiden fra 1849.

Da Folket bad sin Konge om Friheden den 21 Marts 1848, fik det den; den 5 Juni 1849 udkom »Danmarks Riges Grundlov«. Folkets Hjærte slog varmt for Frederik den syvende. Vore Soldater drog ud til Kamp og vendte tilbage med Sejr. Lykken blæste Medbør i Danmarks Sejl; det var en Idealernes Tid¹. — Der var god Forståelse mellem Folk og Regering og blandt Andet ingen Frygt tilstede hos denne for Frihedens Misbrug fra Folkets Side; alle bestående Censurbestemmelser blev ophævede², og under 3 Januar 1851 blev der givet en frisindet Lov om Pressens Brug.

Løftende Tanker frigjorde Folket og trængte ind på Områder, der ikke før havde kendt deres Magt. Fortidens Stivhed og Filisteri blev i Meget brudt; og der gik i alle Retninger et friskt Pust henover Landet. På Boghandelens Område sporedes Bevægelsen også, og det lyder: »Kun den, der har Kærlighed til Litteraturen, kan blive en dygtig

¹) C. Ploug i »Studentereforen's Mindefest for Kg. Frederik VII«, 1864, S. 8; M. Goldschmidt: Ravnene, 1867, S. 266.

²) Se Pl. 24 Januar 1848, Pl. 28 Januar 1848, Provisor. Frdg. 24 Marts 1848, Lov 5 Juli 1850.

Boghandler kun den, der kender Litteraturen, kan vide, hvad der af det Gamle, Forglemte bör drages frem, kun den, der kender Litteraturen, kan vide, hvad der mangler, og således stræbe efter at få Manglerne afhjulpne. Den dygtige Boghandlers fornemste Opgave er at befordre sit Lands Litteratur, at lade de Skatte, det ejer i sine nationale Værker, blive Folkets Ejendom, at få de Mangler, der findes, afhjulpne¹. Herimod skete der, og man må sige med Grund, Indsigelser, »Flugten er for høj, Virkeligheden ligger meget lavere«, og der blev sagt: »Boghandelen er en Handel, og Boghandleren er en Handelsmand«². Men Anskuelse, der pegede frem mod højere Mål, havde haft Ordet, og det blev stående uimodsagt, at enhver dygtig Boghandler ikke alene bör være i Besiddelse af Nøjagtighed og Spekulationsånd, men også af Kundskaber, af merkantile, tekniske og litterære Kundskaber³. Betegnende er det også, at endeligt denne Tid ser den litterære Ejendomsret blive hævdet, men hertil skal jeg senere komme.

Först og fremmest gælder det nu at bestemme: hvem er Boghandler? Svaret på dette Spörgsmål må blive: Boghandler er den, der driver Handelsforretning med Bøger som Næringsvej efter at have opfyldt de i Lovene foreskrevne Betingelser for Adkomsts Erhvervelse til sådan Handel. Og jeg skal til Oplysning heraf gøre opmærksom på, at det ved Dom er slået fast, at en Skolebestyrer ikke optræder som Boghandler, fordi han indkøber Bøger i større Partier og fordeler dem mellem sine Elever, når han blot ikke herved tilsigter pekuniær Fordel, d. v. s. ikke driver sådant Indkøb

¹) Dsk. Boghdlertid., I, 1854—1855, S. 145, jfr. 149—150, 153—154.

²) Dsk. Boghdlertid., I, 1854—1855, S. 165—166, 173—174.

³) Dsk. Boghdlertid., I, 1854—1855, S. 5, 9, 13.

som Næringsvej¹. — Tidligere fik, således var ialfald Reglen, Boghandlerne særligt Borgerskab som Boghandlere, men efter at Næringsloven af 29 December 1857 er trådt i Kraft, er dette ophørt; Boghandelen går nu ind under den almindelige Detailhandel, og Enhver, der i København løser Borgerskab som Detailhandler — det koster 60 Rdlr. — kan, om han vil, begynde Handel med Bøger; Boghandlerforeningens subsidiære Ønske i dens Skrivelse af 24 Juni 1844 (S. 187) er bleven virkeliggjort. Alle Detailhandlere kunne altså optræde som Boghandlere. Men ikke nok hermed: Næringslovens § 20 udtaler, at Borgerskab eller Næringsbevis på at være Bogbinder giver, dog kun i Købstæderne, Ret til at forhandle Bøger, Landkort, Papir og Skrivematerialier, og endnu have vi dem tilbage, der handle med gamle Bøger. Til Handel med disse meddeles der på Forlangende særskilt Borgerskab, men Enhver, der har Ret til at drive Marchandiserhandel, har også Ret til at handle med gamle Bøger (Næringsloven § 50 jfr. § 76)².

Frit blev det ved disse Bestemmelser, og Konkurrencen er ved dem bleven stor, men det er rimeligt, at Friheden blev ønsket, thi den gamle Tilstand var forunderlig i flere Retninger. Exempelvis skal jeg nævne, at, når Boghandlerne tidligere fik Papirhandlerbevilling, lød denne på Handel med Papir »i hele Ris« og med Tegne- og Skrivebøger, »dog ikke med dem, som Isenkræmmerne have alene Ret til at forhandle«. »Isenkræmmerne plukke vore Stål-

¹) Jur. Ugeskr. 1852, S. 449—450; jfr. Dsk. Boghdlertid., I, 1854—1855, S. 181, 189, 205; Nord. Boghdlertid., I, 1866—1867, S. 86; Fædrelandet 1852, Nr. 241; Jur. Ugeskr. 1859, S. 675—676.

²) O. Müller: Udk. t. Lov. om borgerl. Nær. i Kbhvn., 1857, S. 188—189, 211; Dsk. Boghdlertid., III, 1856—1857, S. 31; Næringslov § 12 jfr. Pl. 8 April 1868.

penne, Blyanter, Lommebøger, Portemonnæer o. s. v., Urtekræmmerne kalde os ind, fordi vi sælge enkelte Ark Papir, og alt Det går da så længe, indtil vi en skön Morgen sidde med vore »hele Ris«, de tungeste, vi nogensinde have haft med at göre« klager en Papirhandler¹. — Og fra Bogbindernes Side blev Boghandlerne også foruroligede. I 1855 blev C. C. Lose & Delbanco af Bogbinderlavets Oldermænd indklaget for Retten, fordi de havde ladet Chr. K. F. Molbechs Digtsamling »Dæmring« indbinde i Udlandet og her solgt den således indbundne Bog. Der blev nedlagt Påstand på Bøder efter de gamle Lavsartikler af 16 Maj 1685 (ovfr, I, S. 207). De Indklagede blev dog frifundne².

Som vi have set, gives der ikke mere Borgerskab som Boghandler, enhver sådan er officielt »Detailhandler«, hvad enten han optræder som Forlægger eller Sortimentshandler eller som begge Dele. Har den Pågældende, der vil etablere sig, fået sit Borgerskab, er Alt imidlertid ikke overstået, han skal endnu af »Boghandlerforeningen« erkendes som Boghandler; det er en Livsbetingelse for ham. I »Vedtægter for Boghandlerforeningen i København« hedder det (§ 4): »Kun de Boghandlere og Bogkommissionærer der i et Møde med $\frac{3}{4}$ af de Tilstedeværendes Stemmer måtte blive antagne, erholde hos alle Foreningens Medlemmer den bestemte Rabat Til andre Boghandlere eller Boghandlerkommissionærer må ikke gives Boghandlerrabat«. Bliver den Pågældende ikke erkendt, kan han ikke være Boghandler, thi uden at få den nævnte Rabat, $16\frac{2}{3}$ eller 20 pCt., eftersom han bor i eller udenfor København, kan det ikke be-

¹) Dsk. Boghdlertid., I, 1854—1855, S. 129, jfr. 117.

²) Dsk. Boghdlertid., II, 1855—1856, S. 155—156; III, 1856—1857, S. 201.

tale sig for ham at etablere Udsalg af de københavnske Forlæggeres Artikler; og denne Anerkendelse gives ikke Alle. Boghandlerforeningen fordrer bl. A., at den Ansøgende har været mindst 5 År ved Boghandelen, at han stiller Kavtion til Sikkerhed for sin Kredit hos Foreningens Medlemmer, og endeligt kommer også Stedet, han vil etablere sig på, i Betragtning. Som man ser, kan her let opstå Vanskeligheder, og det er langt fra enhver Ansøger, der bliver godkendt¹. Foreningen er Regerende i disse Forhold, hvilket bl. A. fremgår af de Kavtionsbeviser, den anerkendte Boghandler må forskaffe sig; den eller de, der underskrive sig som Kavtionister og Selvskyldnere, indestå ikke alene indtil et vist Beløb for rigtig Betaling af, hvad den Pågældende måtte blive Foreningens Medlemmer skyldig, men forpligte sig også til at antage en af Boghandlerforeningen selv bekræftet Udskrift af den Pågældendes Konto i hans nævnte Kreditorers Bøger som tilstrækkeligt Bevis for den påståede Fordring². — Boghandlerforeningen har det således i sin Hånd at bestemme, med hvilke Elementer den egenlige Boghandlerstand skal rekruteres, men ikke således med Hensyn til de såkaldte »Antikvarer«; disse have nemlig ingen Trang til nogen umiddelbar Forbindelse med de københavnske Forlæggere. Deres Lager forsynes i Reglen ikke fra Forlæggerne, men fra Almenheden, der nogen Tid efter en ny Bogs Fremkomst sælger dem den i brugt Tilstand; de handle med »brugte« Bøger. Umiddelbart kan Bog-

¹) Dsk. Boghdlertid. XII, 1865—1866, S. 153, 171, 183, 189; Nord. Boghdlertid, II, 1867—1868, S. 13, 99, 271, 291, 315, o. fl. St.

²) Højesterets-Tid. 1864—1865, S. 695, jfr. Jur. Ugeskr. 1863, S. 596—599; Dsk. Boghdlrtid., XI, 1864—1865, S. 169—170.

handlerforeningen ikke gribe ind i Antikvarhandelens Ordning, men det er forsøgt middelbart.

Forsåvidt Antikvarhandelen består i at afkøbe Skoledrenge og slige uvederheftige Personer gamle Bøger til Spotpris og igen afhænde dem til Købere af lignende Art, hviler der en Tvivlsomhedens Sky over den i Henseende til fuldendt Hæderlighed, men Antikvarhandelen består også i Andet. Den består også i at holde Lager af Fortidens Bøger, der ikke mere fremkomme i ny Oplag, fordi de ikke spørges tilstrækkeligt, men som dog ere uundværlige for ethvert dybere Studium, i hvad Retning det end går. Videnskabsmanden sukker ofte efter en sådan Bog, som end ikke Alverdens største Forlæggere som sådanne kunne skaffe ham, og søger til Antikvaren, der, for ret at kunne forstå Videnskabs-Dyrkernes Ønsker, selv må stå i Forhold til Videnskaben, tilbunds må kende vor gamle Litteratur, elske og frede om ethvert af dens Mindesmærker. Antikvarer, der stræbe mod det således antydede Mål, ere det bedste Værn mod, at noget Lignende skal berettes om Nutiden, som der lyder til os fra Fortiden: »På Grev Thotts Bogavktion tilbragte man ofte hele Dage med at sælge Bøger efter Vægten«; de bekæmpe den sørgelige Tilstand, der hos Venner af Litteraturen i sin Tid fremkaldte Forslaget om Oprettelsen af et »Bogforsikringsselskab«, der bl. A. skulde tilsikre dets Medlemmer, at deres efterladte Bøger blev udbragt til mindst 60 pCt. af deres Værdi¹. En sådan antikvarisk Handel tör i Betydning stilles ved Siden af enhver nyere Forlagshandel, den har som den sit store og smukke

¹) Nyeste Skilderi af Kbhvn., IV, 1805, S. 1121, XIII, 1810, Sp. 789—791, 799—803. 818—821. 850—854.

Mål. Af sådanne antikvariske Handeler have vi imidlertid ikke mange i København, og kun en er ialfald voxet op til større Betydning, det er H. H. J. Lynges, men dens Ry strækker sig også ud over Danmarks Grænser. Herman Henrik Julius Lynges er født den 13 November 1822 i København og kom efter sin Konfirmation i Lære hos Boghandler Christian Tønder Sæbye, der mest handlede med gamle Bøger og ikke altid stod på den bedste Fod med Boghandlerforeningen. Hos ham var han til hans Død i 1844, hvorefter han først bestyrede og senere blev Ejer af den Sæbyeske Boghandel. Den 26 Maj 1853 fik han Borgerskab som Boghandler. Jeg skal ikke her nærmere omtale Lynges Fortjenester — Enhver, der i fjærneste Måde har beskæftiget sig med Studiet af den danske Litteratur, kender deres store Betydning — men blot erindre om hans Kærlighed til Holberg og om hans med stor Anstrengelse tilvejebragte ypperlige Samling af Alt, hvad der på Litteraturens Område står i Forbindelse med denne Forfatter. Han har i 1862 fået den svenske Fortjenstmedaille i Guld¹.

Med Hensyn til den her fremhævede, om jeg så må sige, videnskabelige Antikvarhandels Betydning, ere Alle enige, imod den er der ingen Misstemning; men den antikvariske Skolebogshandel får undertiden hårde Ord. Det er den, der er farligst for Udøverens Personlighed, og det er den, der gör de egenlige Boghandlere — størst Skade. Dog kan der også siges en Del til Forsvar for den. I ethvert Tilfælde kan det siges, at det ikke er den, der trykker Skolebøgernes Priser ned til sågodtsom Intet, herfor sørges

¹) Jfr. Wessels sml. Digte ved I. Levin, 1862, S. 474; Chr. Bruun: Ludv. Holbergs Peder Pærs 1862, S. 54; Dagbladet, 1862, d. 9 April; Nord. Boghdlertid. V, 1870—1871, S. 79.

der tilstrækkeligt ved den evindelige Skiften Bøger i Skolerne og derved, at de gængse Skolebøger atter og atter udkomme som »ny forandret Udgave«. For og imod er der blevet talt herom i Boghandlerforeningen, thi Antikvarernes Stilling til den øvrige Boghandel har været behandlet her, som så mange andre Boghandelen vedrørende Spørgsmål. Man vilde, at det skulde stå i enhver enkelt Boghandlers Magt at give eller negte en Antikvar Rabat uden Hensyn til, om han var Medlem af Boghandlerforeningen eller ikke, men Forslaget herom gik ikke igennem¹. Og dette Spørgsmål er ikke det eneste, hvori Foreningen har stillet sig på et konservativt Standpunkt. Jeg skal fremhæve dens Forhold til Provinsboghandlernes forandringslystne Bestræbelser, hvortil jeg strax nedenfor kommer tilbage. Som andre Spørgsmål, der Tid efter anden have været fremme, skal jeg endnu eksempelvis nævne Boghandelens Forhold til Missionsforeningens på Landet omflakkende Kolportørere (»Bogførere«), deres Forhold til de såkaldte »karakteriserede Boghandlere såsom mislykkede Kontorbetjente, Skolemestre osv.«, og endeligt det lille Spørgsmål om, hvorvidt enhver Forlægger bør tilstå Sortimentshandlerne Rabat på de indbundne Bøgers Bind².

I Boghandlerverdenen som overalt er der en Brydning mellem de Store og de Små, som her hedde Forlæggere og Sortimentshandlere, og også her viser det sig

¹) Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 267; II, 1867—1868, S. 21—22, jfr. I, S. 147, 185, 273 og Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 13; IX, 1862—1863, S. 159.

²) Nord. Boghdlrtid., I, S. 70, 109, 117; II, 1, 7, 13, 22—23, 29, 99, 125; III, S. 129. — Om andre Foreningers Forhold til Boghandelen kan ses Nord. Boghdlrtid., III, 1868—1869, S. 118 (Selsk. for Danm.'s Kirkehist.) og 153 (Hist. Foren.).

såre vanskeligt for ikke at sige umuligt at komme overens. I November 1867 blev der i Boghandlerforeningen nedsat en Kommitte, der nærmere skulde drøfte et fremkommet Forslag om Forbedring af Sortimentshandlernes Kår, men hele Udbyttet blev følgende Referat i Boghandlertidenden af det Møde, hvori Sagen foretoges: »Foruden Kommittebetænkningen forelå en Mængde, tildels grundigt motiverede Forslag. Diskussionen herom var lang og meget udførlig, idet der imod hvert Forslag rejstes vægtige Grunde, og Påstande om eller Beviser for dets Uudførlighed idetmindste for Öjeblikket eller ved en Forenings-Beslutning fremkom Såvel Kommitteens som samtlige Forslagsstillere fandt sig successive foranledigede til at tage deres Forslag tilbage«¹. — Der er imidlertid endnu en Modsætning, som på Grund af Forholdene kommer frem med en ikke ringe Styrke, det er Modsætningen mellem Boghandlerforeningens Medlemmer og de hos disse kun rabatberettigede Boghandlere i Danmark². I Kampen mellem disse Parter er Udtrykket »selvskabt Lavstvang« blevet brugt, og man har udtalt sin Forundring over det lidet Handelsmæssige i, at Foreningen ikke tilstår sædvanlig Handelsrabat til den Boghandler, der endog tilbyder at betale kontant, för han dokumenterer sig som »anerkendt« Boghandler. Under 23 Juli 1856 indgav 25 Boghandlere Børgøring til Boghandlerforeningen om, at den måtte blive således »udvidet, at den optog samtlige danske Boghandlere i sin Midte, navnlig for at give disse den Garanti, som Foreningens Vedtægter nu sikre dens Medlemmer [d. v. s. An-

¹) Nord. Boghdlrtid., II, 1867—1868, S. 169, 193.

²) Dsk. Boghdlrtid., X, 1863—1864, S. 29, 35, 39—40, 45—46, 51—52, 61, 62, 69, 87.

del i de stillede Kavtioner]«, men denne Henvendelse blev uden Resultat, og den tilsigtede ny »Forening for Boghandlere i Danmark« kom ikke istand¹. En senere Bevægelse i en lignende Retning har heller ikke båret Frugt. Den 27, 28 og 29 Juli 1868 samledes 26 Provinsboghandlere til et Møde i København for at drøfte Provinsboghandleres Kår, og Resultatet blev bl. A. en 17 Punkter omfattende Skrivelse til den københavnske Boghandlerforening; heri vare de atter og atter tilbagevendende Stridsspørgsmål om Rabattens Størrelse, om Rabat på indbundne Bøgers Bind, om at Forlæggeren ikke må avertere en Bog som udkommen, för den er omsendt og nået til Provinsboghandlerne m. m. fl. berörte, og der var hertil föjet den Anmodning (Nr. 8): »At når ny Etablissementer agtes oprettede i en Købstad, der da gives den eller de derværende Boghandlere Lejlighed til at fremkomme med Erklæring over den indsendte Ansøgning, forinden den behandles i Boghandlerforeningen«. Det er ikke den frieste Ånd, der strömmar gennem denne Skrivelse, og det gör derfor næsten godt at finde følgende Udtalelse i Boghandlerforeningens Svarskrivelse af 20 Oktober s. Å.: »Foreningens Medlemmer betjene sig i Reglen ikke af Private på Steder, hvor Boghandlere ere etablerede, ligesålidt som af Kolportører. Foreningen vilde imidlertid overskride sin Kompetence ved ubetinget at forbyde disse Måder til at udbrede Bøger navnlig på Steder, hvor Erfaring måtte have lært, at der fra Boghandelens Side vises Ligegyldighed«, men når så Svaret tilsidst ender: »Foreningen må på den ene Side udtale sin Glæde over, at Provinsboghandlerne have

¹) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 24, 31, 35—36, 49, 61—62, 65—66, 68, 69, 73—74, jfr. Nord. Boghdlrtid., II, 1867—1868, S. 22.

vist deres Forretning den varme Interesse, der krævedes for at anvende så megen Tid og Bekostning på at overveje og drøfte Spørgsmål, de anså af Vigtighed for deres Virksomhed; men på den anden Side kan Foreningen ikke tilbageholde den Bemærkning, at det formentlig vilde have været Sagen tjenligere, om der havde været givet Foreningens Medlemmer Lejlighed til at være tilstede ved Forhandlingerne«, kan man forstå, at der ved denne Lejlighed sågodtsom Intet opnådes¹.

Som vi se, er det stadigt Foreningen Alt kommer an på, den henvender man sig til med Anmodninger og Bøgøring, og den er man misundelig på. Ret beset er det imidlertid ikke imod det Faktum, at der i Boghandlerverdenen er en styrende Magt, at Angrebene rettes; de Udenforstående kæmpe kun for selv at få Del i Magten, de ville ikke være Udenforstående. I så Henseende vil Fremtiden måske bringe nogen Forandring; men en Forening vil nok altid blive bestående, thi som dens Formand sagde, da den i 1862 havde bestået i 25 År: den har Betydning »ej alene for Boghandlerne og Boghandelen, men også for Litteraturen og Publikum i Almindelighed«². Vi skulle nu se lidt på denne dens Betydning, som virkelig er tilstede til trods for Råbene om, at den med sit »Beskyttelsessystem« er »hæmmende for den materielle Udvikling«. Boghandler-samfundet udgør nu et stort Selskab — 1869 var her i Danmark 263, medens Sverige på samme Tid med over det dobbelte Antal Indbyggere kun havde 162³ — og Selskabet

¹) Nord. Boghdlrtid., II, 1867—1868, S. 261, 265, 303; III, 1868—1869, S. 7, 11, 43—49, 53, 61, 69—70, 117—118.

²) Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 187.

³) Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 91.

er noget blandet. Tyskland forsøger på igen at forsyne Danmark med Boghandlere. Der udgives i Berlin danske, ligesom russiske og ungarske illustrerede Oversættelser af »Die Gartenlaube«, »Modenwelt« eller hvad de Alle hedde, som indføres her, og Hr. Wilhelm Siems optræder i København som Forhandler af disse tyske, ofte i et forfærdeligt Dansk skrevne Blade (»Månedstroser«, »Dagmar« m. m.). Hvad gör Tysken ikke for Penge¹. Men ikke nok hermed. Boghandelen er således stillet, at kun få Sortimentshandlere kunne leve af alene at handle med Bøger — man tænke også, at der 1869 i København med omtrent 180,000 Indbyggere var 128 Bog-, Papir- og Kunsthandlere, medens Stockholm med omtrent 140,000 Indbyggere kun talte 65² — de handle tillige med meget Andet, og det er næppe til Boghandelens Gavn³. Der opstår herved, som naturligt er, Forviklinger, med Hensyn til hvis Løsning det er godt, at den Enkelte ved, at han står overfor en ham kontrollerende Myndighed. Som sådan optræder Boghandlerforeningen nemlig; den har sendt mange Advarsler og Anmodninger om Oplysninger ud i Verden. — Er da Tilstanden virkelig

¹) Dsk. Boghdlrtid., VIII, S. 203—204, 207—208, 211—212; IX, S. 1. — Mærkes kan det, at der allerede tidligere er gjort Forsøg i denne Retning; 1857 begyndte Johannes Wolff, der var udgået fra den Iversenske Boghandel, her at udbrede den i Tyskland forberedte og trykkede »danske Originaludgave af Brockhaus' Konversationslexikon«, der forsøgte Konkurrence med det dengang af Forlagsbureauet bebudede »Nordiske Konversationslexikon« (se Kbhvns Adressekontors Efterretnr., 1857, Nr. 182). — Forbavsende er det, at den på Albert Cammermeyers Forlag i Kristiania 1869 udkomne Samling af Digte »Erotik og Idyl« helt er udført i Leipzig; der er Stålstikkene fra, der er Bogen trykt, og der er den indbunden.

²) Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 91.

³) Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 69.

således, at slige Tilskrivelser göres fornødne? Som Svar herpå skal jeg lade Kendsgerningerne tale.

Vi leve i en Tid, hvor den originale litterære Produktion for en Del står i Stampe — forbavsende er det således, hvor mange ny Grupperinger af Fortidens Digte vi have set fremkomme ligefra Boghandler Kristian Vissings lille »Forglemmigej« til Christian Winthers omfattende Samling »Dansk Lyrik« — men Boghandelen kan ikke leve uden Bøger, den skaffer dem da frem à tout prix, om det så skal være uden Forfatternavn ja selv uden Udgivernavn. Herimod har det lydt fra kompetent Side: »Det farligste Træk af Uansvarligheden se vi i den altfor vidtgående Dristighed, hvormed Boghandelen griber ind i Litteraturens Gang, idet den ikke blot ved dygtig og driftig Købmandsvirksomhed tjener Litteraturen og tjener ved den, men for at tjene en gros fremkalder Bøger i større Masse, end der er Brug for Meget af det Uheldige i Litteraturen skyldes ikke först de litterære Personers Svagheder, men Boghandler-Initiativet«¹. Det er gået så vidt, at endog Lejebibliothekerne have udstødt Nødskrig i Anledning af de udkommende Romanoversættelsers Mængde!² — Men den industrielle Virksomhed er gået videre. Når Boghandleren har fremkaldt en Bog, fået den trykt og omdelt,

¹) Dsk. Månedsskr., 1860, I, S. 291, 292.

²) Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 9, jfr. S. 13. — Som oplysende med Hensyn til, hvorledes mange af disse Romaner fremkomme, skal jeg henlede Opmærksomheden på et Cirkulære af 1 Oktober 1863 fra Chr. Steen & Søn, hvori dette Firma meddeler sine Kolleger, at Prisen »for de hos dem udkommende Feuilletonromaner af Berlingske Tidende og Dagbladet, nemlig 8 Sk. for Arket«, fra 1 Januar 1864 vil blive nedsat til 4 Sk. »for de Exemplarer, der forud bestilles i fast Regning, af hvad der i Årets Løb udkommer heraf«.

har han endnu kun haft Udgifter, nu skal Indtægten komme. Men hvad, om Almenheden nu ikke synes om Bogen, eller dens Afsætning ikke går Boghandleren hurtigt nok? Så komme vi til, at Bøgerne blive makulerede med Bogstaverne »N. P.«, som skal sige »Nedsat Pris«, og hvorved den Forlægger, der »nedsætter« sine egne Forlagsartikler, vil sikre sig imod, at de efter Nedsættelsen solgte Exemplarer remitteres ham til fuld Pris¹. At en Forlægger efter længere Tids Forløb nedsætter Prisen på tildels forældede Artikler for at få Plads eller af anden lignende Grund er forståeligt, Bøger gå som alt Andet efter en vis Tid af Mode, men at nedsætte Prisen på ny Forlagsartikler kort Tid, efter at de ere udkomne, er fordærveligt i alle Retninger. Tilliden mellem Køber og Sælger bliver herved aldeles illusorisk, og Bøgers Værdi reduceret til Intet. Sortimentshandleren tør ikke tage Bøger i fast Regning, thi han løber ikke alene den Risiko, ikke at få dem solgte — det er en almindelig Handelsrisiko — men udsættes også for, at deres Værdi, som han har betalt fuldt ud, en skøn Dag ved Forlæggerens Magtbud reduceres til det Halve eller til endnu Mindre; og ingen Køber vil indlade sig på at købe ny udkomne Bøger eller på at subscribere, han venter på Nedsættelsen. — Det kan ikke negtes, at mellem de flere Boghandlere, der have benyttet Nedsættelsestrafikken, bærer Frederik Wøldike (født 13 August 1832, etableret 24 Oktober 1855) Prisen. Det er kedeligt her at skulle nævne dette Navn, der står i Forbindelse med ikke få gode Forlagsforetagender, men Faktum er for bekendt til at kunne forties². Man får Ind-

¹) Nord. Boghdlrtid., III, 1868—1869, S. 335.

²) Dsk. Boghdlrtid., XII, 1865—1866, S. 67, jfr. X, S. 21, 40, 46, 51; XI, S. 123; Nord. Boghdlrtid., I, S. 85; II, S. 185; Flyveposten 1856, Nr. 126, 128. — Dsk. Boghdlrtid., XII, 71, 77.

trykket af, at for Mange ere sysselsatte med Boghandel, den Enkelte får ikke Rum nok; og det Samme viser sig ad anden Vej. Når der udkommer en Bog i Udlandet, ile Boghandlerne her med at bekendtgøre, at den vil udkomme oversat på deres Forlag; den, der kommer først med denne Bekendtgørelse, har en moralsk Prioritet, som i de fleste Tilfælde respekteres, men — Bekendtgørelsens Løfte holdes ikke altid¹.

Og endnu Et. Siems, så vi, optræder her og spreder navnlig gennem godt indøvede Kolportører — sågodtsom ingen Boghandler i København står i Forbindelse med ham — sine ved lovede Præmieblade og desl. for Mange lokkende Foretagender, og dette Præmiesystem er nu blevet gængs her. Bogtrykker Herdahls »Börnetidende« f. Ex. tilbyder tiltrædende Abonnenter for Oktober Kvartal 1870 strax »en smukt udstyret Börnebog« gratis og ved Nyår »en Nyårgave med Eventyr«. Ja såvidt er det gået, at en Boghandler ved Dom er bleven idömt en Bøde for en »Industripræmiefordeling«, som han havde sat i Forbindelse med et af ham udgivet Ugeskrift. Præmiefordelingen havde aldeles Karakter af et Lotteri; der fordeltes Gevinster efter Lodtrækning blandt Subskribenterne². — Det er kommet vidt på Boghandelens Område i industriel Retning³.

Under sådanne Forhold er det åbenbart til Gavn, at

¹) Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 137; XII, 1865—1866, S. 51, 57; Nord. Boghdlrtid., II, 1867—1868, S. 185.

²) Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 129. — Den samme Boghandler har også fået læst og påskrevet for en anden Art Forlag, se »Dagbladet« 1867, Nr. 14, jfr. Hospitals-Tidende, VIII, 1865, S. 157—159.

³) Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 113, jfr. 123. — Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 85; II, S. 83.

der indenfor Boghandelen findes en kontrollerende, mæglende og dømmende Myndighed. Boghandelen er en indviklet Forretning og trænger i flere Retninger til en sådan Styrelse. — Når Forlæggeren får de af ham bekostede Bøger fra Bogtrykkeren, sender han dem i Reglen rundt til Landets Boghandlere »til Forhandling« (à Condition). Forlæggeren ejer dem vedblivende, indtil Sortimentshandleren har solgt dem¹, men han erfarer ikke altid, om et sådant Salg har fundet Sted, før han enten selv begærer de udsendte Exemplarer, hvis Antal afhænger af Oplagets Størrelse m. m., tilbage, eller Sortimentshandleren ved Handelsårets Slutning gör op med ham, remitterer, hvad han har tilbage, og sender Dækning for, hvad han har solgt, efter Fradrag af sin Rabat². Som Følge heraf kan Sortimentshandleren til sine Tider sidde inde med fremmed Ejendom til stor Værdi, og det er naturligt, at Forlæggerne maa kræve nogen Sikkerhed af ham for det Betroede. På dette Punkt træder Boghandlerforeningen hjælpende til. Var Foreningen ikke, vilde enhver større Forlægger for sit Vedkommende forlange Sikkerhedsstillelse fra de Sortimentshandlere, der ønskede hans Forlag i Forhandling, nu stiller enhver Sortimentshandler kun en Kavtion, ikke til nogen enkelt Person, men til Boghandlerforeningen³. Herved forklares det, at Foreningen er temmeligt nøjeseende med, hvem den erkender for Boghandler; den vil såvidt muligt holde uvederheftige Kræfter borte, hvilket også får Betydning i en anden Retning, som vi nu komme til.

¹) Se en Dom i Ugeskr. for Retsvæsen, 1869, S. 970—972.

²) Dsk. Boghdlrtid., I, S. 45, 126; III, S. 163, 167, 177, 189; Nord. Boghdlrtid., IV, S. 229.

³) Dsk. Boghdlrtid., X, 1863—1864, S. 69. — For Tiden udgør de Boghandlerforeningen stillede Kavtioner den samlede Sum: 190,000 Rdlr.

I Lov om Pressens Brug af 3 Januar 1851 § 3 hedder det: »For Indholdet af et her i Riget ved Trykken offentliggjort Skrift påhviler Ansvar et Forfatteren, når han på Skriftet har navngivet sig og derhos enten, da Skriftet udkom, havde fast Bopæl her i Riget, eller ved Sags Anlæg er inden Statens dømmende Myndigheds Område. Har ingen sådan Forfatter nævnt sig, påhviler Ansvar et under samme Vilkår Udgifveren og dernæst Forlæggeren eller Kommissionshandleren. Mangler nogen af de fastsatte Betingelser for, at en af de nævnte Personer kan drages til Ansvar, påhviler dette Bogtrykkeren«¹. Som vi heraf se, kan Ansvar et for psevdonyme og anonyme Skrifter Indhold og i enkelte Tilfælde også for Indholdet af Skrifter, Forfatteren har navngivet sig på, komme til at påhvile den Boghandler, der udgiver eller forhandler dem, og det er derfor af Vigtighed, at Boghandlerne ere hæderlige og samvittighedsfulde Mænd. Vel kan jeg nu ikke anføre et eneste Exempel på, at dette Ansvar er gjort gældende, således som på det aldeles tilsvarende Forhold, at en Redaktør eller Bladudgiver har måttet bøde for indsendte Artikler i sit Blad — herom haves en Mængde Domme — men heraf kan man ligesågodt slutte, at Boghandlerne hidtil have vist den rette Takt som, at dette Ansvar aldrig vil få praktisk Betydning. Jeg skal derimod meddele et Exempel på, at der er bleven lagt Sag an mod en Bogtrykker for et i hans Bogtrykkeri trykt Digt, som der ingen Forfatter var nævnt til. Bogtrykker Marius Vilhelm Volkersen blev sat under Tiltale for et i Tivoliprogrammet for Søndagen den 24 Juli

¹) A. W. Scheel: Personretten, 1859, S. 459—464; F. C. Bornemann: Sml. Skr. IV, 1864, S. 309 fig.

1853 trykket Digt »Årsdagen for Slaget ved Isted«. Begyndelsesbogstaverne i hver Linie dannede nemlig, når de læstes samlede, bl. A. Ordene: »Gid Satan havde Kongen . . . som har tyvstjålet Grundloven«. Da det imidlertid under Sagen viste sig, at Volkersen ikke havde haft Anelse herom, faldt Dommen, mærkeligt nok forresten, ud til, at Volkersen blev frifunden og Forfatteren (P. H. Jensen) dømt til tre Måneders Fængsel¹: Presselovens ovenfor anførte Regel blev ikke herved fulgt i sin Strenghed.

Boghandlerforeningen har således, have vi set, udfoldet en rig Virksomhed, men endnu ere vi ikke færdige med den. Fortiden havde sat den danske Boghandel i Forbindelse med Boghandelen i Norge og Sverige, og denne Forbindelse stræbte Boghandlerforeningen at gøre så inderlig som muligt. Den iværksatte en vis solen Anerkendelse af Forbindelsens Betydning, ikke at tale om, at den danske Boghandlerforening ene og alene ved sin Tilværelse sikkert har indvirket på Dannelsen af »Svenska Bokförläggare Föreningen« (stiftet den 4 December 1843) og »den norske Boghandlerforening« (stiftet den 10 Januar 1851). Under 1 Marts 1856 indbød den danske Forening »samtlige danske, norske og svenske Boghandlere til et almindeligt Boghandlermøde i København«². Mødet fandt Sted den 22, 23 og 24 Juli 1856 og affødte senere »det andet skandinaviske Boghandler-

¹) Jur. Ugeskr. 1854, S. 302—309. — Mærkes må her, at der i 1855 blev lagt Sag an mod Bianco Lunos Enke for et i hendes Trykkeri trykt Skrift, hvorpå der hverken var nævnt Forfatter eller Boghandler, og af hvis Titel jeg kun skal anføre Ordene »Danmarks Genius«. På Grund af ganske særlige Omstændigheder faldt denne Sag ikke ud til Domfældelse. (Jur. Ugeskr. 1856, S. 37—40, Højesteretstid., 1857, S. 270—274).

²) Dsk. Boghdlrtid., II, 1855—1856, S. 139, jfr. 131.

møde«, der afholdtes den 19, 20 og 21 Juni 1866 i Stockholm. Ved Mødet i København var Deltagernes Antal 112 (41 fra København, 37 fra det øvrige Danmark, 12 fra Norge, 18 fra Sverige, 3 fra Finland og 1 fra Tyskland), i Stockholm mødte 145 Deltagere (61 fra Stockholm, 49 fra det øvrige Sverige, 12 fra Norge, 20 fra Danmark og 3 fra Finland)¹. Med Mødet i København var der forbunden en temmeligt omfattende Udstilling af alle Slags Bogtrykker- og Bogbinderarbejder, på hvilken ikke alene Nutiden, men også Fortiden, ikke alene Indlandet, men også Udlandet var repræsenteret. — På Mødet i Stockholm udtalte — og i denne Udtalelse er Mødernes Mål antydet — Th. Michaelsen: »Tidens Krav til den skandinaviske Boghandel er dette: at Adgangen til de 3 Landes Litteratur er let, og at de Bøger, der udkomme i de 3 Lande, gensidigt ere lige så tilgængelige som tyske og franske«². Og for at nå dette Mål, en litterær Sammenknytning mellem Danmark, Norge og Sverige, der er så uendeligt vigtig, henleledes Opmærksomheden på Virksomhed i Skolen og Pressen med Hensyn til at overvinde Ulighederne i og Ubekendtskabet med de forskellige Skriftsprog, på Betydningen af Oprettelsen af blandede Fagtidsskrifter og skandinaviske Lånebiblioteker rundt om i Landene, på Ønskeligheden af at få større skandinaviske Bogdepoter i de betydeligere Stæder o. s. v. At gennemgå alle de behandlede og antydede Spørgsmål er imidlertid ikke muligt, jeg skal derfor holde mig til et Par enkelte, til Spørgsmålet om en lettere Forbindelse mellem

¹) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 15; Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 1—2.

²) Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 3. — Jfr. »Det andet skand. Boghdlrmøde« i Nord. Tidskr. I, Lund, 1866, S. 285—289.

de tre nordiske Riger og til Spørgsmålet om den litterære Ejendomsrets Stilling i de nævnte Lande.

Som vi i forrige Tidsrum så (S. 145), var der sket et stort Fremskridt med Hensyn til Postbefordringen, Hurtigheden og Bekvemmeligheden var voxet. Som rimeligt er, skulde der imidlertid Tid til at få de vundne Fordele anvendte også på de internationale Forbindelser, men mærkeligt er det dog endnu i 1862 at høre Klage over »det langsomme Samkvem mellem Nordens Boghandlere« og i 1866 at læse følgende Underretning på et Kristiania-Tidsskrift: »På Grund af den overordenligt mangelfulde Forbindelse med Sverige er endnu næsten ingen af de i 1866 der udkomne Bøger at få i vor Boghandel. Vi blive således et Kvartal efter med den svenske Litteratur«¹. Men i denne Henseende er der i de sidste År udrettet Betydeligt, de store Jernvejsanlæg i Sverige og Danmark have afhjulpet mange Mangler, og jeg skal desuden særligt for Danmarks Vedkommende fremhæve, at der fra 1 April 1851 indførtes en ensformig Porto for Breve hele Landet over, og at denne Porto kunde betales i påklæbede Frimærker (Lov 11 Marts 1851 § 2), at Pakkeposttaxterne nedsattes ved Loven af 26 September 1865, at der fra 1 August 1866 kan udvexles Postanvisninger og Postforskud på Breve indtil et Beløb af 40 Rdlr. mellem samtlige danske Postkontorer og en stor Del svenske og norske Postexpeditioner (Cirk. 30 Juli 1866), og at der endeligt i 1869 er afsluttet omfattende Postkon-

¹) Dsk. Månedsskr. 1860, I, S. 284—285; 1862, I, S. 174; Dsk. Boghdlrtid. XII, 1865—1866, S. 197; Nord. Boghdlrtid. I, 1866—1867, S. 4.

ventioner mellem de tre Riger¹. Men hermed er ikke Alt gjort. Fra Toldvæsenets Side, navnlig for Sveriges Vedkommende, står der endnu sikkert Noget tilbage, og så — ja så udkræves der Interesse fra Boghandlernes Side og først og fremmest Tilslutning fra Almenhedens Side. Jeg skal nu undersøge, hvorvidt dette har fundet Sted for Danmarks Vedkommende.

De danske Boghandlere have da ikke alene diskuteret Handelsforholdet, således som det i Meget er, og således som det borde være mellem dem og de norske og svenske Boghandlere², men de have også praktisk udrettet Meget. Først og fremmest må jeg nævne den Gyldendalske Boghandels betydelige Forlag af norske Skrifter, der siden 1860 omfatter Arbejder af følgende norske Forfattere: Björnstjerne Björnson³, Bibliotheksamanuensis F. Bætzmann, Fru Collet, Professor L. Dietrichson, Højesteretsadvokat Dunker, Henrik Ibsen, Jonas Lie, Fru Magdalene Thoresen, Rektor Vibe og Welhaven, hvis »Samlede Skrifter« ere udkomne på den Gyldendalske Boghandels Forlag. — Også Andre have imidlertid været virksomme på dette Område. »Forlagsbureauet i København«, der er en mellem Boghandlerne O. H. Delbanco, G. E. C. Gad, F. V. Hegel og C. C. Lose bestående Forening — G. E. C. Gad indtrådte i 1856 istedenfor C. G. Iversen, der med de Andre havde

¹) Af $\frac{2}{3}$ Marts og $\frac{1}{6}$ April 1869, jfr. Bkdtg. 25 Juni 1869. — Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 17—18; Nord. Boghdlrtid. I, 1866—1867, S. 47; III, S. 78; IV, S. 7; Nord. Tidskr., I, Lund, 1866, S. 294—296.

²) Dsk. Boghdlrtid. VIII, 1861—1862, S. 123; Nord. Boghdlrtid., III, 1868—1869, S. 257; IV, S. 1.

³) Jfr. Fædrelandet, 1869, Nr. 53; Folkets Avis 1869, Nr. 58; Dags-Telegraphen 1869, Nr. 73, 78.

stiftet Foreningen i 1854 — købte i Sommeren 1864 ved Avktionen over den norske Forlægger Chr. Tönsbergs Forlagsskrifter Restoplaget af P. A. Munchs »Det norske Folks Historie«, Henrik Wergelands »Samlede Skrifter« og M. B. Landstads »Norske Folkeviser«, ansatte Prisen i Forhold til Indkøbssummen og havde inden kort Tid fuldstændigt udsolgt de to første Værker¹. Samme Firma er Forlægger af P. Hansens Anthologi »Nordiske Digtere i vort Århundrede«, i hvis Subscriptionsindbydelse det udtaler den Forudsætning, at »det er Alle indlysende, hvilket stort åndeligt og materielt Udbytte det vilde give, om hvert enkelt Lands Forfattere med Tiden kunde gøre Regning på at finde en Læsekreds i alle tre Lande«. Tanken er groet dygtigt op, siden den første Gang fandt Ord i Slutningen af forrige Hundredår (ovfr. S. 102); L. H. Bøgh har fået mange Efterfølgere, blandt hvilke for den nyere Tid Chr. Falkenberg († 1868) og G. E. C. Gad bör nævnes; Gad er, som Falkenberg tidligere var, Kommissionær for den svenske »Bokförläggareförening« i Stokholm og har altid et stort Oplag af svensk Litteratur. Den af Docenten i Geologi ved Upsala Universitet C. W. Paijkull udgivne Rejseskildring »En Sommer på Island« (1866, 1867)- fremkom samtidigt på Svensk og Dansk i Sveriges og Danmarks Hovedstæder. — Mærkes bör det også, at der på Boghandlermødet i Stokholm blev foreslået, at den nordiske Boghandel skulde have et Fællesorgan, hvorefter den af Boghandler O. H. Delbanco i København siden 1854 udgivne »Dansk Boghandlertidende« fra 7 Juli 1866 udkom som »Nordisk Boghandlertidende«². Her

¹) Jfr. Dsk. Boghdlrtid. XII, 1865—1866, S. 67.

²) Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 23 flg.

have vi altså et sådant fællesnordiskt Fagtidsskrift som Boghandlermødet anbefalede, og det er ikke det eneste fremkomne. Af andre sådanne skal jeg endnu nævne det i Lund fra April 1866 udkommende, af G. K. Hamilton redigerede »Nordisk Tidskrift för Politik, Ekonomi och Litteratur«, der blev grundlagt ved en Aktietegning (119 Aktier tegnedes i Norge, 102 i Danmark og 100 i Sverige), hvori ikke mindre end 20 danske Boghandlere deltog¹, og så det af Dr. Axel Key i Stokholm redigerede »Nordiskt medicinskt Arkiv«, hvis første Hefte udkom i Marts 1869. Hamiltons Tidskrift afløste »Nordisk Universitets Tidskrift«, der var begyndt allerede i 1854.

Vi stå nu ved det andet store Spørgsmål, jeg her vil behandle, nemlig den litterære Ejendomsrets Stilling i de tre nordiske Riger. Hvad nu først Danmark angår, da have vi her Lov om Eftertryk af 29 December 1857². Den gamle Forordning af 7 Januar 1741, der havde været god for sin Tid (ovfr. I, S. 284), slog ikke længer til, og Følelsen heraf var levende. Det første Spørgsmål, der diskuteredes på Boghandlermødet i København, var derfor også »Udkast til en Ansøgning til H. M. Kongen om snarest at lade forelægge Rigsdagen Udkast til en Lov om Beskyttelse af den litterære Ejendomsret«; Udkastet blev vedtaget og den 11 August 1856 af en Deputation overrakt Kongen³. Året efter var Ønsket opfyldt. Ved Lov af 29 December 1857 og den dertil sig knyttende Tillægslov af 23 Februar 1866 er det nu som almindelig Regel bestemt, at Forfatteren af et offentliggjort

¹) Nord. Tidskr., I, Lund, 1866, S. 643—648.

²) A. W. Scheel: Personretten, 1859, S. 467—482.

³) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 13—14, 16—17, 28, 31.

Skrift har en omfattende og indenfor sine Grænser udelukkende Næringsret med Hensyn til dette Skrift for sin Levetid, og at hans Arvinger endnu i 30 År efter hans Død, forsåvidt han ikke for denne Tid har truffet anden Disposition, kunne gøre den samme Ret gældende. Bestemmelserne angå endeligt ikke alene Skrifter men også geografiske, topografiske, naturvidenskabelige og lignende Tegninger og Afbildninger ligesom musikalske Kompositioner. Lovene ere omfattende og give Forfatterne eller de dem repræsenterende Forlæggere et godt Værn¹; Forbuddet mod Eftertryk ophører kun i Tilfælde af, at Exemplarer af det pågældende Værk i 5 År ikke have været at erholdé. Det Eneste, der står tilbage, er måske at give Tingen sit rette Navn, altså ikke at tale om Eftertryk, men om litterært Tyveri, og dernæst at lade en sådan litterær Tyvssag blive behandlet som enhver anden Tyvssag. Det vilde måske være det kraftigste Værn. Nu er Sagsanlæg mod

¹) Følgende ere vistnok de fleste i Eftertryksager afsagte Domme siden 1857: Hof- og Stadsretsdom af 4 Juni 1860 (Jur. Ugeskr. 1860, S. 627—630) i Sagen: Boghandler F. Chr. Pio mod Boghandler N. P. Mörch; Hof- og Stadsretsdom af 8 September 1862 (Jur. Ugeskr. 1862, S. 735—739) i en Sag om Johannes Wildts Roman »Bröndpigen ved Ramløsa eller Tycho Brahes Dage«; Landsover- samt Hof- og Stadsretsdom af 10 Juli 1865 (Jur. Ugeskr. 1865, S. 573—574, 577—580, Dsk. Boghdlrtid., XII, 1865—1866, S. 9—10) i Sagen: Prof. A. P. Berggreen mod Skolelærer H. I. Hansen og Kancelliråd Helm Petersen; Hof- og Stadsretsdom af 8 Januar 1866 (Jur. Ugeskr. 1866, S. 153—157) i Sagen: Boghandler L. Jordan mod Litteratus Joh. Hornum; Hof- og Stadsretsdom af 13 Juni 1870 (Ugeskr. f. Retsvæsen, 1870, S. 835—838, Nord. Boghdlrtid. IV, S. 161, V, S. 15) i Sagen: Boghandler Otto B. Wroblewsky mod M. Goldschmidt, og Hof- og Stadsretsdom af 19 September 1870 (Berl. Tid. 1870, Nr. 228, Nord. Boghdlrtid., V, S. 79) i Sagen: Boghandler C. C. Lose mod H. Brix. — Jfr. Holten: »Hvorledes man kan gøre Bøger« i Fædrelandet, 1856, Nr. 134.

Eftertrykkeren en privat Sag. Som rimeligt er, gælde de omtalte Bestemmelser kun om under dansk Ret stående Personers Eftertryk af danske Skrifter, Loven har imidlertid gjort Sit til også at beskytte danske Skrifter mod Eftertryk af Andre. I §. 23 hedder det nemlig: »Nærværende Lovs Bestemmelser kunne, under Forudsætning af Gensidighed, ved kgl. Anordning ganske eller tildels gøres anvendelige på de andensteds udgivne Værker«, og denne Gensidighed er virkelig i et enkelt Tilfælde indtrådt nemlig med Hensyn til Frankrig¹. Er der da ingen Gensidighed mellem Danmark og Sverige-Norge? Vi skulle se det.

Hvad nu først Norge angår, have vi ovenfor set, at der på Grundlag af vore gamle Bestemmelser (Frd. 7 Januar 1741) var oprettet Gensidighed med Hensyn til Eftertryks Strafbarhed mellem det norske Folk og os (S. 155), og denne Ordning har medført praktiske Resultater. Boghandler W. Gram i Kristiania havde eftertrykt H. H. J. Lynges Forlagsskrift »Troens rare Klenodie« af Brorson, og der blev derfor gjort Skridt til Sags Anlæg, men inden Sagen blev påbegyndt, indgik Parterne den 11 August 1856 mindeligt Forlig, hvorefter Gram udleverede hele det af ham trykkede Oplag til Lynges som dennes Ejendom, og 3 Gange indrykkede Bekendtgørelse herom i to af Kristianias mest læste Blade². Og endnu i 1869 finde vi en lignende Afgørelse. Frederiksstads Ugeblad havde uden indhentet Tilladelse fuldstændigt aftrykt H. F. Ewalds på den Gylden-

¹) Se Andngrne af 6 November 1858 og 5 Maj 1866. — Ved Andngrne af 30 August 1859 og 13 Maj 1860 blev der også indført Gensidighed mellem Kongeriget Danmark på den ene Side og Hertugdømmerne Holsten og Slesvig på den anden Side.

²) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 43.

dalske Boghandels Forlag udkomne Fortælling »Knud Rydbjergs Livseventyr« og herved foranlediget Kancelliråd Hegel til Sags Anlæg, men Sagen blev stanset derved, at »J. Eechs Enke som Udgiver af Ugeblad for Frederiksstad og Omegn« vedtog at udrede en Bøde til Statskassen af to Speciesdaler samt i Omkostninger sex Speciesdaler sexti og sex Skilling¹. Det er mig imidlertid ikke ganske klart, at det samme eller et lignende Resultat kunde være nået gennem en anlagt Sag; de norske Bestemmelser om Eftertryk (Norges Kriminallov af 20 August 1842, Kap. XXII, § 20) ere nemlig trods deres omfattende Udtryk vist kun anvendelige med Hensyn til norske, af under norsk Ret stående Personer eftertrykte, Skrifter², og den ovenfor omtalte særligt indførte »Gensidighed« er utvivlsomt bortfalden. Den danske Frd. af 7 Maj 1828 med den dertil sig sluttende Kancelliplakat af 9 Juni 1831 har »det Forbud, som Frd. 7 Januar 1741 indeholder imod Eftertryk«, til Grundlag, men Loven af 29 December 1857 har ophævet Frd. 7 Januar 1741, hvis Forbud derfor næppe kan tjene til Grundlag mere for nogen gældende Lovbestemmelse³, og den herved bortfaldne Frd. 7 Maj 1828 er ikke erstattet ved nogen Anordning, der sætter Gensidigheds-Paragrafen i vor Eftertrykslov i Virksomhed overfor Norge, Noget, der er så meget mærkeligere, som den norske ovenfor omtalte Gensidighedslov af 13 September 1830 endnu består. Med Hensyn til Sverige er Forholdet som tidligere (ovfr. S. 156). Danske Bøger — for særligt at holde os til Danmark — kunne

¹) Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 1.

²) A. Schweigård: Kommentar over den norske Kriminallov, II, Kra., 1846, S. 494—495.

³) Jfr. dog A. W. Scheel: Personretten, 1859, S. 478—479.

altså raskt væk eftertrykkes og falbydes i Norge og Sverige; det er ikke forbudt.

I Sverige, så vi i forrige Tidsrum, kunde Regeringen ikke trænge igennem med en Gensidighedslov overfor Danmark; den forsøgte det, men Forsøget strandede på Repræsentationens Modstand. At Sagen faldt således ud, må imidlertid ikke anses som et Tegn på, at Stænderne vilde anbefale Eftertryk af danske Bøger i Sverige, et særligt svenskt Forhold må nemlig her tages med i Betragtning. Den svenske »Tryckfrihets-Förordningen« af 16 Juli 1812 er en af Sveriges Grundlove¹, og en Forandring i sådanne, især når et Folk har lært at elske dem som Helhed, er det altid vanskeligt at gennemføre, for Principets Skyld ser man dem nødtigt ændrede, og desuden fordrede og fordrer selv den mindste sådanne Ændring et betydeligt Maskineri sat i Bevægelse, den skal bl. A. vedtages på to af forskellige Valg udgåede ordinære Rigsdage². Det er imidlertid at håbe, at disse Vanskeligheder må kunne overvindes, thi der er virkelig blevet eftertrykt danske Bøger i Sverige; den danske Udgave af Holbergs Komedier, der udkom i 8 Bind i Strengnäs 1827—1833, må nærmest betragtes som Eftertryk³, og af Øhlenschlägers Skrifter ere ialfald Aladdin, Axel og Valborg og Nordens Guder eftertrykte i Fahlun 1841 (12°).

Foruden det ligefremme Eftertryk er der imidlertid endnu et Punkt vedrørende de tre nordiske Rigers ind-

¹) C. G. Strandberg: Sveriges Grundlagar m. m., Stkholm., 1866, S. 85—109.

²) Se den danske Kanc. Skriv. 23 Oktbr. 1845; den svenske Riksdags-Ordning af 22 Juni 1866 § 64.

³) N. M. Petersen: Lit. Hist., 2den Udg., IV, 1869, S. 479; Riksdagstid., Forhdlng. på Folketinget, 9 Sess., 1857, Sp. 3086.

byrdes litterære Forhold, der fortjener at omhandles; det er Spørgsmålet om Landenes gensidige Oversættelsesret til en i det ene Land udkommen Bog. Dette Spørgsmål var for på begge de nordiske Boghandlermøder, og det var for på det andet, i Stockholm 1866, afholdte Møde af skandinaviske Nationaløkonomer¹, men det viste sig, at Meningerne herom vare delte. Nogle mente, at Oversættelser fra det ene nordiske Folkemål til det andet var en Uting, der ikke skulde tåles, de berøvede Forfatterne en Del af deres Værks pekuniære Udbytte, og Andre mente, at de endnu borde beholdes, thi de fremmede den skandinaviske Sag, det var bedre, mente de, at en Forfatter fra det ene Land blev læst i de andre i Oversættelser, end at han slet ikke blev læst. Deri lod det dog til, at Alle vare enige, at Forfatteren af et Skrift, ialfald indenfor en vis Tidsgrænse, borde have Fortrinsret til at foranstalte slige Oversættelser, således som det også under Betingelse af Gensidighed er bestemt med Hensyn til svenske Skrifter ved den danske Lov af 23 Februar 1866 §§ 7 og 8 og den norske Lov af 4 Juni 1866. Betingelserne i disse Love ere enslydende: Forfatteren skal på sin Bogs Titelblad tilkendegive, at han agter at udgive en Oversættelse; inden 3 Måneder fra dens Udgivelse indlevere et Exemplar til det kgl. Bibliothek i København (Universitetsbibliotheket i Kristiania); sørge for at Oversættelsen begynder at udkomme i det pågældende Rige inden 9 Måneder fra denne Indleverelse og endeligt påse, at Oversættelsen helt er udkommen inden 2 År fra samme Frist at regne. Disse Bestemmelser ere dog endnu

¹) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 27—28; Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 33—34; Nord. Tidskr., I, 1866, S. 381—382.

ikke trådte i Kraft, den svenske Gensidighedsbestemmelse lader på Grund af den ovenfor omtalte Grundlovs-Vanskelighed stadigt vente på sig. — Mærkeligt er det imidlertid at læse disse Love, der så bestemt gå ud fra, at en Forfatter bör være den Førstberettigede til at drage pekuniær Nytte i så vidt muligt alle Retninger af det af ham forfattede Værk, thi denne Grundsætning har ikke den Anvendelighed i de Lande, Lovene ere udgåede fra, med Hensyn til Forfatterens Stilling overfor sine Landsmænd, som den efter disse Love kan få med Hensyn til Forfatteren overfor et andet Lands Undersætter. Trådte de omtalte Bestemmelser pludseligt i Kraft mellem Danmark og Sverige, vilde en dansk Forfatter være sikker mod i Sverige foranstaltede svenske Oversættelser af hans Skrift, men han vilde ikke have noget Middel til at hindre sine egne Landsmænd i at gøre, hvad han kan formene Sveriges Beboere, nemlig at oversætte hans Skrift på Svensk. Vi ere endnu ikke nåede til at tillægge en Forfatter en vel begrænset, men indenfor sine Grænser udelukkende Oversættelsesret til sit Skrift¹. Skulde således en Forfatter her vælge at udgive et Skrift på Latin, Fransk eller Tysk, har Enhver her i Landet Ret til at oversætte det på Dansk og til, udelukkende i sin egen Interesse, at bringe Oversættelsen i Handelen. Tilfældet, kan man sige, er ikke meget praktiskt, det er sandt; men jeg ser ikke heri nogen tilstrækkelig Grund til ikke at optage Bestemmelser, der hævde et Princip. — De anførte Love tale kun om Oversættelse af svenske Skrifter; desværre kunne vi snart også trænge til en Lov om Oversættelser af norske

¹) F. T. J. Gram: Den dske Formueret, I, 2den Udg., 1858, S. 416—417; Rigsdagstid., Forhdlng. på Folketinget, 9 Sess., 1857, Sp. 3076, 3669 flg. 3683; jfr. L. 29 Dchr. 1857 § 5.

Skrifter, thi det såkaldte »Landsmål« har allerede en Litteratur; Christopher Jansons »Fraa Bygdom« (Björgvin. Forlaget hans Ed. B. Giertsen. 1866) foreligger oversat i »Fra Norge af Kristofer Janson (oversat med Forfatterens Samtykke). Kjøbenhavn 1868«¹.

Når Spørgsmålet nu bliver, hvilke Bøger der hyppigst oversættes fra det ene nordiske Sprog på det andet, er det ikke vanskeligt at give Svar: det er Romaner og Noveller. Det er ikke få svenske Romaner, der oversættes på Dansk, og forbavsende er det, hvormange endog middelmådige danske Noveller og Romaner man træffer i svensk Omklædning, endog godt udstyrede og spredte over hele Landet. Ja en Novelle, der herhjemme kun er bleven trykt i et Oplag på 500 eller 750, trykkes ofte i Sverige i 1500 Exemplarer eller flere, thi Forholdene der kræve større Oplag. Det kan være en Glæde for Forfatteren at se dette, men det er en Glæde, der ikke betaler sig for ham; han får næppe engang et Friexemplar af det oversatte Værk. Oversætteren og hans Forlægger har ingen Forpligtelser overfor ham. Betegnende er det således, at den her i 1862 hos C. A. Reitzel udkomne Fortælling »Ved Nytårstid i Nøddebo Præstegård« der i 1865 og 1869 oplevede 2det og 3dje Oplag, i en og samme Uge udkom i **2** svenske Oversættelser i Stockholm (hos Albert Bonnier og Oscar L. Lamm; 1868); herved er der utvivlsomt gået en Del svenske Læsere tabt for den danske Original. Der er imidlertid foruden Sprogforskellen en Ting, der utvivlsomt berøver danske Forfattere en Del Læsere i Sverige, og det er, at de danske Bøger sammen-

¹) L. Dietrichsons Nord. Tidskr., Kbhvn., 1863, S. 296—297; Christ. Janson: Den norske Målsag (Nord. Tidskr., II, Lund, 1867, S. 398—425).

lignelsesvis synes ansatte til højere Priser end de svenske¹. De mange Oversættelser, som vort Broderlands Litteratur er i Besiddelse af, gör Noget hertil, thi en Oversætters Honorar er naturligvis betydeligt lavere end en original Forfatters, men væsenligt må til Forklaring — og disse Grunde ramme alle svenske Bøger — vistnok anføres, at Læsekredsen i Sverige gör större Oplag mulige end Læsekredsen hos os, at de svenske Forlæggere næsten alle tillige ere Bogtrykkere, og at Papiret kan fåes billigere i Sverige end her.

Denne sidste Bemærkning fører naturligt til en Betragtning af Forholdene ved vor Papirindustri. I forrige Tidsrum så vi (S. 174), at der både var pålagt Klude en høj Udførselstold og Udlandets Papirer en ikke ganske ringe Indførselstold; heri er der sket Forandring. Ved Loven af 26 Juli 1853 § 3 blev Udførselstolden nedsat fra 2 Rdlr. 80 Sk. for 100 Pd. til 1 Rdlr. 48 Sk.², og ved Toldloven af 4 Juli 1863 er denne Udførselstold helt bortfalden; Indførselstolden på Papir er ved den nævnte Lov af 1863 i Almindelighed ansat til $\frac{1}{2}$ Sk. for Pundet. Fabrikanterne ivrede stærkt mod disse Forandringer, da de forelå i Forslag. Firmaet »Drewsen & Sønner« indgav i April 1862 et trykt Andragende til Rigsrådet for at bevare Kludetolden, men denne Udførselstold faldt som enhver anden Udførselstold, og de danske Papirfabrikanter ere ikke herved blevne ødelagte, således som hint Andragende gjorde gældende, at

¹) Nord. Boghdlrtid., I, 1866—1867, S. 27.

²) I 1852 var der i denne Anledning ikke ringe Bevægelse, der indkom flere særskilt trykte Andragender til Rigsdagen fra danske, slesvigske og holstenste Papirfabrikanter, se: Nogle Bem. foranl. ved de indnl. Papirfabr.'s navnl. d'Hrr. Drewsen & Sønners Andrag. til Rigsd. af a. t., 1852; Fædrelandet, 1852, Nr. 279, 283; Dannevirke, 1852, Nr. 306 m. fl. St.

de vilde blive¹. Nu er der Kamp om det yderligere Skridt også at lade Indførselstolden falde, således som det blev tilrådet af en Del Bog- og Papirhandlere, Bladudgivere samt Bog- og Stentrykkere i et Andragende af 26 Marts 1862 til Rigsrådet, hvori de gjorde opmærksom på, at Statens Indtægt ved Papirtolden i 1860 kun havde været 30,000 Rdlr. for 1,021,701 Pund Papir, et Kvantum, der ikke engang var tilstrækkeligt til at tilfredsstille Hovedstadens Journal-Litteraturs Forbrug i et År. Af denne Skat, hedder det, hvoraf Staten, der selv er en af de største Papirkonsumenter, betaler en betydelig Part, »går en Del i Form af Beskyttelse til Papirmagerne, medens en langt større Del spildes for Nationalformuen derved, at vore beskyttede og af ingen tilstrækkelig indenlandsk Konkurrence ansporede Fabriker arbejde for dyrt«. Denne Kamp står på endnu². Det var »Drewsen & Sønner«, der på Fabrikanternes Vegne optog Kampen, hvilket var aldeles selvfølgelig, thi der var en Tid, i hvilket dette Firma fuldstændigt beherskede Papirtilvirkningen herhjemme. Den gamle Kammerråd Drewsen, Bondestandens varme Talsmand i de Roskildske Stænder, døde vel 1851³, men Sønnerne fortsatte Firmaet, til de 1865 gjorde den Forandring, at Christian Drewsen beholdt det gamle Firmanavn for sig og sin Virksomhed på Strandmøllen, og Michael Drewsen overtog Silkeborg under Firmaet M. Drewsen & Søn. Allerede i 1853 havde Christian Drewsen,

1) Andrag. t. det dsk. Rigsråd i Anl. af Udkastet til den ny Toldtarif. Fra Drewsen og Sønner, 1862. — L. Holst i Nord. Tidskr., I, Lund, 1866, S. 405.

2) Rigsrådstid., 4de ordenl. Saml., 1862, Sp. 1769; Dsk. Boghdlrtid.; VIII, 1861—1862, S. 183; XII, 1865—1866, S. 107; Dagbladet, 1869, Nr. 98.

3) Illustr. Tid., III, 1861—1862, S. 82.

der foruden som Papirfabrikant er bekendt som naturhistorisk Forfatter, tilkøbt sig Papirfabriken Ørholm med Nymølle, der begge ere beliggende ved den lille Mølleå¹, så at altså nu både Silkeborg og Strandmøllen og Ørholm med Nymølle var i den samme virksomme Slægts Eje. I 1866 ombyggede og udvidede Chr. Drewsen Ørholm Papirfabrik, og Papirtilvirkningen her sammen med Strandmøllens Tilvirkning voxede i 1869 til gennemsnitligt 11,000 Pund i Døgnet — som Prøve på Produktionen kan henvises til det ypperlige Papir, hvorpå dette Skrift er trykket — og da der den 15 Oktober 1864 overgik den Silkeborgske Fabrik en stor Ildebrand, var den allerede Året efter rejst igen, anselig og smuk som ingensinde før². Nu er Silkeborg ude af den Drewsenske Slægts Eje. Den 15 Marts 1870 solgte Michael Drewsen Papirfabriken her til farmaceutisk Kandidat N. K. Strøyberg og Papirhandler Julius Hoffensberg i København for 300,000 Rdlr., og af disse to blev Strøyberg snart efter Eneejer. — 1855 var her i Danmark 8 Papirfabrikanter med 182 Medhjælpere og 3 Papirmøllere med 16 Medhjælpere³. Nu som dengang er der imidlertid af betydelige Fabriker kun de ovenfor S. 175—176 nævnte. 1855 var der i København 19 Papirhandlere med 7 Medhjælpere og i Købstæderne 1 (!) Papirhandler med 1 Medhjælper, 1860 var der i København 24 Papirhandlere med 5 Medhjælpere (i Købstæderne 4 med 1 Medhjælper og på Landet 3)⁴, nu er

¹) Illustr. Tid., IX, 1867—1868, S. 157, 158.

²) Illustr. Tid., VI, 1864—1865, S. 315, 316.

³) O. Müller: Udk. t. Lov om Hdværks- og Fabrikdrift m. m. på Landet, 1857, S. 98; jfr. Kvberetnr. fra Industrif., XIII, 1853, S. 187—188.

⁴) O. Müller: anf. St. S. 91; Statist. Tabelv., 3 R., I, 1863, S. 109, 240—241.

omtrent enhver Boghandler tillige Papirhandler både i København og i Købstæderne. Efter Vejviseren for 1870 for København og Frederiksberg havde København i 1869 58 Boghandlere, der tillige vare Papirhandlere, foruden 20 egenlige Papirhandlere.

Vi komme nu til Bogbinderne. Bogbinderlavet så ikke Næringsfriheden imøde med lyse Forhåbninger, det frygtede for, at der ved dens Indførelse væsenligt kun toges Hensyn til »Konsumenterne«¹, og vi have ovenfor (S. 200) set det ville støtte Rettigheder for sig på de gamle Lavsartikler af 1685 overfor en Boghandler. Men Lavet undergik dog den samme Skæbne som alle andre Håndværkslav, og Forholdet overfor Boghandlerne er ikke blevet forrykket ved hin Retstvist. I Boghandlertidenden er Opmærksomheden navnlig henledet på Arbejderne fra Bogbinder Daniel Louis Clément² (f. 15 Juni 1820), hvis Bedrift er så betydelig, at han dagligt beskæftiger omtrent 20 Arbejdere; fra den 1 November 1844 har han været Bogbinder i København³. Han har udført det til dette Skrift særligt komponerede Bind. At København dog også tæller andre dygtige Bogbindere, kan ses af Chr. Bruuns Beskrivelse af den Bogsamling, der som en Brudegave fra danske Mænd og Kvinder fulgte Prinsesse Dagmar til Rusland⁴. — 1855 bestod Bogbinderlavet i København af 69 Lavsmestere, 4 Enker og 4 Frimestere; 1856 angives det at tælle 78 Mestere, 125 Svende og 25 Lærlinge, medens det dog sam-

¹) Hdværksstandens Bemærknr. ved Betænkn. ang. Hdværks- og Fabriklavene, 1848, S. 38—39.

²) Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 179; X, 1863—1864, S. 87—88; jfr. Kvberetrn. fra Industrif., XIII, 1853, S. 220—221.

³) Dags-Telegraf, 1869, Nr. 298.

⁴) Illustr. Tid., VIII, 1866—1867, S. 420—421.

tidigt hedder, at det består af 106 Hovedpersoner og 169 Medhjælpere; 1860 var her 109 Bogbinder-Hovedpersoner med 178 Medhjælpere; i Vejviseren for 1870 for København og Frederiksberg er der kun opført 97 Bogbindere¹. — Overfor en så talrig københavnsk Bogbinderstand ser det besynderligt ud, at en af Københavns største Forlæggere stadigt lader en stor Del af sine Forlagsartikler indbinde i »Pragtbind« i Tyskland; men Grunden hertil må søges deri, at der på de fleste Bogbindermaterialier såsom Skind, Shirting m. m., er en ikke ringe Indførselstold, medens alle indbundne Bøger indføres toldfrit.

Af Skriftstøbere er her kun en, nemlig den ovenfor (S. 182) omtalte Frederik Fries, i hvis Værksteder der årligt støbes omtrent 250 Centner Skrift. — Af Bogtrykfarve-Fabriker er her ligeledes kun et; det er anlagt i 1869 af polyteknisk Kandidat Th. Hamann².

Efter de ovenfor givne Oplysninger om Bogbindernes Antal til forskellige Tider fra 1849, kan man ikke sige, at Håndværksvæsenets ny Ordning har øvet nogen kendelig Indflydelse herpå, således som hele Nutidens friere System har gjort med Hensyn til Papirhandelen og med Hensyn til dem, vi nu komme til, nemlig Bogtrykkerne. Det er ikke alene ved, at Bogtrykkerierne have lært at tage Nytte af Dampmaskinen og den kaloriske Maskine³ — desværre

¹) Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 202; O. Müller: Udk. t. Lov om Hdværks- og Fabrikdrift m. m. på Landet, 1857, S. 81; Statistisk Tabelværk, 3 R., I, 1863, S. 105. — Efter samme Kilder var Bogbindernes Antal udenfor København i 1855: i Købstæderne 105 Hovedp. med 94 Medhj., på Landet 11 Hovedp. med 1 Medhj.; og i 1860: i Købstæderne 107 Hovedp. med 114 Medhj., på Landet 9 Hovedp. med 8 Medhj.

²) Skand. Bogtr.-Tid., 1869, Sp. 183—184; 1870, Sp. 52, 135.

³) Dsk. Boghdlrtid., VI, 1859—1860, S. 173, 177; Nord. Boghdlrtid.,

kunne vi ikke tilføje Chr. Sörensens Sættemaskine — at der er opstået større Livlighed i Bogtrykkerverdenen, men Bogtrykkerne i og for sig ere blevne talrigere. Lige indtil 1849 var her i hele Landet ikke 50 Bogtrykkerier (26 i København og 16 udenfor denne By; s. ovfr. S. 180), nu er det anderledes. 1856 var der i Provinserne alene 42 Bogtrykkere med 131 Medhjælpere (Sættere, Trykkere o. s. v.), medens samtidigt Antallet i København var steget til 35 Bogtrykkere med 364 Medhjælpere¹; 1860 var der udenfor København 67 Bogtrykkerier med 185 Medhjælpere, hvoraf 6 med 9 Medhjælpere endda bode på Landet, og i København 52 med 339 Medhjælpere². Siden den Tid tror jeg, at Tallet er dalet Noget, men dog ikke i det Forhold, som man strax kunde tro, når man hører, at Vejviseren for København og Frederiksberg for 1870 kun tæller 32 Bogtrykkere, thi medens disse repræsentere hver sit Bogtrykkeri, må man erindre, at det statistiske Tabelværks 52 »Hovedmænd«, der er Modsætningen til »Medhjælpere«, ikke hver repræsentere et Bogtrykkeri. Under »Hovedmænd« opføres ikke alene hver for sig de Flere, der som Kompagnoner stå i Spidsen for et Bogtrykkeri, men også forhenværende Bogtrykkere o. s. v. Bogtrykkeriernes Antal i København er vedvarende så stort, at Konkurrencen synes at have trykket Priserne unaturligt dybt ned. Principalerne underbyde hinanden og knappe af på deres Arbejderes Lön; Sætternes Klage over det Utilstrækkelige i det, der bydes dem som

IV, 1869—1870, S. 132; C. St. A. Bille: Engelske Trykkerier og eng. Blade, 1857, S. 10—11, 26—29.

¹) O. Müller: Udk. t. Lov om Hdværks- og Fabrikdrift m. m. på Landet, 1857, S. 81.

²) Statist. Tabelv., 3 R., I, 1863, S. 105, 228—229.

Vederlag for deres Arbejde, er efter mit Skön ikke ubeföjet¹. Men Arbejdet bliver også derefter. Vil man have trykt blot nogenlunde smukt, kan man ikke henvende sig til enhverkenskommelst Bogtrykker; i ethvert Tilfælde er det kun få Bogtrykkerier, der kunne levere et sådant Arbejde som G. Stephens' »Queen Dagmar's Cross« (1863). Det berönte Dagmar-Kors er heri gengivet i Guld- og Farvetryk, ved hvis Udförelse ti forskellige Forme, der hver er trykket med en forskellig Farve, ere passede ind i hinanden. Det er et Værk, der gör Brødrene Thieles Bogtrykkeri Ære, så meget mere som det var förste Gang et sådant Arbejde udförtes her i Danmark; senere ere andre lignende udförte i det nævnte Bogtrykkeri, og jeg skal særligt henlede Opmærkningen på G. Stephens' »The old-northern runic monuments« (I—II, 1866—1868), der er et typografisk Mesterstykke². Det Thieleske Bogtrykkeri, hvorfra nærværende Skrift også er udgået, styres nu af Brødrene Johan Rudolf Just Felix Thiele (f. 5 Oktober 1823) og Andreas Jeppe Smith Thiele (f. 18 August 1825), den ovenfor (S. 180) omtalte Bogtrykker H. H. Thieles dygtige Sönnner. Det nævnte Bogtrykkeri, der iår er 100 År gammelt, drives endnu på samme Sted i Helliggejsstræde, til hvilket de nuværende Besidderes Bedstefader flyttede det 1771. Det beskæftiger for Tiden 117 Personer. — Ved Siden af det Thieleske Bogtrykkeri bör endnu nævnes det Lunoske, det Schultziske, hvis nuværende Ejer Kancelliråd J. H. Schultz er født den 21 August 1812, og det Kleinske — hos Klein var det, at Christian Sörensen arbejdede med

¹) Skandin. Bogtr.-Tid., 1869, Sp. 88—89, 171 o. fl. St.

²) Illustr. Tid., IV, 1862—1863, S. 431, jfr. VIII, 1866—1867, S. 421.

sin Sættemaskine¹ — der alle tidligere ere omtalte, og af yngre G. S. Wibes på Gammelholm. Som Kuriosum kan det endeligt mærkes, at Grönland nu også har fået et Bogtrykkeri på Godthåb, hvori der trykkes Årsberetninger for Kolonierne, et underholdende Tidsskrift m. m.; under Titel af »Kaladlit Okalluktualiait« er der her trykket et Udvalg af grønlandske Sagn med mange af en Grønlander skårne Træsnit (I—IV, 1859—1863)².

Som af Betydning med Hensyn til Ånden og Tilstanden mellem Bogtrykkerkunstens Udøvere i København, skal jeg endnu henlede Opmærksomheden på forskellige mellem disse bestående Foreninger. Ældst og anseligst er »de forenede Hjælpekasser for Typografer i København«, der går langt tilbage i Tiden, næsten til 1750; det er en enestående Fremtoning her i Landet. Den stræber at hjælpe sine Medlemmer i alle de Tilfælde, hvor de virkelig måtte behøve Hjælp (Rejser, Arbejdsløshed, Sygdom, Alderdom, Dødsfald), og dens Hjælp er ikke ringe. Den er fortræffeligt indrettet, vel bestyret og har trods sin omfattende Virksomhed ikke påtaget sig mere, end den kan magte. Den ejer en Formue af over 33,000 Rdlr.³ I 1857 er der dernæst dannet en Forening med Opførelsen af en Stiftelse for trængende Typografer og Typografers Enker til Formål — Byg-

¹) C. Nyrop: Chr. Sörensen, et Industribillede, 1869, S. 14.

²) H. Rink: Eskimoiske Event. og Sagn, 1866, S. 4, 8, 354; Dept. Tid., 1869, S. 280.

³) Konvention til en Ligkasse for samtl. Medlemr. af Bogtr.-Kunsten her i den kgl. Residensstad Kbhvn, først oprettet d. 17 April 1754, men nu udvidet, forandret og fornyet d. 30 Martii 1776, 1776, 8 Sider, 8°. — P. Burmeister: Om Syge- og Alderdomsforsørgelseskasser, 1867, S. 98—99; Skandin. Bogtr.-Tid., 1869, Sp. 94, 180—183; 1870, Sp. 124.

ningens Grundsten blev lagt den 17 August 1870 — og endeligt er der i 1869 opstået en »Typografernes Forening«, der ved Siden af selskabelige Formål vil søge at virke for Forbedring af Typografernes Stilling i Almindelighed ¹.

Bogtrykkernes Antal tog til og hermed Aviserne. Der er blevet sagt, at en Provinsbogtrykker ikke kan bestå, med mindre han har en Avis at trykke, og at han derfor altid skaber en sådan og redigerer den — med Saxen². Noget Sandt er der naturligvis i denne Betragtning, men sandt er det vist også, at en af Grundene til de mange Provinsbogtrykkeres Fremkomst efter 1849 må søges i den større Trang til Læsning, som Landbefolkningen nu har fremfor tidligere; den trængte til Aviser, og så kom Bogtrykkerne. Ikke alene Odense, Århus og Ålborg har 3 Bogtrykkerier hver nu, men endog Rönne har 3 Bogtrykkerier og 3 Aviser, Vejle 3 Bogtrykkerier og 2 Aviser, Næstved 2 Bogtrykkerier og 2 Aviser o. s. v. Men derfor har den danske Provinspresses Historie også en sådan Avis at henpege på som »Hirschholms Distrikts Ugeblad«. Fortidens »Almindeligt Skov- og Dyrehavsblad«, der i Sommeren 1842 oplevede 9 Numre, og »Tivoli-Avisen« (1843), der en Tid blev redigeret af G. Siesby, ere morsomme at se — der ligger Spøg til Grund for dem — men det nævnte Ugeblad er tragi-komiskt. I et af dets Numre står den ene af Fraklipningsfeuilletonens 4 Sider blank med Påskriften: »Historien fortsættes i næste Nummer. De bestilte behørigesmaa Typer savner jeg inu, hvorfor jeg ikke kan sætte

¹) Skandin. Bogtr.-Tid., 1870, Sp. 13, 29, 41, 124, 133; — 1869, Sp. 39, 73; 1870, Sp. 57, 103, 125.

²) Fædrelandet, 1851, Nr. 134, 142.

meer denne Gang«. Avisen blev redigeret og udgivet af »Bogtrækker P. Andersen«¹.

Tiden skabte Bevægelse i Bogtrykkerierne, men denne Bevægelse var ikke enestående; Musikhandelen f. Ex. tog også et Opsving. Vi have set den første Musikhandel opstå her 1793 (S. 161), det er den, der nu bærer C. C. Loses Navn; men foruden til dette Navn knyttede Bestræbelserne for at fremme Musikhandelen i dette Tidsrum sig til Immanuel Réé, som virkede godt i den korte Virketid, der blev ham forundt — den 12 September 1854 åbnede han en Bog- og Musikhandel i København, den 22 Oktober 1859 døde han² — og til Johan Ole Emil Horneman (f. 13 Maj 1809, † 29 Maj 1870), »den tapre Landsoldats« Komponist. Horneman anlagde i 1844 en Musikhandel og drev den fra Begyndelsen af 1846 sammen med den musikkyndige Emil Erslev (f. 26 Maj 1817), der senere (Oktober 1859) overtog den alene. Firmaet »Horneman & Erslev« er velbekendt i den musikalske Verden. Samtidigt med at Horneman udtrådte af sit gamle Firma, stiftede han en ny Musikhandel, der strax kom til at bære det samme Navn, som den har endnu, nemlig hans Söns, Chr. E. Horneman. Den Horneman-Erslevske Musikhandel er i 1869 gået over til Cand. Sophus Hagen.

Men tilbage til Boghandelen. — Hvorledes her blev

¹) Cabiro: Udv. Feuilletoner, 1870, S. 182—194, 378—392. — Se videre om vor Bladlitteratur hos C. St. A. Bille: Engelske Trykkerier og eng. Blade, 1857, S. 57—64; Otto B. Wroblewskys Adressebog for d. dsk., norske og svenske Boghandel, 4de Årg., 1869, S. 65—69; Bladfortegnelse fra Avg. J. Wolff & Co.'s Annoncebureau; Dags-Telegraf, 1870, Nr. 89; Skandin. Bogtr.-Tid., 1870, Sp. 84—86.

²) Dsk. Boghdlrtid., VI, 1859—1860, S. 61; jfr. sst., I, 1854—1855, S. 17, 21, 161.

virket på Boghandelens Område overfor Norge og Sverige, have vi ovenfor gjort Rede for; nu skulle vi i Korthed se Danmarks Forbindelser andensteds. Jacob Deichmann havde skaffet den danske Boghandel Kredit i Udlandet og bidraget Meget til at give den tyske Sortimentshandel hos os sin Ordning; C. G. Iversen satte sig i Forbindelse med England, A. F. Høst med Paris, og nu er der Mange, der have slige Forbindelser, efterat hine Mænd have brudt Isen¹. Et Navn må jeg imidlertid nævne endnu, skönt det er Navnet på en Mand, der ikke virker som dansk Boghandler, jeg sigter til Carl Bernt Lorck. Han er født i København den 29 August 1814, blev Student 1833 fra Borgerdydsskolen, tog anden Examen og lærte derpå Bogtrykkerkunsten hos Bianco Luno. Ved det Reiersenske Fonds Understøttelse rejste han til Leipzig, hvor han videre uddannede sig, og hvor han den 31 Maj 1845 begyndte en egen Forlagsvirksomhed samtidigt med, at han bestyrede et større Bogtrykkeri, som han senere blev Ejer af. Naturligvis var det tyske Skrifter, han forlagde, men derfor glemte han, der nu er dansk Generalkonsul i Leipzig, ikke sit Fødeland. 1853 grundede han en »Skandinavisk Sortimentshandel« i Leipzig, og han udarbejdede og udgav forskellige Kataloger for at udbrede Kundskab til den nordiske Litteratur i Udlandet; »Skandinavischer Litteraturbericht« Nr. 7, der indeholdt de vigtigste Nyheder i den seneste skandinaviske Litteratur, blev omdelt gratis i et Antal af 7000 Exemplarer. Ja Lorck har endda udgivet en skandinavisk Lagerkatalog med Forord på Tydsk, Fransk og

¹) Dsk. Boghdlrtid., I, 1854—1855, S. 153. — Se om Boghandlernes Beregning af fremmede Møntsorter, Dsk. Boghdlrtid., VIII, 1861—1862, S. 203; Fædrelandet, 1868, Nr. 61, 97.

Engelsk, der omfatter de betydeligste Værker i den skandinaviske Litteratur fra 1800 til 1856¹. Herfor og for meget Andet må vi være Lorck taknemlige, thi skal en sådan Virksomhed nogensteds få Betydning for os, må det være i Leipzig, der endnu for en Del har bevaret sit gamle Herredømme på den evropæiske Boghandels Område; mærkes kan det således, at flere danske Boghandlere udelukkende have Forbindelser i Leipzig, derfra forsyne de sig med Alt. I 1859 overdrog Lorck sin Sortimentforretning til Alphons Dürr og solgte noget senere sit Bogtrykkeri; nu er han særligt beskæftiget med Redaktionen af det 1869 af ham påbegyndte Blad »Annalen der Typographie«². — Endeligt kan jeg her, hvor vi tale om dansk Boghandels Forhold til Udlandet, ikke negte mig at meddele, at der i Milwaukee Wis i Wisconsin udkommer et Ugeblad »Fremad«, der koster 2 \$ om Året, og at der på dette Blad læses følgende Meddelelse: »Abonnenterne, som indsende Forudbetaling for et År(!) erholde frit tilsendt »Skandinavisk Husbibliothek«, en Samling af udvalgte Fortællinger og Noveller«. En af de udgivne Fortællinger er »Valdemar Sejer. Historisk Roman af B. S. Ingemann. Milwaukee Wis. Trykt i »Fremads« Trykkeri ved S. Beder. 1870«. 1866 fandtes der 3 nordiske Bogforretninger i de skandinaviske Nybygder i Nord-

¹) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 85, 193.

²) Nord. Boghdlrtid., IV, 1869—1870, S. 103. H. C. Andersen: Eventyr og Historier, II, 1863, S. 426, 427. — Lorck er Forfatter til »Die Herstellung von Druckwerken. Praktische Winke für Autoren und Verleger. Leipzig, 1868«. (For Danskitalende kan i lignende Retning mærkes W. J. Karup: Om Korrektur, 1860; C. B. Devold: Håndbog i Bogtrykkerkunsten, I, Bergen, 1863, og den Håndbog, der er påbegyndt som Følgeblad til Skandin. Bogtrykkertidende, 1870).

Amerika¹. I 1870 ere to Boghandlere i Chicago trådte i direkte Forbindelse med de københavnske Forlæggere.

Det er imidlertid ikke alene i Forhold til Udlandet, at der har været Bevægelse i den danske Boghandel, den har også virket indenfor Landets Grænser. Først kan da nævnes Forlagsbureauet, der har udfoldet betydelig Virksomhed. Vi have tidligere hørt om det (ovfr. S. 217), og her skal endnu kun tilføjes, at det har frembragt smukke Miniatur-Udgaver af anerkendte Digtninge, såvel originale som oversatte, og at det er Forlægger af »Nordisk Konversationslexikon« (I—V, 1857—1863)², hvis anden Udgave er begyndt at udkomme i Oktober 1869, — af »Illustreret Tidende«, hvis første Numer udkom Søndagen den 2 Oktober 1859³, — og af »Dansk Bogfortegnelse for Årene 1841—1858, samlet af F. Fabricius«, der udkom fra 1860 til 1862 og nu fortsættes for Årene 1859—1868 af J. Wahl⁴. Forlagsbureauet er imidlertid ikke det eneste Interessentskab, der har dannet sig i dette Tidsrum med det Formål at forlægge Bøger; i September 1857 dannedes »Selskabet til Udgivelse af Øhlenschlägers Skrifter«. Den A. F. Høst for 10 År overdragne Forlagsret til Øhlenschlägers Skrifter udløb 1855, og Digterens Arvinger fremkom da på

¹) Dsk. Boghdlrtid., XII, 1865—1866, S. 269. — Som Kuriosa kan her mærkes følgende to Småskrifter: »Danm.'s Diplomati og Hertugdømmerne af Dr. med. P. Wilhelm Poulsen. San Francisco. Trykt i A. J. Lafontaines Bogtr. 1858« og »Tyskl.'s Politik og Skandinavien og Rusland. Betragtnr. i Diplomati af Dr. med. P. Wm. Poulsen, Premltn. i Artill. Chicago. Trykt i »Skandinavens« Bog- og Akcidenstrykkeri. 1870«.

²) Dsk. Boghdlrtid., IV, 1857—1858, S. 21—22; jfr. ovfr. S. 208.

³) Dsk. Månedsskr., 1860, I, S. 287.

⁴) Dsk. Boghdlrtid., VII, 1860—1861, S. 15; IX, 1862—1863, S. 91, jfr. I, 1854—1855, S. 41—42.

Boghandlermødet i København 1856 med Forslag om, at Boghandlere fra de tre nordiske Riger skulde overtage Forlagsretten til Øhlenschlägers danske Værker ved at danne et Aktieselskab med selvvalgt Bestyrelse; Overdragelsessummen blev ansat til 30,000 Rdlr. Og så megen Påskønnelse nød Forslaget, at F. V. Hegel under Forudsætning af, at Planen blev iværksat, erklærede sig villig til at deltage med et Beløb af 5000 Rdlr. i Aktier. Fællesnordiskt blev Foretagendet imidlertid ikke. Under 21 Februar 1857 fremkom 5 danske Boghandlere (M. H. Bing, F. V. Hegel, B. S. Langhoff, Th. Lind og Helm Petersen) med en Indbydelse til Aktietegning og Forslag til Statuter for det eventuelle Selskab; Overdragelsessummen var fastsat til 21,000 Rdlr. Den 30 September s. Å. holdt Selskabet sin første Generalforsamling, og nu udkom »Adam Øhlenschlägers poetiske Skrifter. Udgivne af F. L. Liebenberg« (I—XXXII, 1857—1862)¹. Det er imidlertid ikke alene de nævnte Selskaber, der have virket, også de enkelte Boghandlere have vist ikke ringe Virksomhed, men for jeg går over til Skildringen heraf, skal jeg dvæle ved et Par Begivenheder, der ikke så meget vise hen til de enkelte Boghandlere, som til Boghandlerstanden, det er Udgivelsen af Boghandlertidenden, Udgivelsen af Wroblewskys Adressebøger og Stiftelsen af en Hjælpekasse.

»Dansk Boghandlertidende« udgik med Nr. 1 den 1 Juli 1854 og er siden den Tid regelmæssigt udkommen en Gang ugenligt; siden 1 Juli 1866 har dens Navn været ikke »Dansk«, men »Nordisk Boghandlertidende« (ovfr.

¹) Dsk. Boghdlrtid., III, 1856—1857, S. 25—27, 147—150; IV, 1857—1858, S. 59. Jfr. I. Levin: Øhlenschl.'s Værker og den litter. Ejendomsret (Fædrelandet, 1856, Nr. 201, 202).

S. 218). På de første Numre fra 1854 står der, at Bladet udgives af »F. H. Eibø, Gyldendalske Boghandling, C. G. Iversen, C. C. Lose & Delbanco«, men dette skete kun for at give det større Anseelse strax, senere er det faldet bort som unødvendigt; Udgiveren var dengang som nu O. H. Delbanco, ham tilkommer Æren. Bladet, der er en videre Udvikling af de kort før 1849 (ovfr. S. 189) hos Lose & Delbanco fremkommende »Forlangsedler«, er nødvendigt for enhver nidkær Boghandler i Norden, og man behøver ikke at blade længe i de udkomne 16 Bind for at se det; det er uundværligt for enhver dansk Boghandler. En i Februar 1870 bebudet »Avertissementstidende for den nordiske Boghandel« kom ikke længere end til Bebudelsen¹. — Hvad dernæst Otto B. Wroblewskys »Adressebog for den danske, norske og svenske Boghandel« angår, er den en med Kærlighed og Udholdenhed forfattet Udsigt over Alt, hvad der vedrører den nordiske Boghandel. Den indeholder ikke alene en Fortegnelse over alle Bog-, Kunst-, Musik- og Papirhandlere, Antikvarer og Lejebibliotheker i Norden, men foruden meget Andet også en »Boghandlergeografi«, der gennemgår alle Byer i Danmark, Norge og Sverige og oplyser om, hvormange Indbyggere, Blade, Bogtrykkere, Bogbindere, Boghandlere o. s. v. enhver af dem har. Adressebogen har oplevet 4 Årgange (I, 1859, IV, 1869) med 4 gode Portrætter af Boghandlerne C. A. Reitzel, Joh. Heinr. Schubothe, C. Norstedt (i Stokholm) og J. W. Cappelen (i Kristiania). Det er at ønske, at dette Foretagende må vedblive. — Efter disse Adressebøger og andre Kilder havde København i 1856 66 Boghandlere med

¹) Nord. Boghdlrtid. IV, 1869—1870, S. 230, 241.

53 Medhjælpere, og Købstæderne ligeledes 66 med 50 Medhjælpere, Tal, der stadigt ere voxede. 1860 var der i København 84 Boghandlere med 46 Medhjælpere, i Købstæderne 80 med 80 Medhjælpere, og på Landet endog 6 Boghandlere med ialt 1 Medhjælper, og i 1870 tæller København omtrent 90 Boghandlere foruden Papir-, Kunst- og Musikhandlere¹. Man kommer uvilkårligt til at tænke på en Meddelelse i Nr. 1 af »Börsenblatt für den deutschen Buchhandel« for 1870, hvorefter der i Året 1869 var gået 175 tyske Boghandlerfirmaer til Grunde (erloschen), medens 322 ny vare opståede, hvoraf 106 alene beskæftigede sig med Sortimentshandel. En sådan Bevægelighed er næppe god. Det er derfor sikkert særdeles tidssvarende, at der er bleven oprettet en »Boghandlernes Hjælpekasse«, hvis første Paragraf lyder således: »Öjemedet er Velgørenhed ved Understøttelse til trængende Boghandlere, Medhjælpere etc. og deres Familie«. Den blev grundet 1856 på det første nordiske Boghandlermøde². Det var Associationsånden, der jo er rådende i Tiden og sikkert har Meget at udrette, der gjorde sig gældende her som mellem Typograferne. Endnu skal jeg gøre opmærksom på, at der i 1862 dannede sig en »Boghandler Medhjælper Forening«³, der dog aldrig har haft nogen stor Betydning. Slutteligt skal endnu i al Korthed nogle af de i Nutiden

¹) O. Müller: Udk. til Lov om Hdværks- og Fabrikdrift m. m. på Landet, 1857, S. 90; Statist. Tabelv. 3 R., I, 1863, S. 108, 238—339; Vejviser for Kbhvn og Frederiksberg for 1870.

²) Dsk. Boghdlrtid. III, 1856—1857, S. 1, 18, 23—25 m. fl. St.; VIII, 1861—1862, S. 5; Nord. Boghdlrtid. II, 1867—1868, S. 91, 309, jfr. Komitebetænkn. i Nord. Boghdlrtid. III, 1868—1869, S. 109.

³) Dsk. Boghdlrtid. VIII, 1861—1862, S. 229, IX, 1862—1863, S. 203.

virkende Boghandlere omtales, og jeg skal da begynde med Boghandlerforeningens mangeårige Formand.

Andreas Frederik Høst er født den 20 Marts 1811 i København og tilhører en Familie, hvis Navn i flere Slægtled er knyttet til Bogverdenen. Hans Fader Johannes Nikolaj Høst († 5 Juli 1854) drev en lille Forlagsboghandel i København (mest med egne Skrifter), hans Broder Alvild Theodor Høst († 31 Maj 1867) var ligeledes Forlagsboghandler¹, og hans Farbroder var den tidligere omtalte virksomme Skandinav Jens Kragh Høst. A. F. Høst etablerede sig som Boghandler i København den 4 Juni 1836 og har siden den Tid virket som sådan. Han var med at oprette Forlagsforeningen og Boghandlerforeningen og var i mange År Sekretær i begge disse Foreninger, senere blev han Formand i den sidste af dem, og da han i November 1867 for en Tid ophørte at beklæde denne Post, kunde han udtale, at han i 13 År havde haft den Ære at være Foreningens Formand. Ifjor blev han genvalgt og beklæder således påny sin gamle Hæderspost². Sit Hverv som Formand har han altid varetaget med Dygtighed og Nidkærhed; Boghandlertidenden bærer Vidnesbyrd herom. Som tidligere omtalt skyldes det Høst, at den franske Boghandel her fik et ligeså stort Opsving, som den tyske tidligere havde erholdt ved Andre. Det er imidlertid ikke alene ved denne Virksomhed, der nærmest falder ind under Sortimentshandelen, at Høst har gjort sig bekendt som Boghandler; han er tillige en ikke ubetydelig Forlægger.

¹) Processen mell. H. C. Klein og Alv. Th. Høst. Udg. af Alv. Th. Høst. 1848.

²) Nord. Boghdlrtid. II, 1867—1868, S. 169; IV, 1869—1870, S. 161, 199.

Foruden Øhlenschlägers Skrifter har han bl. A. forlagt H. C. Ørsteds Skrifter og »Joh. Ewalds udvalgte Skrifter« (1855), der må nævnes, da denne Bogs Fremkomst i sin Tid vakte en Del Opsigt. Boghandler E. L. Thårup, der med Understøttelse af »Samfundet for den danske Litteraturs Fremme« havde forlagt Ewalds »samtlige Skrifter« (I—VIII, 1850—1855) med F. L. Liebenberg som Udgiver, bestred nemlig kraftigt dennes Ret til at foranstalte det nævnte Udvalg¹ — I Januar 1842 blev Høst anden Universitetsboghandler, den 16 December 1853 blev han udnævnt til Kancelliråd, og i 1855 blev han første Universitetsboghandler. Han er hædret med Dannebrogordenens og den svenske Vasaordens Ridderkors. Femogtyveårsdagen, den 4 Juni 1861, siden han etablerede sig som Boghandler, blev mindet af hans Kolleger².

I den Mellemtid Høst ikke var Formand, beklædtes Formandsposten af T. h. Reitzel, der som tidligere nævnt sammen med sin Broder C. V. Reitzel forestår den af Faderen grundlagte Boghandel. Firmaet »C. A. Reitzel« har bevaret sit gamle Ry og hævder smukt sin Stilling i det litterære Samfund som Udgiver af flere af vore mest ansete Forfatteres Skrifter. Den 1 Maj 1869 var det 50 År siden, at den Reitzelske Boghandel blev grundet, og Dagen mindedes bl. A. af C. Hauch med et smukt Digt, hvoraf det ovenfor (S. 171) anførte Vers er et Brudstykke³.

¹) I »Mærkelig litterær Fremfærd indanket for Moralitetens Domstol. Eller Boghandler E. L. Thårup ktr. D'Hrr. Kandidat Liebenberg og Kancelliråd Høst. Udg. som Manuskript« har Thårup samlet de i denne Strid vexlede Repliker i Fædrelandet og Dsk. Boghdlrtid.; jfr. Joh. Ewalds udv. Skr. ved. F. L. Liebenberg, 1855, S. 581—582. — P. L. Møller: Krit. Skitser. I, 1847, S. 210 jfr. 212; Fædrelandet, 1858, Nr. 64.

²) Dsk. Boghdlrtid., VII, 1860—1861, S. 215.

³) Nord. Boghdlrtid., III, 1868—1869, S. 295.

Som Firmaet Reitzel ere også flere ældre Firmaer gåede i Arv til yngre Slægtled. Den Schubothske Boghandel, der 1856 ved Børsens Salg til Grosserersocietetet måtte forlade sit i over hundrede År benyttede Forretningslokale — det var den sidste Boghandel på Børsen — drives nu som ovenfor nævnt (S. 96) af Johan Heinrich Schuboth Langhoff. Som Firmaets Navn fra tidligere Tid er knyttet til Værker af Carl Bernhard o. Fl., har den nuværende Ejer Æren af at have foranstaltet en samlet Udgave af Carl Baggers Arbejder og navnlig en Fortsættelse af Foersoms Fordanskning af Shakspeare, der besörges af Digteren Edv. Lembcke. — Chr. Steen & Söns Boghandel, hvis nuværende Ejer er omtalt ovenfor (S. 158), og hvis Lokale tidligere end det Schubothske blev henlagt til et Sted udenfor Kristian den fjerdes gamle Bygning, har i den nyere Tid især erhvervet sig Betydning ved et stort Forlag af Landkort; af danske Forfattere, for hvilke Firmaet er Forlægger, må især nævnes Carit Etlar og for hans senere Skrifters Vedkommende M. Goldschmidt.

En betydelig Forlæggervirksomhed, omfattende höjst uensartede Værker, udfoldedes indtil for få År siden af Fr. Wöldike. I en enkelt Gren nemlig den landøkonomiske og populær-videnskabelige Litteratur har P. G. Philipsen virket særdeles meget. O. H. Delbancos og Otto Bernhard Wroblewskys (f. 13 Juli 1827) Navne ere anførte i det Foregående i nöje Forbindelse med Foretagender, der stå selve Boghandelen særligt nær; en Retssag, som anlagdes af Sidstnævnte mod M. Goldschmidt, har fastslået; at en Forfatter. der engang har afhændet Forlagsretten til et Arbejde, ikke ved at omarbejde dette og give det en ny Titel, har frembragt et nyt Værk, hvortil Forlagsretten påny

kan overdrages uden i Modstrid med den tidligere Overdragelse¹. Fra Karl Schönbergs (f. 3 August 1832) ligesom fra C. G. Iversens Boghandel (Th. Michaelsen & Tillge, fra 1869 E. S. Tillge) er der udgået en betydelig Del af den Grundtvigske og Grundtvigianske Litteratur; begge Firmaers Navne nævnes på den samlede Udgave af Grundtvigs Psalmer og åndelige Sange (»Sangværk«), til hvis Udgivelse der den 29 Maj 1861 — 50 Årsdagen efter Grundtvigs Præstevieelse — overræktes ham en større Sum (3000 Rdlr.) som Hædersgave². Theodor Lind (f. 12 Juni 1823), C. A. Reitzels Efterfølger i Vajsenhusets Boghandel, er sammen med F. V. Hegel Forlægger af flere betydelige Skrifter deriblandt Månedsskriftet »Aftenlæsning«, der begyndte 1860 og nu tæller 22 Bind, og har tillige indlagt sig Fortjenester ved sin Bestræbelse for at bringe gode Aftryk af fortrinlige ældre Kobberstik i Handelen; han har (1867, 1868 og 1870) udgivet tre Fortegnelser over sådanne Stik, den ene større end den anden.

Af omfattende Kommissionsforretninger med udenbys Boghandlere må fornemmeligt fremhæves E. L. Thårups og F. H. Eibes, af hvilke Sidstnævnte desuden har udfoldet en ikke ringe Virksomhed som Forlægger. Med udenrigske Firmaer stå især foruden de tidligere på sit Sted Nævnte Gottlieb Ernst Clausen Gad (f. 25 September 1830) og Georg Christian Ursin (f. 2 August 1826) i livlig Forbindelse, den Første for det svenske og norske Bogmarkeds Ved-

¹) Oplysning om, hvorledes M. A. Goldschmidt har handlet med »Rabbien og Ridderen«. En Brevvexling 1869; Nord. Boghdlrtid. IV, 1869—1870, S. 45, 161, 321; V, 1870—1871, S. 15; Ugeskr. f. Retsv., 1870, S. 835—838.

²) Fr. Barfod: Mindeblade om Grundtvigs Jubelfest, 1861, S. 29, 74, 75.

kommende, den Sidste for det tyske, franske og engelske; som Virkende i lignende Retning kan endnu nævnes Otto Schwartz's Efterfølger Edvard Jespersen (f. 27 Januar 1831), Hans Hagerup (f. 28 September 1823), Vilhelm Prior (f. 10 April 1835) og Jacob Lund (f. 3 Sept. 1831).

Hvad vort Hovedemne den Gyldendalske Boghandel angår, da er dens omfattende Virksomhed, som begyndtes af Sören Gyldendal med Grundlæggelsen af et solidt og dygtigt Forlag, og som fortsattes af Jacob Deichmann med Bestræbelser for at organisere og skaffe udbredte Forbindelser, for Tiden som ovenfor (S. 192) nævnt i Hænderne på Frederik Vilhelm Hegel, der har forstået både at bevare det fra Forgængerne arvede Forlag og at udvide det således, at en stor Del af Danmarks og Norges betydeligste Forfatternavne ere knyttede til hans Firma, på samme Tid som han dels i Forening med Th. Lind, og dels som en af Stifterne af Selskabet til Udgivelsen af Øhlenschlägers Skrifter og som Medlem af Forlagsbureauet har haft Del i adskillige andre store litterære Foretagender. Hegel udnævntes den 20 Oktober 1853 til Kurator ved det kongelige Vajsenhus, den 22 Februar 1855 til Universitetsboghandler og den 28 Marts 1861 til Kancelliråd. Blandt hans Elever bör foruden G. E. C. Gad, hvis Navn oftere er nævnt, samt H. F. Mansa (f. 4 Avgust 1840), der i 1864 etablerede sig som Boghandler i Randers, endnu Christian Falkenberg omtales eller rettere mindes; han døde nemlig den 30 Avgust 1868. I 16 År arbejdede han i den Gyldendalske Boghandel, indtil han etablerede sig 1862. Han var en dygtig Boghandler med åbent Blik for Kunst og Litteratur¹.

¹) Nord. Boghdlrtid. III, 1868—1869, S. 53.

Den danske Boghandels Historie er nu ført ned til Nutiden. Kaste vi herfra et Blik over hele Udviklingen, viser Sammenligningen os en betydelig Fremgang: de gamle Bogførere, der drog fra Marked til Marked med nogle få og for en stor Del udenlandske Bøger, ere forsvundne, og deres Arvtagere, Børsboghandlerne, der næsten udelukkende blev forsynede fra Tysklands Messer, findes ikke mere. Vi have en over hele Landet spredt dygtig Boghandlerstand, velforsynet med et stort og rigt Forlag. Den skete Fremgang er umiskendelig og så meget des glædeligere, som Boghandelens Fremadskriden er et talende Vidnesbyrd om det åndelige Livs Fremadskriden i vort Fædreland, thi Boghandelen er et ydre Organ, hvorigennem det indre Liv ytrer sig, et betydningsfuldt Mellemlid mellem den enkelte fremragende Ånd og Folket, den skal påvirke. Ganske vist må en Sammenligning mellem vor Tid og den nærmest foregående litterære Periode falde ud til Gunst for denne, hvad en enkelt Gren af Litteraturen, Skönlitteraturen, angår, men det må ikke overses, at et Folks Liv ikke behøver at have tabt i Frodighed, fordi det ytrer sig gennem andre Midler og på andre Måder end tidligere. Det er en naturlig Udviklingsgang, at en bestemt åndelig Ytringsmåde til en vis Tid når sit Höjeste og derefter afløses af en anden; i dem alle strömmen det åndelige Liv. Når vi da se hen til, hvorledes Boghandelen i vore Dage afspejler dette Liv, kunne vi ikke lukke Ojet i for, at dette går i to tilsyneladende modsatte, men i Virkeligheden enige Retninger, hvoraf den ene betegnes ved den videnskabelige, den anden ved den populære Litteratur. Medens der spores en tiltagende Frodighed i den videnskabelige Behandling såvel af Åndslivets som af den reale Verdens Frem-

toninger¹, følger der Side om Side med denne Bestræbelse en anden, der har til Hensigt at popularisere Ideerne, at opdyrke større og større Dele af Folket til Modtagelse af de åndelige Sædekorn. For det danske Folk er den sidste Bestræbelse for Tiden af stor Betydning — vor Udvikling beror på den — og til dens lykkelige Fremvæxt kan Boghandelen udrette Meget.

Det er med Fortrøstning, at det her tilsidst udtales — et Blik på vor Boghandels ledende Mænd berettiger dertil — at det nok altid vil lykkes den danske Boghandel at finde de rette Midler til at fuldbyrde sin for Folkelivet så betydningsfulde Virksomhed.

¹) C. C. A. Gosch: Populær Fremst. af de videnskbl. Grunds. for Naturvidenskabens Studium. 1 Afd., 1870, S. VII.

TILLÆG.

1.

Ansøgning af 23 Juni 1719 fra Bogtrykker Jokum Wielandt om at få Eneret til i et vist Tidsrum at trykke en Del Bøger.

(Stempel) 24 Skilling.
1719.

Stormegtigste Konge
Allernaadigste Arve-Herre.

Dend Naade, hvormed det har behaget Eders Kongelige *Majestet* at ansee min allerunderdanigste ansøgning, og derefter at forunde mig og Arvinger at indrette her udi Staden et Bogtrykkerie, en Boglade og Bogbinderie, tilsiger min allerunderdanigste Pligt mig med stædsvarende Velsignelse og taksigelse at erindre¹, og det saa meget desto meere, som ieg vil haabe mig saaledes derved i fremtiden at *acquitere*, at ieg skal blive verdiget den Kongl. Naade at anfortroes *Directionen*, naar dend engang vorder *vacant*, over Eders Kongl. Majsts og *Universitetets* Bogtrykkerie. Jeg har da udi allerunderdanigste fortröstning til Eders Kongl. Majsts allernaadigste tilsagn allerede samlet og bekostet en mengde af nödvendige skrifter, saa ieg inden nogle faae ugers forløb agter med Verket at begynde. Men, allernaadigste Arveherre og Konge! dette verks indrettelse er

¹) Under 22 Maj 1719 havde Wielandt fået Bevilling for sig og sine Arvinger på et Bogtrykkeri i København: der at lade oplægge hvis Skrifter og Bøger som kan være tjenlige til Nationens gloire og det almindelige Bedste, desligeste ved bemeldte Bogtrykkeri at anlægge en Boglade og derved holde en Person, som tillige forstod Noget af Bogbinderprofessionen, som kunde hefte Skrifter efter den Måde, som i de udenlandske Boglader bruges, mod at betale 500 Rdlr. til Sorø Kirke, og at hverken Joh. Lavrentsen eller Missionskollegiets Bogtrykkeri præjudiceres. (Efter en Optegn. af Hr. Kfrnsråd Werlauff, i hvis Besiddelse Originalerne til de her som Nr. 1—5 aftrykte Dokumenter ere.)

Kostbar og besværlig, den udfodrende möje og vindskibelighed uendelig, haabet Uvist, og *hasarden* stoer, særdeeles i Begyndelsen, da hvis som i disse lande bliver trykt, vel mesten dels her- efter vil ankomme paa min *risico* og Bekostning, om mit Trykkerie her ellers skal komme i nogen *floer* og opkomst, saa at ieg maa frygte for, ej saa gierne, som ieg önskede, derudi og derved at kunde *reussere* i mit forsett, til *nationens gloire* og tjeneste, da ieg ikke skal kunde det med *Missions Collegio* eller *Assessor Lauerentzen* udholde (som enhver for sig med visse be- naadinger ere forsynede), med mindre det maatte Allernaadigst behage Eders Kongl. Majst. udaf og ved en eller anden Kongl. Naade at hielpe dette mit Verk til sin fuldkommenhed. Og som det af Eders Kongl. Majst. mig allernaadigst meddeelte Brefs indhold melder, at ieg maae oplegge alle de skrifter, som tiene til *Nationens gloire* og det gemeene beste, hvilche ej nogen anden ved allernaadigst forhen gifven *privilegio* var berettiget til at lade trykke, og ieg derpaa udi forhaabning om, dertil at erholde Eders Kongl. Majst. allernaadigste Biefald og *Consens*, har besluttet at giöre mit trykkeries begyndelse med at oplegge, efter foregaaende *revision*, dels en alterbog (hvorpaa dett ud- stedte *Privilegium* forlængst er *exspireret* og hvoraf saa stoer afsagn haves, at et got *exemplar* neppe kand giöres fall) udi alle tienlige *formater*, dels det bekendte *Dispensatorium Haf- niense*¹, dels Krigs og freds *tractater*, *relationer*, adskillige saa vel *ligat* som *solut* til de Nordiske *historiers illustration* tienende sager og skrifter. Saa ansöges udi allerdybeste Underdanighed at Eders Kongl. [Majst.] udaf sær Kongl. Naade vilde behage at handthæve mig og arvinger for at blive af andre Trykkerier ved eftertryk enten af Alterbogen eller andre mine oplegger *upræjudiceret*, udi allernaadigste henseende, at en forlegger ved andres eftertryk snart udi Bund og Grund kand vorde *ruineret*. Fornemmelig kunde dend *hasard* ieg løber ved et og andet oplag ved et vist og stadigt arbejde *soulageres*, om dett i naade maatte behage Eders Kongl. Majst., dog uden *præjudice* til *Mis-*

¹) Se ovfr. I, S. 269.

sions Collegii forlag, allernaadigst paa visse. aarstid at forunde mig og Arvinger det *privilegium*, hvorved det allernaadigst har behaget Eders Kongl. Majst. at forunde og tillade *Assessor Laurentzen* og arvinger at lade trykke og forhandle de nye huus og Kirke *Psalmehöger*, siden dend udi samme *privilegio* allernaadigst foreskreven tid moxen er *expireret*. Jeg fremförer denne min allerunderdanigste ansögning med en fuldkommen tillid om en allernaadigst bönhörelse, som ieg og for Gud og Eders Kongl. Majst. kand *contestere*, at ieg alletider mig saaledes ved dette verk skal opføre, at ingen enten paa priiss, *accuratesse*, tryk eller papir skal have noget med föye at Klage eller sig derover besverge. Maatte dett og ikke udi Unaade optages, vilde ieg vel tillige udi dybeste *adoration* forespörge mig, om dett ikke ved Eders Kongl. Majsts naade kunde være tilladeligt, at udi mit trykkerie hver uge nogle franske *aviser* bleve oplagte og trykte, da ieg mig paa en fornöjelig og sikker *correspondence* skal allerunderdanigst vide at befitte, som dend der efter allerunderdanigste pligt lever til sin Död

Eders Kongl. *Majestets*

Kiöbenh. d. 23 *Jun.* 1719.

Allerunderdanigste Troe
tiener og Undersaatt

J. Wielandt.

[Senere tilföjet:]

Udi allerdybeste Underdanighed anholdes endnu, at det i naade maatte behage Eders Kongl. Majst. at *dictere* dend straf, som *Ahasveri Bartholini* forhen havde allernaadigste *privilegium* förer i munde¹ for dem, som alterbogen eller noget deraf lader oplegge og trykke, til sikkerhed for det allerunderdanigst af mig ventende *privilegium* paa en Alterbogs oplag. Jeg lever til min död

Eders Kongl. Majsts

Kiöb. d. 23 *Jun.* 1719.

Allerunderdanigste
Troe Tiener og

Undersaatt

J. Wielandt.

¹) Hvortil sigter dette?

2.

På et knækket Blad, der ligger ved ovennævnte Ansøgning, står Følgende.

Secreterer Jochum Wielandt
om *Privilegium* paa en og anden
Bog at lade trykke.

Hvad Alterbogen og *Dispensatorium Hafniense* angaar, hvis *Privilegier* ere *expirerede*, indstilles allerunderdanigst, om hannem maa forundes 20 Aars *Privilegium*, saa og at trykke Ugentlig franske *Aviser*: Angaaende de andre Skrifter, som hand *generaliter* anfører, da burte hand *specificere* og nævne hver gang hand noget *Privilegium* behøver; Og hvad *Johan Lauerentzens Privilegium* angaar, da er det en *expectantz*, som ey vides om Hans Kongl. Mayt. behager at giøre nogen allernaadigste *reflexion* paa.

Vi *approberer* allernaadigst *Conseillets* Betenkende.

[På Foden af Bladet:]

Paa *Extracten* af den 28 *Junii* 1719.

3.

Privilegium af 2 Oktober 1719 for J. Wielandt på Alterbogen, *Dispensatorium Hafniense* og ugenlige franske *Aviser*.

(Stempel) Tie Rigsdaler.
1719.

Vi Friderich den fjerde af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst, giøre alle vitterligt, at Vi, efter Os Elskelig *Jochum Wielandt*, *Secreterer* udi Vores Danske *Cancellie*, som den 22 *Maji* sidst afviget har erholdt Vores allernaadigste Bevilling, at hand og hans Arvinger et Bogtrykkerie, en Boglade og et Bogbinderie i Vores Kongelige *Residentz* Stad Kiöbenhavn maatte lade anlegge, hans herom allerunderdanigst giorte ansøgning og begiering, allernaadigst have bevilget og anordnet, saa

og hermed bevilge og anordne, at fornævnte *Jochum Wielandt* alleene og hans Arvinger, eller hvem deres samtykke og tilladelse dertil haver, og ingen anden, allernaadigst maa være tilladt udi Tyve Aar fra dette Vores allernaadigste Brevs dato, udi alle tienlige *formater* den saa kaldet Forordnet Alterbog udi Danmark og Norge, samt en Bog kaldet *Dispensatorium Hafniense*, saasom de forhen paa samme Böger givne *Privilegier* ere *expirerede*, at lade oplegge og trykke og det under Tu (!) hundrede Rigsdalers Straf for hvert *Exemplar*, saaviit bemeldte Alterbog angaar, samt *exemplarernes* forbrydelse, alt til lige deeling imellem Angiveren og Hospitalets Fattige i Kiöbenhavn, som kunde befindes at andre hafde eftertrykt, ladet eftertrykke eller trykt andensteds fra i Vore Riger indføre, Saa og at land franske *Aviser* ugentlig maa lade trykke. Forbydendes alle og en hver herimod, eftersom forskrevet staar, at hindre eller udi nogen maade forfang at giöre, under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Kiöbenhavn den 2 *Octobris Anno 1719*.

Under vor Kongelige Haand og Signet

Friderich R.

(L. S.)

D. Wibe.

[På Foden:]

Secreterer Jochum Wielandt Privilegium at lade oplegge og trykke den forordnet Alterbog i Danmark og Norge samt en Bog, kaldet *Dispensatorium Hafniense*, saa og ugentlig franske *Aviser*.

4.

(Stempel) Tii Rigsdaler.

1729.

Cancellie Raad Joachim Wielandt, Bevilling paa Tolv Aars forlængelse endnu paa de ham, hans Hustru og Arvinger den 2 *Octobr. 1719*, 25 *Augusti* og 12te *Decembr. 1727* forundte *Privilegier*, paa endeel Böger

og andet at trykke saa og *Privilegium* for sig. Hustru og Arvinger udi Tyve Aar at lade trykke endeel forhen trykte Böger. *Dat. Kiöbenhafns Slot den 13 Maji Anno 1729.*¹

Vii Friderich den Fierde af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst giöre alle vitterligt, at eftersom Os Elskelig *Joachim Wielandt* Vores *Cancellie* Raad og *Secreterer* udi vores Danske *Cancellie*, for Os allerunderdanigst haver andraget, hvorledis det vil falde viitlöftig for ham nu at höste frugten af de til hans Bogtrykkerie allernaadigst henlagte *Privilegier*, da alle hans udi Ni aar trykte og forlagte Böger tilligemed mange Papiirer, uden noget deraf at faa reddet, udi den Vores Kongelig *Residentz* Stad Kiöbenhafn seeniste overgangen u-lykkelig Ildebrand, er vorden opbrændt og lagt i aske, og siden hand maa begynde af ny roed igien, at lade det opbrændte paa nye trykke, vilde, inden hand dermed blev færdig, en stor deel af de aar medgaa, paa hvilke de ham allernaadigst givne *Privilegier* lyder, hvorved hand med Hustru og Börn, da ald deres Formue stikker udi dette Verk, maatte derover i bund og grund *ruineris*. Derhos allerunderdanigst anholdende, at vi allernaadigst ville forlenge Vores ham, hans Hustrue og Arvinger udi *Privilegierne* af 2den *Octobris* 1719, 25 *Augusti* og 12te *Decembris* 1727 allernaadigst forundte Benaadings tid, endnu med Tolf Aar, og allernaadigst *dictere* en vis Pengestraf foruden *Exemplariernes Confiscation* for den, som maatte understaa sig hannem, med Hustrue eller Arvinger i den tid derudinden nogen indpass at giöre. Thi have Vi, efter bemelte *Cancellie* Raad *Wielandts* herom allerunderdanigst giorte ansögning og begiering, allernaadigst forlenget, saasom Vi og hermed forlenge, forberörte hannem hans Hustrue og Arvinger den 2 *Octobris* 1719, 25 *Augusti* og 12te *Decembris* 1727 allernaadigst forundte *Privilegier* endnu udi Tolf efterfølgende Aar; Saa have Vi og efter fornevnte *Cancellie* Raad *Wielandts* herom allerunderdanigst giorte ansögning og begiering,

¹) Dette står på et Ark, der som Omslag er heftet udenom Privilegiet.

herhos allernaadigst bevilget og anordnet, saa og hermed bevilge og anordne, at hand, hans Hustrue og Arvinger maa alleene være tilladt udi følgende Tyve Aar fra dette vores allernaadigste Brevs dato, at lade trykke og falholde udi vores Riger og Lande, og det uden indpass, eftertryk eller falholdelse af nogen anden end de, som dertil af dem beskikkes, efterskrevne forhen trykte Böger, hvoraf forlaget nu i seeniste Ildebrand skal være opbrændt og ingen til dessen oplag paa ny ved noget særdeelis *Privilegio* skal være berettiget, Nemlig *Bang* over *Passionen*, *Naschows Religions Articler*, *Coldings* blodige Brudgom, *Hoes Evangeliske pæge Finger*, *Hofs* Laas for Munden, *Herslebs* Tretten Aandelige *Politie* Forordninger, *Hörings moralske Bibel*, Naadens Aandelige Markets tiid, et Menniskes skyldighed imod Gud, sig Selv og sin Næste, *Bunians* Pillegrims fremgang, *Bayles praxis pietatis*, *Gradualen*, *Peder Syvs* Konge og Kiempe Viser, Skiemt og Alvor af *Claus Pors*, *Nansens Compendium Cosmographi[c]um*, *Connossomenter*, *Fragt* og *Bodmerie* Breve, *A. Bondesens* Regne Bog, *Pepliers Gramatica* Dansk Tydsk Fransk, *Assenaths* og *Fausti Historie*. een fornemme *Madames* Kaage Bog, *Hans Matthiassen Hörings* Leier Krands, Femten Bind til en Samling af Danske *Wers*. *Volfs* og *Jens Claussens* Norges Beskrivelse, *Lyschanders* og *Torfæi* grønlandske Krönniker, *Snorre Storlesöns* Norske Krönnike og *Kiöbenhafns* Beskrivelse, Og saa fremt nogen, uden de af fornevnte *Cancellie* Raad *Wielandt* hans Hustru og Arvinger dertil beskikkede, skulle understaa sig enten imod ovenbemeldte *Trende Privilegier*, de der *Specificerede* Böger *Cathalogs* og *Auctions Placater*, eller og imod dette *Privilegium* forbenevnte Böger at lade trykke eller falholde i værende tiid af disse *Privilegier*, da skal alle saadanne *Exemplarier* være *Confisquerede* og vedkommende des foruden med Penge straf at skal blive anseet, Dog vorder det ikke hermed formeent den, som nogen af disse sidste *Specificerede* Böger selv haver ladet oplægge og deraf endnu kand have forraad, at de jo samme uden videre Oplag deraf at giöre, maa falholde og afhænde. Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom

forskrevet staar, at hindre eller udi nogen maade forfang at giøre under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Kiöbenhavn den 13 *Maji Anno* 1729.

Under vor Kongelig Haand og Signet.

Friderich R.

(L. S.)

C. Moinichen.

[På Foden:]

Cancellie Raad Joachim Wielandt Tolf Aars forlængelse endnu paa de hannem, hans Hustrue og Arvinger den 2 *Octobr.* 1719, 25 *Aug.* og 12 *Decembr.* 1727 forundte *Privilegier*, paa endeel Böger og andet at trykke saa og *Privilegium* for sig, Hustrue og Arvinger, udi 20ve aar, at lade trykke endeel forhen trykte Böger.

5.

(Stempel.) Tii Rigsdaler.

1731.

Fru *Inger Windekilde*, afgangne *Cancellie Raad Wielantz* Efterleverske: Bevilling Anlangende udi 10 Aar at maa lade trykke og afhende de Höy Kongelig Forordninger til Höyst Salig Kongens dödelig afgang. *dateret* Fredensborg den 14 *Septembris Anno* 1731.¹

Vii Christian den Siette af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst giøre alle vitterligt, at eftersom os Elskelig Fru *Inger Windekilde* afgangne *Cancellie Raad Jochum Wielandtz* Efterleverske for os allerunderdanigst haver andraget, hvorledes bemelte hendes afgangne Mand, da hand havde tiltrædet *Directionen* over vores Bogtrykkerie, var först betænkt paa, hvorledes hand kunde raade boed paa den store mangel, som efter den vores Kongelig *Residentz* Stad Kiöbenhavn overgangne u-lykkelig

¹) Dette står på et Ark, der som Omslag er heftet udenom Privilegiet.

Ildebrand havdes paa de udgangne Kongelige allernaadigst Forordninger, hvoraf alle i oplag værende *exemplarier* af Ilden vare fortærede, og derfor ved *invitations* Seddel til *prænumeration* paatog sig inden een viis tid at levere saadanne Forordningers samling ferdige, det hand og med saadan Iver paadrev, at udi et halft aars tid alle Forordninger fra 1714 til 1730 *inclusive*. saa og for nogle aar fra Lovens *publication* af, bleve ferdige, men som bemeldte hendes Mand saa hastig ved Döden frafalt, maa hun nu see saa anseeligt et antal Forordninger at ligge hende til last, da ikkun faa vil kiöbe dem, ja ei een gang *prænumeranterne*, som skal ville have dem enten *complete* eller deres Penge tilbage; Thi have vi efter bemeldte Frue *Inger Windekilde* afgangne *Cancellie Raad Wielandtz* Efterleverskes herom allerunderdanigst gjorde ansögning og begiering allernaadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at hun og hendes arvinger alleene maa lade forberörte udgangne Kongelige Forordninger til vores Elskelig Kiere Her Faders, Salig og Höylovlig Ihukommelse, hans Dödelig afgang ved trykken forfærdige og afhende, og maa ingen udi Tie efterfølgende aar derudi giöre hende og hendes arvinger indpas i nogen maade, Forbydendes alle og een hver herimod, eftersom forskrevet staar, at hindre eller udi nogen maade forfang at giöre, under vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Fredensborg den 14 *Septembr.* 1731.

Under vor Kongelige Haand og Signet.

Christian R.

(L. S.)

P. Neve.

Fr. *Inger Windekilde* afg. *Cancellie Raad Wielandtz* Efterleverske Bevilling anl. udi 10 aar at maa lade Trykke og afhende de Höy Kongelige Forordninger til Höyst Salig Kongens dödelig afgang.

6.

Eneretsbevilling for Sören Gyldendal på i 20 År at måtte forlægge en Del Skolebøger samt O. Mallings „Store og gode Handlinger“. (Ny kgl Saml. Nr. 1319 c).

Vi Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmersken, Greve udj Oldenborg og Delmenhorst, Giøre Alle Vitterligt: At som Vi ved Vores under denne Dags *dato* Allernaadigst udgangne Forordning have anordnet og befalet, hvilke Böger, der herefter skal indføres og bruges i de Latinske Skouler i Vore Riger Danmark og Norge; Saa have vi i den Anledning Allernaadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at *Sören Gyldendahl*, Boghandler her i Vores Kongelige *Residentz*-Stad *Kiöbenhavn* og hans Arvinger Af disse Anordnede Skoelebøger maa udj 20 Aar Alleene forlegge, og lade trykke en Samling af berömmelige og gode Danskes, Norskes og Holsteiners Handlinger, saaog *Virgilium*, Alt efter den foreviiste Pröve af Udgave, Papiir og Tryk; Og maa ingen Anden end fornevnte *Sören Gyldendahl* i berörte Tiid uden hans eller Arvingers Samtykke trykke, trykke lade, oplegge, eller andensteds fra trykt i Vore Riger og Lande indføre, afhænde eller forhandle foranföerte Skoelebøger under Eet Hundrede Rixdalers Straf for hvert Exemplar og for hver Gang nogen maatte betreffes herimod at giøre eller antreffes med andre *Exemplarer* end de, som bemelte *Sören Gyldendahl* lader trykke eller oplegge, af hvilke 100rd Halvdeelen skal tilfalde Angiveren og den anden halve Deel fornevnte *Gyldendahl* som Forlegger; Hvorimod der paa bemeldte Skoelebøger skal settes en billig *Taxt*, efter derom i forveyen giort Aftale med Os elskelige *Rector* og *Professores* her ved Vores *Universitet*, saa skal og Priisen foran paa *Titul*-Bladet trykkes til Vedkommendes Efterretning. Forbydende Alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller udj nogen Maade Forfang at giøre, under Vor Hyldest og Naade! Givet paa

Vort Slot *Christiansborg* udi Vores Kongelige *Residentz*-Stad
Kiöbenhavn den 11te *Maji* 1775.

Under vort Signet.
(L. S.)

Efter Hans Kongelige Majts Allernaadigste Befaling

Luxdorph. *P. Aagaard.*

[På Foden:]

Boghandler *Sören Gyldendahl* af *Kiöbenhavn*, Bevilling at han og Arvinger i 20 Aar Alleene maa forlegge og lade trykke af de anordnede Skoelebøger, en Samling af berömmelige og gode Danskes, Norskes og Holsteiners Handlinger, saaog *Virgilius*.

7.

Forlagskontrakt mellem Charlotte Dorothea Biehl og *Sören Gyldendal* om
Oversættelsen af *Don Quixote*. (I Kancelliråd Hegels Eje).

(Stempel.) Tre og Een Halv Rigsdaler.
1776.

Vi underskrevne tilstaae herved at have med hinanden indgaaet følgende Contract, angaaende Oversættelse af *Cervantes Don Quixot*:

1. Jeg, *Charlotte Dorothea Biehl* besörger og bekoster et Oplag af det heele Skrift i 4re Tomer stor 8vo, paa Fransk Skrivpapiir af 500 Exemplarer af hver Deel, tilligemed 32 ziirlig stukne Kobber Plader til det hele Værk; af hvilket Antal Exemplarer ieg selv afsætter 350 til de Subscibentere, som efter den forhen udgivne Subscriptions Plan have hos mig ladet sig for Skriftet antegne.

2. De övrige 150 Exemplarer forpligter ieg mig og Arvinger strax, naar hver Tome forlader Pressen, at lade levere til Boghandler *Gyldendal* eller Arvinger, tilligemed vel besörgede Aftryk af Kobberne til hvert Exemplar, samt Kobberpladerne selv til bestandig Eyendom.

3. Har jeg tilladt Boghandler *Gyldendal* ved Værkets Trykning at lade tilskyde i Bogtrykkeriet, og oplegge 500 Exemplarer af bemeldte min Oversættelse paa Trykpapiir; dog saa, at han selv bekoster Papiir og Tryk for disse Exemplarer, uden at det i nogen Maade skal komme mig til Udgift eller Bekostning.

4. Derimod forbinder jeg, Boghandler *Sören Gyldendal*, mig og Arvinger at betale til Jomfrue *Charlotte Dorothea Biehl* eller Arvinger ved hver Deels Forfærdigelse og Aflevering den *Summa* 150 Rdr., skriver Eet Hundrede og halvtredsindstve Rigsdaler, for alle de her oven belovede Poster, som udgiör for alle 4re Deelee den *Summa* Sex Hundrede Rigsdaler, hvilken Betaling ved hver Deels Udgivelse og disse Forbindelsers Opfyldelse her paa denne Contract kan afskrives og qvitteres.

5. Men skulle det skee, at jeg *Charlotte Dorothea Biehl* ved Döden skulde afgaae, förend det gandske Værk var bleven færdig, da paa det at Boghandler *Gyldendal* eller Arvinger ikke ved denne Contract skulde liide noget Tab, om Værket enten ikke blev fortsat eller Fortsættelsen forsinket, saa overdrager jeg herved fra mine Arvinger til Boghandler *Gyldendal* og Arvinger den fulde Forlags Rettighed til ovenmeldte Oversættelse af *Cervantes Don Quixot*, saa at han efter min Död maae lade det manglende af samme oversætte og trykke paa sin egen Bekostning, samt nyde de deraf flydende Fordeele uden mine Arvingers Paaanke og Tiltale i nogen Maade. Dog dersom noget af bemeldte Oversættelse skulde være af mig efterladt færdig til Trykken, da forbindes Boghandler *Gyldendal* at modtage og betale samme i Forhold til den her accorderede *Summa* 150 Rdr. for hver Tome, ligesom mine Arvinger og ham derom kan foreenes.

6. Hvorimod jeg Boghandler *Sören Gyldendal* (om jeg först ved Döden skulde afgaae) forbinder herved mine Arvinger i alle Deelee at opfylde den her af mig indgaaede Contract, uden at velbemeldte Jomfrue *Biehl* skal lide Skade i nogen Maade.

At denne Contract saaledes af Os begge er indgaaet, bevidnes ved vore Hænders underskrift og hostrykte Signetter, samt de 2de med Os til Vitterlighed underskrevne. Kiöbenhavn den 17 Junii 1776.

C. D. Biehl. *S. Gyldendal.*
(L. S.) (L. S.)

Efter Begiering til Vitterlighed underskrive
G. Fibiger. *M. Hallager.*

Paa den förste Tomes Betalning har jeg annammet 75 Rdr., hvorfor vedbörlig qviteres.

C. D. Biehl.

De paa förste Tome restende 75 Rdr. er mig rigtig betalt, hvorföre vedbörlig Qviterer.

C. D. Biehl.

Det mig tilkommer efter denne *Contract* er mig for den Anden Tome rigtig udbetalt, hvorfor vedbörlig qviterer.

C. D. Biehl.

Det mig tilkommende efter denne *Contract* for tredie Tome er mig rigtig betalt.

C. D. Biehl.

Det mig efter denne *Contract* for 4de Tome tilkommer er mig rigtig betalt.

C. D. Biehl.

Kiöbenhavn d. 28 Octo. 1777.

8.

Skrivelse fra P Erichsen til Sören Gyldendal om Betingelserne for hans Udsalg af „*Scriptores rerum Danicarum*“. (I Kancelliråd Hegels Eje).

Pro Memoria!

Da Hans *Excellence* Hr. Geheime Raad Græve *Moltke* ved Skrivelse af 10de *hujus* har givet mig tilkiende, at det haver behaget hans Kongelige Majestæt paa hans allerunderdanigste Forestilling under 2den *ejusdem* Allernaadigst at *resolvere* blandt andet:

At Frue Etatsraadinde *Langebek*, for de usolgte *Exemplarer* af *Scriptores rerum Danicarum* maae udbetales den af hende derfor betingede *Summa*, imod at hun bliver ansvarlig til *Exemplarernes* Aflevering i *complet* Stand; samt, at det heele Oplag af dette Værk skal gives Boghandler *Gyldendal* i *Commission*, paa den Maade, at han imod derfor at aflægge aarligt Regnskab nyder for Udsalget 20 *pro Cent* af de ethvert Aar bortsælgende *Exemplarers* Værdie.

Saa haver jeg ikke skuldet undlade saadan hans Majts Allernaadigste Villie Hr. *Gyldendal* herved at tilkiendegive med tjenstlig Anmodning, at De behagelig vilde söge at rette Deres Leylighed derefter, at Oplagets Aflevering til Dem af de 3 förste Tomer af bemde Værk kunde skee paa Löverdag næstkommende om Efter Middagen, hvilken Tiid og alleerede mundtlig er aftalt som best beleylig paa alle Sider. *Exemplarerne* af forbemde 3de förste Deelee af Værket blive ellers for det förste at falbyde for den Priis for hvert Slags Papiir, som de ere solgte af Sal: *Etatsraad Langebek* i hans levende Live. Men i sin Tiid bliver det, i Kraft af höystbemde Kongelige *Resolution* og höybemde Hr. Geheime-Raad Græve *Moltkes* Befaling til mig, nærmere afhandlet med *S. T.* Hr. Cammerherre *Suhm*, som nu haver Værkets *Continuation* under Hænder, hvorledes Priisen paa samme taalelig kunde nedsættes for derved at befordre dets Afsætning, hvilken Afhandlings Udfald da skal blive Hr. *Gyldendal* nærmere *communiceret*. Men for det förste kand Hr. *Gyldendal* nu strax *adressere* sig til höybemde Hr. Cammerherre *Suhm* om ligeledes at erholde den ved ham udfærdigede 4de *Tome* af Værket, saavidt deraf endnu er i Behold, saavel som i Tiiden de fölgende *Tomer*, som endnu forventes, ligesom de udkomme, til Udsalg, siden forbemde Allerhöyeste *Resolution* tilholder, at det heele Oplag af Skriftet skal gives dem i *Commission*. Det Hr. *Gyldendal* allernaadigst anbefalede Regnskab for de saaledes aarligen sælgende *Exemplarer* bliver til det Kongel. *Finance-Collegium* at aflægge ved ethvert Aars Udgang. *Kiöbenhavn* d. 21 *Julii* 1778. *P. Erichsen.*

9.

Kontrakt mellem „Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse“ og Sören Gyldendal om, at han skal overtage og forlægge dets Skrifter. (Ny kgl. Saml Nr. 1319 c).

Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse paa den eene og Boghandler *Sören Gyldendal* paa den anden Side, ere blevne eenige om at oprette og indgaae følgende Contract med hinanden

1.

Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse sælger og afhænder til Herr Boghandler *Sören Gyldendal* dets nu havende Forlag af raae Materier, saaledes som samme forefindes hos Frue Justitsraadinde Schlegel efter den Herr *Gyldendal* leverede Fortegnelse.

2.

Ligeledes overdrager og afstaaer Selskabet til Velbemeldte Hr. *Gyldendal* sin Forlagsrettighed til alle de Skrifter, som herefter af Selskabet bestemmes til Trykken, det være sig i dets Samlinger af Forsög i de skønne og nyttige Videnskaber¹ eller andre Skrifter som efter Selskabets Foranstaltning og under dets Navn maatte bekjendtgjøres: saaledes, at Hr Boghandler *Gyldendal* eller hans Arvinger og ingen anden maae lade trykke, forhandle eller paa nye oplægge bemeldte Selskabs Skrifter.

3.

Derimod forbinder ieg. *Sören Gyldendal*, mig til at betale Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse for dets nu havende Oplag af raae Materier, efter den mig derover leverede Fortegnelse den Summa Fire Hundrede Rigsdaler, skriver 400 rd, i fire Qvartaler, hvert Qvartal med 100 rd. saaledes,

¹) Af disse „Forsög“ havde Selskabet fra 1764 til 1779 udgivet 13 „Stykker“, hvoraf to regnedes til et Bind; 7de Binds 2det Stykke udkom 1783 „Trykt på Gyldendals Forlag“. Selskabet dannedes i Slutningen af 1759, se Kbhvns Adressekont's Efterretnr. 1759, Nr. 55 og Ny Saml. af Skr. udg. ved Selskabet t. de skønne Vidskbrs Forfremmelse, I, 1824 (Fr. Brummers Forlag).

at den fulde Summa skal være betalt inden eet Aars Forløb, det förstkommende Qvartal at regne til förstkommende 11te *Junii*.

4.

For den mig afstaaede Forlagsrettighed til Selskabets Skrifter, som herefter maatte udkomme, forbinder ieg mig, foruden at paatage mig alle Trykkeromkostningerne af saadanne Skrifter, desuden at erlægge til Selskabet et *Honorarium* i Penge af fem Rigsdaler for hvert trykt Ark; hvilket *Honorarium* skal betales til Selskabets Sekretær, saasnart Skriftet er trykt; og maae Trykningen ikke opsættes, men strax foretages, saasnart Manuskriptet er mig leveret.

5.

Ligesom jeg *Gyldendal* forbinder mig til, ikke at forhøye Prisen paa de af Selskabets Skrifter, som hidindtil paa dets Forlag ere udkomne, og ved denne Kontrakt til mig afhændede; saa forbinder ieg mig ogsaa til at indrette Prisen af de Skrifter, som herefter af Selskabet paa mit Forlag maatte udgives, saaledes, at et Ark Trykpapiir ikke kommer høyere end To Skilling og et Ark godt Skrivpapiir ikke høyere end Tre Skilling. Derhos indrettes Trykken, fornemmelig i Forsögene, det nærmeste mueligt er, efter den Tryk, som i de hidtil udkomne Stykker har været brugt.

6.

Af de Skrifter, som herefter paa mit Forlag af Selskabet udgives, leverer ieg gratis til Selskabet 30 Exemplarer, nemlig 6 paa Realpapiir og 24 paa Skrivpapiir.

Kiöbenhavn d. 1ste *Junii* 1781.

Paa Selskabets Vegne til de
Skiönne Videnskabers For-
fremmelse, og efter Ordre

Jacob Baden,
Selskabets Sekretær.

S. Gyldendal.

Copiens Rigtighed bevidner

Jac. Baden.

10.

Skrivelse fra „Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog“ til Sören Gyldendal om dennes Overtagelse af de af Selskabet udgivne Skrifter.
(Ny kgl. Saml. Nr. 1319 c).

Pro Memoria!

I Anledning af Deres indleverede Forslage om at afkiøbe Selskabet de tilovers værende Exemplarier af Danske Magazin, samt övrige af Selskabet forfattede Verker; er i Selskabets seeneste Samling blevet besluttet, at holde sig til Deres første Forslag, saa at De, imod 200 Rdrs Erleggelse til mig som Selskabets Forstander, bliver fuldkommen Eyer af alle forbemeldte Exemplarier; dog haaber Selskabet, at De desuagtet ville levere det 10 *Expl.* paa Skrivpapir af dets Begyndelse og Tilvext, og 1 *Expl.* af Danske Magazin til dets Secretair.

Kiöbenhavn den 15 Novembr. 1781.

P. F. Suhm.

Disse 200 Rdr er mig betalte,
hvorfore quitterer,
Khvn. d. 25 *Januarii* 1782. *P. F. Suhm.*

B. Sandvig.

11.

Kontrakt mellem Chr. Fr. Bay og Bogtrykker L. Simmelkiær om Trykningen af Bays Oversættelse af Arnolds engelske Ordbog. (Ny kgl. Saml. Nr. 1319 c).

(Stempel.) Een Rigsdaler.
1784.

Imellem os undertegnede er sluttet
og indgaaet følgende *Contract*:

Jeg *Christian Frederick Bay*, Qvarteer-Commissaire og Engelsk Sprogmeister her i Staden, er bleven eenig med Hr. *Lauritz Simmelkier*, Bogtrykker her sammesteds, hos ham at lade trykke

Arnolds Engelske og Danske Ordbog, som af mig er oversat, paa de Vilkaar:

- 1) At Hr. *Simmelkier* trykker 1000 *Exemplarers* Oplag paa Trykpapiir og 50 *Exemplarer* Skrivpapiir af bemelte Ordbog for mig i ligesaadan *Octav*-Format og paa lige saa got Papiir og med selvsamme Skrifter, som det første Ark befindes, der ved denne *Contracts* Slutning er færdigt.
- 2) At jeg for hver Ark af samme Ordbog saaledes trykt, som meldt er, betaler til Hr. *Simmelkier* for Papiir og Trykker-Lön i alt Nie Rigsdaler.
- 3) At Hr. *Simmelkier* indestaaer mig for, at ingen *Udhængs Exemplarer* af denne Ordbog bliver tilstaaet hans Svende, hvilke han selv for samme maae fyldestgiöre, ey heller at noget *Exemplar* paa anden Maade bliver afhændiget til nogen fra hans Bogtrykkerie, uden de alleene, som skulle efter Anordningerne leveres til Kongens og Universitetets Bibliotheker; og hvis det skulde befindes, at denne Post bliver af Hr. *Simmelkier* overtraadt, da forbinder han sig til at betale 9 Rdr. for hvert *Exemplar*, som kan beviisliggiøres at være solgt af ham selv eller fra hans Bogtrykkerie.
- 4) At Hr. *Simmelkier* lover og forbinder sig til at levere mig i det mindste 6 Ark aftrykt hver Maaned.
- 5) At jeg faaer 2de *Correcturer* til Efterlæsning og et *Revideer*-Ark af hvert Ark, förend noget Ark bliver reentrykt.
- 6) At jeg ved det 5te Arks Aftrykning betaler til Hr. *Simmelkier* 50 Rdr., siger Halvtredsindstyve Rigsdaler og derefter ved det sidste Arks Aftrykning Halvtredsindstyve Rigsdaler, og Resten for Trykkerlön og Papiir efter mig leveret Regning 6 Uger derefter; da det som imidlertid af mig betales skrives af paa denne *Originale-Contract*, der bliver i mine Hænder, og hvoraf ligelydende Gienpart er overleveret Hr. *Simmelkier*.
- 7) At jeg *Lauritz Simmelkier* Bogtrykker lover og forbinder mig herved til at opfylde denne *Contract* i alle dens Ord og Clausuler, saa at *Sr. Bay* skal i alle Maader finde sig fornöyet.

Til desto meere Bekræftelse have vi denne indgangne *Contract* begge egenhændigen underskrevet og forseglet *in Duplo*,
Datum Kiöbenhavn den 2 Februarii 1784.

L. Simmelkiær.
 Bogtrykker, boende paa
 Adressecontoiret.

C. F. Bay.
Quarteer-Commissaire,
 boende i Farvegaden
 i Nr. 64.

Herpaa er mig betalt i Forskud Halvtrediesindstive Rigsdaler, hvorföre skyldigst og vedbörligst *quitterer*. *Kiöbhv. d. 5 Martii, 1784.*

L. Simmelkiær.

Det heele Oplag, som denne *Contract* handler om, har jeg solgt til Hr. *Agent Gyldendahl*, som derfor har fornöyet mig, og nu i mit Sted opfylder *Contractens* övrige Indhold i Henseende til Bogtrykker *Simmelkiær*. *Kiöbenhavn den 3de Decbr. 1784.*

C. F. Bay.

12.

Kvittering fra Charlotte Dorothea Biehl til Sören Gyldendal for rigtig Modtagelse af Betalingen for Restoplaget af hendes „Brevvexling imellem fortrolige Venner“ I—III, 1783—1786. (I Kancelliråd Hegels Eje).

Jeg Underskrevne har solgt til *S. T. Herr Agent Gyldendal* Oplaget af mine moralske Breve tillige med Forlags Rettigheden for 110 Rdr., hvilke hundrede og tie Rigsdaler jeg rigtig har annammet, og hvorfor *quitteres*.

d. 25de *Martii* 1786.

Charlotta Dorothea Biehl.

Forlagskontrakt mellem Professor Herman Treschow og Sören Gyldendal om hins „Betragtninger om Jesu Lidelses Historie“, 1787, 8vo, 17½ Ark.
(Ny kgl. Saml. Nr. 1319 c).

(Stempel.) 3 Rixdaler.

Vi underskrevne, ieg Professor *Herman Treschow* og ieg *Agent Sören Gyldendal* have indgaaet følgende Forening.

Jeg *H. Treschow* overlader til *Agent Gyldendal* som Forlægger mine Passions Prædikener og en heel Aargang af mine andre Prædikener, hvilket Værk han ei alene paa sin Bekostning maae lade trykke men og siden paa beste Maader til sin Fordeel baade Subskribentere og andre Kiøbere sælge og forhandle.

Hvorimod ieg *Sören Gyldendal* forbinder mig til, foruden 4 Exempl. paa Medianpapiir, 10 dito paa Skriivpapiir og 16 paa Trykp., som ieg til Hr. Professor *Treschow* leverer, endnu at betale ham for hans *Manuscript* af bemeldte Værk den Summa 500 Rdr.; siger fem hundrede Rixdaler, saaledes: at de 200 Rdr. betales til förstkommende 11 *Junii* Termin og de andre 300 Rdr. til næste 11 Dec. Termin; hvilken *Contract* paa begge Sider ubrødelig at ville holde, vi herved forsikkre under vor Haand og hostrykte Signete. Kiöbh. d. 22 febr. 1787.

H. Treschow.
(L. S.)

S. Gyldendal.
(L. S.)

Herpaa betalt de Tohundrede Rixdaler efter Contraktens Lydende.

Kh. den 16de Junj 1787.

H. Treschow.

Ligeledes til 11te December betalt de övrige 300 rd.

Khavn den 11te Dec: 1787.

H. Treschow.

14.

Skrivelse fra den arna-magnæanske Kommission til Sören Gyldendal om Understøttelse til Udgivelsen af „Edda Sæmundar hinns fróða“ (Sumtibus legati Magnæani et Gyldendalii) I, 1787. (4°); II kom først 1818 og III 1828. (I Kancelliråd Hegels Eje).

Da den første Deel af *Edda Sæmundi* fra Pressen er reent færdig, og HER *Agent Gyldendal* desuden haver til den *Arna-Magnæanske Commission* afleveret de betingede 30 Exemplarer paa Median- og Skriv-Papiir, saa bliver den af *Commissionen* bevilgede Understyttelse til Trykker-Omkostninger neml. 3 Rdr. per Ark, som for heele Værket, der i Alt er 100 og $\frac{1}{2}$ Ark stoert, beløber den *Summa* 301 Rdr. 3 fl , HER *Agenten* herved efter Begiæring anvist hos HER *Professor Abraham Kall*, som benævnte *Summa* Tre Hundrede og Een Rigsdaler 3 fl af Legatets Indkomster mod vedbørlig Qvittering behagelig udbetaler.

Kiöbenhavn d. 13de Aug. 1787.

Luxdorph. *P. F. Suhm.* *S. Thorlacius.*

15.

Brev fra Jacob Deichmann til Boghandler C. W. K. Glerup.

Kiöbenhavn d. 28 Maii 1826.

Kiære Ven!

Tilligemed Deres kiære Brev af 23 d. M. modtog jeg et fra Expeditionssecretair Richert med det indlagte Pas, som jeg ikke tør opholde og derfor strax sender. Jeg har vedbørlig bemærket mig Indholdet af Deres ærede Brev, og det Fornødne skal i alle Henseender vorde iagttaget og besørget. De kan forlade Dem paa min Bistand og mit Raad efter bedste Indsigt, hvor De forlanger eller ønsker samme. Det bevidste Reuter-dalske Skrift skal jeg med Fornöielse omsende i Tydskland; dog veed De, at jeg Intet sender uden Ordre — ikke engang mine egne Forlagssager; men ved en liden Bulletin, som jeg i

nærværende Tilfælde maae bede om Deres Ordre og Tilladelse til at lade trykke for Deres Regning, underretter jeg alle mine Correspondenter i Tydskland om, at Bogen er udkommen; neden under er en Blanquet til en Requisition; denne udfyldes og sendes mig og derefter expederes Bogen. Jeg har forhen sendt Bögerne omkring uden Ordre, men næsten stedse faaet alle Exemplarer tilbage og har derfor antagen den Maade, jeg nu har angivet Dem.

Prisen ansætter jeg til de tydske Boghandlere ligesom til danske o: med $8\frac{1}{3}$ pC., naar jeg selv har $16\frac{2}{3}$, og med $16\frac{2}{3}$, naar jeg har 25. For Transporten tillægges 10 pC., og Boghandlerne i Tydskland tilføie $\frac{1}{3}$ af netto Prisen, der er det samme som $\frac{1}{4}$ eller 25 % af Udsalgsprisen.

f. Ex. Naar Mag. Reuterdals Skrift koster 48 Sk. r. S. med $16\frac{2}{3}$, saa ansættes det af mig selv til alle Boghandlere, hvorsomhelst, til 44 Sk. netto; og franco Leipzig 44 Sk. + $\frac{1}{10}$ altsaa $48\frac{2}{5}$; naar hertil lægges $\frac{1}{3}$, saa vil Prisen i Tydskland blive 64 Sk. r. S. eller den Valuta i vedkommende Penge, som svarer hertil.

Hvad herefter sendes til Reuterdal, anføres paa Deres Regning, og mit Mellemværende med ham opgiøres og overføres efter fælleds Önske paa Deres Conto. Jeg takker meget for de saa hurtigt besörgede Böger; de 40 Rd. svensk Banco skulle vorde Dem krediterede i r. S. til Courserne 57 Sk. og 230.

De er vel saa god at besøge Richert i Stockholm og forhøre om hans Udgivter med Passet, hvorom han i sit Brev til mig Intet melder.

Deres
hengivne og ærbödige
J. Deichmann.

Brev fra Jacob Deichmann til Boghandler C. W. K. Gleerup.

Kiöbenhavn, d. 22 Juli 1830.

Tak, kiæreste Ven! for Deres behagelige og venskabelige Brev af 15 d. 'M., og i Svar paa hvilket jeg beder Dem være forsikkret, at hvis der er Noget i dette Liv, hvorpaa jeg især sætter Pris, saa er det retskafne Menneskers Yndest og Venskab, og fremfor alle andres deres, med hvem jeg har levet meest, og hvis gode Mening om mig derfor ogsaa maa have den største Værd for mig. Derfor vil jeg stedse skiönne paa Deres Godhed for mig og ønske, at jeg maa fortiene den.

Vist nok skilles jeg nödigt fra den brave, agtværdige *Möller*, om hvem jeg med fuld Overbeviisning kan erklære, at han til enhver Tid har været til min Tilfredshed, ja om hvem jeg maa sige, at han har gjort mere, end han var pligtig til. Hertil kommer endnu, at jeg föler saa megen personlig Hengivenhed for ham og tvivler paa, at jeg nogensinde faaer Nogen, der i den Grad vilde faae min Tillid. Men alt dette maa ikke komme i Betragtning, naar det giælder hans Lykke, og at den sikkert ved Deres Plan, maa jeg. saavidt man uden Kiendskab til det Locale tör dömmе om Sligt, ansee for sandsynligt. Og endelig maa det jo ogsaa glæde mig at see Mænd som Dem og ham udgaae fra mit Huus, skiönndt (og dette er ingenlunde paataget Beskedenhed) jeg ikke vil tilskrive mig Fortjenesten af Deres Dygtighed eller Lykke. Uden *Möller* maa jeg ogsaa tilstaae, jeg vilde ansee Deres Plan at anlægge en Handel paa et fremmed Sted for vovelig, og skulde den derfor i det Hele være udförlig, var det nödvendigt, at De maatte have just ham og Ingen anden.

At jeg uden Betænkning aabner Dem en egen Conto for Deres Etablissement i Gothenborg, i Særdeleshed under *Möllers* Bestyrelse, er ligefremt, og jeg glæder mig meget til den Forbindelse, jeg saaledes skal kunne vedligeholde med ham. At De er tilfreds med de imellem os fastsatte Handelsvilkaar, er mig til stor Tilfredsstillelse; at de ere billige og höist billige,

kan jeg gjerne selv vedgaae, men jeg er og har stedse for min Deel været fornöiet og indseer vel, at jeg ved disse Forretninger ikke bör vente mere, end hvad Deres forögede Arbeide, hvis De traadte i directe Forbindelser, kunde anslaaes til. Egentlig har jeg maaskee ikke saameget engang, men jeg regner ogsaa, at Arbeidet havde jeg ligefuldt.

Den eneste Vanskelighed er nu at slippe Möller, da jeg saameget behöver hans Bistand til at faae adskillige Ting lavede tilrette, inden han forlader mig. Saa gjerne jeg vilde opfylde Deres Önske snarest mueligt at dimittere ham, saa frygter jeg dog for, at endeel af August vil forgaae, inden det bliver mig mueligt. Jeg haaber Deres Samtykke hertil, saameget mere da der vist ikke vil behöves lang Tid for at habilitere Möller. Sproget er det meeste, men der gör 14 Dage mere eller mindre ikke stort. Ogsaa skal han i hvert Tilfælde blive færdig i den sidste Halvdel af August, og i intet Tilfælde blive opholdt een eneste Dag længer, end jeg behöver ham.

Jeg anbefaler Dem nu denne Sag saavel som mig selv og tegner med uforanderlig Hengivenhed

Deres
J. Deichmann.

17.

Brev fra Jacob Deichmann til den senere Boghandler Johan Dahl i Kristiania.

Kiöbenhavn, d. 18 Mai 1832.

Kiæreste Dahl.

Jeg bör gjøre mange Undskyldninger, fordi jeg ikke tidligere har besvaret de flere Breve, jeg har faaet fra Dig, men Mangel paa Tid, der stedse er mig knap, har stedse havt Udsættelse til Følge, og man veed da nok, hvorledes det saa gaaer. Det gjorde os allesammen ondt at blive svigtede i vort Haab, at see Dig her först den 3die og siden den 10de Mai. Logis stod parat til Dig og staaer endnu, ifald der siden skulde blive Noget af Reisen.

Dit Forslag i Brevet af 14 d. M. mödte en Idee af mig selv, som Omstændighederne havde givet mig Anledning til at fatte, og jeg haaber vi maaske nok kunde blive enige om Tingen. Det vilde tilvisse være mig kiært at kunne bidrage til et godt og solidt Etablissement for Dig, som derhos kunde føre til en Udvidelse af mine egne Forretninger. Men en mundtlig Omhandling vilde vist nok være nødvendig, for at vi kunde forenes om de Grundsætninger, hvorpaa et slikt Institut skulde hvile. Uden Enighed herom var det bedre aldrig at begynde. Som nødvendig Betingelse maatte jeg rigtig nok ansee nogen Sikkerhed, ikke fordi jeg har ringeste Tvivl om Dig, men for Livs og Döds Skyld, og jeg tænker, Kammerherre Hoppe skulde vel ikke nægte den, naar Du skrev ham, at jeg desuden paa min Risico betroede Dig endnu mere, end hans Garantie vilde belöbe. Den maatte vel være i det mindste paa 1000 Sölv Species. Dernæst er det min bestemte Mening, at der ikke maatte begyndes for stort, men overlades til Tingen at udvide sig selv, som naar alt hurtigt og promte kunde skaffes og med Orden og Billighed fra Etablissementets Side, næppe vilde feile at blive Tilfældet, i Særdeleshed saalænge der ingen farligere Concurrenter ere i Christiania, end jeg antager de nærværende at være. Fremdeles maatte det være en Regel, hellere færre men sikke, end flere men mindre solide Forretninger, samt den muligste Oeconomie saavel med Hensyn til Handelens Förelse som til Dine private Udgivter. Een Medhjælper maatte vel antages, men flere vist ikke for det Förste, maaskee kunde Du ogsaa hjælpe Dig med en ferm Dreng, og i et Par Aar, til Du havde fortjent Noget, maatte der vel heller ikke tænkes paa at stifte Familie. Al Kraft maatte udelukkende henvendes til Commissions- eller Sortimentshandelen, og Forlag ganske undgaaes. I Tilfælde af mulige meget fordelagtige Tilbud maatte der dog Intet giøres uden efter fælles Samtykke.

Da jeg til denne Sag maatte bestemme en kanskee ikke ubetydelig Kapital og paatage endeel Risico, fremdeles sørge for at skaffe Institutet den fornödne Credit, Alt i det mindste for det første, paa det Uvisse, saa maatte jeg forbeholde mig en

Indflydelse paa Bestyrelsen og Förelsen af Handelen, og for at simplificere Tingen var det bedst for det förste, at alt udenlandsk Sortiment leveredes igiennem min Boghandling. Jeg ansatte da ligesom hos Gleerup de trykte Sager til Vedkommendes Netto Priis, men beregnet til grov Courant, franske og engelske paa samme Maade som til Gleerup. Differentsten i Udgivt blev for Handelen i Christiania meget ringe eller maaskee ingen, ja maaskee endog i Faveur af denne, naar man regner de mange Transport- og Expeditions-Omkostninger samt Emballage, og at Handelen i modsat Fald maatte have en egen Commissionair i Leipzig og fremfor alt det förögede Arbejde. Mine Udgivter og Forretninger i alle disse Henseender ville vel stige Noget, men langtfra ikke udgiöre, hvad de vilde belöbe for Etablissementet særskilt. Med mine Colleger her maatte derimod trædes i directe Forbindelse, og jeg haaber, at Ingen vilde nægte Credit eller de fordeelagtigste Vilkaar, naar jeg indestod Vedkommende for Betaling. Foruden Provisionen af at levere Etablissementets Behov, og denne Provision vilde mere blive en Udvidelse af Sphæren her, end nogen egentlig reen Fordeel, maatte jeg muligen endnu regne mig Resten af Forskud samt en lille Erstatning for föröget Folkehold; maaskee blev dette ikke engang fornödent; derimod skulde det hele mulige Overskud tilfalde Dig, imod at alle Udgivter paa Stedet, Lokale og Folkehold, Huusholdning m. v. bleve mig ivedkommende.

Med Credit maatte der være den störste Forsigtighed, saalænge Etablissementet endnu ikke havde Fond, og det maatte blive en ufravigelig Regel, at, saasnart der var over et vist nærmere aftalt Belöb i Kassen, dette da strax remitteres, hvorimod jeg havde at sørge for, at alle, som her havde tilgode, strax dækkedes. Alle Remisser maatte gaae til mig, alle Betalinger skee ved mig. Conventionen maatte gielde for visse Aar.

Disse Puncter kan Du nu overveie. De Meddelelser, jeg önsker, ere: hvad Localet kunde koste, hvad Hjelp der behöves, hvormeget Du behöver for at leve anstændigen; og disse kan jeg modtage, naar Du, som sagt, kommer herved. Min Andeel i Etablissementet burde vist nok blive skiult. men forsaavidt

det kunde være det til nogen Gavn, maatte det gierne vides, at jeg understøttede det efter Evne. Jeg er ingenlunde uden Medfølelse ved den Tanke, at Du for det første maa opgive at kunne etablere Dig her imellem Venner og Landsmænd, men Held er virkelig meget mere at haabe der end her. Den fremmede Handel passer, det tør jeg sige, ikke paa mange Steder saa godt som her, og det vilde tilforladeligt være svært for en Begynder at komme op ved Siden af Mænd som Reitzel og Brummer. Han vilde i flere Aar komme til at spille en kummerlig og underordnet Rolle. Et godt og solid Etablissement i Christiania, hvorved Du kan fortiene Dig nogen Formue, maaskee endog opnaae Velstand, vil blive den sikkreste Vei til engang at komme her, hvis Du længere hen endnu skulde attraae det. I Christiania kan Du blive et Middel til at gavne Norge uberegneligt ved at skabe en solid og respektabel Bog-handling; ogsaa i den Henseende er, efter menneskelig Dom, Sphæren større der end her.

Brevet til Barth er meget godt og det fornøjer mig særdeles at see, at Du nu skriver Tydsk saaledes. Med første Post skal det gaae videre.

Maa jeg nu bede dette Brev gient vel og at Du vil tage det med, hvis Du kommer herved samt bliver ved Dit Forsæt. Det var moersomt, hvis Du kom herved den 7 Juni og kunde blive Pindsedagene over, i hvilke jeg da vilde invitere Dig til Lyngbye, hvor jeg har faaet et nyt Sted, og hvor jeg vilde invitere Dig til at tilbringe de to Helligdage. Vi kunde der i mere Roe og Mag, end her hiemme, debattere Sagerne. Vær til Slutning forvisset, at jeg ret med Glæde nærer Udsigten til en nøiere Forening med Dig, som jeg med Sandhed kan sige i mange Tider af mit Liv mere at have betragtet som en Søn end som en Fremmed. Men jeg gientager Begieringen om Vaersomhed, Forsigtighed og et koldt Overblik af Tingene.

Din
J. Deichmann.

Brev fra Jacob Deichmann til Boghandler C. W. K. Glerup.

Kiöbenhavn, d. 25 October 1832.

Paa det forbindligste takker jeg Dem, kiære Ven! for den Remisse, De har havt den Godhed at giöre mig, og endnu mere for Deres venskabelige Skrivelse af 18 d. M. Maa jeg bede Dem være forsikkret, at jeg föler og erkiender Deres Godhed for mig, ogsaa indseer, at den er over min Fortjeneste, men at jeg imidlertid stedse skal i Tanke, Ord og Handling giöre, hvad jeg kan, for at svare til den, om jeg end ikke fuldt kan fortjene den.

Idet De siger, at jeg sidder omkrandset af Elever, som ville fortjene mir Tillid, nævner De noget, som mere og mere bliver til mit Livs kiæreste Forestilling. Det er sandt, at jeg betragter Dem, Möller og nu Dahl paa en Maade som mine Egne, og imellem hvem og mig det er ganske anderledes end med fremmede. Det er en Fölelse, som ligner den af Forældre til Börn, der kun kan opstaae, naar man har ordentlig levet sammen. Forresten er jeg, ved at kalde Dem mine Egne, ikke i den Indbildning, at De skylder mig Deres Existents eller Deres Vel (det skulde i alt Fald være den ene, Dahl, om hvem det ikke engang ganske kan siges), men fordi jeg paa en ganske anden Maade end med fremmede, navnlig for Deres egen, mere end for min Skyld, interesserer mig for Dem og glæder mig ved, at det gaar Dem vel.

Det, De skriver mig om vor kiære Möller — som ogsaa, mens han var her, i saa höi Grad vandt og fortiente at vinde min Höiagtelse og Hengivenhed —, interesserer mig meget. Omsætningen vil i Aar overgaae den for ifjor, jeg har kun at önske, at han strængt holder sig til at give Ordre hver Uge, om han ogsaa en enkelt Gang skulde kun have en eneste Bog eller ogsaa blot at melde, at han Intet havde. I forrige Vinter hengik flere Maaneder, da jeg Intet hörte fra ham; det er dog umuligt andet, end at nogle Bestillinger paa den Maade gaae fortabte og, naar de siden ventes forgiæves og til Slutningen

reent udeblive, skader det ham selv meest. Jeg kommer nu i Tanke om, at jeg jo egentlig skriver til hans Foresatte, som jeg et Öieblik glemte; derfor beder jeg Dem for Alting ikke ansee dette som en Anke over Möller og endnu mindre at forebringe ham det som en Anke fra mig. Jeg var jo ingenlunde beföiet til en slig; det er kun nævnet for hans egen Skyld. Mod mig viser han sig saadan, at der virkelig aldeles Intet er tilovers at önske.

Deres Deeltagelse for Dahl glæder mig meget, og hvad der ret har giort mig Fornöielse, er det Sammentræf i vore Ideer. Jeg er aldeles af den samme Mening som De, at en ung Boghandler maa begynde smaat, og at det endog kan blive til Uheld, ja til Undergang for ham, om han for hurtigt fik endogsaa, som man siger, af sig selv for mange Forretninger. Forretninger ere kun gode, forsaavidt som de ledsages af tilsvarende Kapital. Det er, som om De kunde have seet, hvad der er passeret os, D. og mig, imellem, idet De taler om at give ham Regler for hans Forhold; thi jeg har just givet ham saadanne fra först af og stillet disse som nödvendige Betingelser, hvis vi skulde faae Noget at giöre med hinanden, og just det: at begynde smaat, vogte sig for altfor pludselig Udvidelse samt indtil videre for Forlag og alle Forretninger udenfor Sortimentshandelen, ere Hovedpunkterne. Dahl har, jeg troer med Overbeviisning, antaget dem og jeg haaber, han holder dem. Da haaber jeg ogsaa, det skal gaae ham vel, da han virkelig er et oplagt Menneske, skiönt ikke den dueligste, som De med altfor megen Beskedenhed siger om ham. Var det ikke at saare denne Beskedenhed, vilde jeg nævne den, jeg agter som saadan, og i hvis Dannelselse til sit Fag jeg stedse vil regne mig det til en Ære at have havt en, om ogsaa nok saa ringe Deel. Tak fordi De ogsaa har skrevet til ham og varet ham, De bedömmet ham ganske rigtigt. Det, De har ladet indflyde i mit Brev, har jeg, i Haab at De ikke tog det ilde op, afskrevet og meddeelt ham; det er Sandheder, som aldrig kunne blive uden god Virkning.

Saasnart jeg faaer Beregning fra Mæglerne, skal jeg opgive, hvad de 1100 Rd. sv. Bco have indbragt. De kan ganske indrette Remitteringen efter Deres Leilighed og skal ikke frygte, at jeg frygter for Dem.

Jeg haaber, Deres Familie, til hvem jeg anbefaler mig, befinder sig vel, og jeg bliver med oprigtig Höiagtelse og sand Hengivenhed

Deres
ærbödige
J. Deichmann.

19.

Brev fra Jacob Deichmann til Boghandler C. W. K. Glerup

Kiöbenhavn, d. 2 Mai 1833.

Kiæreste Ven!

I Tirsdags modtog jeg fra Gothenborg Underretningen om vor kiære Möllers Död, hvorom naturligviis De endnu tidligere har været vidende. Som jeg beklager vor Vens Afgang i en saa tidlig Alder, elsket og agtet, som han var, af alle dem, der kiendte ham, saa skulde det ogsaa giöre mig særdeles ondt, om hans Död for dem skulde medføre nogen Ubehagelighed. Endeel Bryderie og Uleilighed vil vel blive uundgaaeligt, men jeg tvivler ikke paa, at alt vil komme til en god og forönsket Udvikling.

Om Forholdene i Gothenborg er det vanskeligt at have nogen Mening uden at kiende Personer og Localitet, men efter Möllers Tillid at dömmе, saa skulde jeg, naar hans Dom om G[umpert] bekræftes af Andre, der kiender sidste, troe, at det rigtigste Partie, De kunde tage, var det, De har taget, nemlig at lade Handelen for det beroe i hans Hænder. De vil ved at arbeide med ham nok komme efter, hvad der er ved ham. Er det muligt, han kan forestaae Handelen, er det i sig selv ogsaa det billigste, at den betroes ham.

Om een af Mine skrev jeg, fordi jeg holdt det for Pligt ikke at forsømme nogen Leilighed til deres Vels Fremme. Iövrigt har jeg paa det Uvisse ikke nævnet Sagen for Nogen af dem; jeg kan ikke engang sige, jeg vilde være tilfreds med at miste Nogen af dem, da de nu ere tillærte, og jeg vilde föle Savnet haardt, men min Bequemmelighed maa ikke komme i Betragtning ved Siden af et Menneskes Vel. Derfor beder jeg Dem, hvis der skulde i Gothenborg eller andensteds blive Leilighed til Ansættelse for et efter min Overbeviisning duligt ungt Menneske, at De vilde underrette mig, for at jeg da kunde forelægge dem Omstændighederne og lade Valget komme an paa dem selv.

Jeg vilde endogsaa ønske, at der ikke taltes om, at jeg havde foreslaaet Nogen herfra, for at De ikke skulde falde paa, jeg var kied af dem. Begge kan jeg efter min fuldeste Overbeviisning anbefale baade for Dulighed, god Villie og Opførsel. Om den sidste forstaaer det sig naturligviis, saavidt den kan være mig bekiendt, thi de boe begge hos Deres Forældre. Men jeg har Grund til at troe Alt godt om dem.

Med Hensyn til Sikkerheden er det med saa unge Mennesker naturligviis vanskeligere. Dog vilde det vel nok ordne sig.

Et Compagni med Gumpert var sikkert det bedste, naar Personerne kunde stemme. Naturligviis beder jeg Dem nu i denne Sag kun handle efter Deres og Etablissementets Interesse og saameget desmere, da begge mine Medhjælpere næppe tænke paa nogen Forandring.

Hvis Prænumeration paa Schiller in einem Bande endnu antages, hvilket jeg formoder, saa tager jeg 20 Ex. til Dem (siden Forudbetalingen er den eneste Modgrund) og gör mig en Fornöielse af dette lille Udlæg for Dem.

Skulde Gumpert aleene overtage Handelen i Gothenborg, saa var det vist, som De foreslaaer, det rigtigste, at han indrettede sig paa successive at remittere, saaledes at Giælden aldrig blev for stor, og naar han ikke forlangte at udvide sig pludselig forneget, saa vilde dette ved en Handel, der allerede er i ordentlig Gang, ikke falde ham vanskeligt. Möller lod vel

lang Tid gaae hen imellem sine Ordre, der tit udeblev for hele Maaneder, ja længere Tid; dette skulde Gumpert sørge for, ikke skeete.

Fra en Mægler Joh. J. Thomson i Malmöe har jeg faaet den indlagte Liste, med Anmodning at opgive Priserne og, hvis disse convenerede, skaffe Bögerne. Jeg vil ikke gierne indlade mig herpaa, deels fordi jeg helst önsker, at Manden henvender sig til Dem, og fordi jeg ikke veed, hvorledes De ansætter Priserne, og nödig vilde opgive andre end Deres. Derfor sender jeg Dem Listen, om De igien vil sende Herr Thomson den og give mig nærmere Underretning. Hvis Manden for at vinde Tid forlangte Bögerne herfra, saa kunde dette skee saaledes, at jeg besörgede dem, skrev Dem og De igien ham dem paa Regning.

Endnu har en anden Mand i Sverrig henvendt sig til mig og forlangt Böger, hvoriblandt et Par tyske. Det er Lindh i Örebro. Gaaer det an at sende ham Bögerne for Deres Regning? Det er jo en Mand, som ikke tör nægtes Credit og alt-saa kunde han stöde sig, naar jeg skrev, at De vilde give ham Regning paa dem 3: Bögerne. Naturligviis vilde dette ogsaa give nogen Vidtlöftighed og endelig kunde der være noget for en Forbindelse med en saa betydelig Forlægger, som let kunde tænkes at faae eet eller andet at lade besörge her. Dog kommer dette ikke i Betragtning imod en Collision med Deres Interesse, som jeg af al Magt vil forebygge, og jeg opholder derfor mit Svar, til jeg har faaet Deres.

Priserne paa Thomsons Liste ere i grov Courant. Om nogle af Bögerne skulde være til Nettopriser eller med +, kan jeg ikke sige. Det var godt at reservere det Fornödne.

Deres
ærbödigst hengivne
J. Deichmann.

Brev fra Jacob Deichmann til Professor Peder Hjort.

Kiöbenhavn, d. 14 Mai 1836.

Kiære Ven.

Tak for Underretningen om Störrelsen af Börnevennen. Jeg tilstaar, det var over hvad jeg havde formodet, og vilde ansee det for sikkrest at lade den blive mindre. Over 20 store eller 30 smaae Ark önskede jeg dog gjerne den ikke skulde blive, thi de 4 Mk. er vel ikke meget for et enkelt Exemplar, men nok saameget, at det kan hindre Indförelsen i Skolen, hvor der skal bruges 30—50 og flere Exemplarer.

Honoraret for det forrige Oplag af den tydske Grammatik var 16 Rdlr. r. S. for Arket. Dengang blev Bogladeprisen sat til 8 Sk. Arket; nu var det min Mening at sætte den til 4 Sk., ligesom ogsaa hiin Priis blev nedsat. Inidlertid vil jeg ikke foreslaae nogen Nedsættelse, men tror det heller ikke muligt at give et større Honorar. For det Förste ville de Forandringer, Bogen har faaet, og hvorved den forresten vil have vundet, ikke blive til Fordeel for Afsætningen.

Det maa rigtig nok forundre Dem at see Heiberg og Liunge paa samme Gang valgte til Repræsentanter i Læseforeningen, og endnu mere vilde De undre Dem, naar De i det Hele kiendte Omstændighederne. Læseforeningen er et Slags Athenæum for Borgerklassen, men istedetfor at vælge til Repræsentanter iblandt dem, som benytte Indretningen, synes det, at Man netop har valgt dem, som sielden eller aldrig komme der, men hvis Navne har været mere bekiendte end de Förstes. Læseforeningen er en i övrigt maaskee ganske nyttig Indretning, i det Mindste har den havt en stærk Tilgang og tæller, skiöndt den kun har bestaaet et halv Aars Tid, henved 600 Medlemmer. Om Tilgangen vil vedblive, er et andet Spörgsmaal.

Der ere nu Mange, som i Dem ville see Forfatteren til Artiklerne om Realskolerne, som har staaet i Flyveposten. Saavidt jeg har kunnet spore, have disse funden et temmeligt almindeligt Bifald.

Her er, saaledes forekommer det i det Mindste mig, indtraadt en betydelig politisk Reaction. Jeg troer, Stænderforsamlingen og dens Forhandlinger har bragt de Fleste til den Erkiendelse, som naturligviis kan være mere eller mindre klar, at det ikke er saa let at reformere eller regiere. Denne Erkiendelse har altid været min, men forresten vilde jeg dog ikke ansee det for godt, at Reactionen gik vel vidt, thi Intet er vel skadeligere og farligere end Magelighed. Dog Bevægelsens Tid kommer vel paa nye, men den vil blive uskadelig, hvis Regieringen vil benytte de Vink, den har faaet. Jeg mener naturligviis de grundede Vink. Især vilde jeg ret ønske, at der maatte blive noget ret ordentligt gjort ved Finantssagen, og Regieringen vilde da vinde en Fasthed, Agtelse og Styrke, som den maaskee aldrig har havt. Kommer De da aldrig herind til Kiöbenhavn?

Deres
hengivneste
J. Deichmann.

21.

Brev fra Jacob Deichmann til Boghandler Johan Dahl.

Kiöbenhavn d. 5 April 1838.

Kiæreste Dahl.

Med Fornöielse skulde jeg have besörget den mig i Dit Brev af 26 f. M. givne Commission til Indkiöb af forskiellige af Brummers Forlagssager; men de komme ikke til Auction, da Langhoff for 7000 Rdlr. har kiöbt det hele Forlag. Langhoff har her upaatvivlelig gjort en god Handel og kan regnes nogle Tusinder rigere end för; imidlertid vil han ogsaa faae endeel Möie og Besværlighed, hvilket tilligemed den Raadvildhed, jeg vilde have fölt med Hensyn til, hvad jeg skulde giöre med en saadan Eiendom, var Grunden til, at jeg slet ikke har sögt at giöre denne Erhvervelse. Brummer vilde næppe have troet, at hans Forlag skulde gaae bort for 7000 Rdlr. De mange Sager,

han har kiöbt efter andre — foruden dem han har forlagt fra först af — har kostet maaskee 3 Gange 7000 Rdlr., og af disse tilkiöbte Sager er for det Meste Intet solgt. I det Hele er det Brummerske Forlag og Sortiment udbragt til uforklarlig lidet. Arvingerne skulle have ladet sig afskrække fra at lade Forlagsskrifterne komme til Auction, fordi det var gaaet slet med Sortimentet. Maaskee havde de dog paa de sidste faaet oprettet, hvad de havde tabt paa de förste, skiöntd dette altid bliver uvist, da her deels ikke er Penge, og deels, hvor de findes, en stor Utilböielighed til at udgive dem, uden at der er saagodtsom Sikkerhed for Udbyttet. Prisen vil nu rimeligviis blive nedsat paa en stor Deel af Brummers Forlagsartikler.

d. 27 April.

Ovenstaaende har henligget, da det næsten ikke syntes mig forsvarligt at volde Dig Udgivt med et saa ubetydeligt Brev. Jeg har heller ikke idag synderlig Anledning til at skrive, kuns vil jeg melde, at da Sagerne ikke kunde gaae directe til Christiania, har jeg benyttet den i forrige Aar for dette Tilfælde opgivne Adresse i Dröbak, Major og Toldkasserer Rosbach. Til ham har jeg ogsaa adresseret to Dele, en Kasse og en Pakke til Cappelen, som Du efter Modtagelsen vilde have den Godhed, imod Godtgiörelse af Dine Udlæg, at levere ham. Jeg haaber, Du ikke vil fortryde paa, at jeg gör Dig denne Uleilighed, men jeg vidste ikke, hvorledes jeg ellers skulde faae disse Sager, som laae her, afsendte, og C. havde ikke opgivet mig nogen Spediteur i Dröbak. Af Nyt er her Intet, uden at Giödwad er bleven frifunden i den förste mod ham anlagte Sag. Tre andre, som han endnu har, skulle være af mindre Betydenhed, men man venter, at denne bliver appelleret.

Din
hengivneste
J. Deichmann.

Brev fra Jacob Deichmann til Professor Peder Hjort.

Roskilde 27 Novbr. 1838.

Kiære Ven.

De har Aarsag til at være fortrydelig, og jeg vil ikke forsvare mig. Sagen er i övrigt, at jeg ikke altid vel kan svare herfra paa Ting, der angaae min Handel, og desuden gaaer Tiden her bort med de lange Sessioner og det lange Middagsbord, saa den Tid, jeg har, er kun en Morgen- og et Par Aftentimer, og disse kan man meget godt bruge til at læse Sagerne saavel i Östifterne som i den jyske Stændertidende. Lovudkast og Committebetænkninger er det endogsaa nödvendigt at læse flere Gange, naar man ellers ikke vil være reent ligegyldig for, hvordan man voterer. Hvis jeg havde haft nogen Deel i, at jeg er kommen her, saa vilde jeg föle mig meget utilfreds, thi jeg er virkelig ikke denne Post voxen, og det kan ikke tröste mig, om der skulde være flere, der ikke var det. Jeg har endnu ikke talt og tvivler paa, at jeg nogensinde gör det. Jeg föler, jeg er uskicket til Debatten; det, som burde siges, falder mig först ind, naar det er for sildigt. Forresten boer jeg her iblandt godmodige og brave Mænd, skiöndt naturligviis af meget forskiellig Dygtighed.

Jeg skal med Fornöielse levere de attraaede 70 Ex. af Börnevennen, men vil kun være istand til at skaffe en liden Deel paa Skrivpapir. Jeg har sagt mine Medhiælpere hiemme Beskeed, og De vilde nu blot have den Godhed at lade mig vide, om Exemplarerne, naar de blive færdige, skulle sendes Dem eller leveres til en Bogbinder, for at heftes eller indbindes.

Af Kortet skal jeg lade et Antal illuminere. Seer jeg derefter, at Publicum foretrækker dem uagtet den Forskiel, der bliver i Priis, saa kan jeg siden lade flere illuminere.

Af Grev Hardenberg er, saavidt jeg veed, endnu Intet betalt. Imidlertid skal jeg lade Langball udbetale de tvende Anvisninger til Glahn paa resp. 72 og 48 Rbdr.

Naar det er Deres Önske, saa skal jeg gjerne forlægge Aftenlæsning for Menigmand, som ogsaa synes mig passende at kunne være af den angivne Störrelse, 12 Ark. Men jeg önsker ikke at begynde paa Trykningen, förend Manuscriptet er heelt færdig, hvorimod jeg vil love Dem, at Trykningen, naar ellers Correcturen ikke opholdes, skal gaae hurtigt. Närmere Aftale om Vilkaarerne önskede jeg heller ikke giort, förend Bogen 3: Manuscriptet er færdigt.

Jeg anseer det ikke for rigtigt at nedsætte Psalmerne, saa meget mindre da Intet vindes herved, jeg mener i Afsætning. Men desuden er det umuligt at forhandle Skriftet til en dobbelt Priis. Vi kom aldrig ud af det. Man burde aldrig nedsætte Prisen paa nogen Bog, men naar den ikke solgtes til den förste Priis, tilintetgiöre Oplaget. Usikkerheden af Priserne er een af Aarsagerne til, at ingen Böger kiöbes.

Sees vi i Julen?

Til det Interessanteste her hörer at være Vidne til den beundringsværdige Mand, Örsteds Virken. Han udtömmet i Grunden Sagerne saaledes, at der i Virkeligheden ikke bliver Meget for Andre, undtagen forsaavidt det er i de Sager, hvor han mere maa være Advocat end Dommer. Algr. Ussing er den meest begavede Taler, den störste Mester i Debatten. Näst efter ham kommer C. Neergaard og Tutein, det er et Par Proprietairer, som betyde Noget. Bang er vel nok en udmærket Mand, men han taler næsten aldrig i denne Session. Mynster og Treschow tale ogsaa sieldent, den förstes Foredrag i Jödesagen var ypperligt.

Deres
J. Deichmann.

23.

Brev fra Jacob Deichmann til Professor Peder Hjort.

Kiöbenhavn d. 12 Juni 1840.

Kiære Ven.

Jeg kan nu have den Fornöielse at takke Dem for anden Udgave af Börnevennen. Maatte den nu have samme Held som

förste Udgave. Jeg skal bidrage hertil, hvad der kan bidrages ved lav Priis. Uagtet denne Udgave er 5 Duodez eller $7\frac{1}{2}$ Octav Ark större end förste Udgave, et Kort og en Mængde Figurer ere tilkomne og begge Kort illuminerede, saa er Prisen dog kun ansat 8 Sk. höiere; nemlig til 1 Rbdr. 16 Sk. istedetfor 1 Rbdr. 8 Sk. Det er maaskee vel lavt, men jeg turde ikke gaae höiere, skiöndt Hensyn paa Risicoen vel havde fordret det. Jeg tvivler ikke paa, at Bogen jo har vundet ved Udvidelsen, men ellers havde jeg gierne seet, at Störrelsen af förste Oplag ikke var bleven overskreden. Prisen er vel næsten bleven den samme, og jeg antager derfor, at ikke just den vil hindre Ud bredelsen, men jeg troer, der er et vist Maal for saadanne Böger, som maa holdes, hvis det er muligt.

Giödwad har ikke tilbageleveret Deres Brev, men jeg skal forlange det, saasnart jeg seer ham. Jeg kan naturligvis ikke andet end være aldeles enig med Dem i, hvad De der har sagt. Jeg vil ogsaa haabe, og har Grund dertil, at Giödwad har lagt sig disse Sandheder paa Hiertet, men i Lidenskabens Hede glemmer man de bedste Forsætter. Peccatur intra muros, peccatur et extra. Det er svært at være Regiering og let at dadle; jeg frygter i övrigt for, at man i visse og mindre Dele er vel ængstelig, og at man stod sig bedre ved en vis stormodig Overseen. Saaledes maa jeg beklage, at det ved en nylig faldet kgl. Resolution skal være afgjort, at Forsendelse med Posterne ikke tilstaaes de Blade, hvis Redacteurer ere satte under Tiltale, skiöndt endnu ikke dömt, og at den, efterat være bevilget, ophörer, saasnart Redacturen kommer i dette Tilfælde. Da det kan være en meget betydelig Sag at miste Postrettigheden, saa faaer Censor en alt for stor Indflydelse. Ligeledes synes det mig haardt, at man ikke vil lade Lehmann blive Procurator. Det forekommer mig ikke at være Overeensstemmelse heri, og at man lader frit skrive om Skattebevillingsret og den anbefale, thi det er dog aabenbar imod den i Landet indförte Forfatning. Vil Kongen ikke tilstaae den, synes mig heller ikke, der burde skrives om den.

Det saakaldte Rosa Post mangler for Öieblikket, men vil sikkert om nogle Dage atter være at faae.

Borgeren i Adresseavisen siges at være Stiftsprovst Tryde.

De i Brevet af 10 Juni givne Commissioner skulle sikkert blive erindrede.

Jeg beklager ret Uheldet med Foden, og at De i saa lang Tid ingen Bevægelse har kunnet faae. Jeg troer ikke, jeg holdt det ud. Saasnart De er istand igien, maa De ikke glemme at underrette mig derom.

Jeg haaber at Deres gode Frue og Deres Börn ere raske. Min Kone og Søster hilse Dem, og jeg er med uforanderlig Hengivenhed

Deres
J. Deichmann.

24.

Brev fra Jacob Deichmann til Professor Peder Hjort.

Kiöbenhavn den 26 Januar 1846.

Kiære Ven.

Jeg har modtaget Deres kiære Skrivelser af 10, 12, 13, 14 og 24 Jan. Først vil jeg takke Dem for Deres venskabelige Yttringer i Brevet af 13 Jan. med den Forsikkring, at det stedse er mig og mine en sand Glæde og Tilfredsstillelse at see Dem hos os, og at vi ønsker De snart maatte see Dem foranlediget til igien at giöre et Ophold i Kiöbenhavn. Jo ældre man bliver, jo mere paaskiønner man det Gode: at have gamle Venner, med hvem man befinder sig paa en ganske anden Fod end med de nye — disse iövrigt ufortalte. Men den Frihed, med hvilken man bevæger sig med de Første, kan man — jeg ialfald ikke — tilegne sig med de nye. Det var i övrigt mindre heldigt, at Deres Ophold her indtraf paa en for Hegel saa travel og for mig paa mange Maader bevæget Tid, da vi just dengang vare midt i Overleveringen af Handelen; og skiöndt Overdragelsen har fundet Sted efter lang og fuld Overveielse,

saa er det dog naturligt, at en saadan Forandring fremkalder alvorlige Følelser. Uroen, som følger med den, medfører desuden en Forstemmelse. Det er i övrigt langt fra, at jeg fortryder det giorte Skridt, og jeg haaber aldrig at skulde giöre det. Jeg selv fölte mig nu ganske uskikket til Forretningerne, og Firmaet vil have vunden ved at faae Hegel til Chef. Med Raad og Daad, naar han forlanger det, skal jeg stedse staae ham bi. Jeg glæder mig til at have min Tid for mig selv, at anvende den værdigen er mit Önske og Forsæt, til hvis Udførelse jeg anbefaler mig en höiere Magt. Saameget tör jeg sige, at jeg föler mig fri for al Lyst til at anvende mit Otium til at moere mig. I övrigt slipper man ikke saa let, og jeg har endnu nok paa Hænderne. Alligevel har jeg dog faaet meget giort med at oplære det Græske igien og har allerede læst det meste af Matthæus. Det er nemlig min Hensigt först at repetere det nye Testament, som jeg læste i min Skolegang.

Jeg havde næsten reent glemt mit Græske, men jeg föler dog, at jeg endnu kan komme efter det, og haaber i det Mindste at komme paa lige Side af mig selv som jeg var dengang. Hukommelsen er vel ikke mere som da, men Interessen er større, og jeg föler stor Lyst ved at lære. Tilgiv denne megen Tale om mig selv; det er den gamle Vens Frihed.

Jeg gaaer til det Övrige af Deres Breves Indhold.

Programmet, hvoraf Exemplarerne skulle være medtagne, har været omsendt maaskee endog giort Toure til Udlandet; dette kan altid kiendes.

Med den foreslaaede Afgiörelsesmaade af vort Mellenværende i de 3 næste Terminer, altsaa 11 Juni og Dee. d. samt 11 Juni næste Aar, er jeg tilfreds.

Det var et uventet Udfald af Generalforsamlingen i Samf. t. d. dske L's Fremme den 12 Jan. Verden dömmet efter Skinnet, og vi havde det imod os. At Saxo skulde udkomme i Leveringer, var Aftale, at Tiden var forlöben, factisk; dette maatte Enhver kunne vide; ikke destomindre dömtes vi, som de, der voldeligen havde udgivet en Stump af et Arbeide, der skulde udgaae heelt. Levins Protest var saa ubeföiet som den

Forfatters vilde være det, der satte sig imod et færdigt Skrifts Udgivelse. Med ligesaa god Ret kunde De eller en anden Forfatter giøre Protest mod det videre Salg af et af Deres Skrifter, som Levin mod Emisionen af det til Udgivelse aldeles forfaldne Hefte af Wedel. Noget gjorde vel ogsaa En og Andens Ugunst. En Undersøgelse maatte man i Grunden ønske; mod den kunde vi intet have at indvende; men at vi, naar den besluttedes, maatte fratræde, anseer jeg nu som da for en uundgaaelig Nödvendighed. Leiligheden var mig forsaavidt velkommen, da det stedse var mit Ønske at komme ud af Bestyrelsen, og jeg blot havde manglet fast Beslutning til at giøre det, og nu, efter Stridighederne med Levin, ikke kunde træde tilbage uden ved en Leilighed som den nærværende. Jeg fölte en stor Lettelse, da Udfaldet var bleven, som det blev, og det glæder mig, at Samfundet har faaet en god Bestyrelse og at de samtlige Valgte have tiltraadt. Det er mit Ønske aldrig mere at möde i nogen Generalforsamling eller modtage noget Slags Valg, som jeg kan undgaae. For en Deel har jeg intet imod, at hele Correspondancen udgives, men antager, at det ikke kan skee uden en Beslutning af Generalforsamlingen. Det er muligt, at Undersøgelsen, som nu er igang, vil före til Publicationen af det Hele.

Der er i den Materie, hvormed der trykkes, noget ætsende, rimeligvis frembragt ved den Syre, som er i [ulæseligt Ord], der efterhaanden trænger giennem Papiret, naar dette ikke er destykkere, og selv dette modtager Indtrykket til en vis Grad, hvorom alle gamle Böger bære Vidne. Den sidste Udgave af Deres tyske Grammatik — jeg antager, Talen er om den større — er rigtig nok ikke trykt saa godt som den burde. Jeg havde bestandige Tvister om Farver med sal. Frick, men var aldrig istand til at udrette hvad jeg vilde. Han paastod, at han kiöbte den bedste, han kunde faae, men denne Fabrication har ikke gjort de Fremskridt, som de fleste andre. Det er muligt, at Chloren, som er i alt Papiir, forøger den uheldige Virkning. Jeg agter herefter at holde mig til de fortrinligste Bogtrykkerier og haaber, at vi for Fremtiden skulle være heldigere.

Papiret til Vedels Saxo er af Drewsens Nr. 1, men det var i forrige Aar et trangt Aar paa Papiir, og Qvaliteten var ringere end de andre Aar. Mangelen skyldtes tildeels den sildige Vinter, hvorved de Silkeborgske Producter holdtes fra Markedet; og naar Efterspørgselen er stærkere end Productionen, saa hjælper maaskee Fabricanten sig, som han kan.

Med min ærbødige Hilsen til Deres kiære Frue og Familie, hvormed jeg ogsaa forener min Kones og Søsters, henlever jeg

Deres
hengivneste
J. Deichmann.

25¹.

Brev fra Biskop N. Fogtmann til Jacob Deichmann.

Det er mig meget kjært, at jeg herved kan have den Ære at melde Herr Cancelliraaden, at vi nu have faaet en ordentlig Boghandler her til Aalborg. Löwenthal tegner til at blive en god eller solid Boghandler. Jeg ønsker oprigtigt, at dette Haab maa vorde opfyldt. Det er langt vigtigere, end man i Almindelighed troer, at have en god Boghandler i Provindserne. Mange gode Böger blive her aldrig kjendte eller læste, naar de ikke kunne findes og faaes hos Boghandlerne. Jeg maa tilstaae, at jeg har døiet meget med Lundts² Uorden og Upaalidelighed. Nu vil jeg dog glemme det alt-sammøn, naar den nye Boghandler vil være paa sin Post.

Om Gud vil, holder jeg den 16de Jan. Sörgeprædiken over Frederik den 6te. Der er meget at sige til hans Roes og Minde. Om den nye Konges Regjering har jeg godt Haab. Det er en stor Lykke, at vi have faaet en Konge, der kan tale ligesaa godt som nogen Stænderdeputeret. Hvad Constitutionen angaaer, da indlader jeg mig ikke paa at dømme derom.

¹) Nr. 25 og 26 ere først komne mig i Hænde under Bogens Trykning.

²) ovfr. II, S. 147.

Opgjørelsen af vort Mellemværende for afvigte Aar udbeder jeg mig med det første. En Deel af Herr Cancelliraadens Tilgodehavende er udlagte Penge. Desto mindre bör jeg töve med Betalingen.

Jeg ønsker Herr Cancelliraaden med Deres ærede Frue og Søster al Lykke og Velsignelse i det nye Aar. Samme Önsker har jeg ogsaa at fremføre med venlig og ærbödig Hilsen fra min Kone.

Idet jeg takker Herr Cancelliraaden for Deres uforandrede Venskab i det forløbne Aar, udbeder jeg mig samme bevaret i det löbende!

Aalborg d. 10 Jan. 1840.

Herr Cancelliraadens
ærbödigst hengivne
Fogtmann.

Höiædle og Velbyrdige
Hr. Cancelliraad Deichmann.

26.

I den Overbevisning, at De i denne Session med ikke mindre Kraft end i den forrige vil virke for en retfærdig og fornuftig Ordning af Bladenes Postforsendelse, tillade undertegnede Udgivere af Dagbladet „Fædrelandet“ sig at tilstille Dem vedlagte Andragende med den Bön, at De i Ständerforsamlingen vil fremlægge og paa bedste Maade understötte samme ¹.

Kbhvn. d. 3 August 1840.

Med udmærket Höiagtelse

Balthazar Christensen.

J. F. Giödward.

Orla Lehmann.

D. G. Monrad.

A. Wessely.

S. T.

Hr. Cancelliraad Deichmann.

¹) Roskilde Provinsialstænder-Forhandlinger 1838, I, Sp. 738, II, Sp. 2792—2800 (Forsamlingens Petition var forfattet af J. Deichmann); 1840, Sp. 1144, 2338.

REGISTER.

- Abel, Bogfører.** I, 144, 168, 182.
Absalon. I, 39, 42, 43, 46.
Ackermann, J. B., Bogh. I, 295, 308.
Adel, den gl. I, 128, 138, 167, 176, 177, 179, 189, 191, 243.
Adresseaviser udfr. Kbhvn. I, 292—293.
Adressebog for den dsk., nrsk. og sv. Bogh. II, 158, 241.
Adressekontoret og dets Efterretnr. I, 200—201, 202—203, 288—289, 290—291, 297, 311; II, 3, 25, 178.
Afskrivning af Bøger. I, 7 flg., 12 flg., 24—25, 41, 45, 46—48, 71, 159—160.
Aftenposten, et Blad. I, 292, II, 25.
Albertsen, H., Bogtr. I, 157.
Albertsen, Peder. I, 54—55, 59—60.
Alexander VI, Pave. I, 96.
Almanaker. I, 140, 147, 158—160, 169, 207, 223—224, 287—288; II, 56, 125, 126.
«Almueskrifter». II, 128.
Altona. I, 272; II, 76, 83.
Amberg, H. Chr., Bogholder. II, 83, 85.
Amette, J., Kortfabr. I, 271.
Amled. I, 35.
Amsterdam. I, 144, 145, 258.
Ancker, Peder Kofod. I, 304; II, 41, 82.
Andersen, H. C. II, 165—166; — Joh., Kræmmer. I, 290; — Peder, Bogfører. I, 132, 182.
Anders Skriver, Bogsælger. I, 129.
Anfugtningspenge. II, 61.
Ansgar. I, 37.
Antikvarhandel. I, 238, 308—309, 322; II, 141—142, 185, 199, 201—204.
Antwerpen. I, 75, 78, 79, 112.
Arabiske Typer. I, 212, 222.
Arason, Jón, Biskop. I, 79.
Arbejderbevægelser. I, 152—153; II, 179.
Arciboldus, Afladskr. I, 76.
Arendal. II, 136.
Arentzen, Bogh. II, 157.
Arna-magnæanske Kommission. I, 47; II, 80, 273.
Arndes, St., Bogtr. I, 66, 70, 87.
Arnesen, P., Rektor. II, 129, 131.
Arrebo, Anders. I, 136, 139, 171, 172, 175, 176; — Chr., Præst. I, 175—176.
Artus, Kong. I, 56, 249.
Assens. I, 83, 289.
Athen. I, 7—8, 95.
Avertissementer se Bkdtgørelser.
Avgustinus Bogb. I, 110.
Avktioner. I, 186, 217, 238, 239, 240, 260, 308, 323; II, 21, 66, 131, 172.
Aviser. I, 169—170, 185, 215, 224 flg., 250, 261, 269, 272—273, 278—279, 288 flg., 300; II, 25, 40—41, 62—63, 93, 98, 100, 111—112, 125, 134—135, 141, 146, 159, 181, 228, 235, 238, 255, 256, 257, 290.

- Baden, Jacob.** II, 83, 86, 104, 129, 268.
Bager, Oluf, Kbmd. I, 121. — Clavs, Borgermester. I, 121.
Baggesen, Jens. II, 48, 103.
Balle, Nik. Ed. II, 41, 42, 43, 49, 73, 75, 79.
Balling, Emm., Bogtr. I, 297.
Balslev, C. F., Præst. II, 170.
Bang, F. L., Læge. II, 37.
Bankvæsen. I, 276; II, 55.
Barth, Christ., Bogtr. I, 112, 113, 116, 122; — Hans, Bogtr. I, 115.
Bartholin, Rasmus. I, 260; — Thomas. I, 32, 260, 262; — Ahasverus. II, 255.
Bastholm, Chr. II, 37, 43, 49, 73, 74, 79.
Baxmann, J. A., Bogtr. I, 229.
Bay, Chr. Fr., Sproglærer. II, 83, 87, 269—271.
Bechet, D., Bogh. I, 233—234.
Becker, G., Hofapoth. I, 202; — G., Prof. II, 37; — E., Justitsr. II, 37; — Anna Christine. II, 37.
Beeken, J. L., Bogh. II, 157, 179.
Begravelse. II, 31—32, 38, jfr. Ligbæren.
Behrend, J., Bogtr. II, 178—179.
Bekendtgørelser. I, 103, 250, 311; II, 42, 47—48, 68.
Benedict, L., d. æ, Bogtr. I, 118—121, 123, 124, 125, 129, 171; — L., d. y., Bogtr. I, 121—122, 126, 157, 220.
Benedictsen, B. L., Bogtr. (den samme som L. Benedict d. y.?). I, 157.
Benzen, O., Papirmager. I, 205.
Berg, Clavs, Billedskærer. I, 58.
Bergen. I, 146, 147, 183, 208, 231, 244, 265—266, 280, 292, 298; II, 65, 136, 146, 147, 226.
Berggren, H., Bogh. II, 188.
Berling, E. H., Bogtr. I, 87, 227, 272, 279, 288, 294, 295, 296, 313, 320—321; — J. Chr. I, 296; II, 40; — G. Christ. I, 296; II, 40; — Brødrene. II, 181—182.
Berlingske Tidende. II, 112.
Bertold, Kurfyrste. I, 95.
Beyer, A. F. Grosserer. II, 104.
Bibler, Udgaver m. m. I, 44, 46, 91, 94, 109, 111, 121, 122—123, 125, 130, 133—134, 156, 169, 181.
Bibliothek, det kgl. I, 99, 132, 181, 186, 232—233, 234, 282, 299, 311, 317; II, 91, 195—196, 224; — Universitetets. I, 60, 181, 186, 232, 299; II, 47, 91, 195—196. — jfr. Klosterbibl. — andre Bibl. I, 99, 105, 192, 193—194.
Biehl, Charl. Dorothe. II, 44, 78, 81, 84, 263—265, 271.
Biering, Chr. G., Bogtr. I, 297.
Bilde, Jens I, 136; — Sten, til Heridsvad. I, 106.
Bind, Forlæggerens Forh. t. de af ham forlagte Bøgers. II, 139, 204.
Bing, H. J., Bogh. II, 140, 158; — J. H. II, 143, 158; — M. H. II, 143, 158, 240.
Birch, H. J., Præst. II, 85
Bircherod, J., Biskop. I, 202, 209—210, 237, 243; — Joh. J., Prof. I, 220.
Björnson, Björnstjerne. II, 153, 217.
Blaew, V. J., Bogtr. I, 114.
Bluhme, Joh. Barth., Hofpræst. I, 273—274.
Blumme, B., Bogtr. I, 78—79; — Melch., Bogtr. I, 78, 84.
Bockenholffer, J. F., Bogtr. I, 32, 158, 213, 215—216, 224, 226, 229, 238, 256, 317.
Bogaflævering til Bibl. I, 181, 186, 232—233, 298—299; II, 47, 91—92, 195—196; — til Højesteret. I, 286.

- Bogafskrivning se Afskrivning.
- Bogavktioner se Avktioner.
- Bogbekostere. I, 46, 60, 64, 75—76, 82, 121, 132, 134, 179, jfr. Dedikationer, Forfattere.
- Bogbinder, Hans. I, 110—111.
- Bogbinderi. I, 9, 24—25, 58—59, 109—111, 150—151, 161, 206—210, 281—282; II, 25, 65, 159, 177, 199, 200, 230—231, 253.
- Bogforbud. I, 96, 97, 104, 119, 164, 198, 304—305; II, 70.
- Bogforsikringselskab. II, 202.
- Bogførere. I, 101, 103, 144; II, 204.
- Boghandel. I, 7—8, 8—10, 12 flg., 23—24, 66, 100—101, 105; II, 24 flg., 106, m. fl. St., jfr. Byttesystem, Sortimentshandel, Kommissionshandel, Rabat m. m.; — dens Mål, I, 5—6; II, 197—198, 248—249; dens Stilling til Næringsfriheden. II, 22—23, 185—186.
- Boghandler, hvem er? II, 137, 198—199.
- Boghandlerborgerskab. II, 22—23, 186, 187, 199.
- Boghandlere, Klager over dem. I, 125—127, 172—174, 194—196, 237, 242, 248, 300—301, 310; II, 45 flg., 47, 52.
- Boghandlerforening i Kbhvn. II, 136 flg., 143—144, 200—201, 204 flg., 243; — i Norge. II, 147, 214; — i Sverige. II, 214, 218.
- Boghandlermøder. II, 206, 214—215, 218, 224, 240.
- Boghandlernes Hjælpekasse. II, 242.
- Boghandlertidenden. II, 189, 218, 240—241, 243.
- Bogkataloger. I, 103, 142, 167, 233, 234, 238, 240, 261, 273, 312, 313; II, 29—30, 81, 84, 119, 131, 135, 136, 160.
- Bogladepris. I, 102—103, 244; II, 138, 139, 141.
- Bogmarkeder (-messer). I, 25, 100, 101, 103, 143—144, 234, 306; II, 95, 105, 118.
- Bogpriser. I, 13, 44—45, 47, 69—70, 85—86, 102, 169, 210, 223, 237, 244, 250, 307, 312, 316, 319; II, 48, 77, 81, 83, 103, 104, 120, 123—124, 127, 128, 129, 152, 167, 181, 227, 266, 274, 278, 290.
- Bogtryk. I, 6—7, 25 flg., 57, 60 flg., 77 flg., 103—104, 111 flg., 145—146, 151 flg., 210 flg., 282 flg.; II, 56 flg., 177 flg., 231 flg.; — Priser. I, 219, 283, 302; II, 66—67, 110; — smukt. I, 62, 232, 275, 295; II, 57—58, 61, 181, 233; — mindre godt. I, 62, 66, 68—69, 80, 283.
- Bogtrykkere, de første ere lærde Folk. I, 63, 124; — deres Våben. I, 63; — Klager over dem. I, 67—69, 80, 81, 173, 174—175, 194—196, 283—284; — ere Boghandlere. I, 62, 81, 103, 123 o. fl. St.; må ej sælge indbundne Bøger. I, 216.
- Bogtrykfarve. II, 231, 293.
- Bogtrykkerpresser. I, 114; II, 58, 177, 178, 179, 183.
- Bogtrykkerprivil. I, 116, 118—121, 145, 152, 153, 155, 180, 210, 264, 269, 297, 298; II, 23, 62, 65, 97, 100, 159, 179, 183.
- Bogudlejning. I, 14 flg., 44, 45.
- Bologna. I, 14—16.
- Bondestanden. I, 89, 92, 143, 190, 215, 325; II, 10, 96.
- Bonnier, Ad., Bogh. II, 154; — Alb., Bogh. II, 154, 155, 226; — D. F., Bogh. II, 154, 155; — G., Bogh. II, 97, 154, 162, 163; — I., Bogh. II, 155.

- Boppenhausen, J. W., Bogb. I, 282.
 Bording, Anders. I, 226, 307, 313.
 Borgerstanden. I, 89, 141, 178,
 188—189, 190; II, 96, 285.
 Bornheinrich, J. J., Bogtr. I, 229.
 Bornholm. II, 180, 235.
 Borup, Th. L., Bogtr. I, 297; II, 7,
 69; — hans Enke. II, 69.
 Bosen, O., Mag. I, 45.
 Bosseck, B. O., Bogh. I, 195, 266.
 Boye, A. E. II, 131, 132.
 Braem, Joh., Bogsælger. I, 323.
 Brahe, Sofie. I, 149, 167; — Tyge.
 I, 107, 114, 133, 159.
 Brandis, Matth., Bogtr. I, 67, 78; —
 P., Bogtr. I, 79.
 Brandt, Chr. Vilh., Bogh., I, 234;
 — Clavs, Bogtr. I, 229; — J.,
 Kleinsmed. II, 182; — Joh. Chr.,
 Bogtr. I, 230, 293, 297; II, 62;
 — S., Bogtr. I, 65; — P. V.,
 Bogtr. I, 297.
 Brauer, Papirm. I, 281.
 Brask, Biskop. I, 113—114, 160.
 Bredal, Niels Krog. I, 307; II, 44.
 Brenner, V., Bogtr. I, 123.
 Breum, Z., Bogtr. II, 68, 91.
 Brockhaus. II, 124, 208.
 Brokman, Håndskriver. I, 58.
 Brorson, C. F., Præst. II, 108; —
 Chr., Prof. II, 82.
 Brostrup, J., Biskop. I, 54.
 Brugte Bøger s. Antikvarhandel.
 Brummer, Fr., Bogh. II, 47—50,
 166, 167, 172, 279, 286.
 Brun, H., Bogtr. I, 115.
 Brunsmann, J., Præst. I, 197, 243,
 257.
 Bruun, Fr. J., Bogh. I, 231, 266;
 Malthe Conr. II, 11, 93; — Thom.
 Christ. II, 49.
 Brünnich, B., Bogtr. II, 77, 192.
 Brøndsted, P. O. II, 191—192.
 Buch, Bogh. II, 25, 187; — Elisab.
 Sofie. II, 113.
 Buck, Rebekka. II, 69; — S. N.,
 Skomagerm. II, 69.
 Budde, Anna Louise. II, 71.
 Bugenhagen. I, 90, 127.
 Byttesystem, Boghandelen drives
 efter. I, 103, 168—169, 306—307.
 Bülow på Sanderumgård. II, 66.
 Büsching, A. F., Magister I, 294—295.
 Bøger solgte efter Vægt. II, 202.
 Bøgh, L. Hv., Litterat. II, 102, 218;
 — M. F. G., Præst. II, 86.
 Børsen. I, 137, 143, 166, 190, 192,
 238, 261, 263, 308; II, 29, 45,
 53, 75, 94, 95, 157—158, 160,
 161, 245, 248.
 Bøttepapir. II, 173, 174, 175.
 Cammermeyer, Alb., Bogh. II, 208.
 Cappelen, J. W., Bogh. II, 151, 241, 287.
 Carstensen, Georg. II, 126.
 Cassuben, Chr., Bogh. I, 147, 171,
 236, 237, 246, 252, 254—257.
 Censur. I, 12, 26, 94—96, 97, 98,
 103—104, 119, 138—141, 156,
 163, 167, 170, 176, 187—188,
 196—199, 211, 253, 277, 280,
 291, 304—305; II, 6, 98—99, 134,
 185, 197, 290, jfr. Trykkefrihed.
 Chicago, II, 238.
 Chokoladefabrik. II, 148.
 Christensen, Balth. II, 295.
 Christian Bogfører. I, 135.
 Clausen, H. N., Prof. II, 100, 125, 165.
 Clement, D. L., Bogb. II, 230.
 Colding, J., Bogh. II, 157; — N.,
 Bogh. II, 140, 157.
 Condition, à. II, 144, 212.
 Cramer, J. A., Prof. II, 16—17.
 Culmsee, F. L., Papirfabr. II, 176;
 — V., Papirfabr., II, 176.
 Cæsar. I, 36.

- Dagen, et Blad.** II, 100, 111—112.
Dahl, J. F., Bogh. II, 147, 150, 151—153, 172, 276—279, 280, 281; — R., Bogtr. II, 65.
Dajon, N., Billedh. II, 89.
Dampe, J. J., Dr. fil. II, 100.
Dampmaskiner. II, 145, 173—174, 231.
Danchel, H. L., Papirfabr. II, 177.
Danneskjold-Samsø, Chr. Conr. Sof. II, 35; — Fr. Chr. II, 35; — Fr., Admiral. II, 40; — Frederikke Louise. II, 33, 35.
Dansk, den første på D. trykkede Bog. I, 62—63; — kommer frem ved Reform. I, 76, 91—92.
Danske Magasin. I, 275—276, 287, 324. II, 80, 269.
Danzig. I, 83.
Dass, P., Præst. I, 252—253, 283, 293—294, 315, 324—325.
David, N., Prof. II, 165, 184.
David Skolemesters Gård. I, 323.
Davids Psalmer. I, 77, 82, 84—85, 153, 171, 172, 253.
Dedeken, Bogtr. II, 65.
Dedikationer. I, 127—129, 175—176, 177—179, 179—180, 183—184, 193, 243, 247—248, 283, 298, 304; II, 48.
Deichmann, L. B., Præst. II, 113; — Jacob. II, 23, 112 flg., 119, 120, 121 flg., 127 flg., 140, 143, 144, 148, 149, 150—151, 160, 164, 169, 170, 172, 174, 176, 190 flg., 237, 247, 273—295.; — P. Chr., Urtekr. II, 148, 176.
Dein, J. R., Bogtr. II, 179.
Delden, von, Borgerfamilie i Kbhvn. I, 178.
Delbanco, O. H. II, 143, 159, 162, 189, 200, 217, 218, 241, 245.
Dickens, Ch. II, 165.
Dietz, L., Bogtr. I, 78, 122—123.
Dinesen, Anders, Justitsr. II, 34; — Johanne Agathe. II, 37.
Disputatshandlere. I, 308.
Dobbelsten, Johanne Marie. I, 220.
Doktorkreering. I, 158, 222.
Dorothea, Dronning. I, 55—56.
Dragt, »græsk«. II, 73, 96.
Drammen. II, 136.
Dreyer, Ferd., Bogtr. II, 183.
Drewsen, Chr., d. æ. II, 54—55, 175; — Chr., d. y. II, 175, 227—229; — Joh., d. æ. I, 204—205, 206, 281; — Joh., d. y. I, 281; II, 54; — Joh. Chr. II, 55, 125, 173, 175, 228; — Michael. II, 175, 227—229.
Dybvad, Christ., Prof. I, 141; — Jörgen, Prof., I, 141.
Dyrhed, Bøgers, s. Bogpriser.
Edda. I, 267; II, 130, 273.
Eftertryk. I, 83, 84, 98, 125—127, 171, 180—181, 235, 245—248, 271, 284—285, 315, 320; II, 23, 44, 45, 46, 50, 51, 53, 155—156, 219 flg.; — internationale Bestemlsr. om. II, 155—156, 219 flg.
Eibe, F. H., Bogh. II, 143, 147, 159, 241, 246.
Eichhorn, D., Bogtr. I, 158, 224, 229; — P. D., Bogtr. I, 229—230.
Ejendomsret, litterær. I, 127, 180—181; II, 155—156, 219 flg.
Ejlersön, J., Rektor. I, 257.
Ekhorst, Chr., Bogh. I, 208.
Ekstorf, L., Bogtr. I, 231.
Eliesen, Povel. I, 75, 81.
Elucidarius. I, 47.
Elzevirerne, Boghandlere. I, 145, 166, 167, 169.
Eneret til at oplægge m. m. visse Bøger. I, 84, 85, 119, 120—121, 125, 152, 154, 160, 170, 180, 185.

- 187, 209, 217, 235—236, 239, 245—246, 253, 264, 269, 270, 271, 272, 284—285, 318—319; II, 41, 66, 86, 180, 253—263; — på Andet. I, 200, 205; II, 162, 181, 182.
- Enevælden. I, 190, 192, 196 o. fl. St.
- Engelbrektsdatter, Dorthe. I, 246.
- Engelhardt, Sætter. II, 70.
- Engelholm, Papirfabr. I, 281; II, 174.
- Engelstoft, C. T., Biskop. II, 132; — L., Prof. II, 9, 96, 123, 132.
- England. I, 144; II, 96, 106, 118, 237; — engelsk kommer i Mode, I, 283—284; II, 38.
- Erasmus af Rotterdam. I, 67—68.
- Erik Plovpenning. I, 40; — af Pommeren. I, 49, 53—54.
- Erlund, Chr., Postdirekt. I, 225.
- Erslew, E., Musikh. II, 236; — T. H., II, 131.
- Erytropel, J. J., Bogh. I, 262.
- Estienne, Henri, Bogtr. I, 68.
- Ettesen, J., Papirfabr. I, 149.
- Ewald, Kancellir. II, 35; — H. F. II, 221—222; — Johannes. I, 322, 324; II, 7, 44, 75, 84, 161, 244.
- Eventyr, søgt Læsning. I, 248, 249, 270—271.
- Everhard, Præst. I, 44.
- Evertsen, Joh., Borgermester. I, 134.
- Examen for Boghandlere. II, 97, 186.
- Exspektancebreve. I, 221, 268.
- Faber, G., Bogtr. I, 116; — Joh. Jac., Bogh. I, 303, 308; II, 47, 94; — Jul., Papirh. II, 147.
- Fabricius, F., Justitsr. II, 131, 239.
- Falkenberg, Chr., Bogh. II, 218, 247.
- Falliter, Boghandler-. I, 238, 239, 308, 318; II, 242.
- Falster, Chr. I, 195, 203, 227, 233, 242—243.
- Farvefabrik. II, 231.
- Farvetryk. II, 233.
- Faust. I, 6, 140—141; II, 259.
- Fedder, Politimester. II, 10, 49, 70.
- Fejdeskrifter få højt Honorar. II, 77.
- Feilberg, M. W., Bogh. II, 147.
- Ferral, J. S., Lærer. II, 129.
- Feuilleton. II, 111, 209, 235.
- Filomusos. II, 4, 42.
- Finland. II, 143, 149, 215.
- Fjedervogne. II, 146.
- Fleischer, Es., Amtm. II, 43, 80.
- Flensborg. I, 195, 266, 281, 292, 298.
- Flinch, A. C. F., Træskærer. II, 125—126.
- Floor, C., Bogh. II, 147.
- Fogel, Christ., Bogtr. I, 298.
- Fogtmann, L., Byfoged. II, 82. — N., Biskop. II, 294—295.
- Folkebøger, søges udrøddede. II, 73.
- Folkevandringen. I, 11.
- Forfattere, deres Stilling. I, 81, 176—177, 192, 195, 242, 247, 248, 250, 300—301, 322, 324; II, 45, 52, 74—75, 77—78, 166—168, 170, jfr. Forlag, Honorar.
- Forhandling, til. II, 144.
- Forlag, eget. I, 173, 174—175, 179, 219, 242, 243, 250, 300, 316—317; II, 82, 86, 167, 168, 169—170; — forbydes Bogbinderne I, 208.
- Forlagsbureauet. II, 217—218, 239.
- Forlagsforeningen. II, 131, 143.
- Forlags-Societet. I, 302, jfr. II, 26.
- Forlangsedler. II, 189, 241.
- Forlægger underordner sig Forfatter. II, 133—134.
- Forudbetaling. II, 123, 124, 238, 283, jfr. Prænumeration.
- Frands Bogfører. I, 129.

- Frandsen, Hans. I, 124.
- Frankfurt a. M. I, 143—144, 174, 234, 306.
- Fransk. I, 63, 107, 228, 233—234, 269, 285, 311—312; II, 51, 106, 155, 221, 237, 246, 255—257.
- Fredensborg. I, 202.
- Fredericia. II, 136.
- Frederik I. I, 73, 77; — II. I, 51, 71, 91, 93, 99, 100, 105, 106—107, 126, 133—134, 146, 159, 218; — III. I, 175, 190, 193; — IV. I, 203, 206, 213, 253, 272; II, 256, 258; — V. I, 277, 324; II, 15; — VI. II, 97, 108, 294; — VII. II, 190, 197, 214.
- Frederiksborg. I, 148, 202; II, 160.
- Frederikshald. I, 231.
- Frick, Bogtr. II, 293.
- Frihandel. II, 134, 227—228.
- Frimærker. II, 216.
- Fries, H. A. F., Skriftst. II, 182, 231.
- Friexemplarer (Bøger). I, 209; II, 139.
- Friis, Anders, Magister. I, 72.
- Frit Bogtrykkeri. I, 301—302.
- Frue Kirke i Kbhvn. I, 45, 59, 77, 101, 131, 134, 162, 163, 172, 185—186, 260, 263.
- Frølund, Fr., Skoleinsp. II, 125.
- Fuglede, Joh. II, 21.
- Fyrstenberg, Skriftst. II, 55.
- Fyrværkeri ved gl. Håndskrifter. I, 51—52.
- Fædrelandet, et Blad. II, 101, 295.
- Føerd, Cl., Bogfører. I, 101, 117, 130—131.
- Fønixberg, P. J., Bogtr. I, 198, 228, 230, 232, 234, 239, 247—248.
- Gad, G. E. C., Bogh. II, 217, 218, 246, 247.
- Gaden, Opslag om Bøger på. I, 249, 311; — Råben med Bøger på. I, 249.
- Gardie, Jacob de la. II, 149.
- Gardner, H., Lærer. I, 177—179.
- Garmann, S., Bogh. I, 237, 265.
- Gaschitz, H., Bogtr. I, 115.
- Gejstligheden. I, 18—19, 26, 37 flg., 43 flg., 50, 54—55, 57, 63, 74, 77, 86, 88, 97; jfr. Præster.
- Gellerts Værker. II, 59.
- Gerner, H., Præst. I, 211—212, 257.
- Gersdorf, Frederik. I, 253.
- Gertsen, Chr., Bogh. I, 243, 252, 257.
- Ghemmen, Godfr. af. I, 57, 59, 60—62, 68—69, 71, 81, 117—118, 151.
- Giödward, J. F., Redaktør. II, 169, 287, 290, 295.
- Glasing, C. G., Bogtr. I, 283, 296.
- Gleerup, C. W. K., Bogh. II, 147, 148—150, 273—276, 280—284; — J, Bogh. II, 150.
- Glocken, J. zur, Bogtr. I, 158.
- Glykstad. I, 158, 164, 266.
- Godiche, A. H., Bogtr. I, 287, 296, 311—312; II, 80; — Anna Magd., II, 80, 92; — J. M., Bogtr. I, 230, 286; — M. J., I, 229.
- Godthåb, Papirfabr. II, 55; — Koloni i Grönland. II, 234.
- Goiske, P. Rosenstand- I, 314; II, 77.
- Goldschmidt, M. A. II, 220, 245.
- Gotfred, F., Bogtr. I, 122.
- Gram, Hans. I, 195, 203, 218—219, 267.
- Grand, Jens. I, 42—43, 47, 48.
- Gregor VII, Pave. I, 38.
- Gregorius, Bogh. I, 210, 238.
- Griffenfeldt. I, 191.
- Grindeslev Kloster. I, 41.
- Groth, J. Chr., Bogtr. I, 283—284, 296.

- Grubbe, Chr. I, 176.
 Grundtvig, N. F. S. II, 96, 100—101, 246.
 Gryphius, A., Bogtr. I, 124; — S., Bogtr. I, 124.
 Grüner, E. L., Bogtr. II, 64.
 Grækenland. I, 7—8, 22.
 Græske Typer. I, 152, 222.
 Grönberg, B. C., Justitsr. II, 129.
 Grönland, P. C. II, 53.
 Grönland. I, 142, 219, 220, 241; II, 234.
 Gråh, H. J., Bogtr. I, 297.
 Gudmann, J., Papirfabr. II, 177.
 Gudme, H. P., Dr. I, 297; — Peder. I, 297.
 Gumpert, N. J., Bogh. II, 150, 282, 283.
 Gundersen & Ko. II, 127, 156.
 Guttenberg. I, 27 flg.; II, 184.
 Gutterwitz, A. I, 122, 133.
 Gyldenborg, Sören. II, 31.
 Gyldendal, Bolette Cathr. Kraft. II, 35, 39, 113, 115; — Jens, Student II, 31—32, 35; — Jens Kraft, Overkrigskom. II, 35—36; — Lavr. II, 11; — Morten, Skolelærer. II, 11; — Sören. II, 11 flg., 17, 18, 19, 20—22, 28 flg., 67, 77, 78 flg., 92, 112, 187, 247, 262—269, 271—273.
 Gyldendalske Boghandel. II, 21—23, 39, 41—43, 109, 122, 129, 146—147, 149, 160, 170, 192—193, 217, 221, 241, 247.
 Gøde, H. C., Bogtr. I, 157, 158, 208, 213—214, 223, 225, 226, 229, 261; — J., Bogtr. I, 214, 229.
 Göteborg. II, 105, 147, 150, 154, 155, 275, 282, 283.
Haarlem. I, 30.
 Haderslev. I, 289, 298.
 Hagen, S., Musikh. II, 236.
 Hagen, Å. R., Bogkommissionær. I, 244, 316.
 Hagerup, H., Bogh. II, 172, 247; — Student. I, 318, 319.
 Hake, P., Bogtr. I, 157, 170.
 Hallager, M., Bogtr. II, 67; — Thorst., Bogh. II, 146.
 Halling, J. G., Præst. II, 34—35, 43.
 Haly, C. F. Musikh. II, 161.
 Hamann, Th., Farvefabr. II, 231.
 Hamborg. I, 37, 128, 194, 195, 201, 202, 225, 233, 234, 272; II, 62, 106.
 Hammond, H., Præst. II, 77—78, 84; — Seb, Postm. II, 32.
 Handelstilstande. I, 73, 89, 99—100, 142, 192; II, 71—72.
 Hans Bogb. I, 110—111.
 Hans, Konge. I, 55 flg., 72, 74, 85.
 Hansen, Fr., Præst. II, 85; — Gutzon, Bogh. II, 188; — J. A., Politiker. II, 101; — Stefen, Prof. I, 184.
 Hantzsck, J., Bogtr. I, 151, 157, 158.
 Harris, Papirfabr. II, 55, 176.
 Hartier, Bogh. II, 157.
 Hauch, A. W., Overhofmarsk. II, 130; — Carsten. II, 110, 165, 171, 244.
 Hauge, H. N., Lægpræd. II, 98.
 Havbold, Chr., Bogh. I, 262; — P., Bogfører. I, 144, 234, 237, 262.
 Havreholm, Papirfabr. II, 148, 174, 176.
 He, Joh. Biskop. I, 46.
 Hebraiske Typer. I, 120, 152, 222.
 Hegel, F. V., Bogh. II, 143, 147, 192, 217, 222, 240, 246, 247, 292.
 Hegelund, O., Bogh. II, 75.
 Heiberg, J. L. II, 98, 110, 126, 133, 165, 285; — P. A. II, 89, 127.
 Heide, L. L., Bogtr. I, 297; II, 68.

- Heidners Lejebibl. I, 309.
- Heineck, J. Fr., Bogh. I, 303, 308; II, 47, 94.
- Helsingør. I, 108, 158, 202, 229, 230, 292, 297; II, 10, 64, 65, 148, 194.
- Helvads-Almanaker. I, 159.
- Hemmer, de, Anna Koed. II, 71; — Hans, Præst. II, 71; — Ludvig, Rektor. II, 12, 15.
- Hemmingsen, Niels. I, 108, 128, 132.
- Hempel, M. Chr., Bogh. II, 159; — Sören. II, 63—64, 96, 136, 159.
- Henneberg, Bogsælger. I, 322.
- Henrik, Bogfører. I, 146.
- Herdahl, Bogtr. II, 211.
- Hernhutisme. I, 273, 305.
- Hersleb, Peder, Biskop. I, 315.
- Hess, Conr., Kancellir. I, 262.
- Hesse, D. Chr., Skriftst. I, 296.
- Hexe I, 93, 136.
- Hillerød s. Frederiksborg.
- Hirschholms Distrikts Ugebl. II, 235.
- Historier, søgt Læsn. I, 248—249, 270—271.
- Hjort, Peder, Prof. II, 110, 121, 128—129, 132, 133, 174, 191, 193, 285—286, 288—294.
- Hochstraten, J., Bogtr. I, 79, 112.
- Hofbogtrykker. I, 213.
- Hoff, H., Bogh. I, 266.
- Hoffensberg, J., Papirh. II, 229.
- Holberg, Ludvig. I, 195, 198, 201, 244—245, 247, 248, 249, 253, 265, 266, 278, 293, 299—300, 310, 312, 315, 316 flg.; II, 127, 131, 203, 223.
- Holk, H., Agent. I, 290—292, 294, 311; II, 26.
- Holland. I, 61, 83, 87, 107, 144, 145, 152—153, 156, 166, 167, 168, 205, 233.
- Holm, Chr. Fr., Bogtr. II, 66; — F, Bogh. II, 147, 151; — Peter, Prof. II, 16.
- Holmskjold, Th., Læge. II, 79, 80.
- Holst, J., Bogh. I, 138, 151, 168, 170, 233, 240, 254.
- Holteberg, Bogtr. I, 298.
- Holum. I, 79.
- Holwein, Bogtr., Chr. Fr. I, 298; — Joh., d. æ. I, 231; d. y. I, 231, 298; — P. H., I, 298.
- Honorar. I, 81—82, 127, 174, 242—243, 251, 315, 316, 322; II, 52, 75, 77—78, 84 flg., 109, 128, 129, 131, 152, 165, 166, 167, 239, 263—265, 268, 285.
- Hornemann, Chr. E., Musikh. II, 236; — J. O. E., Musikh. II, 236.
- Horrebow, O., Vicedekanus. II, 74, 75; — Mdm., Bogtr. II, 91.
- Horsens. II, 136.
- Hostrup. Doroth. Christine. II, 56.
- Hugen, S., Papirm. I, 205—206.
- Humanismen. I, 23, 72 flg.
- Hurtigpresser. II, 177, 178, 179.
- Hven, P., Bogtr. I, 158.
- Hverdagshist., en. II, 126.
- Hvitfeld, Arild. I, 138, 153, 179, 181.
- Hyldal, Chr., Antikv. I, 238.
- Hülsebrock, B., Bogh. I, 113, 129.
- Höecke, P. H., Bogtr. I, 297; II, 60, 86.
- Höfer, J., Bogtr. I, 158.
- Høg, J. J., Bogtr. I, 223, 229, 243; — Mogens. I, 150.
- Højesteret. I, 267, 286.
- Höpffner, J. J., Bogtr. I, 230, 265, 272, 279, 285—286, 287, 289, 296, 315, 317; — Nic. Chr., Bogtr. I, 286, 287; — P. M., Bogtr. I, 286, 287, 288; II, 56.
- Hörkræmmere sælge Bøger. II, 25.
- Høyen, N II, 125, 132.

- Høst, A. F., Bogh. II, 140, 158, 168, 237, 243—244; — A. Th., Bogh. II, 243; — Joh. Kr., Litterat. II, 95, 102 flg., 105, 110, 158, 243; — J. N., Bogh. II, 243.
- Håndbøger, åndelige. I, 171.
- Håndskrifter, gl. I, 36, 48—52, 70—71, 83, 159—160, jfr. Afskrivn.
- Illumination af Bøger. I, 13, 24, 46, 47, 67, 71, 159—160.
- »Industripræmiefordeling». II, 211.
- Ingemann, B. S. II, 165, 171.
- Ingerslev, C. F., Rektor. II, 129.
- Isenkræmmerlavet. II, 176, 199—200.
- Island. I, 79, 142, 167.
- Italien. I, 63, 66, 75, 144.
- Iversen, Bogh., C. G. II, 144, 157, 217, 237, 246; — Chr. H. II, 58—59, 60, 61, 62—64, 159; — D., II, 62.
- Jacob Bogfører. I, 101, 103.
- Jacobsen, Lavr., Biskop. I, 190; — Niels, Prior. I, 46.
- Jansson, J., Bogh. I, 145—146, 166, 167, 233.
- Jensen, J. M., Bogh. II, 160.
- Jenssøn, Niels, Bogtr. I, 31.
- Jepsen, Hans, Præst. I, 86; — Jep, Vikar. I, 46.
- Jernbane. II, 145.
- Jersi. I, 215.
- Jersin, V. A., Bogtr. I, 223, 230.
- Jesper Bogb. I, 111.
- Jespersen, Edv., Bogh. II, 247; — P. Chr., Urtekr. II, 148.
- Johannsen, J. Chr. G., Præst. II, 164.
- Jomtou, Jörgensen. II, 180.
- Jubelfest. I, 264; II, 184.
- Jubilæer. II, 95, 244, 246.
- Jul, Chr., 's Enke. I, 148.
- Julius II, Pave. I, 57.
- Junge, Bogb. II, 25.
- Juul, Povl. I, 247.
- Jæger, G. H., Bogh. II, 156.
- Jøder. I, 258, 276; II, 33, 49, 289.
- Jørgensen, P. N., Bogtr. II, 178.
- Kall, Abraham. II, 26—28, 273.
- Kallundborg. I, 202, 289.
- Kanneworf, Bogh. I, 323; II, 22, 31, 42.
- Kannikedom. I, 121—122, 155, 215, 286.
- Karosser. I, 201, 289.
- Katekismus. I, 252, 253, 284; II, 170.
- Karduser af gl. Hdskr. I, 51, 137.
- Karl Magnus Krøn. I, 68, 81.
- Karoline Mathilde. II, 5, 15.
- Kavs, B., Bogfører. I, 107, 108, 117, 125, 131—132, 162.
- Kavtion (Boghandler-). II, 144, 201, 212.
- Kiel. II, 145, 146.
- Kiellerup, Lavr., Etatsr. II, 148.
- Kierkegård, Søren. II, 165, 169—170.
- Kina. I, 6—7.
- Kingo, Thomas. I, 204, 206, 209—210, 210—211, 230, 246, 260.
- Kirker, Bogh. i. I, 23, 25, 101—102, 131, 134, 150, 162—165, 237, 260, 263; — skulle købe Bøger. I, 105, 211; — Uhygge i. I, 275; II, 41.
- Kirkeinspektions-Kollegiet. I, 274, 278.
- Kisel, G. Fr., Bogtr. I, 297.
- Kjerulf, Chr., Avctionsdir. II, 13, 15, 17, 18, 39; — J., Prof. II, 89.
- Klein, H. C., Bogh. II, 140, 159, 171, 243; — L., Bogtr. II, 104, 159, 180, 233.
- Klementin, Peder. I, 297.
- Klim, N. A., Klokke. I, 265.

- Klingberg, Chr., Adv. II, 46, 50.
 Klíngenberg, Povl. I, 259.
 Klippestrup. I, 155.
 Klopstock. I, 245.
 Klosterbibliotheker. I, 41, 42, 46, 49 - 50.
 Klubber. II, 72.
 Klude. I, 107, 149, 205, 281; II, 173, 174, 227.
 Klug, J. F., Bogtr. I, 230.
 Knavst, H., Dr. jur. I, 105.
 Knoblauch, P., Bogb. I, 109, 129.
 Knud d. hell. I, 36.
 Kobberstik. I, 155, 156, 181, 232, 251; II, 48, 85, 92, 125, 246.
 Koch, A., Bogtr. I, 157, 158.
 Kolportører. II, 204, 206, 211.
 Komedier. I, 98, 273—274.
 Kommishandel (d. e. Avktion). I, 239, 260.
 Kommissarier. I, 217, 256, 259.
 Kommissionsbogh. I, 208, 210, 238; II, 188—189, 277.
 Kgl. Bogh. I, 260, 263 o. fl. St.; — Bogtr. I, 155, 213, 217, 221 o. fl. St.; — Kongens Have. II, 5; — Kongeveje. I, 201.
 Kongslev, L. L., Prof. II, 82.
 Konkordieformlen. I, 104.
 Konsistorium. I, 156, 159, 162, 170, 179, 185, 211, 215, 221, 282, 288, 318.
 Konversationslexika. II, 124, 208.
 Kornuter. II, 61.
 Korrektur. I, 71—72, 104, 219, 283; II, 107, 145, 238, 270, 289.
 Koster, Lavrens Janszoon. I, 29.
 Koter, Christ., Bogtr. I, 298; II, 65.
 Kraft, Bolette Cathrine. II, 33—34; — Carl, Præst. II, 34; — Frederikke. II, 34, 35, 36; — Jens, Prof. II, 33 - 34, 123; — Severine Dorthea. II, 34; — Unse Maria. II, 34.
 Krampe, H., Bogb. I, 110.
 Kristian III. I, 86, 89—91, 98—99, 100, 108, 109, 111, 130, 160; — IV. I, 51, 53, 135—136, 137, 142, 148, 156, 157, 163—164, 193; — V. I, 272; — VI. I, 273; II, 260; — VII. I, 277; II, 15, 262.
 Kristiania. I, 147, 156, 158, 205—206, 210, 231, 234, 266, 298; II, 65, 136, 147, 151—153, 176, 216, 277, 279, jfr. Opslo.
 Kristianssand. I, 292—293; II, 136.
 Kristiern I. I, 53, 54; — II. I, 49, 58, 72 flg., 82, 83—84, 86, 88.
 Kristine, Dron. i Danm. I, 57 flg.; — i Sverige. I, 145, 161.
 Kristoffer af Bajren. I, 54, 55.
 Kritisk Blad, det første danske. I, 227, 269—270.
 Kroer. I, 289.
 Krog, L., Bogh. II, 160.
 Kruchow, M. II, 81.
 Kruse, H., Bogtr. I, 151, 157; — J., Bogh. I, 265, 316.
 Kræmmerhuse af gl. Hdskr. I, 52.
 Krøyer, H., Prof. II, 170.
 Kuhn, V., Bogtr. I, 147, 158.
 Kunstakademiet. I, 276.
 Kunstnernavn. I, 111.
 København, Bogh. i. I, 109—110, 150, 207, 208, 281—282; II, 65, 177, 230—231; — Bogh. i. I, 83, 101, 105, 130, 162, 181 flg., 237—238, 308; II, 25, 75, 158—159, 208, 241—242; — Bogtr. i. I, 60, 67, 78, 79, 115 flg., 213, 229, 285, 295, 296—297; II, 58, 65, 178, 179, 232; — Ildebrand 1728. I, 220, 232, 270, 285, 308; II, 33, 258, 260; — 1795. II, 56—57; — Lavsvæsen i. II, 185; — Husene nu

- mereres. I, 292; — enkelte Ejen-
domme i. I, 60, 202, 323; II, 31,
32—33, 69; — mod Købstæderne.
II, 59—60.
- Købstæder. I, 142, 143; II, 59—60.
- Køge. I, 121, 136, 197.
- Kølle, C., Sprogl. II, 173.
- Königsfeldt, J. P. F., Overlærer. II,
109.
- Körbitz, von. I, 259.
- Køster, H., Bogsælger. I, 83.
- Kårde bæres af Studenterne. II, 15.
- Lafontaine.** II, 47, 83.
- Lamprecht, J., Bogtr. I, 157, 186,
229; — W., Bogb. I, 207, 209.
- Landkort. I, 145, 219.
- Landskrona. I, 134.
- »Landsmålet« i Norge. II, 226.
- Landvæsen. I, 277.
- Langball, A., Bogholder. II, 147, 288.
- Langebek, Jacob. I, 285, 309, 324;
II, 80, 266.
- Langhoff, B. S., Bogh. II, 95—96,
140, 144, 172, 240, 286; — J. H.
S., Bogh. II, 96, 245.
- Langsom Udgivelse. II, 44—45, 50
—51.
- Lanthe, Antikvar. I, 308.
- Latin. I, 15, 37—38, 60, 76, 124,
136, 188; II, 20, 27—28; — la-
tinske Typer. I, 212—213, 270;
II, 90—91, 104.
- Lavrentsen, J., Bogtr. I, 216—221,
222, 226, 229, 232, 246, 254; II,
253, 254, 256.
- Lavritsen, Chr., Bogh. (?). I, 262.
- Lavsvæsen. I, 192, 207—208, 216;
II, 58—59, 60 flg., 90, 176, 177,
185, 199—200.
- Ledder, J. K. D., Bogb. II, 173.
- Lehmann, G., Bogb. I, 266; — Orla.
II, 290, 295.
- Lejebibliotheker. I, 241—242, 309;
II, 25, 63, 209.
- Leipzig. I, 31, 75, 77, 144, 234, 235,
294, 306, 318, 321; II, 95, 105,
118, 145, 208, 237, 238, 274, 278.
- Lemvig, Ellen Marie. I, 220.
- Lenthe, Th. I, 259.
- Levin, A., Bogh. II, 160; — Israel.
II, 192, 292—293.
- Librarii. I, 17 flg., 43.
- Lichtenberg, Papirfabr. I, 281.
- Liebe, Jac., Bogh. I, 254; — J. M.,
Bogh. I, 237, 238—239, 254, 262.
- Liebenberg, F. L. II, 161, 240, 244.
- Ligbæren. II, 19, 32; — Ligprædi-
kener. I, 251; — Ligvers. I, 250
—251.
- Lillie, F. H., Bogtr. II, 64; — L. H.,
Bogtr. I, 296.
- Lind, Th., Bogh. II, 169, 240, 246.
- Lindgren, J., Bogtr. I, 292, 297; II,
62, 64, 67.
- Lindh, Bogh. II, 284.
- Lintrup, Søren. I, 194—195, 222, 227.
- Liunge, Bogh. II, 75, 285.
- Livsstraf. I, 95, 140—141.
- Lodde, J. B., Litterat. I, 294, 306;
II, 38, 81.
- London. I, 144; II, 118.
- Lorck, C. B., Bogh. II, 237—238.
- Lose, C. C., d. æ., Musikh. II, 141,
161—162; — C. C., d. y, Bogh.,
II, 144, 159, 162, 189, 200, 217,
220, 236, 241.
- Lossius, J. N., Bogh. I, 238, 265, 306.
- Lotterier. I, 240—241.
- Luckander, H., Bogtr. I, 298.
- Ludwig, H. G., Bogh. II, 157.
- Luft, Korf., Bogtr. I, 214, 223, 229.
- Lumper se Klude.
- Lund. I, 15, 42, 46, 49, 158; II,
147, 149, 155
- Lund, Jac., Bogh. II, 247.

- Lundt, J., Bogh. II, 147, 294.
 Luno, Bianco. II, 127, 182—184, 214, 237.
 Luther. I, 27, 74, 77, 83, 85—86, 90, 93, 96, 97, 102, 312.
 Luxdorf, B. V. I, 279; II, 273.
 Lybek. I, 58, 62, 67, 68, 83, 89, 105, 129, 144, 151, 212, 235; II, 62.
 Lynge, H. H. J., Bogh. II, 127, 203, 221.
 Lynov, O., Bogtr. I, 223, 230, 285, 287, 296.
 Lyon. I, 124.
 Lænker til Bøger. I, 45, 46, 102.
 Lærde Tidender. I, 227, 269—270.
 Lærlinge i Bogtrykkerierne. II, 178, 182.
 Lærredshandel II, 30—31.
 Löwenthal, Bogh. II, 294.
 Låle, Peder. I, 61, 72; II, 109.
 Lån af Bøger. I, 306.

Macchiavelli. I, 75.
 Madsen, J., Borgerm. I, 192; — M., Superint. I, 149, 187, 188.
 Magdalene Sybille. I, 52, 185.
 Magdeborg. I, 130.
 Maglekilde, Papirfabr. I, 281; II, 174.
 Magnussen, Finn. II, 130, 132.
 Maillet, A., Bogb. I, 109, 124.
 Mallet. I, 307.
 Malling, Ove. II, 41, 79.
 Malmgren, Martha Cathr. I, 323; II, 31.
 Malmø. I, 77, 79, 101, 102, 112—114.
 Manddrabssager. I, 153.
 Mandix, J., Kfrnsr. II, 83.
 Mangor, Bogtr. II, 62, 65.
 Mansa, H. F., Bogh. II, 247.
 Mariager. I, 46, 51, 92.
 Martini, J. S., Bogtr. I, 230.
 Martzan, M., Bogtr. I, 149, 156, 157, 158, 159, 167, 170, 175, 180, 181, 224, 233.
 Masius, H. G., Hofpræst. I, 194, 195, 251.
 Maskiner. I, 105—106; II, 58, 145, 173—174, 178, 182, 183, 231; — Maskinpapir. II, 174.
 Materialisme. I, 276—277, 324; II, 36—37, 41, 72 flg.
 Mathiesen, S., Dragon. II, 60.
 Mattiason, J., Bogtr. I, 79.
 Melankton. I, 90.
 Mengel, Chr. G., Rogh. I, 311, 319—320.
 Mentelin, Hans. I, 32.
 Messekataloger, tyske. II, 29.
 Meyer, H., Bogb. I, 83.
 Meyrin, Marie Cathr. I, 286.
 Michaelsen, A., Oberst. II, 108; — Th., Bogh. II, 157, 215, 246; — V. Bogtr. II, 10, 64.
 Mikael, Hr. I, 58, 65, 70.
 Mikaelis, St., Broderskab I, 78, 82.
 Mikkelsen, H., Biskop. I, 190—191; — N., Bogtr. I, 157.
 Milo, Fr. W., Bogb. II, 64, 159; — H. Chr. A., Bogh. II, 160; — Joh., Bogh. II, 64, 140, 159; — J. F., Bogh. II, 140.
 Missionskollegiet. I, 230, 232; II, 253.
 Modeweg, J. C., Agent. II, 177.
 Molbech, Chr. II, 107, 108, 123, 125, 129, 132, 165, 181, 195.
 Moldenhawer, D. G., Bibliothekar. II, 119.
 Moltken, J., Bogh. I, 144, 146, 151, 160, 163, 168, 169, 170, 171, 173—174, 175, 180, 181, 185—187, 237, 252, 254, 257, 259.
 Monrad, D. G. II, 295; — J., Etatsr. I, 202.
 Moretus, B., Bogtr. I, 168.

- Morsing, P. J., Bogtr. I, 149, 152, 156—157, 158, 159, 170, 214, 225.
- Mortensen, T. Hv., Præst. I, 150, 177.
- Morthorst, J. F., Bogtr. II, 68.
- Mossin, H., Provst. I, 298; — 313.
- Muhle, Fr. S., Bogtr. II, 183
- Mumme, Fr. Chr., Bogh. I, 303, 306, 308; II, 29, 46—47.
- Musikhandel. II, 83, 161, 162, 185, 236.
- Müller, Heinr., 's Postil. I, 251, 316; — Th., Kancellr. II, 108.
- Mynster, J. P., Biskop. II, 165, 289.
- Münter, Biskop. II, 130, 149, 164.
- Mystik. I, 41, 165.
- Møhl, A. V., Bogh. II, 147.
- Møller, A. M., Bogtr. I, 297, 298; — Hedevig. I, 296; — Jens, Prof. II, 123; — Julius, Bogh. II, 150, 275, 276, 280, 282; — Lars, Bogh. I, 265; — Malthe, Litterat. II, 45, 47, 50; — N. H., Bogtr. I, 296; — Nik., Bogtr. I, 229, 242, 283; — Nicol. I, 296, 315; II, 57, 58, 68, 91; — P. L., Litterat. II, 122, 166; — Rasmus, Prof. II, 123; — Bogb. II, 25.
- Mølleåen. I, 205, 206; II, 177, 229.
- Nakskov. II, 160.
- Nansen, H., Borgerm. I, 169, 182, 189; II, 259.
- Nathanson, M. L. II, 49.
- Naturvidenskaberne. I, 276—277.
- Nedsættelse se Prisnedsættelse.
- Nelthrop, Papirfabr. II, 55, 176.
- Neuhof, K. H., Bogtr. I, 229.
- Nicolaus V, Pave. I, 23.
- Nielsen, Chr., Bogb. I, 135, 150, 179; — J., Præst. I, 95; — Tyge, Bogtr. I, 147, 157, 158, 179.
- Nikolaj Kirke i Kbhvn. I, 237.
- Nissen, H. N., Landsdommer. II, 82; — M., Rådmand. II, 82.
- Nitschke, A., Bogh. II, 47, 94.
- Nodetryk, I, 171, 209, 212; II, 162, 178.
- Nold, Chr., Prof. I, 196, 198.
- Nordamerika. II, 238.
- Norden, F. L. I, 275, 295.
- Norge. I, 82, 142, 146—147, 202, 205—206, 208, 223, 231, 235, 236, 265—266, 289, 298; II, 27, 53, 65, 76, 91, 105, 119, 127, 136, 143, 146, 149, 151—153, 155, 214, 215, 217, 221—222.
- Notarer. I, 45, 48.
- Notifikationslister, et Blad. I, 293.
- Nouveller d. e. Aviser. I, 225-
- Numre på Kbhvns Huse. I, 292.
- Nyborg. I, 78, 289; II, 136.
- Nyerup, Rasmus. II, 57, 91, 103, 107, 108, 109, 123.
- Nykøb. p. F. II, 179, 188.
- Nymølle, Papirmølle. II, 176—177, 229.
- Næringsfriheden. II, 185, 199, 230.
- Næstved. I, 42; II, 136, 235.
- Nörnissum, J. S., Bogh. I, 184.
- Nørregård, L., Prof. II, 82.
- Nörvig, P. P., Bogtr. I, 230, 231, 266.
- Nådensår. I, 217.
- Odense. I, 50, 58, 59, 64—66, 121, 126, 207, 210—211, 225, 230, 237, 289, 293, 297; II, 62 flg., 136, 159, 168, 235.
- Ogier, C., Adv. I, 163, 172.
- Olsen, P. W., Musikh. II, 141, 144, 162.
- Oplags Størrelse. I, 83—84, 123, 169, 219, 251, 301, 319, 320; II, 67, 75, 77, 85, 86, 106, 108, 120, 121—122, 168, 226, 263, 270.
- Ordbøger. I, 219; II, 83, 85, 86, 87, 129.

- Osten, J. F., von. I, 200, 290.
 Oversættelser, Bekdtg. om. II, 211;
 — Ret til. I, 319; II, 224, 225.
- Page, P.**, Abbed. I, 46—47.
- Papillotter af gl. Hdskr. I, 52.
- Papirhandel. II, 120, 147, 159, 176,
 187, 199—200, 229.
- Papirtilvirkning. I, 8, 105—107, 148
 —150, 204—206, 280—281; II,
 54—55, 148, 173—177, 227—230,
 294; jfr. Told
- Paris. I, 16 flg., 24, 25—26, 39, 40,
 62, 68, 75, 76, 77, 218, 233—234;
 II, 9, 24, 118.
- Parsberg, Oluf. I, 150.
- Parykker. I, 201, 275; II, 11.
- Paskiller se Skandskrifter.
- Paulli, Chr. I, 258—259; — Dan.,
 Bogh. I, 226, 229, 234, 236, 238,
 239, 246, 252, 258, 259—262; —
 Dan, Bogtr. I, 297; — H. Chr.,
 Bogh. I, 194, 234—236, 251, 262,
 263—264, 321; — Holger, Kbmnd.,
 I, 258; — Jac. H., Prof. I, 259;
 — Margrethe. I, 262; — Sim.,
 Bogh. I, 234, 258, 261; — Sim.,
 Læge. I, 168, 181, 185, 234, 257 flg.
- Pedersen, Christiern, Bogtr. I, 68,
 75—76, 79, 82, 84, 111—113; —
 Hans, Bogtr. I, 229.
- Pelt, F. C., Bogh. I, 303, 310, 314;
 II, 29, 47, 92; — F. N., Bogh. II,
 47, 48.
- Pengeforh. omtr. 1807. II, 95, 105,
 106, 107, 118, 124.
- Penning-Magasin. II, 125, 161.
- Pergament. I, 8, 24, 46, 51, 80, 150,
 154.
- Persen, A., Bogsælger. I, 129.
- Persiske Typer. I, 212.
- Pest. I, 131.
- Petersen, J., Bogb. I, 207; — J. Fr.
- Helm-, Bogh. II, 159, 220, 240;
 — N. M. II, 109.
- Petrarka. I, 22.
- Philibert, A., Bogh. I, 297, 303, 308,
 311; II, 51.
- Phillipsen, P. G., Bogh. II, 140, 144,
 158, 163, 245.
- Pietisme. I, 250 flg., 273—274, 278.
- Plade, P., Biskop. I, 92, 93.
- Plakater se Gaden.
- Plessen, V. Chr. von. II, 33.
- Ploug, Carl. II, 101.
- Pludderhoser. I, 93.
- Poetzsch, J. G., Skriftst. I, 296; II, 55.
- Pohlmann, Trykker. II, 70.
- Politiet. I, 198, 279; II, 8, 9, 10.
- Politiske Efterretnr. I, 278—279; II,
 10, 98, 112.
- Pontoppidan, Erik, Biskop. I, 280,
 325; II, 16; — J. L. Chr., Præst.
 II, 34.
- Popp, H. F., Bogtr. II, 180; — Seb.,
 Bogtr. II, 46, 52, 53, 55, 68, 90,
 126, 180.
- Portechaiser. I, 200—201, 275.
- Posttrytter, den kbhvske, et Blad. I,
 278, 288, 289—290, 313.
- Postulater. II, 61.
- Postvæsen. I, 100, 142—143, 201—
 203, 269, 288—289; II, 76, 134
 —135, 145, 216—217, 290, 295.
- Poulsen, Niels, Hofbogh. I, 109—110;
 — Sim., Bogh. II, 93, 103, 129,
 187.
- Pram, Chr. H. II, 70, 89, 103.
- Presselov. II, 213—214.
- Preusen. I, 305.
- Preuss, J., Bogh. I, 306, 308, 311,
 317—318.
- Prior, V., Bogh. II, 247.
- Pripp, C. A., 's Leiebibl. I, 309; — 323.
- Prisnedsættelse. II, 135, 139, 210,
 289.

- Proft, Chr. G., Bogh. I, 303, 308, 311, 322; II, 29, 52, 53, 75, 84, 119, 157.
 Provinserne. I, 243, 323—324; II, 27, 112, 136, 144, 159—160, 188, 200, 206.
 Præmiesystem. II, 211.
 Prænumeration. I, 241, 242—245, 272, 312—314; II, 26, 53, 75, 261; jfr. Forudbetal.
 Præster. I, 37—38, 92—93, 95, 277; II, 72.
 Psalmebøger. I, 77, 126, 127, 159, 160, 169, 170—172, 182, 193, 204, 209—210, 211, 212, 231, 251—252, 254, 284; II, 40, 66, 129; jfr. Davids Psalmer.
 Páske, Joh., Munk. I, 46.
Qvist, J. D., Bogtr. II, 178.
Rabat på Bøger. I, 210, 217, 250, 316; II, 137—138, 140, 141, 156, 200, 204.
 Rachlöv, Præst. I, 193, 256.
 Rabbek, K. L. II, 53, 57, 74, 75, 89, 175.
 Ramus, J. F., Prof. I, 287.
 Randers. II, 136, 247.
 Rantzau, Henr. I, 99; — Otto Mandrup. I, 304.
 Rasbech, Provst. II, 113.
 Rask, Rasm. II, 95.
 Ree, Imm., Musikh. II, 236.
 Reformationen. I, 27 flg., 72, 77, 86, 89—90.
 Regensliv. II, 17 flg.
 Reich, F. Erasm., Bogh. II, 23.
 Reitzel, Benj., Handskem. II, 162; — C. A., Bogh. II, 109, 122, 140, 141, 154, 158, 160, 162—166, 169—171, 241, 279; — C. V., Bogh. II, 171, 226, 244; — Th., Bogh. II, 171, 226, 241.
 Religiøs Ufordrageligh. I, 94, 103—104, 138.
 Remittering. I, 169; II, 283.
 Repp, T. G., Translat. II, 129.
 Reravius, R. H., Præst. I, 124, 128—129.
 Reuss, Prof. I, 280.
 Reuterdal, H., Biskop. II, 146, 149, 274.
 Ribe. I, 42, 43, 44, 46, 67, 80, 99, 115, 203.
 Richter, Fr., Bogh. I, 146.
 Riegels, N. D. II, 66, 93.
 Riises Arkiv. II, 181.
 Rimkrøniken. I, 37, 61, 62, 63.
 Ris, Jørgen, Advok. I, 293.
 Robinsonader. I, 310, 322.
 Rom. I, 8—10, 18 flg., 22 flg., 26.
 Romaner. I, 300, 309—310; II, 24, 45, 209, 226.
 Rosenborg, I, 137; II, 5.
 Rosenkrands, Chr. I, 148; — O. H. I, 191, 198.
 Rosenspar, Oluf. I, 133, 177.
 Rosenvinge, Kolderup-. II, 130, 132.
 Roskilde. I, 42, 101, 115, 184; II, 12, 34, 132, 145.
 Rostgård, Fr. I, 194, 195, 206, 212, 218, 238, 267—268, 272, 285.
 Rostok. I, 77—78, 82, 83, 84, 122—123, 128.
 Rothe, G. Chr., Bogh. I, 303, 308, 321, 322; II, 29; — J. Chr., Bogh. I, 263, 265, 322; — J. G., Bogh. I, 303, 308, 322; II, 29, 75; — Tyge, Amtm. II, 82.
 Rotmer, H. H., Bogtr. I, 230, 296, 298, 317.
 Rousseaus Emile. II, 52—53.
 Rudbek, J., Prof. I, 161.
 Rudelius, J., Syndikus. I, 105.
 Runer. I, 35—36, 152, 173, 213.
 Rusland. I, 110—111, 278—279, 304—305; II, 10.

- Ræff, Povel, Bogtr. I, 78, 80—81, 82, 84; — Joh., Biskop. I, 80, 82.
 Råhed. I, 38—39, 92—93, 136—138; II, 5.
- Sakuntala. II, 81.**
- Salikath, G. G., Bogtr. I, 297.
 Salling, Søren. II, 21.
 Salomon, A. G., Bogh. II, 141—142, 171.
 Samfundet t. d. dsk. Litt.'s Fremme. II, 108 flg., 122, 191—192, 292—293.
 Samsø, O. H. II, 57.
 Santhoff, J., Bogb. I, 207.
 Sartorius, S., Bogfører. I, 140, 144, 150, 152, 154—156, 157, 159, 162, 163, 171, 179, 181.
 Sax, Gabr., Bogb. I, 150; — Mavr., Bogtr. I, 158.
 Saxos Krønike. I, 39, 51, 75—76, 107—108, 132, 173, 218; II, 294.
 Scaliger, J. Cæsar. I, 68.
 Scherff, Ambr., Bogfører. I, 101.
 Schernwebel, H., Bogh. I, 144, 168.
 Schillers Værker. II, 110, 283.
 Schiønning, C., Bogsælger. I, 314.
 Schlegel, J. H. II, 26—28, 78.
 Schmidtgen, J., Bogtr. I, 207, 213, 218, 224, 229, 232.
 Schnabel, M., Præst. II, 88.
 Schneider, Bogtr. II, 127, 183.
 Schou, J. H., Etatsr. II, 82.
 Schouw, J. F., Prof. II, 125, 126, 130, 132.
 Schrodt, Christ., Bogb. I, 109.
 Schubothe, J. H., Bogh. II, 45—47, 75, 93, 94—95, 105—106, 136, 157, 172, 241, 245.
 Schultz, J. Fr., Bogtr. II, 56—57, 92, 107; — J. H., d. æ., Bogtr. II, 57, 127, 141, 144, 180, 181, 187; — J. H., d. y. II, 57, 233; — M. M., Bogh. II, 160.
- Schwach, S. C., Bogtr. II, 65.
 Schwartz, O., Bogh. II, 144, 189—190, 247.
 Schytte, A., Prof. II, 43, 82, 87.
 Schönberg, K., Bogh. II, 246.
 Schönau, F. C., Præst. I, 282, 304, 310, 313—314.
 Scott, W.'s Værker. II, 119, 124, 127.
 Scriptorer rer. Dan. II, 80, 265—266.
 Seest, Bogtr. II, 91.
 Seidelin, Bogh. II, 188; — A., Bogtr. II, 104, 165, 167, 180, 181, 187; — K. H., Bogtr. II, 47—48, 55, 75, 77, 99—100, 103, 111, 180.
 Seidelitz, Prof. I, 280.
 Selmer, Chr., Overkrigskom. I, 262.
 Selskab, Asyl-. II, 191; — Borgervenne-. II, 191; — Fyens Stifts litter. II, 122; — for Fædrel. Hist. og Sprog. I, 275—276, 280, 287—288; II, 80, 269; — geneal.-herald. II, 87—88; — kgl. lærde og typograf. i Fyen. II, 63; — det norske. II, 53; — skandin. Litter.- II, 103; — for Trykkefrih.'s rette Br. II, 125, 184, 191; — typografisk. II, 26—28; — dske Vidensk.'s I, 275; — til de skønne Vidskbrs Fremfrem. II, 267—268; — til Udg. af Øhblenschl.'s Skr. II, 239.
- Sennefelder, A., Stentrykker. II, 161.
 Serringhausen, Brödr., Bogtr. I, 298.
 Shakspeares Værker. II, 172, 245.
 Sibbern, F. C., Prof. II, 125, 132, 165.
 Siems, V., Bogsælger. II, 208, 211.
 Silkeborg. II, 175, 228, 229, 294.
 Simmelkiær, L. Chr. Bogtr., I, 297; II, 269—271.
 Simonisme, St., II, 179.
 Simonsen, L. S. Vedel-, II, 168.

- Sjølegaver, I, 43—45.
 Sjællandske Lov, Eriks., I, 62, 71—72, 118; — Valdemars., I, 47.
 Skandinav., Bevægelser. II, 101 flg., 119—120, 144—145, 147 flg., 155—156, 191, 214 flg., 237, 241, 246; — Bogh. i Kbhvn. II, 156.
 Skandskrifter. I, 95, 119, 167, 199—200; II, 45.
 Skattefrihed. I, 116, 118, 125, 131, 146, jfr. Universitet.
 Skolastik. I, 19, 40, 72, 248—249.
 Skoleliv omtr. 1750. II, 12 flg.
 Skrevne Aviser. I, 225, 290, 293.
 »Skrifters Befordre's Kasse«, II, 26.
 Skriftstøberi. I, 151, 212, 295—296; II, 55—56, 65, 180, 181—182, 231.
 Skriftprøver. I, 151—152, 213, 296.
 Skrivekunsten. I, 1—2
 Skrock, Chr., Præst. I, 83.
 Skröder, Chr., Bogtr. I, 211, 230; — J, Bogtr. I, 158, 211, 230.
 Skuespilsamlr., II, 80—81, jfr. Komedier.
 Skön, G., Bogb., I, 207.
 Skåning, H. H., Bogh. I, 149, 158, 187—188.
 Slesvig. I, 66—67, 123, 158, 231, 298.
 Smidt, C., Papirfabr. II, 177.
 Smith, Adam. II, 83.
 Snapsting. I, 101, 150.
 Snedker, P., Bogsælger I, 83.
 Snedorf, Fr., Prof. II, 80; — J. S., Prof. II, 43, 76, 81, 87.
 Snel, Joh., Bogtr. I, 59, 62, 64, 160.
 Socialisme I, 73; II, 179.
 Sofie Amalie. I, 191.
 Soldenfeldt, F. V., Bogh. II, 143.
 Soldin, Abr., Bogh., II, 109, 143; — Hartv., Bogh. II, 142—143; — Sal. Bogh. II, 143, 158.
 Sortimentvirksomhed. I, 169; II, 118, 204—205, 208, 212, 243, 277.
 Sosius, Brødr., Bogh. I, 9.
 Sorø. I, 46, 151, 157, 158, 173, 230, 267, 276, 279—280, 282, 292, 297; II, 33, 58, 62, 64, 67, 87, 145, 147, 151, 253.
 Speditionsvirksomhed. II, 188.
 Speer, A. Th., Bogh. II, 140.
 Spektatorlitteratur. I, 293—294.
 Sperling, Otto, d. y. I, 192, 195, 267.
 Spliid, J., Papirh. II, 176.
 Spåkalenderere. I, 140.
 Stadthagen, J. M., Bogh. II, 75.
 Stampe, Henrik. II, 82.
 Stationarii. I, 14 flg.
 Stavanger. I, 52; II, 147.
 Steen, H. Chr. F., Bogh. II, 144, 158, 176, 209, 245; — Chr. Bogh. II, 110, 126, 127, 140, 144, 158, 160, 161, 176.
 Stefanus, Prof. I, 173.
 Stefansen, Villum, Bogtr. II, 65, 136.
 Stein, A. F., Bogtr. I, 297.
 Steinhart, Th., Bogtr. I, 157.
 Steinmann, P., Bogh. I, 303, 308.
 Sten, Jens, Præst, I, 45.
 Stentryk. II, 161—162.
 Stereotypering. II, 181—182.
 Stinck, C. W., Bogh. II, 159.
 Stockelmann, H., d. æ., Bogtr. I, 116, 122, 153, 159; — H., d. y., Bogtr. I, 122, 157, 158.
 Stokholm. I, 53, 57, 114, 145—146, 160, 161; II, 149, 208, 215, 218, 219, 226.
 Storch, Bogh. II, 75.
 Strandmøllen. I, 148—149, 204—205, 281; II, 120, 173, 175, 176, 228, 229.
 Strasborg. I, 31, 32, 234, 258, 261.
 Struense, II, 3 flg., 24.
 Strøyberg, N. K., Papirfabr. II, 229.
 Stub, Iver, Prof. I, 180—181.
 Sturtzkopf, Just, Bogfører. I, 101.

- Stænderinstitution. II, 132—133, 184, 288—289.
- Subskription. II, 53, 59, 77, 85, 102—103, 108, 109, 110, 120, 122, 123, 263.
- Suhm, P. F., I, 46, 277; II, 26, 28, 52, 80, 88—89, 106—107, 266, 269, 273.
- Sunesen, Anders, Biskop. I, 38, 39—40, 42.
- Svare, L. N., Bogtr. I, 297; II, 66, 91.
- Svend, Estridsen. I, 37—38; — Biskop. I, 46; — Norbølge. I, 37—38; — Ågesen. I, 39.
- Svendborg. I, 99; II, 160.
- Sverige. I, 113—114, 160—162, 235; II, 105, 119, 143, 146, 149, 156, 207, 214, 215, 222—223; svenske Bøger forhandles her. II, 83, 101.
- Sæby, Chr. T., Bogh. II, 203.
- Söderköping. I, 113, 160.
- Sörensen, Chr., Typogr. og Mekan. II, 232, 233.
- Tauber, J. H., Rektor. II, 14 fig., 17 fig., 36, 42, 50.
- Tavsen, Hans. I, 77, 97.
- Taxt for offl. Salg. I, 142, 208.
- Tengnagel, Fabritius de, Bogtr. II, 104, 109, 181.
- The. I, 258, 261.
- Thestrup, G. F. S., Rektor. II, 15.
- Thiele, Andreas, Bogtr. II, 233; — Fr. V., Bogtr. II, 68, 71; — H. H., Bogtr. II, 108, 180; — Joh. Rud., Bogtr. I, 87; II, 23, 68—71, 180; — Just, Bogtr. II, 233.
- Thierry, J. P. F., Bogh. II, 160.
- Thiesen, L. B., Bogh. II, 157.
- Thomasdatter, Maren. II, 30—31.
- Thommissön, Hans's, Psalmebog. I, 126—127, 170—171.
- Thomsen, M., Bogtr. I, 231; — O., Bogtr. II, 159.
- Thorkelin, G. J. Prof. II, 85.
- Thorlacius, S. Prof. II, 273.
- Thura, Chr., Student. II, 70.
- Thårup, E. L., Bogh. II, 125, 147, 158—159, 160—161, 188—189, 244, 246; — Fr. Etatsr. II, 108, 109; — Thomas. II, 49, 102.
- Tidemand, Peder. I, 129.
- Tidsskriftlitteratur. I, 228, 293—295, 300; II, 93, 102, 103, 104, 110—111, 125, 126, 165, 181, 219, 246.
- Tillge, E. S., Bogh. II, 157, 246.
- Titler, underlige Bog-. I, 172, 253.
- Tobak. I, 258, 261.
- Tode, Joh. Clem. II, 6, 57—58, 61, 63, 67, 90.
- Told, på Bøger. I, 180, 302—304; — på Klude. II, 54, 174, 227; — på Papir. I, 149, 180, 206, 218; II, 54, 174, 227—228; — på Skriftstøberiarb. II, 56.
- Tonti. I, 200.
- Torvesen, Thormod. I, 219—220, 232; II, 259.
- Treschow, G. Papirfabr. I, 205—206; — H., Prof. II, 272.
- Trojel, H. Th., Præst. I, 250; — P. K. II, 82.
- Trondhjem. I, 111, 236, 244, 279, 292, 298, 316; II, 65, 82, 136.
- Trondhjem, C. A., Præst. I, 242.
- Trugotsen, L., Magister. I, 44.
- Trykkefrihed. II, 6 fig. 52—53, 70, 184—185, se Censur.
- Trykfejl. I, 62, 67, 68, 69, 216, 283; II, 25—26.
- Træsnit. I, 67, 168; II, 125, 234.
- Tullin, Chr. Br. I, 300; II, 81.
- Typografernes Forenr. II, 234—235.
- Typer. I, 62, 80, 120, 151—152, 212—213, 270, 283, 301, 302;

- II. 54, 55—56, 66, 90—91, 95, 182.
- Tysk. I. 63, 86—87, 99—100, 100—101, 103, 105, 106, 151, 152—153, 170, 173, 225, 227, 229, 231—232, 240, 245, 295; II, 29, 48, 53, 103, 208, 237, 246. 274.
- Tönder. I, 296, 298.
- Tönsberg, Chr., Bogh. II. 218.
- Tårepersen. I, 193.
- Udhængsexemplarer.** I, 283; II, 270.
- Udlandet, Bogforb. med.** I, 62, 75, 76, 77—78, 100—101, 130, 144, 168, 174, 194, 195, 218, 233, 234, 237, 264, 305; II. 119, 137, 144, 208, 236—237, 246, 274, 278; — Forholdsregler mod Bøger, trykte i. I, 94, 97, 98, 103—104, 119, 140, 305; II, 99; — Beregnr. af Penge fra. II, 144, 237.
- Udlejn. af Bøger.** I, 14 fig., 44, 45; II. 25, 51; jfr. Lejebibl.
- Udsolgte Bøger.** I, 141, 169, 184; II, 166.
- Uglspils Historie.** I, 164.
- Ulfeld, Eleonore Krist.** I, 175; — Korf. I, 175, 191.
- Ulricksen, O., Bogtr.** I, 79, 113—114, 124.
- Underholdende Blad, ældste.** I, 228.
- Understøttelses-Forenr.** II, 234, 242.
- Unger, P. Notar.** I, 45—46.
- Universitet, i Udlandet.** I, 12, 14 fig. 17, 18; — i Kbhvn. I, 53 fig., 59 fig., 90, 294, 295, 303; II, 122, 262; — fritaget for verdsl. Jurisd. m. m. I, 54—55, 116, 131, 153, 155, 207, 282, 285; — udøver Censur. I, 97, 98, 104, 119, 138 fig., 156, 163, 167, 170, 176, 188, 196—197, 277, 304; — dets Bogb. I, 110, 151, 186, 207, 208, 282; — dets Bogh. I, 131, 135, 186, 285, 308, 322; II, 39, 47, 244, 247; — dets Bogtr. I, 115—117, 133, 153—157, 158—159, 208, 213 fig., 264, 285 fig.; II, 253, jfr. Almanaker; Bibl., Konsistorium.
- Upsala,** I, 15, 161; II, 155.
- Urne, H., Domprovst.** I, 64 fig., 69—70; — Jörgen, d. æ. I, 64; — J. Landsdommer. I, 65; — Lage, Biskop. I, 64, 69.
- Ursin. Fr., Student.** I, 313; — G. Chr., Bogh. II, 246; — G. F. Prof. II, 54, 125, 126, 173, 181; — Jörgen, Præst. I, 313.
- Urtekræmmere.** II, 25, 148, 200.
- Ussing, Algr. T.,** II, 125, 289.
- Wadskiær, Chr. Fr.** I, 31, 32, 297—298.
- Wadum, J. Justitsr.** II, 114—115.
- Wahl, J., Bibliothekar.** II, 239; — N. A. Bogh. II, 112, 116, 118, 140, 141.
- Vajsenhuset.** I, 297, 308, 317; II, 62, 169, 192, 194, 246, 247.
- Valdemarshåb, Papirfabr.** II, 176.
- Waldkirch, Christ., Bogf.** I, 135; — H., Bogtr. I, 122, 133, 135, 144, 152, 153—154, 157, 159, 171, 179.
- Valgesten, Th.** I, 224, 287.
- Valkendorf, Christ., Rentemester.** I, 128; — Erik, Biskop. I, 82.
- Vandal, J., Bogtr.** I, 297; II, 65; — P. F., Bogtr. II, 65.
- Vanvittig bruges som Nar.** I, 136—137.
- Varde.** I, 86.
- Warnstedt, Kammerherre.** II, 44.
- Vedel, Anders Sørensen.** I, 107—108, 115, 128.
- Vedemann, V., Bogtr.** I, 229, 231.

- Wegner, A., Bogtr. I, 158; — N. Bogtr. I, 123, 158.
- Weida, Christ., Bogtr. I, 115.
- Weigelianere. I, 165.
- Veiger, Hermann. I, 108.
- Vejviser, Kbhvns. I, 292; II, 25, 157.
- Vejvæsen. I, 201; II, 76.
- Welhaven, J. S. II, 152, 217.
- Venedig. I, 31, 144.
- Wenninghausen's Lejebibl. I, 241—242, 309.
- Wentzel, J. Christ., Bogh. I, 306, 321; — O, Christ. Bogh. I, 321.
- Wenzler, H., Stentrykker. II, 162.
- Wergeland, Henr. II, 152, 218.
- Vering, Chr. J., Bogtr. I, 157, 158, 212, 223, 229; — J. J., Bogtr. I, 229; — J. M., Bogtr. I, 230; — S., Bogtr. I, 230.
- Werlauff, E. C. II, 120.
- Werth, J. K., Bogtr. I, 298.
- Werthers Leiden. II, 52.
- Wessel, Joh. Herm. II, 44, 77, 81.
- Wessely, A., Dispachør. II, 295; — J. B. »Jøde«. II, 32, 33.
- Westen, von. II, 63.
- Wibe, G. S., Bogtr. II, 234.
- Viborg. I, 40, 42, 52, 77, 79, 101, 117, 125, 129, 150, 162, 210, 236—237, 279, 282, 297—298; II, 62, 65.
- Wielandt, J., Bogtr. I, 212—213, 220—222, 227, 230, 243—244, 249, 266—272, 288, 289, 290, 302; II, 253—261.
- Vilhelm Bogb. I, 58—59, 65—66.
- Wilster, Chr., Prof. II, 127.
- Winckler, M., Bogtr. I, 157, 158.
- Vindekilde, Inger. I, 272; II, 260—261.
- Vinding, Bogtr. II, 91, 97; — Chr., Sætter. II, 95; — J. Chr., Bogtr. I, 298; II, 65; — Povl. I, 251; — Rasm. I, 174—175.
- Vingård, H, Bogtr. I, 79, 85, 101, 112, 116, 117, 118, 123; — M., Bogtr. I, 117, 118, 134, 153; — M. Magistr. I, 243, 246—247.
- Vinstrup, P., Biskop. I, 158.
- Winther, Chr. II, 132, 165, 209.
- Viser, søgt Læsning. I, 248; II, 45.
- Vissing, Kr., Bogh. II, 209.
- Wittenberg. I, 90, 94, 109, 127, 130.
- Vogelius, F. M., Præst. I, 242, 261—262.
- Vogne. I, 201, 289; II, 146.
- Wolche, B., Bogb. I, 150, 160, 208, 236; — H. B., Bogb. I, 209, 236.
- Voldgift. II, 144.
- Wolff, E., Kbmd. II, 83; — Jac., Prof. II, 50; — J. L., Bogh. I, 147, 182—184; — Joh. Bogh. II, 208; — Odin, Prof. II, 93, 129.
- Volkersen, M. V., Bogtr. II, 213—214.
- Worm, Ole. I, 151, 167, 173, 185, 186.
- Wormordsen, Frands. I, 82, 84.
- Wroblewsky, O. B., Bogh. II, 158, 172, 220, 241, 245.
- Wældike, Fr., Bogh. II, 172, 210, 245.
- Xylander** se Zimmermann.
- Zimmermann, Joh.**, Bogtr. I, 32, 122.
- Zinsendorf, Grev. I, 273.
- Zunner, D., Bogh. I, 145.
- Øhlenschlæger, Adam.** I, 71; II, 50, 98, 107—108, 110, 146, 153, 155, 166—168, 171, 173, 175, 223, 239—240, 243.
- Økonom. Skrifter. I, 325.
- Ørholm, Papirfabr. II, 55, 174, 176—177, 229.
- Ørsted, A. S., II, 133, 190, 289.
- Øst, N. Chr. II, 121.

- Åby, Joh., Stud. II, 21. | 135, 162, 179, 182; — N. M.,
 Ålborg. I, 99—100, 150, 162, 207, | Præst. I, 138, 139, 176, 179—180.
 208—209, 237, 243, 279, 282, | Århus. I, 43, 46, 66, 78, 82, 101,
 293, 297, 309; II, 12 fig., 34, 65, | 115, 144, 149, 158, 162, 182,
 87, 107, 136, 147, 148, 160, 235, | 187—188, 199, 207, 230—231,
 294—295. | 289; II, 136, 235.
 Ålborg, H., Bogh I, 124—125, 133— | Årtid. I, 43, 44.
-

